

SAAMELAISET JA SAAMELAISUUS HELSINGIN SANOMIEN,
INARINMAAN/INARILAISEN JA LAPIN KANSAN ARTIKKELEISSA
1991 JA 2011

Lisensiaatintutkimus
Marraskuu 2016
Minna Majanen
Suomalais-ugrilaiset kielet ja
kulttuurit
Suomen kielen, suomalais-
ugrilaisten ja pohjoismaisten
kielten ja kirjallisuuksien laitos
Helsingin yliopisto

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos/Institution – Department
Humanistinen tiedekunta		Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos
Tekijä/Författare – Author		
Minna Majanen		
Työn nimi/Arbetets titel – Title		
Saamelaiset ja saamelaisuus Helsingin Sanomien, Inarinmaan/Inarilaisen ja Lapin Kansan artikkeleissa 1991 ja 2011		
Oppiaine/Läroämne – Subject		
Suomalais-ugrilaiset kielet ja kulttuurit		
Työn laji/Arbetets art – Level	Aika/Datum – Month and year	Sivumäärä/Sidoantal – Number of pages
Lisensiaatintutkimus	Marraskuu 2016	156 + liitteet (13 kpl)
Tiivistelmä/Referat – Abstract		
<p>Tässä erityisesti saamentutkimuksen alaan kuuluvassa tutkimuksessa tarkastellaan saamelaisia ja saamelaisuutta ensin tutkimuskirjallisuuden ja lainsäädännön valossa, sitten sanomalehtiartikkelien kautta. Tutkimus on lähinnä analyttistä ja tulkitsevaa diskurssianalyysiä ja sen toteuttaminen on vaatinut laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysiä ja lähilukua.</p> <p>Aineistoon kuuluu 82 saamelaiselämään liittyvää artikkelia, joista suuri osa on haastatteluja. Niissä esiintyvät henkilöt ovat pääsääntöisesti saamelaisia tai saamelaisen perheen jäseniä. Aineisto on kerätty kolmesta suomalaisesta suomenkielisestä sanomalehdestä, Helsingin Sanomista, Inarinmaasta/Inarilaisesta ja Lapin Kansasta vuosilta 1991 ja 2011. Tutkimuksen painopiste on kirjoitetuissa teksteissä, mutta myös kuvat huomioidaan. Koska lehtiartikkelit osaltaan vaikuttavat siihen, miten identiteettejä muokataan ja valtasuhteita rakennetaan, ei ole samantekevää, mitä ja miten kirjoitetaan.</p> <p>Tutkimuksessa käsiteltävät teemat ovat: (1) luonto, (2) ennakkoluulot sekä tavallisuus ja erillaisuus, (3) saamen kielet ja (4) saamelaissymbolit. Lisäksi erikseen kiinnitetään huomiota artikkeleissa esiintyvien henkilöiden nimeämiseen ja kuvaamiseen. Käsiteltävänä ovat erityisesti seuraavat kysymykset: Miten saamelaisten luontosuhde, luonto ja ympäristö tulevat esiin artikkeleissa? Millaisia ennakkoluuloja sekä tavallisuuden ja erillisuuden kuvauksia on? Miten saamen kielet, saamenpuku ja muut saamelaissymbolit näkyvät ja miten saamelaisuutta ilmentetään niiden kautta?</p> <p>Lehtiartikkelit sisältävät vastakkainasettelua menneisyyden ja nykyisyyden sekä perinteisten ja modernien tapojen välillä. Luontoon liittyvissä artikkeleissa kuvataan toisaalta ympäröivää luontoa, toisaalta haastateltavien suhdetta luontoon ja käsityksiä siitä. Ennakkoluulo- sekä tavallisuus ja erillaisuus -teemaan kuuluu sekä artikkeleja, joissa saamelaisiin suhtaudutaan vähäntelevästi ja halventavasti että varsinkin artikkeleja, joissa heidän erillaisuutensa tai erityisyytensä tulee ilmi myönteisesti. Saamelaisten erityisyys on yksinkertaisimmillaan saamelaisuutta ja saamelaisia tapoja, jotka poikkeavat valtaväestön tavoista. Saamen kielten kohdalla esillä ovat saamen kielten käyttäminen ja käyttäjät, joista monet tarvitsevat kieltä työssään. Saamelais-symboleihin kuuluvat muun muassa saamenpuku ja saamelaiset yksityiskohdat pukeutumisessa. Osin jo menneisyyteen kuuluvia ennakkoluuloja lukuun ottamatta saamelaiset ja saamelaisuus kuvataan tavallisesti myönteisessä sävyssä. Elämä ei aina ole helppoa ja ongelmatonta, mutta saamelaiset nähdään selviytyjinä, joille oma kieli ja kulttuuri ovat tärkeitä.</p> <p>Artikkeleissa puhutaan saamelaisista ja saamen kielestä, hyvin harvoin lappalaisista ja lapin kielestä. Eri saamelaisryhmät ja -kielet näkyvät 1991 hyvin vähän. 2011 ne näkyvät enemmän, parhaiten saamelaiskäräjävaalien yhteydessä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords		
saamelaiset, saamelaisuus, sanomalehtitekstit, saamentutkimus, tekstintutkimus, diskurssianalyysi, Helsingin Sanomat, Inarinmaa, Inarilainen, Lapin Kansa		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Keskustakampanuksen kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen yhteiskunnallinen ja tieteellinen merkittävyys	2
1.2	Tutkimusaineisto	7
1.3	Tutkijanroolini	12
1.4	Aiempaa tutkimusta	14
1.4.1	Aiempaa diskurssin- ja tekstintutkimusta	14
1.4.2	Aiempaa saamentutkimusta	16
1.4.3	Aiempia saamelaisuuden mediarepresentaatiotutkimuksia	19
2	METODI- JA TEORIATAUSTA	24
2.1	Diskurssi	24
2.2	Diskurssianalyysi	26
2.3	Laadullinen tutkimus, sisällönanalyysi ja lähiluku	29
2.4	Representaatio	31
2.5	Genre	33
2.6	Tässä tutkimuksessa sovelletut menet	36
3	SAAMELAISUUDEN MÄÄRITTELY TUTKIMUSKIRJALLISUUDESSA JA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ	40
3.1	Etnisyys, etniset ryhmät ja rajat	40
3.2	Stereotyyiat, kategorisointi ja marginaalisuus	46
3.3	Käsitteiden saamelainen ja lappalainen käyttö ja merkityksellistäminen	53
3.4	Lain määritelmä	58
4	LEHTIARTIKKELIAINEISTON ANALYYSI JA TULKINTA	62
4.1	Saamelaisten nimeäminen ja kuvaaminen	63
4.1.1	Vuoden 1991 aineisto	63
4.1.2	Vuoden 2011 aineisto	67
4.1.3	Yhteenvedo ja tulokset	73

4.2 Luonto	77
4.2.1 Vuoden 1991 aineisto	77
4.2.2 Vuoden 2011 aineisto	80
4.2.3 Yhteenveto ja tulokset	88
4.3 Ennakkoluulot sekä tavallisuus ja erilaisuus	91
4.3.1 Vuoden 1991 aineisto	91
4.3.2 Vuoden 2011 aineisto	95
4.3.3 Yhteenveto ja tulokset	101
4.4 Saamen kielet	103
4.4.1 Vuoden 1991 aineisto	103
4.4.2 Vuoden 2011 aineisto	106
4.4.3 Yhteenveto ja tulokset	112
4.5 Saamelaissymbolit	113
4.5.1 Vuoden 1991 aineisto	113
4.5.2 Vuoden 2011 aineisto	115
4.5.3 Yhteenveto ja tulokset	117
4.6 Kaksi artikkeliesimerkkiä	118
 5 TUTKIMUKSEN KESKEISET TULOKSET	 122
5.1 Saamelaisuuden näyttäytyminen aineistossa	122
5.2 Aineiston, metodin ja tutkimuksen arviointi	133
5.3 Tutkimustulosten merkitys ja jatkotutkimus	137
 AINEISTO JA LÄHTEET	 139
Aineisto	139
Lähteet	139
 LIITTEET	
Liite 1. Aineiston artikkelien otsikot	
Liite 2. Saamelaisten nimitykset ja kuvaukset	
Liite 3. Lapin Kansa 24.12.1991: Palonojan perhe Vuotsosta elää lähellä luontoa	

- Liite 4. Lapin Kansa 7.10.2011: Balkanilta Lappiin tulleen äidin pojat poroleikeissä
- Liite 5. Helsingin Sanomat 4.8.1991: Lapin nainen, ylpeä ja vahva
Mari Boine Persen haluaa saada saamelaiset ajattelemaan
- Liite 6. Inarilainen 13.7.2011: Voima-lehti:
Mari Boinen musiikissa soi saamelainen ylpeys
- Liite 7. Inarinmaa 16.10.1991: Kirjoja, järjestötyötä, byrokratiaa...
Rauna on kulttuurin monitoiminainen
- Liite 8. Lapin Kansa 31.1.2011: Kaupunki puristi identiteetin esiin
- Liite 9. Teemojen esiintyminen artikkeleissa
- Liite 10. Eri saamelaisryhmien ja -kielten mainitseminen teksteissä
- Liite 11. Saamelaisuuteen ja saameen sekä lappalaisuuteen ja lappiin viittaavien sanojen esiintyminen
- Liite 12. Saamelaissymbolien/saamelaisiin yhdistettävien tekijöiden esiintyminen
- Liite 13. Henkilöiden esiintyminen sukupuolen mukaan

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastelen saamelaisia ja saamelaisuutta ensin tutkimuskirjallisuuden ja lainsäädännön valossa, sitten sanomalehtiartikkelien kautta. Aineiston olen kerännyt kolmesta suomalaisesta suomenkielisestä sanomalehdestä, Helsingin Sanomista, Inarinmaasta/Inarilaisesta ja Lapin Kansasta vuosilta 1991 ja 2011. Aineistoon kuuluu 82 saamelaiselämää käsittelevää artikkelia, joista suuri osa on haastatteluja.¹ Niissä esiintyvät henkilöt ovat pääsääntöisesti saamelaisia tai saamelaisen perheen jäseniä. Tutkimuksen aineistoon valikoitumisen vaatimuksena ei ole ollut se, että henkilöä kutsutaan saamelaiseksi vaan se, että artikkelin keskiössä on henkilö, jolla on kosketuspinta saamelaiskulttuuriin ja saamelaiselämään, mikä tulee esiin artikkelissa. Tutkimuksen painopiste on kirjoitetuissa teksteissä, mutta huomioin myös kuvat.

Tarkasteluni jakautuu seuraaviin teemoihin: (1) luonto, (2) ennakkoluulot sekä tavallisuus ja erilaisuus, (3) saamen kielet ja (4) saamelaissymbolit. Erikseen kiinnitän huomiota artikkeleissa esiintyvien henkilöiden nimeämiseen ja kuvaamiseen. Käsiteltävänä ovat erityisesti seuraavat kysymykset: Miten saamelaisten luontosuhde, luonto ja ympäristö tulevat esiin artikkeleissa? Millaisia ennakkoluuloja, tavallisuuden ja erilaisuuden kuvauksia on? Miten näkyvät saamen kielet, saamenpuku ja muut saamelaissymbolit ja miten saamelaisuutta ilmennetään niiden kautta? Tutkimukseni yksinkertaisena tavoitteena on tarkastella saamelaisuutta ja kiinnittää huomiota saamelaisten ja saamelaisuuden esiintymiseen sanomalehtiteksteissä.

Tutkimukseni sijoittuu diskurssianalyysin väljään viitekehykseen. En pyri noudattamaan mitään mallia tai jäljittelemään jo tehtyjä tutkimuksia vaan kyseessä on oma sovellukseni. Diskurssianalyysin ymmärrän kuitenkin Anu Pynnösen (2013, 32) tavoin kolmivaiheisena syvenevänä prosessina. Tämän mukaisesti tutkimukseni on lähinnä analyttistä ja tulkitsevaa diskurssianalyysiä, enkä tavoittele kolmatta vaihetta, kriittistä diskurssianalyysiä.² Diskurssianalyysin lisäksi hyödynnän laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysin ja lähiluvun oppeja. Karkeistaen sisällönanalyysi on tutkimusaineiston haltuunottoa ja kertoo, mitä tekstissä on, kun taas diskurssianalyysi vastaa, miten.

¹ Aineistosta ja sen rajauksesta enemmän luvussa 1.2 sivulta 7 alkaen.

² Tässä tutkimuksessa sovelletuista metodeista luvussa 2.6 sivulta 36 alkaen.

1.1 Tutkimuksen yhteiskunnallinen ja tieteellinen merkittävyys

Saamelaisten ja saamelaisuuden kuvaamisen tutkiminen on sekä yhteiskunnallisesti että tieteellisesti merkityksellistä. On tärkeää esittää uutta tietoa lehtien tavasta kertoa ja kuvata saamelaisia ja saamelaisuutta. Diskurssianalyttisen orientaation mukaisesti tämä tutkimus on yksi puheenvuoro puheenvuorojen ketjussa (ks. Jokinen & Juhila 1999, 85).

Tätä tutkimusta voidaan luokitella monella eri tavalla. Ennen kaikkea käsillä oleva tutkimus on saamentutkimusta – ovathan aiheena saamelaiset ja saamelaisuus. Nykypäivän saamentutkimus on monitieteistä ja rajat ylittävää, saamelaisesta näkökulmasta tehtävää tai saamelaisen näkökulman huomioon ottavaa tutkimusta, joka käsittelee saamelaisten yhteiskuntaa ja kulttuuria. Saamentutkimuksen tehtävänä on ymmärtää saamelaisuutta sosiaalisena, kulttuurisena, poliittisena, taloudellisena ja oikeudellisena ilmiönä. (Länsman 2008, 88; Laukkanen & Heikkilä 2016, 28–29³.) Saamentutkimusta tekevät niin saamelaiset kuin ei-saamelaiset tutkijat, ja vaikka itse kuulunkin jälkimmäisiin, olen kieli- ja kulttuuriopintojeni kautta tietyllä tapaa päässyt sisään saamelaiskulttuuriin ja saamelaiseen ajattelutapaan. Saamentutkimuksen ohella voidaan puhua myös alkuperäiskansatutkimuksesta, kuuluvathan saamelaiset alkuperäiskansoihin.⁴

Tutkimukseni on myös etnisyydentutkimusta, tekstintutkimusta ja mediatutkimusta. Humanistisen koulutuksen saaneena teen humanistista tutkimusta, joskin erityisesti mediatutkimus on alaltaan lähinnä yhteiskuntatieteellistä. Vesa Heikkinen (2007) on ruotinnut sitä, mitä tekstintutkimus on. Hänen mukaansa tekstintutkimuksestakin on tullut sateenvarjokäsite, jonka alle mahtuu kognitiivisia, strukturalistisia, diskursiivisia, kriittisiä, perinteisen ”kieliopillisia” ynnä muita näkemyksiä, ja hän kuvailee tekstipiirin seminaariin osallistuneiden käsityksiä tekstintutkimuksesta:

Yhdelle se on kaikkea sellaista tutkimusta, jossa aineistona on tekstejä. Toiselle se on kaikkea sellaista tutkimusta, jossa teksteistä poimitaan yksittäisiä kielenpiirteitä. Kolmannelle se on kaikkea sellaista tutkimusta, jossa tarkastellaan tavalla tai toisella kokonaisia tekstejä. Neljännelle se on kaikkea sellaista tutkimusta, jossa tarkastellaan kokonaisia tekstejä merkitysnäkökulmasta. Viidennelle se

³ Teokseen on haastateltu Lapin yliopiston saamentutkimuksen professoria Sanna Valkosta.

⁴ Nykyistä saamentutkimusta edelsi lappologiaksi kutsuttu tutkimussuuntaus. Sen lähtökohtia on luonnehdittu ulkohtaisiksi, sillä tutkimus tapahtui valtakulttuurin ehdoilla evolutionismin ja kolonialismin näkökulmista (Seurujärvi-Kari 2012, 57). Saamentutkimuksen voidaan sanoa virallisesti alkaneen vuonna 1973, kun Norjan Kautokeinoon perustettiin saamelaisten oma tutkimuslaitos, Pohjoismainen saamelaisinstituutti (Länsman 2008, 88).

on merkityskokonaisuuksien tutkimista puitteissaan ja konteksteissaan. (Heikkinen 2007, 3.)⁵

Mitä tekstintutkimus sitten merkitsee minulle itselleni? Itse ymmärrän tekstintutkimukseksi pelkästään jo sen, että tarkastelen kirjoitettuja tekstejä, millä kriteerillä tämä tutkimus on epäilemättä tekstintutkimusta. Minulle tekstintutkimus on myös muun muassa kokonaisten artikkelien tarkastelemista, niistä tiettyjen piirteiden poimimista ja kontekstin huomioonottamista.

Tutkimuksestani voitaneen puhua myös diskurssintutkimuksena, joskin itse puhun mielelläni tekstintutkimuksesta, sillä ymmärrän sen kirjoitetun kielen tutkimukseksi, kun taas diskurssintutkimus-termi saa ajatukseni helposti puhutun kielen tutkimukseen tai keskusteluntutkimukseen. Toki tiedän diskurssilla voitavan viitata myös kirjoitettuun kielenkäyttöön – ja teen niin myös itse (ks. Shore & Mäntynen 2006, 39).

Tämä tutkimus on myös kvalitatiivisesta eli laadullista. Laadullisen tutkimuksen päämääränä on Pietikäisen ja Mäntynen (2009, 139) sanoin ymmärtää ihmisten käyttäytymistä ja hahmottaa niitä tulkintoja ja merkityksiä, joita he itse rakentavat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Sen sijaan kvantitatiiviseen tutkimukseen en tähtää, enkä esitä tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Lukumäärien laskemista en pääsääntöisesti ole pitänyt relevanttina, sillä kuten Eskola ja Suoranta (2008, 61) ovat todenneet, laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan jonkin asian kuvaamiseen, ymmärtämiseen ja teoreettisesti mielekkääseen tulkintaan. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen vastakkainasettelu on kuitenkin turhaa, sillä useimmista tutkimuksista löytyy molempia piirteitä. Tämänkin laadullisen tutkimuksen liitteistä lukumääriä olisi helppo laskea.⁶

Edellä mainitussa valossa tätä tutkimusta voitaneen luonnehtia myös monitieteiseksi – tuohan se eri tieteenaloja yhteen. Monitieteisyys voidaan ymmärtää akateemisena sivistyksenä eli usean tieteellisen diskurssin, usean alan, hallitsemisena. (Pakkasvirta 2003, luku 3). Esimerkiksi käsittelemäni termit representaatio, diskurssi ja genre kuuluvat monen tieteenalan piiriin ja ovat siksi hyvin hankalia määriteltäviä.⁷

⁵ Jo vuonna 1999 Heikkinen pohti yhdessä Pirjo Hiidenmaan kanssa, että tekstien tutkimus näyttää moninaiselta, ehkä kirjavaltakin: Kukin tutkija (kuten kielitieteilijä, kulttuurintutkija, tiedotustutkija ja sosiologi) tutkii omasta taustastaan käsin ja yhteinen käsitys tutkimuskohteesta, välineistä ja tulosten tulkinnasta tai soveltamisesta puuttuu. (Heikkinen & Hiidenmaa 1999, 84.)

⁶ Laadullisesta tutkimuksesta enemmän tämän tutkimuksen luvussa 2.3 sivulta 29 alkaen.

⁷ Osallistuin syksyllä 2015 Helsingin yliopiston ”Monitieteinen termityö” -kurssille, jolla tutustuimme Tieteen termipankissa (<http://tieteentermipankki.fi>) toteutettavaan monitieteiseen ja tieteidenväliseen termityöhön. Kurssilla keskustelimme ja pohdimme yhdessä ja yksin monitieteisiä termejä, niiden suomenkielisiä määritelmiä ja käyttöä eri tieteenalojen näkökulmista. Kurssisuoritukseen kuului muun muas-

Journalismin on sanottu peilaavan yhteiskuntaa. Toisaalta viestimet vaikuttavat siihen, millainen yhteiskunta on. Jotta yhteiskunta olisi tasa-arvoisempi, olisi tärkeää tuoda esiin vähemmistö-, nais- ja lapsinäkökulmia eikä vain toistaa vallan painottumista miehiin.⁸ Nykyisessä tietoyhteiskunnassa on turha kiistää median läpitunkevaa voimaa ja vaikutusta – mediassa käytävää diskurssia voidaan pitää ihmisten tietämyksen, asenteiden ja ideologioiden lähteenä (van Dijk 2000, 36).

Koska lehtiartikkelit osaltaan vaikuttavat siihen, miten identiteettejä muokataan ja valtasuhteita rakennetaan, ei ole samantekevää, mitä ja miten kirjoitetaan. Se, että saamelaisista puhutaan ja he näkyvät mediassa, voi vapauttaa kaikkia saamelaisia uskomaan itseensä ja näyttämään oman etnisen omaleimaisuutensa. Nykypäivänä saamelaisuus ei enää ole tabu, josta pitäisi vaieta tai jota tarvitsisi hävetä. Oma tutkimukseni tekee osaltaan näkyväksi saamelaisuutta niin valtaväestölle kuin saamelaisille itselleen. Tutkimukseni on tehty voimauttamaan saamelaisia ja sivistämään valtakulttuurin edustajia. Työssäni on merkittävää nimenomaan aihevalinta – tekstintutkimustahan voi periaatteessa tehdä mistä aiheesta tahansa. Sen sijaan mikäli saamelaiset eivät näkyisi mediassa ja tutkimuksessa, voisi se rinnastua yhteiskunnassa tilanteeseen, jossa heitä ei ole olemassa ollenkaan. Miten näkymätön kansa voisi puolustaa oikeuksiaan?

Tämän tutkimuksen kirjoittaminen on ajoittunut kauteen, jolloin keskustelu saamelaisuudesta, erityisesti siitä, kuka on saamelainen, on käynyt kiivaana. Se lienee ollut ja on Suomen yksi ”kuumimmista perunoista”. Saamelaisten ja saamelaisuuden kuvaaminen on siten hyvin ajankohtainen aihe. Saamelaisia ja tapoja kuvata heitä on monia, eikä jokaisen mahdollisuus tiukkaan muottiin ole mahdollista. Mieleeni vertautuu kuvaus EM-maratonin voittaneesta Janne Holménista: tämä Suomen kansallissankari vuonna 2002 oli ”Ruotsissa asuva ahvenanmaalainen historiantutkija, joka on kääntynyt musli-

---

sa termien määritelmien ja niitä tarkentavien selitteiden laatiminen kirjallisesti sillä päämäärällä, että kuvaukset julkaistaan myöhemmin Tieteen termipankin internetsivuilla. Itse tein seuraavat kahdeksan termisivua, joista seuraavat viisi kielitieteen näkökulmasta: ”diskurssi”, ”genre”, ”intertekstuaalisuus”, ”avoin intertekstuaalisuus” ja ”interdiskursiivisuus”. Termit ”etnisyys”, ”etninen ryhmä” ja ”stereotypia” suunnittelin sijoitettavan vielä puuttuvaan kulttuurientutkimuksen alaan. Termityötä ja tätä tutkimustani olen tehnyt samanaikaisesti hyödyntäen toinen toisiaan, joten ei pidä hämmästyä, mikäli termipankista löytyy identtisiä ilmaisuja ja jopa kokonaisia kappaleita tämän tutkimukseni kanssa. On huomattava, että termipankin tekstejä voivat muokata useat ihmiset, eikä tekijöitä mainita nimeltä (poikkeuksena oikeustieteen ala). Mikäli tässä tutkimuksessani lähdeviittaan johonkin termisivuun, on teksti jonkun tai joidenkin muiden laatima tai muokkaama kuin itseni.

⁸ Yle Fem -televisiokanavan ”Spotlight”-ohjelmassa ”Kuka saa näkyä uutisissa?” 5.12.2013 pohdittiin, kuinka journalismin pitäisi heijastaa todellisuutta. Suuri osa haastatteluista on kuitenkin miehiä (noin 70 %, naishaastateltavia on noin 30 %; vaikka suurin osa toimittajista on naisia), eikä uutisissa juuri näy nuoria tai maahanmuuttajia. Koska miehet ovat vallassa, heitä myös haastatellaan enemmän. Ovatko alaikäiset ja maahanmuuttajat pienempi osa yhteiskuntaa, koska eivät ole valta-asemassa? Onko valta-asemassa (valkoisilla aikuisilla miehillä) etuoikeus haastatteluihin? (Spotlight 5.12.2013; ks. myös Siivonen 2007, 363.)

miksi ja on naimisissa Pohjois-Afrikasta kotoisin olevan naisen kanssa” (Löytty 2004, 221).

Käsillä oleva tutkimus ei ole oikeudellinen argumentti, vaan kuvaus yhteiskunnallisesta tilanteesta. Sanomalehdistä olen kerännyt aineiston, jonka avulla tarkastelen, miten saamelaisuus konstruoidaan. Tutkimus on osaltaan osoitus siitä, että saamelaisuus on noussut alistuksesta arvostukseen. Saamelaisten menneisyydestä puhumiseen on yleensä yhdistetty kolonialismi, sulauttaminen, alistaminen ja sorto, ja epätasa-arvoisissa valtasuhteissa saamelaiset on nähty uhreina (Lehtola 2012, 15; ks. Helander 2000, 179–180). Ainakin kirkon ja koululaitoksen toiminta ovat olleet syinä häpeään ja omasta kielestä ja kulttuurista luopumiseen. Aineellista kulttuuria ja perinteisten elinkeinojen harjoittamista ovat myös heikentäneet saamelaisten perinteisten maiden omistuksen ja hallinnan menettäminen. (Puuronen 2011, 111.⁹)

Ennen alistettu ja väheksytty Saamen kansa on tehnyt määrätietoista työtä kulttuurinsa ja oikeuksiensa edistämiseksi monella alalla ja alueella (Lehtola & Länsman 2012, 13). Vuosikymmenten määrätietoinen identiteettipolitiikka on johtanut saamen kielen käytön ja aseman vahvistamiseen ja voimaannuttamiseen yhteiskunnassa, mikä on puolestaan lisännyt kielenpuhujien itsetuntoa sekä antanut heille oikeutuksen toimia omalla kielellään eri areenoilla (Seurujärvi-Kari 2013, 74). Ennen kielteisesti leimaavasta saamen kielestä on tullut näkyvä ja hyväksytty osa elämää ja yhteiskuntaa.

Nykyisin kulttuuri- ja taide-elämä on vilkasta ja saamelaiset ovat aktiivisia myös yhteiskunnallisesti ja poliittisesti. Saamelaisuus näyttäytyy niin erilaisilla festivaaleilla ja taidetapahtumissa kuin lainsäädännössä ja poliittisessa päätöksenteossa. 1960–70-luvulla alkunsa saanut etnoliittinen liike loi saamelaisille omat kansalliset symbolit (kuten saamenpuku ja joiku), jotka nykyisin ovat suorastaan stereotypioita saamelaisuudelle ja esiintyvät usein saamelaisuutta kuvattaessa (Länsman 2008, 92). Stereotyyppien lisäksi saamelaisuuteen on liitetty staattisuus, tietynlainen pysyvyys ja muuttumattomuus, mikä saattaa estää saamelaisten näkemisen moderneina ihmisinä (ks. essentialismin kritiikistä Lindgren 2000, 66–69).

---

⁹ Rasismin tutkija ja sosiologi Vesa Puuronen (2011) tarkastelee teoksessaan ”Rasistinen Suomi” suomalaisten ja saamelaisten välisiä suhteita ja niiden historiaa sekä saamelaisiin kohdistuvaa rasismia. Yhtenä syrjinnän muotona tulee esiin tiedotusvälineiden kielteinen saamelaiskuva. Erikseen Puuronen mainitsee Lapin Kansan: ”Lehdellä on saamelaisasioihin erikoistunut toimittaja, joka kirjoituksissaan usein hyökkää saamelaiskäräjien päätöksiä ja jäseniä vastaan.” Lisäksi Puuronen huomauttaa kymmenistä tai sadoista yleisönosastokirjoituksista, ”joissa saamelaisten asemaa alkuperäiskansana kyseenalaistetaan sekä arvostellaan saamelaiskäräjien toimintaa ja muuta saamelaispolitiikkaa”. (Mts. 158.)

Saamelaisia ja saamelaisuus-käsityksiä tutkinut yhteiskuntatieteilijä Sanna Valkonen on pohtinut saamelaisten ryhmyttämistä ja todennut, että saamelaisdiskurssin vakiintunut tapa käsittää ja esittää saamelaisuus on kategorisoida saamelaiset yhdeksi etnisesti erityiseksi kansaksi ja alkuperäiskansaksi (Valkonen 2010, 316) – vaikka heidän tiedetään olevan monikulttuurinen joukko (Valkonen 2009, 11). Juuri tähän on mielenkiintoista kiinnittää tutkimuksellisestikin huomiota. Valkosen (mts. 106–107) sanoin:

Saamelaisten järjestäytyminen yhdeksi kansaksi poliittisena yksikkönä on perustunut lähtökohtaisesti ymmärrykseen saamelaisten jakamasta kulttuurisesta erityisyydestä sekä saamelaisten alistettuun asemaan vähemmistöinä enemmistövaltioissa. Saamelaisista, kuten muistakin kansoista, tuotetaan erilaisia kuvauksia. Yleensä nämä kuvaukset perustuvat – toisinaan enemmän toisinaan vähemmän – todellisuuteen, joka kuitenkin on lähestulkoon aina monipuolisempaa ja säröisempää kuin siitä tuotetut kuvaukset.

Tähän osaltaan ovat vahvasti vaikuttaneet saamelaiset itse, sillä esimerkiksi Honningsvågiin 6.–9.10.2004 kokoontunut Saamelaisten 18. konferenssi, joka edustaa Suomen, Norjan, Venäjän ja Ruotsin Saamelaisneuvoston jäsenjärjestöjä, muistuttaa julistuksessaan, että:

[...] neljän maan saamelaiset ovat yksi kansa, jolla on yhteinen historia, kulttuuri, kieli, perinteet, yhteiskuntaelämä, elinkeinot ja tulevaisuuden näkymät, ja että valtioiden rajat eivät saa rikkoa meidän yhtenäisyyttämme (Honningsvågin julistus 2004, 2).

Tällaisen yksi yhtenäinen kansa -diskurssin riskinä on, että saamelaista moniarvoisuutta ja moninaisuutta ei enää tunnisteta, vaikka saamelaiset ovat elinkeinollisesti, alueellisesti, kulttuurisesti ja kielellisesti heterogeenisiä (ks. esim. Lehtola 1997; Länsman 2008, 91–93; Valkonen 2009, 10–22).

Esimerkiksi Suomen inarinsaamelaiset ja kolttsaamelaiset pyrkivät profiloitumaan omiksi ryhmikseen erilleen pohjoissaamelaisista. Myös kaupunki- ja ulkosaamelaiset ovat nykyisin entistä suurempi ja näkyvämpi ryhmä: asuuhan jo yli 60 prosenttia Suomen saamelaisista saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella (Saamelaiskäräjät 2012). Silti Saamelaiskäräjät yrittää ylläpitää yhtä yhteistä virallista näkemystä. Pohjoismaisella tasolla on saamelaisneuvosto ja valtioiden rajat ylittävää alueellista yhteistyötä, maailmanlaajuisella tasolla saamelaiset näkyvät osana suurta alkuperäiskansaperhettä (ks. esim. Seurujärvi-Kari 2012, 41–57). On merkittävää, että saamentutkimus on osa maailmanlaajuisista alkuperäiskansatutkimuksen diskurssia (ks. Sarivaara 2012, 101).

Saamelaisten aktiivisuus ei ole johtanut vain omien saamelaisinstanssien kasvuun ja voimistumiseen (kuten Saamelaiskäräjät, Siida, Saamelaisalueen koulutuskeskus) vaan myös esimerkiksi kuntatasolla vaatimukseen saamenkielisten palveluntarjoajien lisääntymisestä. Saamelaisuutta on myös pyritty tukemaan lainsäädäntötasolla. Voidaankin sanoa, että saamelaisuus on institutionalisoitunut. (Ks. Lehtola & Länsman 2012, 21–26; Pääkkönen 2008, 27.)

Saamelaisuudesta on tullut jotain merkityksellistä ja tavoiteltavaa, haluttu identiteetti. Saamelaisten oikeuksista, niin todellisista kuin kuvitelluista, käydään kamppailuja sekä paikallistasolla että valtakunnallisesti ja kansainvälisesti – ja tämä näkyy myös mediassa. (Lehtola 2015, 31; Lehtola & Länsman 2012, 13–14.) Erilaiset saamelaiskulttuuritapahtumat ovat suosittuja oman aseman ja identiteetin vahvistamisen kannalta, ja näistäkin uutisoidaan usein näkyvästi. Voidaan todeta, että entisistä objekteista on tullut subjekteja, jotka ymmärtävät oman erityisyytensä – ja sen ymmärtävät myös muut. Saamenkieliä ja -kulttuureja opiskelevat muutkin kuin syntyperäiset saamelaiset, ja tällaisista henkilöistä saattaa osaltaan tulla saamelaisyhteisöjä kannattelevia voimia: erityisesti inarinsaamelaiset ovat kieliyhteisölähtöisillä kielenelvytysmenetelmillä, eli kielimestari–oppilas-metodilla ja kielipesillä, merkittävästi monilukuistaneet oman kielensä inarinsaamen puhujamäärää (ks. Pasanen 2015).

1.2 Tutkimusaineisto

Tämän tutkimuksen analyysiosan aineistona ovat Helsingin Sanomat (HS), Lapin Kansa (LK) sekä Inarilainen (In) ja sitä edeltänyt Inarinmaa (Im). Käytän kunkin painetun lehden kahta täyttä vuosikertaa 1991 ja 2011, joilta varsinaisen tutkimuksen kohteiksi olen rajannut 82 artikkelia. Keräsin aineiston myös vuodelta 2001, mutta päätin jättää sen tutkimukseni ulkopuolelle, sillä se ei, pienen ajallisen eroavuutensa vuoksi, näyttänyt tuovan merkittävää lisäarvoa tutkimukselleni.¹⁰ Internetissä julkaistut uutiset ja käydyt keskustelut eivät kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Aineistosta erotan lähteet, joilla tarkoitan tutkimuskirjallisuutta.

Tutkimusaineistokseni halusin ottaa tuoreimman mahdollisen vuoden, mikä tutkimustani aloittaessani oli vuosi 2011. Siitä tasan 20 vuotta taaksepäin on 1991, joka

¹⁰ Tarkempi määrällinen erittely vuosilta 1991 ja 2011 on myöhemmin tässä luvussa sivulla 12 (ks. erityisesti taulukko 1 samalla sivulla). Vuodelta 2001 keräsin 500 artikkelia, jossa kussakin oli vähintään yhden sanan saame-maininta. Näin tutkimukseni jatkui keruun jälkeen noin 1400 artikkelin läpikäynnillä.

Utsjoen ja Inarin paikallislehti ilmestyi aineistonkeruuvuonna 1991 nimellä Inarinmaa, 2001 ja 2011 Inarilainen, kuten myöhemmin tässä luvussa sivulla 9 esitän.

saamelaisille on lainsäädännöllisesti merkittävä vuosi: laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettiin 8.3.1991 ja 1.11.1991 voimaan tuli valtiopäiväjärjestyksen muutos, jossa saamelaisten kuulemismenettelystä säädettiin perustuslain tasoisilla säädöksillä¹¹, ja saamelaislakiehdotuksen puinti oli kiivasta. Lisäksi ihmis- ja perusoikeudet olivat nousseet vahvasti esille Suomen liittyttyä Euroopan ihmisoikeussopimukseen vuotta aiemmin, toukokuussa 1990, joten tutkimusaineistooni kuuluu ensimmäinen kokonainen kalenterivuosi jäsenenä. Rajattuani myöhemmin aineistoani olen saanut huomata, etteivät nämä poliittiset virstanpylväät näy tutkimuksessani lainkaan.

Valitessani tutkittavia sanomalehtiä kiinnitin huomiota niiden ilmestymisalueen ja levikin erilaisuuteen sekä saamelaiskulttuurin mahdolliseen suureen näkyvyysmäärään – saamelaiskulttuurin näkyvyyden kannalta ei esimerkiksi olisi ollut mielekästä valita vaikkapa Savossa tai Pohjanmaalla ilmestyvää lehteä. Valikoinkin tutkittavikseni maanlaajuisesti tärkeimmän (HS) ja Pohjois-Suomessa alueellisesti merkittävimmän sanomalehden (LK) sekä saamelaisalueen suuren paikallislehden (In edeltäjäineen). Se, että lehdillä on eri kustantajat (HS kuuluu Sanoma-konserniin, LK Alma Media -konserniin; Inarilaista kustansi ainakin vuonna 2011 Ukko-Media Oy), oli lopulta onnekas sattuma siinä mielessä, että näiden lehtien välillä ei kierrätetä samoja artikkeleja siten kuin samaan konserniin kuuluvissa lehdissä olisi mahdollista.

Helsingin Sanomat on seitsemänä päivänä viikossa ilmestyvä valtakunnan ykköslehti, jolla on lähes institutionaalinen asema. Lehden kokonaislevikki oli vuonna 2011 noin 366 000 (LT 2011), mutta lukijoita 883 000 päivittäin (KMT 2011–2012). Helsingin Sanomat kertoo niin valtakunnallisesti kuin paikallistasolla pääkaupunkiseudulla merkittäviä asioita. Se on selkeästi saamelaiskulttuurin ulkopuolinen lehti, joten sivistävä vaikutus perusasioissa on suuri. Uutiskynnys on luonnollisesti korkea, eivätkä saamelaisaiheet pääse pintaan kovinkaan usein. Suomen suurinta sanomalehteä en kuitenkaan voi sivuuttaa tutkimuksessani.

Lapin Kansa on Rovaniemellä ilmestyvä Lapin ja Suomen saamelaisalueen päälehti, joka tutkimusvuosina ilmestyi seitsemänä päivänä viikossa. Lapin Kansan suurin lukijakunta ovat suomalaiset lappilaiset, joskin lehti tavoittaa myös runsaasti saamelaisia. Tällä maakuntalehdellä on edelleen vahva rooli viestinviejänä ja lappilaisen todellisuuden välittämisessä maailmalle, ja lehden vaikutusvalta ulottuu moniin etelänkin päättä-

---

¹¹ Saamelaisia on kuultava heitä erityisesti koskevista asioista jo valiokuntavalmistelun aikana eli ennen asian ensimmäistä käsittelyä eduskunnan täysistunnossa (ks. Valtiopäiväjärjestys 52 a § 22.7.1991/1079, jota täydentää Eduskunnan työjärjestys 16.2 § 22.10.1991/1281; asiasta on uutisoitu esimerkiksi: LK 11.5.1991, 12; LK 12.10.1991, 3; LK 22.10.1991, 6).

jiin (LK 26.11.2011, O6). Vuonna 2011 Lapin Kansan keskilevikki oli 31 620 (LT 2011), mutta lukijamäärä silläkin noin 2,5-kertainen levikkiin nähden, 80 000 (KMT 2011–2012). Saamelaisuutisilla on Lapin Kansassa vankka sijansa ja niitä julkaistaan runsaasti. Vuonna 2012 Lapin Kansa on alkanut julkaista myös pohjoissaamenkielisiä uutisia, joita sinänsä olisi myös mielenkiintoista tutkia. Tutkittavia vuosia valitessani ja keruuta vuodelta 2011 aloittaessani en kuitenkaan vielä tiennyt tulevasta.¹²

Inarilainen on kerran viikossa ilmestynyt Inarin ja Utsjoen kuntien paikallislehti. Inarilaisella on paikallisen väestön¹³ lisäksi myös kahden ilmestymiskuntansa ulkopuolella suuri lukijakunta, jolla on pohjoisen kuntiin muu side kuin nykyinen asuinpaikka: esimerkiksi mökki, lomaosake tai syntymäkunta¹⁴. Riikka Karjalainen teki opinnäytetyönään Inarilaisen lukijatutkimuksen touko-elokuussa 2010. Tutkimuksessa yleisarvostuksen 8 saanutta lehteä pidettiin muun muassa kunnan parhaana informaatiolähteenä ja sen sisältöä moninaisuudessaan mielenkiintoisena. (In 28.9.2011, 2.)

Kansalliskirjaston mikrofilmitietojen mukaan 1991 paikallislehti ilmestyi nimellä Inarinmaa, myöhemmin 1990-luvulla myös nimillä Uusi Inarinmaa ja Uusi inarilainen, kunnes loppuvuonna 1997 sai nimekseen Inarilainen. Tutkimusvuosinani 1991 ja 2011 lehti ilmestyi keskiviikkoisin. Artikkelien kirjoittamiseen on toimittajille varattu aikaa keskiviikosta seuraavan viikon tiistaiamupäivään, joskin he ovat saattaneet kerätä aineistoa artikkeleihinsa jo viikkoja aikaisemmin (Inarilainen 26.10.2011, 2). Näin ollen lehteen päätyneet artikkelit käsittelevät menneistä tapahtumista kertoessaan useamman viime päivän tapahtumia, kun taas joka päivä ilmestynyt sanomalehti elää tiukemmin ajan hermolla.

Aineistonkeruun aloitin keräämällä kaikenlaiset artikkelit tyypistä, aiheesta tai koosta riippumatta, en kuitenkaan pääsääntöisesti ilmoituksia tai mainoksia. Keräsin siten niin kaikki toimitukselliset lehtiartikkelit kuin pääkirjoitukset ja yleisönosastokirjoitukset, joissa on edes maininta saamelaisista, saamelaisuudesta, saamelaiskielistä tai -kulttuureista: toisin sanoen kaiken, jossa vain vilahtaa jotakin saame-alkuista. Huo-

¹² Tässä yhteydessä on tosin mainittava, että saamen kieli ei suinkaan ole aiemminkaan ollut Lapin Kansassa täysin vieras. Lehdessä on ilmestynyt *Sámi jietna* -palsta, jossa sama uutinen on julkaistu sekä pohjoissaameksi että suomeksi, välillä kuitenkin toisiinsa verrattuna jompikumpi hieman lyhennettynä tai muokattuna (havaintoni 1991 ja 2001 lehdistä). Yleensä kirjoittajana on toiminut aktiivinen saamelaisvaikuttaja Jouni Kitti, entinen Suomen Saamelaiskäräjien ja pohjoismaisen saamelaisneuvoston jäsen. Kitti on myös aktiivinen yleisönosastokirjoittaja, ja hänen mielipiteitään on julkaistu vuosikymmenien ajan ainakin Lapin Kansassa sekä Inarilaisessa. Inarilaiseen hän on lisäksi kirjoittanut artikkeleja.

¹³ Vuonna 2011 Inarissa asui 6754 ja Utsjoella 1294 asukasta; 1991 Inarissa asui 7681 ja Utsjoella 1531 asukasta (Tilastokeskus).

¹⁴ Vuonna 2013 ulkopaikkakuntalaisia tilaajia oli noin 3000 (Inarilainen, Päätoimittajalta, internet 23.1.2013). Ainakin vuoden 2011 määrää voinee arvioida tältä pohjalta.

mioin kaikki saamelaisaiheiset tekstit otsikkoineen, kuvineen ja kuvateksteineen. Lisäksi keräilin ilman tekstin saamelaismainintaakin artikkeleja, joiden kuvissa esiintyy saamenpukuisia tai saamelaisasusteisia henkilöitä.¹⁵ Sillä seikalla, käsittelivätkö artikkelit kotimaata vai ulkomaita, ei ollut merkitystä. En kerännyt tietoja siitä, millä osastolla mikin artikkeli on julkaistu, enkä antanut painoarvoa sillekään, kuka artikkelin on kirjoittanut, joten olen jättänyt kirjoittajan nimen huomioitta. Vaikka olen ollut kuinka tarkka tahansa, on mahdollista, että minulta on jäänyt joitakin kirjoituksia huomaamatta. Tällä ei kuitenkaan ole merkitystä kokonaisuuden kannalta.

Aineistonkeruun olen suorittanut joko (1) lukemalla ja skannaamalla mikrofilmejä Kansalliskirjastossa, (2) lukemalla paperisia lehtiä, tai (3) sekä tekemällä hakuja lehden digiarkistossa että lukemalla hakujen perusteella mikrofilmattuja lehtiä ja etsimällä säästämiäni lehtileikkeitä. Ensiksi mainittuun ryhmään kuuluvat Inarinmaa ja Lapin Kansa vuodelta 1991 sekä Lapin Kansa tammi–kesäkuulta 2011, toiseen Inarilainen vuodelta 2011 ja Lapin Kansa heinä–joulukuulta 2011. Viimeksi mainittuun kuuluu Helsingin Sanomat kummankin tutkimusvuoden osalta, koska mikrofilmien lukeminen sivusta sivuun jo muiden lehtien kohdalla osoittautui hyvin aikaa vieväksi. Syötin molempien vuosien osalta digiarkistoon¹⁶ tiettyjä hakusanoja. Valitsin hakusanoikseni ”saamelais”, ”saame”, ”saamelaiskulttuuri”, ”lappalais” ja ”lapin kiel” – huomasin nimittäin yllätyksekseni, että esimerkiksi hakusana ”saamelais” ei suinkaan sisältänyt kaikkia hakusanan ”saame” osumia. Sen sijaan kone kyllä osasi automaattisesti esittää minulle ”saame”-haussani sanojen taivutusmuotoja, kuten saamen ja saamea, sisältäviä osumia. Päättelin tästä, että hakukone haki tiettyjä sanoja taivutuksineen, ei sanojen osia. Digiarkiston haku ei ollut täysin aukoton, sillä löysin joitakin artikkeleja myös ilman sitä.

Helsingin Sanomien artikkelit verrattuna muiden lehtien artikkeleihin olen siten saanut hyvin eri tavalla ja keruutavasta johtuen eri lehtien tutkimusaineisto voi poiketa

¹⁵ Selvyyden vuoksi mainittakoon, että keräyspolitiikkani mukaisesti pyrin nimenomaan välttämään artikkeleja, joissa ei ole saamemainintaa. Mikäli henkilöä, esimerkiksi vuosien 2007–2011 Lapin kansanedustajaa Janne Seurujärveä tai pappi-kasvitieteilijä Lars Levi Laestadiusta, ei ole mainittu saamelaiseksi, ei artikkelia liene tehty sillä perusteella, että siinä kuvattaisiin nimenomaan saamelaista henkilöä tai saamelaisuutta. Ei henkilö esiinny aina ja kaikkialla saamelaisena, vaikka kuinka saamelainen olisikin. Toisaalta olen huomannut, että esimerkiksi Seurujärvi on tuskin koskaan esiintynyt saamelaisena, vaikka hän halutessaan olisi voinut profiloitua muun muassa Suomen ensimmäisenä saamelaisena kansanedustajana. Ainoa näkemäni viittaus hänen saamelaisuuteensa lienee Lapin Kansan vaalipaneelia ja sen aihetta, alkuperäis- ja heimokansoja koskevaa ILO-sopimusta käsittelevässä artikkelissa. Siinä maininta ”kansanedustaja ja saamelaisrekisterin jäsen” antaa ymmärtää Seurujärven olevan saamelainen. (LK 31.3.2011, A4.) Saamelaiseksi häntä ei siis tässäkään suoraan kutsuta, vaikka saamelaisrekisterin jäsenyys merkitsee juriidisesti saamelaisuutta. Janne Seurujärvi ei esiinny yhdessäkään tutkimusaineiston 82 artikkelissa.

¹⁶ <http://www.hs.fi/lehtiarkisto/>

hieman toisistaan. Tutkimustehokkuuden ja ajankäytön näkökulmasta katsottuna pidän kuitenkin järkevänä ja lopputulokseltaan riittävänä, sitä, että en käynyt yksitellen läpi jokaista Helsingin Sanomien sivua kolmelta vuodelta, vaikka hakukone osin käyttäytyikin hieman epäloogisesti ja on mahdollista, että yksittäinen isokin artikkeli on saattanut jäädä löytymättä. Tein hakuni ja tulostin osumalistani 22.3.2012.¹⁷ Keruuni vuosilta 1991 ja 2011 tuotti kaikkiaan yli 900 lehtiartikkelia – mukana laskuissa ovat yksittäisen saame-sanan sisältävät artikkelit monisivuisiin haastatteluihin. Todellisuudessa keruuvaiheessa tarttui mukaan paljon artikkeleja, joita ei mitenkään voi kutsua saamelaisartikkeleiksi ja verrata ”oikeisiin” artikkeleihin. Siksi sivulla 12 oleva taulukko 1 voi osin johtaa harhaan.

Olen jättänyt tutkimuksen ulkopuolelle kaikki lukijoiden mielipidekirjoitukset, pääkirjoitussivujen mielipiteitä sisältävät tekstit ja pääkirjoitukset sekä Lapin Kansan *Sámi jietna* -palstan kirjoitukset. Syynä tähän on ennen kaikkea se, että mitkään edellä mainitut kirjoitukset eivät ole tässä tutkimuksessa mukana olevaan 82 artikkelin aineistoon vertautuvaa kuvausta saamelaisista henkilöistä.¹⁸

Ensin jaoin artikkelit karkeasti kahteen, poliittisiin ja kulttuuriaiheisiin artikkeleihin, ja tämän jälkeen 16 aiheen mukaiseen nippuun. Monen läpikäynnin jälkeen päädyin lopulta rajaamaan tutkimukseni kohteeksi saamelaiselämää käsittelevät artikkelit. Kusakin artikkelissa henkilöllä tai henkilöillä on keskeinen asema. Karsin kuitenkin joukosta pois historiallista elämää käsittelevät artikkelit ja kauan sitten eläneet henkilöt, kuten Lars Levi Laestadiuksen¹⁹, sillä haluan tutkia nimenomaan nykypäivän (tutkimusvuosien) saamelaisuutta. Tutkimuksen aineistoon valikoitumisen vaatimuksena ei ole ollut se, että henkilöä kutsutaan saamelaiseksi vaan se, että artikkelin keskiössä on henkilö, jolla on kosketuspinta saamelaiskulttuuriin ja nimenomaan saamelaiselämään, mikä tulee ilmi artikkelista ja mistä puhutaan siinä.

¹⁷ Tämän jälkeen Helsingin Sanomien digiarkistoa on uudistettu, enkä reilua vuotta myöhemmin (15.5.2013) saanut yhtä helposti yhtä runsaita osumamääriä. Esimerkin vuoksi: vuodelta 2011 sain maa-liskuun 2012 haussani hakusanalla ”saame” 31 osumaa, mutta toukokuussa 2013 vain kaksi. Jälkimmäisellä kerralla syötin erikseen hakusanan ”saamen”, ja sain 16 osumaa, sekä ”saamea”: 10 osumaa. Pinta-puolisen vertailun lisäksi en ryhtynyt tarkemmin tutkimaan, olinko saanut täysin uusia osumia. Totean vain, että jälkimmäisissä hauissani hakukone pitäytyi tiukemmin sanamuodossa, eikä tarjonnut myös kyseisen sanan taivutusmuodon sisältäviä artikkeleja.

¹⁸ Tämän tutkimukseni rajaus jättää tilaa muille tutkimuksille. Esimerkiksi pääkirjoitusten vähäisyyden syyt suhteessa julkaistujen artikkelien määrään olisi oma mielenkiintoinen sivujuonteensa tutkia ja pohtia. Ennako-odotushan olisi, että pääkirjoituspalsta heijastaisi lehden sisältöä. Näin ei kuitenkaan tunnu saamelaisaiheiden kohdalla olevan, sillä keräämästäni aineistosta löytyy vain 16 pääkirjoitusta.

¹⁹ Laestadius esiintyy kyllä tutkimusaineistossa Nilla Outakosken väitöksestä kerrottaessa. Artikkeleissa (HS 11.5.1991, A 4; LK 10.5.1991, 11) päähenkilönä pidän kuitenkin Outakoskea.

Näin lähempään tarkasteluun ja varsinaiseksi tämän tutkimuksen aineistoksi jäi 82 artikkelia, joista 13 on Helsingin Sanomista (seitsemän vuodelta 1991 ja kuusi vuodelta 2011), 27 Inarinmaasta/Inarilaisesta (viisi vuodelta 1991 ja 22 vuodelta 2011) sekä 42 Lapin Kansasta (16 vuodelta 1991 ja 26 vuodelta 2011). Edellä mainittu on esitetty myös seuraavassa taulukossa 1:

Taulukko 1.

ARTIKKELIEN MÄÄRÄT LEHDITTÄIN JA VUOSITTAIN

	Helsingin Sanomat		Inarinmaa/Inarilainen		Lapin Kansa			
	kerätyt	muk. tutk.	kerätyt	muk. tutk.	kerätyt	muk. tutk.	yht.	yht.
1991	91		49		267		407	
		7		5		16		28
2011	66		218		240		524	
		6		22		26		54
yht.	157		267		507		931	
		13		27		42		82

1.3 Tutkijanroolini

Ajatus siitä, millainen tämän tutkimuksen tekijän ja hänen taitonsa pitäisi olla, on mietittänyt monesti: enhän ole opiskellut viestintää tai tiedotusoppia enkä aiemmin harjoittanut tekstintutkimusta. Olen opiskellut kansatiedettä sekä suomalais-ugrilaisia kieliä ja kulttuureja, joista erityisesti saamelaiskieliä ja saamelaiskulttuureja. Olen koulutukseltani saamentutkija – tarkemmin sanottuna pidän itseäni saamelaiskulttuurintutkijana, jonka kiinnostuksen kohteita ovat saamelaisten etnisyys ja identiteetti, vähemmistö- ja alkuperäiskansa-asema sekä ylipäätään kielelliset ja kulttuuriset oikeudet enemmistön hallitsemassa maailmassa.

En ole saamelainen enkä elä päivittäisessä yhteydessä saamelaiskulttuuriin, joten tarkastelen saamelaisuutta kulttuurin ulkopuolisen tutkijan silmin yliopisto-opintojeni antamien valmiuksien turvin. On vain myönteistä, että Helsingin yliopiston monitieteiset saamentutkimuksen opinnot ovat tarjonneet minulle päivänpolitiikasta riippumattoman Saamenmaan ulkopuolisen kontekstin. Se, etten ole saamelainen, voidaan tilanteesta riippuen nähdä joko myönteisenä tai kielteisenä asiana – itse toki pidän hyvänä asiana sitä, että en tutki omaa kulttuuriani. Vaikka en kuulukaan saamelaisyhteisöön, on toki huomattava, että tutkiessani erityisesti Helsingin Sanomien tekstejä, mutta myös muita

suomalaisia suomenkielisiä lehtiä, en ole ulkopuolinen siinä yhteisössä, jonka tekstejä tutkin. Toimittajat ja kohteena oleva lukijakunta muodostuvat pääsääntöisesti edustamani suomalaisen valtakulttuurin ihmisistä.

On selvää, että tarkastelen asioita suomalaisen enemmistökulttuurin edustajan silmin ja mukanani kulkee oman kulttuurini käsite- ja arvomaailma. En kiistä, etteikö tutkimukseni perustuisi subjektiiviseen näkökulmaan ja tulkintoihin. Tietenkin minun pitää varoa etsimästä aineistosta vahvistuksia omille ennakko-oletuksilleni (ks. Hiidenmaa 2000, 186). Toisaalta saamelaiskulttuurin ulkopuolisena tutkijana toimiminen voi estää katseeni sokeutumista. Olen syntynyt ja asunut koko ikäni Helsingissä ja ”vain” opiskellut, joskin laajasti, Helsingin yliopistossa saamelaiskieliä ja -kulttuureja, joten juuri siksi koen pystyväni lähestymään tutkimusaihetta objektiivisesti. Kun tarkastelen saamelaisuutta suomalaisen, vieläpä eteläisessä Suomessa asuvan ihmisen silmin, ”ulkopuolisen katsein”, näen tietenkin eri tavalla kuin jos katsoisin ”sisäpuolelta”. Tarkastelutapojen eroja kuvaa hyvin Kalevi Leppäsen kiteytys: ”jos Junttila kuvasi niityn, jossa oli nuotio ja polku, pohjoisen ihminen näki maisemassa ihmisen jäljen, mutta etelässä se oli villin ja vapaan Lapin kuva”. (Leppänen 2014, 94; Saarinen 2011, 86.) Kun jokainen lukija luo tekstille oman kontekstinsa ja tulkitsee siksi tekstiä hieman eri tavalla, voi sama lause olla yhden lukijan mielestä esimerkiksi arvoväittämä, kun se toisen mielestä on neutraali toteamus (Halme 2011, 17).

Anni-Siiri Länsman (2008, 86) on kirjoittanut, että saamentutkimuksen edellytetään sitoutuvan tutkimukseen, joka hyödyttää saamelaisia yhteisöjä. Tämä on mietityttänyt minua. Saamelainen Länsman kertoo jännittäneensä oman väärtisuhteita käsittelevän väitöstutkimuksensa (2004) vastaanottoa mediassa ja saamelaisessa yhteisössä: leimattaisiinko saamelaiset juopoiksi ja aiheuttaisiko tutkimus hankausta suomalaisten ja saamelaisten välillä (Länsman 2008, 95). Minäkin olen miettinyt tutkimukseni vaikutusta paljon – enkä vähiten siksi, että olen saamelaiskulttuurin ulkopuolinen tutkija.²⁰

²⁰ Myös kansatieteilijä Katriina Siivonen (1998, 121) on pohtinut etnisyyden tutkijoiden osallistumista poliittiseen valtapeliin ja todennut kirjoitettujen tutkimustulosten tuovan lisää uudelleenjäsenettyä tietoa, jota eri intressiryhmät voivat käyttää tarpeidensa mukaan: ”Parhaassa tapauksessa tuotettu tieto auttaa ymmärtämään paremmin etnisen toiseuden luonnetta ja sitä kautta lieventämään mahdollisia konfliktilanteita eri etnisten ryhmien välillä. Pahimmassa tapauksessa tutkimuksen tulokset joutuvat etnisen syrjinnän välineiksi.” (Mp.) Jälkimmäistä vaihtoehtoa en tietenkään missään tapauksessa halua.

1.4 Aiempaa tutkimusta

Aiempaa tutkimusta voi luokitella toisaalta käytetyn metodin, toisaalta tutkimusaiheen ja -kysymysten perusteella. Saamelaisaiheista tutkimusta tehdään monella eri oppialalla samoin kuin diskurssianalyysiä sovelletaan lukuisiin eri alojen tutkimuksiin. Käsittelen seuraavaksi tutkimuksia, jotka koskettelevat tätä käsillä olevaa tutkimusta joko käytetyn metodin, aihealansa tai näiden molempien osalta. Alaluvussa 1.4.1 heti seuraavaksi käsittelen ylipäätään hyödyllisiä diskurssin- ja tekstintutkimuksellisia teoksia, joilla ei ole saamentutkimuksellista kontekstia. Alaluvussa 1.4.2 (sivulta 16 alkaen) käsittelen saamelaisia ja saamelaisuutta koskevaa tutkimusta, jossa osassa on käytetty diskurssianalyysiä. Eniten nyt käsillä olevaa tutkimusta koskettavat alaluvussa 1.4.3 (sivulta 19 alkaen) käsittelemäni aiemmat saamelaisuuden mediarepresentaatiotutkimukset. Alaluokun kuuluvat tutkimukset, joissa on tutkittu saamelaiskuvaa mediassa ja tutkimukset, joissa on käytetty pääaineistona medialähteitä, kuten sanomalehtitekstejä.

1.4.1 Aiempaa diskurssin- ja tekstintutkimusta

Pekka Pällin väitöskirja (2003) ”Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina” on diskurssianalyttinen tai diskursiivinen tutkimus sosiaalisesta ryhmästä ja kategorisaatiosta. Hänen näkemyksensä ryhmästä ja sosiaalisesta kategorisaatiosta on konstruktionistinen, joten ”kielen ulkopuolelta” määrittyvät ryhmät, kuten biologinen sukupuoli, eivät ole tutkimuksen kannalta ensisijaisia (mts. 14). Pällin tutkimuskohteena on ryhmäilmiö yleisesti, ei vain jotkin kielenulkoisesti määriteltävissä olevat ryhmät. Pääaineiston muodostavat vuosina 1999–2001 julkaistut mielipidekirjoitukset ja 1990-luvun alussa kerätty tamperelaisnuorten haastatteluaineisto. (Mts. 31–32.) Pälli on todennut, että yksi tyypillinen sosiaalisen kategorisaation alue on kansalaisuuden, valtion tai etnisen taustan perusteella tehdyt luokittelut. Toinen on paikka tai paikkakunta. (Mts. 142.)

Teun A. van Dijk Alankomaista on soveltanut diskurssianalyysiä muun muassa uutistekstien ja etnisiä stereotypioita koskevien teemahaastattelujen analysoimiseen. Teoksessaan ”News as Discourse” van Dijk (1988) käy läpi uutisten rakennetta, tuottamista ja ymmärtämistä. Toinen mainittava van Dijk’n (2000, 38) kirjoitus on yleisesti vähemmistöjä käsittelevä artikkeli. Hän on laatinut listan aiheista, jotka usein liittyvät maahanmuuttajia ja etnisiä vähemmistöjä koskeviin uutisiin. Huomiota herättävää on ongelmakeskeisyys, sillä kymmenen kohdan listan myönteiseen puoleen voidaan lukea

lähinnä vain tunnusomaisten kulttuuripiirteiden käsittely – kysymys siitä, miten henkilöt ovat erilaisia. (Mp.)²¹

Tekstintutkimuksen alaan ja käsitteisiin perehtymisessä on tarjonnut apua muun muassa ”Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja” (Heikkinen ym. toim. 2012). Sanomalehtijournalismista juttutyyppien kehityksen valossa olen saanut oppia Jyrki Pietilän (2008) massiivisesta tutkimuksesta ”Kirjoitus, artikkeli, tekstielementti”. Jonita Siivonen (2007) puolestaan on laatinut väitöskirjansa yhdestä genretyypistä, henkilökuvista. Siivosen väitöskirjan aineisto käsittää 107 henkilökuvaa kahdesta sanomalehdestä (Ruotsissa ilmestynvä *Dagens Nyheter* ja Suomessa ilmestynvä *Hufvudstadsbladet*) sekä neljästä aikakauslehestä. Hän on käsitellyt henkilökuvia sukupuolinäkökulmasta ja tullut mielenkiintoiseen johtopäätökseen: tässä genressä naisia ei marginalisoida samassa määrin kuin normaalissa uutisjournalismissa, vaikkakin miesten ja naisten kuvaamistapa eroavat toisistaan (mts. 363).

Tekstintutkimusta ovat tehneet erityisen paljon ainakin Helsingin yliopiston suomen kielen oppiaineen opiskelijat opinnäytetöinään (ks. Helka-tietokannan asiasanahaku ”tekstintutkimus”), joskaan heidän joukostaan en ole löytänyt saamelaisaiheiden tutkijoita, aikakaus- ja sanomalehtitekstien tutkijoita kylläkin. Vesa Heikkinen (2007) on artikkelissaan ”Tekstejä, tutkijoita ja tekstintutkijoita” luetellut joukon 2000-luvun alussa ilmestyneitä suomen kielen alaan kuuluvia teoksia, joissa tavalla tai toisella tutkitaan tekstejä. Niitä en enää tässä aio toistaa.

Vaikka tekstintutkimus voidaankin nähdä ennen kaikkea lingvistisenä – ja Suomessa fennistien tekemänä – kielitieteen ulkopuolella omanlaistaan tekstintutkimusta harjoittavat ainakin kulttuurintutkijat, tiedotustutkijat ja sosiologit. Esimerkiksi kirjallisuustieteen dosentin Mikko Lehtosen (2000) kirja käsittelee ”kulttuurista tekstintutkimusta” ja tiedotusopin professorin Veikko Pietilän (1995) ”kulttuurista uutistutkimusta”. Pietilä (1995, 7) puhuu 1970- ja 1980-lukujen ’lingvistisestä käänteestä’, jonka myötä ”yhä

---

²¹ Mainittakoon tässä yhteydessä myös Tallinnan yliopiston tutkimus Virosta ja virolaisista Suomen mediassa (Abel ym. 2012). Valtaosa 717:sta suomalaisissa lehdissä julkaistusta artikkelista on tutkimuksen mukaan neutraaleja – myös ne, jotka tuovat esiin jonkin ongelman Viroom ja virolaisiin liittyen (mts. 28). Aineistossa on siis 486 ns. ”ongelmatonta” artikkelia eli artikkelia, joissa ei käsitellä Suomen tai Viron sisäisiä ongelmia tai ongelmia jommankumman maan vaikutuksessa toiseen (mts. 10). Tutkijat ovat todenneet, että väitteet siitä, että Viroa koskeva uutisointi olisi väritynnyttä tai keskittyisi negatiivisiin asioihin ei saa heidän tutkimuksestaan tukea. He huomauttavat kuitenkin, että on toinen asia, millaiset artikkelit jäävät lukijoiden mieleen (mts. 28). On huomattava, että tutkimuksen näkökulma esimerkiksi saamelaisiin verrattuna on sikäli erilainen, että virolaiset eivät ole vähemmistönä Virossa, eikä tutkimus olekaan vähemmistötutkimusta vaan tutkimusta naapurimaan ja sen kansalaisten näkymisestä suomalaisissa lehdissä. Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittakoon vielä, että aineistossa on 13 henkilökuvaa eli artikkelia, jossa keskitytään yhden henkilön kuvaamiseen (mts. 5).

kasvava tutkijajoukko on alkanut lähestyä uutisia kerrontana, joka merkityksellistää maailmaa omalla tavallaan tai tuottaa siitä omanlaisiaan versioita”. Lehtonen (2000, 23) huomauttaa, ettei hänen kirjansa ”Merkitysten maailma” käsittele yksin tekstuaalisia ilmiöitä tai symbolisia arvoja, vaan pyrkii merkityksiä käsitellessään saamaan otetta ihmisten välisistä suhteista. Tiiviisti toisiinsa kytkeytyneistä merkityksistä ja sosiaalisista suhteista ei kummastakaan voi puhua ilman toista, eikä sosiaalisista suhteista törmäämättä valtaa koskevaan kysymykseen (mp). Tämä tuntuu merkittävältä omankin tutkimuksen kannalta.

Lapin Kansaa on tutkinut Inka Salovaara-Moring (2004). Viestinnän alan väitöskirjassaan hän tutkii millaisia journalistisia strategioita ja tekniikoita neljä suomalaista maakuntalehteä (Lapin Kansan lisäksi Etelä-Suomen Sanomat, Ilkka ja Karjalainen) käytti käsitellessään 1990-luvun talouskriisiä, lamaa (mts. 65). Analysoituja sanomalehtikirjoituksia vuosilta 1988–97 on kaikkiaan yli 37 000, joista 467 valikoitui kvalitatiivisen tekstianalyysin kohteeksi (mts. 73).

Erikseen on vielä mainittava Elina Heikkilän (2006) väitöstutkimus kuvateksteistä uutiskuvan ja lehtiartikkelin elementtinä (ks. mts. 41 alkaen hänen listaamaansa aiempaa sanomalehtiututkimusta).

1.4.2 Aiempaa saamentutkimusta

Moni tutkija on osallistunut väitöskirjallaan käytävään saamelaisdiskurssiin, näin esimerkiksi Irja Seurujärvi-Kari (2012), joka on selvittänyt saamen kansan rakentamista, identiteettiä ja kieltä alkuperäiskansaliikkeen kontekstissa. Hänen väitöstutkimuksensa käsittelee saamelaisliikettä vuodesta 1962 vuoteen 2008 maailmanlaajuisella, eurooppalaisella ja pohjoismaisella tasolla.²² Seurujärvi-Kari kirjoittaa, kuinka kulttuurin, kielen ja oikeuden välille on syntynyt tiukka yhteys. Oikeuksien vaatiminen saamelaisille on saanut aikaan saamelaismääritelmän, jota voidaan käyttää vaadittaessa uusia oikeuksia. Tämä taas on vaikuttanut siihen, että muut etniset joukot, kuten Norjan kveenit ja Suomen lappalaiset ovat alkaneet käyttää samanlaista strategiaa ja alkaneet vaatia itselleen alkuperäiskansa-asemaa. (Seurujärvi-Kari 2012, 133.)

Erika Sarivaara (2012, 24) haastaa edeltävät saamelaisuuden määrittelyyn liittyvät keskustelut. Hän on laatinut väitöskirjansa statuksettomista saamelaisista eli ilman saa-

²² Seurujärvi-Kari väitteli saameksi ensimmäisenä Helsingin yliopistossa ja hänen haastattelulleen suurine kuvineen Lapin Kansa käytti poikkeuksellisen paljon tilaa, lähes neljä kokonaista sivua (LK 20.1.2012, O1, O4–O5 ja saameksi O19; ks. myös HS 15.1.2012, C 12).

melaistatusta (Saamelaiskäräjien äänioikeutta) olevista saamensukuisista, saamea osaavista ja sitä aktiivisesti käyttävistä henkilöistä (mt.)²³. Kyseessä ovat siis eräänlaiset väliinputoajat, jotka kokevat itse olevansa saamelaisia, mutta joita ei virallisesti hyväksytä sellaisiksi – Sarivaarakin oli heistä yksi, kunnes Korkein hallinto-oikeus hyväksyi hänet Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon syksyllä 2015 (LK 1.10.2015, A7).

Narratiivisen tutkimusotteensa avulla Sarivaara antaa äänen niille, joilla sitä ei yleensä ole. Kuitenkin tutkimuksen kohteena on vain 10 henkilön teemahaastattelu, joten otos on pieni ja sen ulkopuolelle jää suuri joukko ihmisiä. Väitöstutkimus nojautuu tutkijan omin sanoin tieteenfilosofisilta lähtökohdilta ”pitkälti sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen, jossa tiedon nähdään rakentuvan sosiaalisesti” (Sarivaara 2012, 112). Sarivaaran sanoin tutkimus ”on kriittistä yhteiskunnallista tutkimusta, jonka avulla voidaan tuoda esille epäsymmetrisiä valta-asemia vähemmistön ja enemmistön suhteessa” (mts. 99). Diskurssianalyysiä hän ei kuitenkaan edes mainitse, vaikka kriittisen diskurssianalyysin keskiössä ovat diskurssiin kietoutuvat valta-asetat ja niiden paljastaminen kielenkäyttöä tutkimalla.

Erkki Pääkkönen (2008) on tutkinut väitöskirjassaan saamelaisen etnisyyden ja pohjoisen paikallisuuden suhdetta erityisesti suomalaisen kansallisvaltion määrittämässä kontekstissa (mts. 31). Keskeistä tutkimuksessa on laaja etnisyyspohdinta sekä saamelaisuuden rakentumisen ja käsitteistämisen tarkastelu koskien ennen kaikkea 1990-luvulla alkanutta lappalaistamista nimitettyä diskursiivista kamppailua (mts. 45, 302). Pääkkönen puhuu saamelaisten etnopolitiittisesta mobilisaatiosta ja vastamobilisaatiosta eli siitä, kuinka saamelaiset kollektiivisesti kokoavat voimansa yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi, ja omien etujensa puolesta pelkäävä muu paikallinen väestö nousee vastaan (mts. 33).

Taiteilija-tutkija Leena Valkeapään²⁴ (2011) väitöskirjan tavoitteena on kuvata ja hahmottaa elämää pohjoisen luonnon ympäröimänä (mts. 19). Tutkimuksen teemojen tuulen, poron, ajan ja tulen kautta hän tarkastelee ihmistä luonnossa. Hän asettaa vuoropuheluun Nils-Aslak Valkeapään runouden, saamelaisen puolisonsa Oula A. Valkeapään tekstiviestejä ja otteita ruotsinsaamelaisen Johan Turin teoksesta ”Kertomuksia

²³ Professori Veli-Pekka Lehtola (2015, 133) suhtautuu käsitteen ”statuksettomat saamelaiset” käyttöön kriittisesti. Hän huomauttaa, että käsite luo kuvan jo olemassa olevasta ryhmästä, jolla tuntuu olevan jonkinlainen virallinen asema statuksellisten saamelaisten rinnalla – tai ainakin sillä pitäisi olla. Lehtola muistuttaa, että kyseessä on yhden tutkijan luomus perustanaan 10 haastateltavan lausunnot, joista osa jopa oli käsitettä vastaan. (Mp.)

²⁴ Leena Valkeapää on yksi tämän tutkimuksen aineistossa haastatelluista henkilöistä. Kyseisessä Lapin Kansan (11.12.2011, O1 ja O4–O7) artikkelissa puhutaan myös hänen ajankohtaisesta väitöstutkimuksestaan.

saamelaisista”, jonka alkuteos on vuodelta 1910. Edellä mainituille yhteistä elämisen tapaa Leena Valkeapää (2011, 22–23) kutsuu porosaamelaisuudeksi; saamelaisuus on kertojien yhteinen kulttuuriympäristö, mutta ei tutkimuksen varsinainen aihe. Kertojien saamelaisuus rakentuu paikallisesta suhteesta luontoon arjessa syntyvien merkitysten ja käytäntöjen perusteella, ja saamelaisuus-käsitteen merkitys vaihtelee kertojasta riippuen (mts. 46).

Nika Potinkara (2015, 27) määrittelee väitöskirjansa asettuvan yhteiskunnallisen diskurssianalyysin väljään viitekehykseen. Hän pyrkii selvittämään, miten saamelainen etnisyys rakentuu saamelaisten ”omien” museoiden, toisin sanoen Suomen saamelaismuseo ja Ylä-Lapin Luontokeskus Siidan sekä Ruotsin tunturi- ja saamelaismuseo Ájttén perusnäyttelyissä (mts. 28). Potinkaran kiinnostuksensa kohteena ei niinkään ole se, miten näyttelyt kertovat ennalta oletetun ”ryhmän” kulttuurista ja menneisyydestä, vaan pikemminkin se, miten ne ovat esityksillään mukana tuottamassa ymmärrystä erilaisten ryhmien olemassaolosta (mts. 26). Hän keskittyy tutkimuksessaan erikseen joihinkin usein toistuviin, valtaväestöistä selvästi poikkeaviin kulttuuripiirteisiin, joita ovat saamelaiskielet, saamenpuvut, saamenkäsityöt, poronhoito ja joikuperinne (mts. 107).

Yhteiskuntatieteilijä Seija Tuulentiellä (2001, 29–30) on aineistonaan kolmeen saamelaisten asemaa koskevaan lakiehdotukseen annetut lausunnot, saamen kielilakiehdotus 1987, saamelaislakiehdotus 1990 ja kulttuuri-itsehallintolakiehdotus 1994, sekä viimeksi mainitusta lakiehdotuksesta 1994–95 käydyt eduskuntapuheenvuorot. Tuulentien tutkimus keskittyy poliittiseen analyysiin, sen sijaan saamelaisten julkisen kuvan pohdinta puuttuu. Tutkimuksessaan hän puhuu tasa-arvodiskurssista ja oikeudenmukaisuusdiskurssista ja pohtii suomalaisen kansallisen identiteetin rakentumista saamelaisten oikeuksista puhuttaessa. Hänen mukaansa suomalaisuus on kokonaisvaltaista, kun taas saamelaisena olossa on kyse enemmän tai vähemmän saamelaisuudesta. Saamelaisten vähemmistökulttuuriin kuuluu tiettyjä piirteitä, kun taas suomalaiskulttuuria ei tuoteta niin, että siihen ehdottomasti kuuluu tai ei kuulu tiettyjä asioita (mts. 20).

Saamelaisista vähemmistöistä on tehty ainakin kaksi väitöskirjaa Helsingin yliopistoon. Panu Itkonen (2012) tarkastelee sosiaali- ja kulttuuriantropologian väitöskirjassaan kolttasaamelaisten yhteistyön tapoja ja vastavuoroisuutta Sevettijärven poronhoitoyhteisössä 2000-luvulla ja yhteisön suhdetta Suomen valtioon. Itkonen selvittää tutkimuksessaan poronhoitajien työtapoja ja mielipiteitä valtionhallinnon toiminnasta. Tutkimuksessa valtion rooli on keskeinen, luonto on enimmäkseen taustalla. (Mts. 1.) Annika Pasasen (2015) väitöskirja puolestaan on tutkimus inarinsaamen kielen revitali-

saatiosta eli elpymisestä ja elvyttämisestä. Pasanen kuvaa maailmanlaajuisestikin poikkeuksellista kehityskulkua vakavasti uhanalaisesta, lähes sammuneesta kielestä vahvistuvaksi, kehittyväksi ja modernisoituvaksi kieleksi.

Marjut Anttonen (1999) esittää kveenejä koskevassa tutkimuksessaan pääpiirteissään myös etnopolitiittisen saamelaisliikkeen vaiheet sekä kehityksen norjansaamelaisten alkuperäiskansa-aseman saavuttamiseksi (ks. mts. 125–142). Norjansaamelaisten asemaa pohtiessaan hän ei luonnollisesti ole voinut sivuuttaa suurta vedenjakajaa, tiedotusvälineissäkin maailmanlaajuiset mittasuhteet saavuttanutta Alta-kiistaa eli Alattionjoen patoamishanketta voimalaitoskäyttöön 1970-luvulla (mts. 137–140).

Saamelaisten kielellistä tilannetta Suomessa kuvaavat muun muassa Marjut Aikio (1988) ja Anna-Riitta Lindgren (2000). Aikion väitöskirja on kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän (Kuttura, Purnumukka, Vuotso, Kurujärvi ja Yliluiri) kielenvaihdosta 1910–1980, Lindgrenin tutkimus kuvaa Helsingin saamelaisten kielellistä tilannetta pääosin vuosina 1992–1993 tehtyjen pääkaupunkiseudulla asuvien saamelais-syntyisten haastattelujen valossa (Lindgren 2000, 7). Lindgren (2000, 65) mainitsee, että suomalaiseen kulttuuriin kuuluu aivan tietynlainen lappalaisen ja lappalaishahmon kuva. Lappalainen nähdään myyttisenä satuolentona, joka ei voi muuttua: ”Satuolentoon ei näytä sopivan se, että hän voisi toimia missä tahansa ammatissa tai asua vaikkapa kaupungissa. Saamelainen, joka näin tekee, ei ole enää ’oikea’”. (Mp.) Lindgrenin mielestä kyseessä on rasistinen myytti: näyteikkunassa tonttujen vieressä seisovat lappalaishahmot voi rinnastaa lakritsipakkauksen neekerinaamaan (mts. 66).

Veli-Pekka Lehtolan tutkimus ”Saamelaiset suomalaiset – kohtaamisia 1896–1953” on kokonaisesitys saamelaisten ja suomalaisten suhteista, joiden ”historiassa on usein kysymys vastakohtaisuuksista, vallasta ja haltuunotosta, mutta myös keskinäisistä vaikutuksista, kanssakäymisestä ja oikeuksista” (Lehtola 2012, 12). Lehtolan (2015) uusin kirja ”Saamelaiskiista. Sortaako Suomi alkuperäiskansaansa?” puolestaan on hyvin ajan hermolla oleva teos saamelaisten ja lappalaisten nykytilanteesta ja saamelaismielikuvista. Kirjassaan hän yrittää kartoittaa viime vuosikymmenten kehitystä ja nykyistä sekavaa tilannetta ILO-sopimuksen ja saamelaismääritelmän saralla. (Mt.)

1.4.3 Aiempia saamelaisuuden mediarepresentaatiotutkimuksia

Tutkimusaiheeni relevanttiutta, ajankohtaisuutta ja kiinnostavuutta korostaa se, että jo Ida Ikonen (2013) on tehnyt keväällä 2013 sanomalehtien saamelaiskuvasta saamelaisen

kulttuurin oppiaineen pro gradu -tutkielman Oulun yliopiston Giellagas-instituuttiin.²⁵ Tutkielmassaan hänellä on aineistona Lapin Kansan ja Helsingin Sanomien vuoden 2011 kaikki saamelaisaiheiset kirjoitukset, myös mielipidetekstit. Hänen aineistonsa on siten sama kuin osa tämän tutkimuksen aineistosta. Ikosen yhtenä tutkimussuuntana ovat olleet toimittajien subjektiivisuuden painoarvon, toisin sanoen sen, miten artikkelit kuvastavat kirjoittajansa asenteita, esimerkiksi saamelaisvastaisuutta. Itse en ole tälle tutkimuslinjalle lähtenyt.

Sanna Valkonen (2009, 45) pyrkii väitöstutkimuksessaan ”Poliittinen saamelaisuus” ”analysoimaan saamelaisuutta ja saamelaisia määrittävien kategorisointien rakentuneisuutta ja saamelaisen etnisyyden luonnollistamisen käytäntöjä”. Hän on ensinnäkin kiinnittänyt huomionsa siihen, kuinka saamelaisuus on muodostunut nykyisenlaiseksi ykseydeksi, yhdeksi etniseksi kansaksi ja alkuperäiskansaksi, ja toiseksi tarkastellut saamelaisuuden ja saamelaisidentiteetin rakentumista yksilötasolla (mts. 35). Tutkimuksen tärkeimpänä tehtävänä on hänen mukaansa ollut saamelaisuuden poliittisuuden lukeminen ja tarkasteleminen, ja hän ymmärtää saamelaisuuden poliittisena ilmiönä vallan kautta (mts. 272). Valkosen heterogeeniseen tutkimusaineistoon lukeutuvat osana pääaineistoa muun muassa Lapin Kansan mielipidekirjoitukset vuosilta 1995–2003 (mts. 46).

Valkonen (2009, 51) toteaa tutkimuksessaan Lapin Kansaa pidetyn jopa saamelaisvastaisena lehtenä, sillä sen on ns. lappalaiskeskustelussa nähty ottavan selkeän kannan lappalaisten puolesta saamelaisia vastaan. Jo pro gradu -tutkielmassaan hän tarkasteli Lapin Kansan (1995–2000) roolia saamelais-lappalais-kysymyksen politisoitumisessa ja totesi päätelmissään lehden usein onnistuneen stereotypisoimaan saamelaiset ahneiksi oman edun tavoittelijoiksi korostamalla lappalaisten pyrkimysten aitoutta ja totuudellisuutta (Hirvonen 2001, 1, 97).

Sari Pietikäinen käsittelee useissa tutkimuksissaan saamelaisia ja mediaa sekä diskurssianalyysiä. Hän on myös luetellut etnisten vähemmistöjen representaatioita uutisisä käsitteleviä tutkimuksia (ks. Pietikäinen 2000a, 105). Väitöstutkimuksessaan Pietikäinen on tutkinut Helsingin Sanomissa vuosina 1985–1993 lähinnä kotimaan uutisosassa julkaistuja etnisiä tai maahanmuuttokysymyksiä koskevia artikkeleja (Pietikäi-

---

²⁵ Korostettakoon, että Ikosen ja minä olemme tehneet tutkimuksiamme sattumalta samasta aineistosta samanaikaisesti toisistamme tietämättä. Itse aloitin tutkimuksen jo syksyllä 2011 ennen kuin tutkimusaineistoni oli kokonaan edes ilmestynyt. Kaksi tutkijaa ei kuitenkaan koskaan päädy täsmälleen samoihin lopputuloksiin, vaikka heillä olisi käytössään sama laadullinen aineisto (Puusa 2011, 124). Siksi ei voi väittää, että työni olisi turhaa ja toistaisiin Ikosen tutkimusta.

nen 2000a, 131). Tutkimustaan varten hän keräsi myös lehden toisella sivulla, eli pääkirjoitus- ja kolumnisivulla, olevia kirjoituksia, mutta ei esimerkiksi kulttuuriosaston kirjoituksia, jotka minulla ovat tärkeässä asemassa (mts. 131). Saamelaiset ovat mukana hänen tutkimuksessaan (n = 1189) yhtenä osana: heitä koskevia kirjoituksia julkaistiin mainittujen yhdeksän tutkimusvuoden aikana 51 (mts. 214).

Yksi omista tutkimusvuosistani, 1991, osuu hänen kanssaan yhteen, joten aineistoni käsittää pakollakin samoja artikkeleja kuin hänellä. Myös näkökulmamme on samansuuntainen: se, millainen on suomalaisten luoma representaatio saamelaisista. Toisaalta oma aineistoni on sikäli laajempi, sillä olen kerännyt kirjoitukset kannesta kanteen, toisaalta suppeampi, sillä käsittelen itse vain saamelaisia ja saamelaisuutta keskittymällä saamelaiselämää käsitteleviin artikkeleihin. Yhteenvedossaan Pietikäinen toteaa, että kuva etnisistä vähemmistöistä piirtyi Helsingin Sanomien kirjoituksissa suomalaisten, erityisesti viranomaisten ja hallinnon, näkökulmasta ja suusta. Hänen mukaansa vähemmistöistä kirjoitetaan ongelma- ja määräkeskeisesti ja saamelaisia koskeva kirjoittelu oli samankaltaista kuin Helsingin Sanomien muut vähemmistökirjoitukset siten, että myös saamelaiset olivat marginaalisessa asemassa. (Pietikäinen 2000a, 291–292.)

Pietikäinen (2003) tarkastelee saamelaisia vielä erikseen väitöskirja-aineistoonsa pohjautuvassa artikkelissaan ”Indigenous identity in print: representation of the Sami in news discourse” sillä loppupäätelmällä, että saamelaiset hädin tuskin näkyvät Helsingin Sanomien uutisissa. Hänen luokittelunsa mukaan saamelaiset ovat uutisdiskurssissa homogeeninen ryhmä näkymättömiä, äänettämiä ja väkinäisiä osallistujia. (Mas. 605.)

Pietikäisen väitöskirjaa on vertailukohtanaan käyttänyt Viivi Halme (2011), joka Oulun yliopistoon tekemässään suomen kielen pro gradu -tutkielmassaan on tutkinut saamelaisdiskursseja oululaisen Kaleva-sanomalehden verkkouutisoinnissa vuosina 2001 ja 2010. Kriittistä diskurssianalyysiä käyttäen hän on tutkinut 42 saamelaisaiheista tai saamelaisuutta vahvasti sivuavaa uutistekstiä. Halmeen yksi merkittävimmistä tutkimustuloksista on toisaalta kuva homogeenisesta saamelaisyhteisöstä, toisaalta vastakkainasettelu saamelaiset vs. inarinsaamelaiset ja kolttsaamelaiset. Pohjoissaamelaisia ei hänen mukaansa teksteissä joko ole tai sitten he ovat saamelaisia. (Mts. 79.)

Tiina Mattasen (2013), samoin Oulun yliopistoon valmistuneen suomen kielen pro gradu -tutkielman aiheena on ”Diskurssianalyttinen tutkimus Ylen saamelaisuutisten verkkokommenteista”. Hänen tavoitteenaan on selvittää, miten saamelaisia verkkokommenteissa ryhmänä merkityksellistetään, joten hänen tutkimuksensa eroaa omastani merkittävästi aineiston osalta.

Reetta Karjalainen (2008) Oulun yliopiston Giellagas-instituutista on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut *Skábmagovat*-elokuشافestivaalin mediarepresentaatiota Helsingin Sanomissa, Lapin Kansassa ja Kalevassa 1999–2007. Kyseessä on 79 uutiskirjoitusta ja artikkelia käsittävän aineiston diskurssianalyttinen tutkimus siitä, millainen kuva festivaalista on muotoutunut suomalaisessa julkisuudessa. Utisointi on hänen mukaansa ollut kaikissa lehdissä voittopuolisesti myönteistä ja hän mainitseekin menestystarina-diskurssin (mts. 69). Karjalainen toteaa myös, että hyvinvointivaltioiden saamelaisien asema näyttää teksteissä edullisemmalta kuin festivaalilla vierailevien alkuperäiskansojen, mikä saakin hänet kysymään, toimiiko festivaalin saama julkisuus saamelaisia vastaan: toisin sanoen tuuditetaanko lukijat uskomaan, että saamelaisilla alkuperäiskansana on kaikki hyvin (mts. 70).

Mari Keränen (2009) tarkastelee Helsingin yliopistoon tekemässään pro gradu -tutkielmassa tekstianalyysin keinoin saamelaisten itsensä luomia etnisen vähemmistöidentiteetin representaatioita saamenkielisissä sanomalehdissä. Tutkimuskohteena hänellä ovat norjansaamelaisen *Min Áigi* -sanomalehden vuoden 2003 Finnmark-lakia²⁶ koskevat uutisartikkelit (31 kpl; mts. 33). Keränen valitsi kuusi eniten teksteissä mainittua toimijaa lähemmän tarkastelun kohteeksi (mts. 35). Tutkimuksen perusteella me ja muut -distinktiassa ”meitä” edustivat saamelaiset ja saamelaiskäräjät, ”muuta” hallitus, valtio ja viranomaiset, kun taas suurkäräjät asettuivat näiden välimaastoon (mts. 59).

Arne Johansen Ijäs (2012) on tutkinut saamelaisia kahdessa norjalaisessa uutismediassa, *Nordlys*-lehdessä ja *NRK Dagsrevyen* -ohjelmassa vuosina 1970–2000. Tutkimus on sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen. Tutkimuksen mukaan saamelaisia ei näkynyt paljoakaan 1970-luvulla, mutta 1980-luvun puolivälissä Alta-riidan (Alattionjoen patoamishankkeen voimalaitoskäyttöön) myötä näkyvyys lisääntyi kummassakin tutkimuskohteessa, kunnes saamelaiset taas, riidan loputtua, katosivat erityisesti *Dagsrevyenistä*. Norjan Saamelaiskäräjien avaaminen vuonna 1989 lisäsi uudestaan saamelaisten näkyvyyttä. *Nordlysissä* saamelaisaineisto kasvoi voimakkaasti 1990-luvulla. *Dagsrevyenissä* kasvua näkyi vuoden 1990 paikkeilla, mutta näkyvyys tippui 1970-luvun tasolle, missä pysyi vuosituhannen loppuun. Ijäksen mukaan hallitsevia aiheita ovat politiikka, kulttuuri ja poronhoito, joista ensiksi mainitussa riitojen uutisointi on keskeistä. Saamelaiskulttuuri esitetään hyvin myönteisesti, joskin hieman menneisyyteen kuulu-

---

²⁶ Kyseessä on Pohjois-Norjan Finnmarkin maa-alueiden ja luonnonvarojen käyttöä ja hallintaa koskeva laki.

vana ja luonnonkulttuurina, kun taas poronhoito kuvataan kielteisesti kummassakin käsitellyssä mediassa. (Mts. 10–11.)

Bård A. Berg (2001) puolestaan on tutkinut saamelaisiin ja saamelaiskysymyksiin liittyviä asenteita viidessä norjalaisessa sanomalehdessä (Aftenposten, Nordlys, Finnmark Dagbladet, Altaposten ja Finnmarken) 1996–1999. Kyseessä on luettelonomainen selonteko, jossa lähes jokainen kappale alkaa päivämäärällä, jona saamelaisuutinen on julkaistu ja sisältää sitten artikkelin otsikon ja referaatinomaisen kuvauksen kyseisestä artikkelista. Tutkimus perustuu yksistään sanomalehtiartikkeleihin, eikä sisällä lähde-luetteloa, joten vaikutelma jää tämänkin vuoksi aika pinnalliseksi.

Daniel Moranin (2012) Helsingin yliopiston sosiologian alan pro gradu -tutkielma puolestaan pureutuu Nellimin maa-oikeuskiistaan: metsätalouden, poronhoidon ja alkuperäiskansaoikeuksien poikkeaviin vaatimuksiin. Kiistan keulakuvina on totuttu näkemään saamelaiset Paadarin poronhoitajaveljekset²⁷. Moran käsittelee Suomen valtion ja saamelaisten välistä suhdetta muun muassa lehdistötiedotteiden ja sanomalehtiartikkelien kautta. Saamelaisten oikeuksien tarkastelussa hän ottaa huomioon ILO-sopimuksen nro 169²⁸ ja YK:n julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista. Johtopäätöksissään hän toteaa Suomen näyttäytyvän hyväntahtoisena monikansallisena valtiona, jonka toiminta ja politiikka kuitenkin vain symbolisesti tunnustavat saamelaiset eivätkä pääse riittävän pitkälle maa-oikeuksissa. (Mts. 91.)

Minna-Maarit Korva (2012) on tutkinut Lapin yliopistoon tekemässään pro gradu -tutkielmassa yläkoulun maantiedon, historian ja yhteiskuntaopin oppikirjojen romani- ja saamelaiskuvauksia diskurssianalyysin keinoin. Hänen mukaansa saamelaiset ja romanit on oppikirjoissa esitetty valtakulttuuria vahvistavina toisina ja ryhmät on asetettu marginaaliin myös kirjojen sivumäärissä (mts. 67). Lisäksi pro gradu -tutkimuksia on tehty saamelaisrepresentaatioista matkailussa²⁹.

²⁷ Tämän tutkimuksen aineistoon kuuluu Lapin Kansan artikkeli Kalevi Paadarista 8.10.2011, A4–A5. Pororiidasta on kertonut myös Helsingin Sanomat 29.9.2011, A 6.

²⁸ Kyseessä on ILO:n sopimus nro 169, joka on YK:n kansainvälisen työjärjestön vuonna 1989 laatima itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus. Sopimuksen tarkoituksena on turvata alkuperäis- ja heimokansojen yhdenvertainen kohtelu muihin väestöryhmiin nähden sekä estää näiden kansojen kulttuurien ja kielten kuoleminen.

²⁹ Ks. esim. Maiju Lindholm (englannin oppiaine, Jyväskylän yliopisto 2014); Elina Rajala (englantilainen filologia, Turun yliopisto 2015); Kirsi Marja-Leena Suomi (yleinen sosiologia, Helsingin yliopisto 2010).

2 METODI- JA TEORIATAUSTA

Tässä pääluvussa käsittelen sitä metodi- ja teoriapohjaa, jolle käsillä oleva tutkimus perustuu. Tarkastelen diskurssianalyysiä sekä sen käytännön toteutusta vaativia aineiston sisällönanalyysiä ja lähilukua. Diskurssianalyysistä puhuttaessani minun on syytä määritellä myös se, mitä ymmärrän diskurssilla. Tämän käsitteen tarkastelu puolestaan johtaa minut representaation käsitteeseen, sillä diskurssi on representaation muoto. Käsittelen myös genreä eli tekstilajia, joka on yksi tapa luokitella aineistoa.

2.1 Diskurssi

Diskurssin määrittäminen yhdellä tapaa tai tyhjentävästi on mahdotonta. Painotukset vaihtelevat tieteenalasta ja kielenkäytöstä riippuen. Yrittääkseni ymmärtää diskurssi-termin koko kenttää, luonnostelin määritelmiä seuraavasti: (1) puhuttu tai kirjoitettu kielenkäyttö tai muunlainen merkityksen tuottaminen (kuten viitottu, piirretty, valokuvattu) eli se vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa merkityksiä tuotetaan; lausetta suurempi kielenkäytön kokonaisuus kontekstissaan, (2) edellisessä kohdassa mainitun prosessin lopputulos, (3) kielenkäyttö sosiaalisena toimintana; toistuva ja rajautuva kielenkäytön tapa eli tietylle elämänalalle tyypillinen puhe- tai kielenkäyttötapa.

Tieteen termipankissa kielitieteen alalla diskurssi on määritelty seuraavasti:

1. puhuttu ja kirjoitettu kielenkäyttö
2. tietyn puhutavan tuottamat ja kielenkäytössä aktivoituvat merkitykset
3. sosiaalisena käytänteenä esim. aiheensa puolesta tunnistettavasti toistuva ja rajautuva kielenkäytön tapa (Tieteen termipankki 28.10.2015: Kielitiede:diskurssi³⁰).

Monet maailmanlaajuisesti tunnetut tutkijat ovat pohtineet diskurssin käsitettä. Esi-merkiksi Stuart Hall (1999, 105) on todennut, että:

Diskurssit ovat puhetapoja, ajattelutapoja, tapoja esittää eli representoida³¹ jokin kohde tai aihe. Ne tuottavat merkityksellistä tietoa kohteestaan. Tämä tieto vaikuttaa sosiaalisiin käytäntöihin ja sillä on näin todellisia seurauksia ja vaikutuksia.

³⁰ Nämä diskurssin kolme määritelmää olivat Tieteen termipankissa jo silloin, kun aloitin termikuvauksen laatimisen monitieteisen termityön kurssille syksyllä 2015. Sisällytin mainitut määritelmät omaan termityöhöni, sillä en itse nähnyt mitään syytä muuttaa määritelmiä, joiden eteen muut asiantuntevat termityöntekijät ovat jo nähneet paljon vaivaa. Olin myös läsnä termityöhankeen kokouksessa 30.4.2015, jolloin keskustelunaiheena oli diskurssi-termi, ja sain jo silloin huomata, kuinka erityisen hankalasti määriteltävästä termistä on kyse.

³¹ Representaatio-käsitettä esittelen myöhemmin tässä tutkimuksessani (ks. luku 2.4 sivulta 31 alkaen).

Teun A. van Dijkille (1988, 29) diskurssi ei ole vain tekstiä vaan vuorovaikutuksen muoto, ja hänestä diskurssin perusteellinen analyysi käsittää tekstin ja kontekstin integraation sosiaalisessa tilanteessa ja toiminnassa. Norman Fairclough (2002, 75) viittaa diskurssilla sekä puhuttuun että kirjoitettuun kieleen, mutta käyttää käsitettä tarkoittamaan myös muuta merkityksen tuottamista, kuten kuvia ja sanatonta viestintää. Omassa tutkimuksessani olenkin sisällyttänyt myös lehtikuvat mukaan diskurssin-tutkimukseeni, vaikka pääpaino onkin tekstissä.

Suomalaisista tutkijoista esimerkiksi Katja Keisala (2014, 180–181) on maininnut, että diskurssi ei ole ”pelkkää puhetta (tai tekstiä), vaan se on puhetta, joka muovailee maailmaa. Puheen lisäksi diskurssi on myös merkityksiä ja käytäntöjä, jotka vaikuttavat siihen, miten elämäämme elämme ja millaisia mahdollisuuksia meillä on sitä elää.” Keisalan mukaan diskurssit sisältävät arvoja, normeja ja vastakkainasetteluja, joiden kautta ajattelumme etenee (mts. 183). Hänestä kaikissa diskursseissa on rooleja, joita voi ottaa panemalla toimeen tietyn käytännön (mts. 184).

Mikko Lehtonen (1994, 34) on osaltaan todennut, että diskurssi on kahtalainen termi. Sillä tarkoitetaan hänen mukaansa sekä sitä vuorovaikutuksellista prosessia, jossa merkityksiä tuotetaan että toisaalta tämän prosessin lopputulosta. Reetta Karjalainen (2008, 12) puolestaan on maininnut, että diskurssit syntyvät tutkijan ja aineiston vuoropuhelusta. Siihen, mitkä diskurssit nousevat esiin vaikuttaa hänen mukaansa tutkijan tutustumisen aiempaan tutkimukseen ja teorioihin sekä se, mitä tutkija tietää aiheesta ennalta omien kokemustensa pohjalta.

Sari Pietikäisen ja Anne Mäntysen (2009, 51) mukaan yksiköllinen diskurssi ja monikollinen diskurssi on pidettävä erillään. He ovat todenneet, kuinka erilaiset spesifit diskurssit toimivat diskurssin sisällä. Diskurssi siis pyrkii kuvaamaan koko tutkimusalan teoreettista lähtökohtaa, diskurssit tiettyä asiaa tai tapahtumaa (mts. 50). On huomattava, että diskurssi-termiä käytetään suunnilleen samalla tavalla kuin rekisteri-termiä³², kun sitä käytetään laajempänä kattoterminä (esimerkiksi tieteellinen diskurssi ja tieteellinen rekisteri) (Shore & Mäntynen 2006, 39).

---

³² Tieteen termipankissa (25.4.2016: Kielitiede:rekisteri) rekisteri määritellään kielimuodoksi, jonka käyttö kytkeytyy tiettyihin tilanteisiin. Eri rekisterit voivat poiketa toisistaan muun muassa sanastollisesti, kieliopillisesti ja syntaktisesti (mp.).

2.2 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysiä voidaan luonnehtia sateenvarjokäsitteeksi, jonka alla on useita eri suuntauksia, kuten lingvistinen, kognitiivinen, brittiläinen ja kriittinen (ranskalainen) diskurssianalyysi. Näille kaikille on yhteistä kiinnostus kielenkäyttöön sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Yhtenäiseen tutkimusmenetelmään viittaavan diskurssianalyysin sijaan on myös puhuttu diskurssintutkimuksesta. Sitä käyttävät esimerkiksi Pietikäinen ja Mäntynen (2009). Pentti Raittila (2004, 102) puolestaan puhuu tutkimukseen diskurssianalyyttisenä laadullisena sisällön erittelynä.

Diskurssianalyysi ei ole tarkkarajainen tutkimusmenetelmä, vaan väljä teoreettinen viitekehys. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (1993, 17–18) näkevät tämän viitekehyksen rakentuvan viidestä teoreettisesta lähtökohta oletuksesta, jotka ovat:

1. Oletus kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta
2. Oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolosta
3. Oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta
4. Oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssysteemeihin
5. Oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta.

Diskurssianalyysissä käytetään tutkimusaineistona joko luonnollisia eli valmiita, tai tuotettuja aineistoja. Ensiksi mainituilla tarkoitetaan tutkijan omasta toiminnasta riippumatonta aineistoa (kuten lehtitekstejä), jälkimmäisellä aineistoa, joka on olemassa vain tutkijan intervention kautta (kuten haastattelujen avulla luotu aineisto). (Siltaja & Vehkaperä 2011, 221.) Tutkimustekstien valinta on täysin tutkijasta riippuva konteksti (mts. 222) – se lehtiartikkelien yhdistelmä, joka tässäkin tutkimuksessa on aineistona, on vaatinut tutkijan tulkintaa ja lienee siten ainutlaatuinen. Diskurssianalyysin soveltamismahdollisuudet ovat oppialaltaankin laaja-alaisia: esimerkiksi humanistisesta ja yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta oikeustieteelliseen³³.

Diskurssianalyysistä ei ole omaksi analyysivälineitä tarjoavaksi metodikseen, eikä yleistä mallia diskurssianalyysille ole (Pälli 2003, 27). Aineistoa lähestytään sen itsensä ehdoilla, ja analyysi rakentuu tutkimuskysymysten kontekstissa tekemällä oikeutta aineistolle (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 165; Pälli 2003, 29).³⁴ Analyysi on väistämättä monitasoista ja monimenetelmällistä (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 164). Diskurssin-

³³ Mainittakoon esimerkiksi Minna Ruuskasen (2005) rikosoikeudellinen ja diskurssianalyyttinen väitöstudium. Oman tutkimukseni kannalta merkittävää tutkimusta käsittelin jo luvussa 1.4 sivulta 14 alkaen.

³⁴ Ks. Pietikäisen & Mäntynen (2009, 164–165) esitys diskurssintutkijan tavoista ja menetelmistä selvittää aineistoa.

tutkimuksessa yksi tyypillinen tapa tutkia representaatioita on tarkastella sitä, miten ihmisiä tai asioita nimitään ja kuvataan. Nimeämisellä tarkoitetaan sitä, millaisia nimityksiä eli substantiiveja, substantiivilausekkeita ja erisnimiä valitaan. Kuvailulla tarkoitetaan puolestaan sitä, miten esimerkiksi ihmisiä kuvaillaan: vaikkapa millaisia adjektiiveja tai metaforia heistä käytetään. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 71–72.) Tutkijasta riippuen diskurssianalyysistä saatetaan käyttää erilaisia määreitä, luokitteluja ja jaotteluja. Teen seuraavaksi selkoa erilaisista lähestymistavoista diskurssien tutkimukseen.

Norman Fairclough (1992, 12) on luonnehtinut, että diskurssianalyttinen tutkimus voi olla näkökulmaltaan kriittistä tai ei-kriittistä, joskaan jako ei ole absoluuttinen.³⁵ Häntä itseään pidetään yhtenä merkittävimmistä kriittisen diskurssianalyysin kehittäjistä – muita merkittäviä nimiä ovat Ruth Wodak ja Teun A. Van Dijk. Fairclough (2002, 75) on todennut Pierre Bourdieun³⁶ viitaten lähestymistavan ”kriittisyyden” tarkoittavan ”pyrkimystä ottaa huomioon se, että sosiaaliset käytännöt ja erityisesti kielenkäyttötavat ovat sidoksissa syy- ja seuraussuhteisiin, joita emme normaalioloissa juuri lainkaan huomaa”. Toisin sanoen muun muassa voima- ja sosiaaliset suhteet sekä ideologiat vaikuttavat siihen, kuinka diskurssit kehittyvät (Fairclough 1992, 12). Kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee siis kieltä sekä yhteiskunnallisena tuotoksena että yhteiskunnallisena vaikuttajana ja varsinaisena tutkimuksen kohteena on näiden näkökulmien välinen jännite (Fairclough 2002, 76).³⁷

Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1999, 86) ovat luonnehtineet diskurssianalyysin vastapäisiksi ulottuvuuksiksi analyttisyyden ja kriittisyyden. Heidän mukaansa analyttisen diskurssianalyysin erottaa kriittisestä sen pyrkimys tiukkaa aineistolähtöisyyteen, ja vasta aineiston analyysin jälkeen otetaan kantaa alistussuhteiden rakentumiseen (Jokilan ja Juhilan esimerkkinä naisten alisteinen suhde miehiin). Analyttisen diskurssianalyysin ensisijainen tavoite on sosiaalisen todellisuuden yksityiskohtainen erittely, kun kriittisen diskurssianalyysin lähtökohtiin kuuluu pyrkimys tuottaa poleeminen puheenvuoro suhteessa vallitsevaan sosiaaliseen järjestykseen. (Mp.)

Marjo Siltaoja ja Meri Vehkaperä (2011, 216–217) puhuvat puolestaan tulkitsevasta diskurssianalyysistä. Sen lähtökohtana on usein tiukka aineistolähtöisyys ja tavoitteena

³⁵ Kriittisen diskurssianalyysin metodista on erotettava kriittisyys suhteessa itseensä ja tutkimuksen kriittisyys sinänsä, sillä tutkimuksenteon kriittisyyden tulisi koskea jokaista tutkimusta valitusta metodista riippumatta. Tutkimuksen raportoinnin on oltava seurattavaa, dokumentoinniltaan pätevää ja käsitteiltään selkeätä ja johdonmukaista – ja tuloksia on pyrittävä arvioimaan kriittisesti. (Valtonen 1998, 105.)

³⁶ Kyseessä on Bourdieun teos ”Outline of a theory of practice” (1977), mutta sivunumeroviittauksen puuttuminen vaikeuttaa sanotun löytämistä.

³⁷ Faircloughin ajatuksiin on perehtynyt muun muassa Arja Turunen (2011, ks. sivulta 71 alkaen).

teksteissä tuotetun tai ylläpidetyn sosiaalisen todellisuuden yksityiskohtainen tutkiminen. He toteavat, että tulkitsevassa diskurssianalyysissä painotetaan sosiaaliselle konstruktionismille tyypillistä käsitystä, kun taas kriittinen diskurssianalyysi nojaa useimmiten kriittiseen realismiin. (Mp.) Sosiaalisessa konstruktionismissa oletetaan, että tieto luodaan ihmisten välisissä vuorovaikutusprosesseissa kielen välityksellä diskurssien avulla. (Jokinen 1999, 39; Ruuskanen 2005, 82; ks. konstruktionismista myös Aittola & Raiskila 2002, 226–231.) Käyttäessämme kieltä me konstruoinme eli merkityksellistämme kohteet, joista puhumme tai kirjoitamme (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 18). Merkityksellistä on, että tämä tehdään aina jostakin näkökulmasta käsin ja jossakin sosiaalisessa kontekstissa.

Nelson Phillips ja Cynthia Hardy (2002, 20) jaottelevat diskurssianalyttisiä lähestymistapoja kahden ulottuvuuden, konstruktivismin-kriittisyysulottuvuuden ja teksti-kontekstiulottuvuuden, perusteella neljään erilaiseen diskurssianalyysin tyyppiin. Nämä kahden ulottuvuusakselin halkomat, nelikenttään piirretyt tyypit ovat tulkitseva diskurssianalyysi (*interpretive structuralism*), kriittinen diskurssianalyysi (*critical discourse analysis*), sosiolingvistinen diskurssianalyysi (*social linguistic analysis*) ja kriittinen lingvistiikka (*critical linguistic analysis*) (suomennokset Siltaoja & Vehkaperä 2011, 214). Phillips ja Hardy (2002, 21) muistuttavat, että ulottuvuudet ovat jatkuvia, eivät yksinkertaisia kategorioita tai kahtiajakoja.

Anu Pynnönen (2013, 32) puolestaan on kuvannut diskurssianalyysin kolmivaiheisena syvenevänä prosessina, jossa tekstuaalinen (analyttinen tutkimusote), tulkitseva ja kriittinen diskurssianalyysi eivät sulje toisiaan pois. Käsittelen Pynnösen kuvaamaa prosessia tämän tutkimuksen luvussa 2.6 sivulta 36 alkaen, sillä pidän hänen näkökulmaansa ja esitystään oman tutkimukseni toteuttamisen kannalta hedelmällisenä.

Diskurssianalyysistä puhuttaessa on syytä kiinnittää huomiota myös tutkijan positiioihin. Kirsi Juhila on kategorisoinut kolme erilaista diskurssianalyttikon tutkijaposiitiota sillä perusteella, mistä näkökulmasta tutkija lähestyy tutkimusaineistoaan: näitä ovat analyttikko, tulkitsija ja asianajaja. Neljäs positio on keskustelija, joka se eroaa edellä mainituista siinä, että sen keskeisin ominaisuus ei rakennu suhteesta tutkimusaineistoon vaan suhteesta tutkimustulosten käyttöön: tutkija voi osallistua esimerkiksi pitämällä alustuksen tai esittämällä spontaanin mielipiteensä. Tutkija voi vaihtaa omaa positiotaan samankin tutkimuksen aikana tutkimuskysymysten ja -intressien mukaan. (Juhila 1999, 202–203, 219.)

Analyytikon position tutkija ottaa aineistolähtöisissä lähestymistavoissa. Jukka Törrönen (2010, 303) on todennut, että tällöin tutkija analysoi toimijoiden sanastoja, luokituksia, metaforia, tarinoita, näkökulmia tai ääniä representaatioina siitä, miten toimijat suhtautuvat vuorovaikutustilanteessa toisiinsa ja mitä seikkoja he pitävät siinä olennaisina. Juhilan (1999, 203) mukaan analyytikon tapauksessa tutkijan osallisuus suhteessa analysoitavaan aineistoon pyritään pitämään mahdollisimman pienenä ja kontrolloituna. Tutkijalla ei ole hallussaan etukäteistietoa, joka avaisi analysoitavan puheen tai tekstin solmut: tuo tieto on nähtävissä ja paikannettavissa ainoastaan puheesta ja tekstistä itsestään. (Mp.) Vaikka tutkija asettuu tietyllä tavalla ulkopuoliseksi suhteessa tutkimuskohteeseensa, hän luonnollisesti käyttää työssään kulttuurista pääomaansa (mts. 204).

Tulkitsijan position tutkija ottaa kulttuurinäkökulmaa edustavissa tapauksissa. Tutkijalla on aineistolähtöistä lähestymistapaa enemmän liikkumavaraa, sillä Törrösen (2010, 303–304) sanoin tutkija tulkitsee myös sitä, miten aineistojen representaatiot kommentoivat ympäröivää kulttuuria. Juhilan (1999, 212) sanoin tulkitsijan tapauksessa keskeistä on tutkijan ja tutkittavan, toisin sanoen analyysin (kuuntelemisen ja lukemisen) sekä aineiston välinen vuorovaikutuksellinen suhde. Analyysin koodi ei ole kokonaan aineistossa itsessään, vaikka sen on ehdottomasti oltava myös siellä (mp.).

Kriittisyyttä edustavan tutkijan positio voi olla joko asianajaja tai keskustelija (Pynnönen 2003, 30). Asianajajana diskurssianalyytikko pyrkii tutkimuksellaan ajamaan tai edesauttamaan jotakin asiaa, jonkin päämäärän saavuttamista. Hän ei ainoastaan tutki, miten kielelliset toimijat sosiaalisen todellisuutensa rakentavat, vaan pohtii myös kysymystä, miten nuo todellisuudet voisi rakentaa toisin. (Juhila 1999, 207–208.) Omaa tutkijanpositiotani pohdin luvussa 2.6 sivulla 39.

2.3 Laadullinen tutkimus, sisällönanalyysi ja lähiluku

Laadullista tutkimusta on hyvin monenlaista ja siihen on otettu vaikutteita monista ajattelusuunnista ja tutkimustraditioista. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena voi olla muun muassa uuden tiedon hankinta, ilmiön kuvaus, ymmärryksen syventäminen, ilmiön tulkinta ja teoreettisesti mielekkään tulkinnan tekeminen tai kyseenalaistaminen (Puusa & Juuti 2011, 48.) Tutkimuksen teossa sen eri vaiheet – aineistonkeruu, analyysi, tulkinta ja raportointi – kietoutuvat yhteen. Tavoitteena on usein kokonaisvaltainen ymmärtäminen, jossa kohteesta esitetään tulkintaa, joka johtaa kohteen uudelleentarkasteluun ja

tämä puolestaan johtaa ymmärryksen syvenemiseen ja näin lopulta uuden tulkinnan tekemiseen. (Mts. 51.)³⁸

Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä voidaan pitää sisällönanalyysia³⁹. Myös diskurssianalyysissä se on tekstin tasolla liikuttaessa yhtenä välineenä. Sisällönanalyysi tavoitteena on auttaa järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisällä olevaa informaatiota. (Pynnönen 2003, 26.) Tutkija Timo Lai-
neen esitystä hieman muokaten Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009, 92) ovat esittä-
neet seuraavanlaisen laadullisen tutkimuksen analyysin rungon:

1. Päätä, mitä tässä aineistossa kiinnostaa ja tee VAHVA PÄÄTÖS!
- 2a. Käy läpi aineisto, erota ja merkitse ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseesi.
- 2b. Kaikki muu jää pois tästä tutkimuksesta.
- 2c. Kerää merkityt asiat yhteen ja erilleen muusta aineistosta.
3. Luokittele, teemoita tai tyyppitele aineisto (tms.).
4. Kirjoita yhteenveto.

Mediakuvien tulkitsemisesta kirjan kirjoittanut Janne Seppänen (2015) ottaa teokses-
saan kantaa myös sisällönanalyysiin tekstin tutkimisessa (mts. 156–162). Hän esittelee
tutkimusta, jossa ”juttujen tunnistamiseen liittyviksi muuttujiksi” luokiteltiin ”jutun
ensisijainen aihe”, ”jutun toissijainen aihe” ja ”toimijat” tunnistamiseen liittyvien muut-
tujien (kuten päivä ja juttutyyppi) lisäksi. Hän toteaa, että mediatutkimuksessa paljon
pohdittu ongelma julkisuuteen pääsemisestä on mitä konkreettisin vaikutusmahdolli-
suuksia koskeva kysymys. (Mts. 158.) Toisin sanoen sillä, joka pääsee julkisuuteen, on
valtaa ja mahdollisuus vaikuttaa, ja esimerkiksi tätä ulottuvuutta voidaan sisällönanalyysillä tutkia.

Diskurssianalyysin metodina on myös tekstin intensiivinen lukeminen, lähiluku (lähi-
luenta). Lähiluvun (englanniksi *close reading*) käsite ja metodi ovat peräisin kirjallisu-
dentutkimuksesta⁴⁰, mutta nykyisin termillä nähdään viitattavan väljästi kaikkeen huo-

³⁸ Ks. laadullisesta tutkimuksesta tarkemmin: Tuomi & Sarajärvi 2009; Puusa & Juuti (toim.) 2011.

³⁹ Suomalaisen mediatutkimuksen ensimmäisen oppikirjan kirjoittanut Veikko Pietilä (1976, 4) puhuu sen sijaan sisällön erittelystä. Siinä hänen mukaansa on kyseessä joukko menettelytapoja, joita käyttäen do-
kumenttien sisällöstä voidaan tehdä havaintoja ja kerätä tietoja tieteellisiä pelisääntöjä noudattaen. Ter-
miero johtuu Janne Seppäsen (2005, 145) mukaan siitä, että 1970-luvulla yhteiskuntatieteelliset käsitteet
pyrittiin suomentamaan välttämällä suoria käännöksiä (*content analysis*). Seppäsen (mp.) mukaan sisäl-
lönanalyysi- ja sisällön erittely -käsitteillä ei ole käytännössä eroa, vaikka eroa haluavatkin ylläpitää sosi-
aalitieteellistä sisällönanalyysia valottavat Tuomi & Sarajärvi (2009, 106). Heidän mukaansa sisällön
erittelyllä on totuttu tarkoittamaan dokumenttien analyysia, jossa kuvataan kvantitatiivisesti eli määrälli-
sesti esimerkiksi tekstin sisältöä.

⁴⁰ Englannissa 1920-luvulla alkunsa saaneen uuskritiikki-nimistä suuntausta edustaneet tutkijat omistau-
tuivat lähes yksinomaan runouden tutkimukseen. Tavoitteena oli pitäytyä tulkinnassa vain siinä, mitä on
löydetävissä itse tekstistä, ja jättää sen ulkopuolinen todellisuus, kytkökset historiallisiin tai kulttuurisiin
seikkoihin, huomiotta. Tämä tavoite on kuitenkin nyttemmin hylätty mahdottomuutensa ja konservatiivis-

lolliseen ja ymmärtävään teoksen tulkintaan (Pöysä 2010, 331). Lähilukua voi muokata omiin tarpeisiin ja tavoitteisiin soveltuvaksi, sillä siinä ei ole kyse mistään ”valmiista” metodista (Kaarlenkaski 2010, 363) – ei ”valmiista” eikä oikeastaan edes metodista. Kyse on pikemminkin joukosta tutkimuksen strategiaan liittyvistä valinnoista. (Pöysä 2015, 157.)

Lähiluvussa on oleellista valitun kohteen tarkastelu kokonaisuutena. Lähiluku on useammassa vaiheessa tapahtuvaa lukemista, jossa lukemisen tapa ja tulkinta muuttuvat kerta kerralta. (Pöysä 2015, 29–30.) Esimerkiksi alun virtaava lukutapa voi muuttua katkonaiseksi ja analyttiseksi, ja sirpaleiset muistiinpanot marginaalissa kasvaa jäsen-tyneiksi tekstikokonaisuuksiksi (Pöysä 2015, 31–32). Uudet lukukerrat syventävät tai kiistävät edellisen lukukerran tulkintaa ja ideaalitapauksessa huomio kohdistuu tekstissä osittain eri asioihin kuin aiemmin (mts. 31). Hierarkkisesti tarkastelu voidaan jakaa eri tasoihin: sanastolliseen tasoon, lausetasoon ja kokonaisrakenteen tasoon (Pöysä 2010, 342–343), ja tarkastelun kohteena voivat oman valinnan mukaisesti olla kielellinen, semanttinen, rakenteellinen ja/tai kulttuurinen taso (Kaarlenkaski 2010, 363).

Parhaiten alkuun pääsee lukemalla tekstiä kynä kädessä ja tekemällä reunahuomauksia. Tämän jälkeen voi kiinnittää huomiota löytämiinsä piirteisiin, kuten toistoihin, ristiriitoihin ja samankaltaisuuksiin sekä tehdä niistä kysymyksiä, kuten kuinka ja miksi. (Kain 1998.)⁴¹ Ennen kaikkea lähiluku sopii pieniin aineistoihin, sillä hyvin tarkka useiden kymmenien tekstien lähiluku muodostuu epäilemättä ainakin ajoittain raskaaksi ja sen edellyttämä huolellisuus saattaa kärsiä. Toki on suhteellista ja tulkinnanvaraista, mitä pienellä tarkoitetaan. Luvussa 2.6 sivulta 36 alkaen esitän, kuinka olen soveltanut metodeja tässä tutkimuksessa.

2.4 Representaatio

Puhuttaessa diskursseista ei voi olla samalla puhumatta representaatiosta ja representoinnista, sillä diskurssi on representaation muoto. Käsitteenä representaatio liittyy moneen eri tieteenalaan ja määritellään alasta riippuen hieman eri tavoin. Sana representaatio pohjautuu latinan verbiin *repraesentare* (muun muassa ’johdattaa mieleen’, ’havainnollistaa’, ’toteuttaa’ ja ’edustaa’), josta se on siirtynyt muihin kieliin erityisesti ranskan

---

ten taustaoletustensa vuoksi. (Kaarlenkaski 2010, 362–363; Korsisaari 2001, 292–293; Pöysä 2006, 157–158.)

⁴¹ Lähilukua ovat käyttäneet esimerkiksi Tommi Hoikkala (1993), Taija Kaarlenkaski (2010) ja Jyrki Pöysä (2006 ja 2010).

(*représentation*) kautta. Suomessa vieraalta kalskahtavan representaation käsitteen sijaan on yritetty keksiä käännöksiä, kuten 'esitys', 'edustuma' ja 'edustus'. Käännösten käyttäminen saattaa kuitenkin tuottaa virhetulkintoja, eivätkä ne näin ollen tyydytä kaikkia tutkijoita,⁴² joten käytän itsekin laajasti hyväksynnän saanutta ja suomen kielen sanaksi vakiintunutta representaatiota.

Representaation käsite on kahtalainen. Ensinnäkin se viittaa esittämiseen ja kuvaamiseen, toiseksi edustamiseen, jonkun tai jonkin toisen paikalla olemiseen (Rossi 2010, 263). Asiantuntijavoimin internetiin koottu Tieteen termipankki on vielä keskeneräinen, mutta se sisältää määreet jo muutamalta alalta. Esimerkiksi filosofiassa representaatio on sen mukaan ”mielessä oleva käsitys tai ajatus jostakin asiasta” (Tieteen termipankki 18.12.2015: Filosofia:representaatio). Taiteentutkimuksen kontekstissa representaatio puolestaan viittaa paitsi konkreettisiin esityksiin, kuten maalaus, elokuva tai kielellinen esitys, myös taideteoksen representaatioon vastaanottajan mielessä (Tieteen termipankki 18.12.2015: Kirjallisuudentutkimus:representaatio).

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävintä lienee se, miten representaatio ymmärretään viestinnässä. Esa Väliwerrosen (1998, 19) mukaan viestinnässä representaatiolla tarkoitetaan jonkin asian tai ajatuksen esittämistä sanallisten, äänellisten ja visuaalisten merkkien ja symbolien avulla. Representaatio voi olla niin toimittajan laatima sanomalehtiartikkeli kuin siitä sen lukijan mielessään muodostama esitys. Myös tämä tutkimukseni on representaatio: itse asiassa voisin kutsua sitä representaatioiden representaatioksi, sillä työni esittää tai välittää toistoja itseään alkuperäisemmistä sanomalehtiteksteistä ja ne taas saamelaisista ja saamelaisuudesta (ks. Knuuttila & Lehtinen 2010; Törrönen 2010, 298).

Janne Seppänen ja Esa Väliwerrosen ovat osanneet tiivistää sen, miten representaatiot ja diskurssit sekä kehystäminen kietoutuvat yhteen. Sanomassaan he tiivistävät sen, minkä ytimessä oma tutkimuksenikin liikkuu:

Mediaesitykset ovat *representaatioita*, jotka esittävät ja myös rakentavat todellisuutta jostakin näkökulmasta. Esimerkiksi kirjoittaessaan uutista toimittajat nostavat aiheestaan esille joitain puolia ja jättävät toisia mainitsematta. Mediatutkimuksen termein he *kehystävät* aihetta valitsemalla sanoja, kuvia ja näkökulmia. Samalla he liittävät uutisaiheen laajempiin yhteiskunnallisiin puhe- ja ilmaisu-

⁴² Representaation käsitteestä ja esimerkiksi englannin kääntämisestä keskusteltiin Monitieteisen termityöhankeeseen avoimessa kokouksessa 19.3.2015 Helsingin yliopistossa. Englannin sana *performance* kääntyy suomeksi (esimerkiksi teatterin) 'esitykseksi'. Se sisältää paitsi representaation (jonkin poissa olevan), myös sen, mikä on paikalla. Oman käännösongelmansa tuo se, että sekä englannin *representation* että *presentation* voidaan suomentaa sanalla 'esitys'.

poihin eli *diskursseihin*. (Seppänen & Väliverronen 2013, 90; kursivoinnit alkuperäisiä.)

Kehystäminen on rajaamista – tietoisia ja tiedostamattomia valintoja. Konkreettisesti kehyntämisen voi käsittää ajattelemalla, että lehtikuvassa näkyvä on vain osa todellisuutta. Jotain on jätetty taustalle ja jotain kokonaan pois. Myös lehtitekstissä on vain osa siitä kaikesta, mitä siinä voisi olla. (Seppänen 2013, 97, 104.) Kehystäminen on yksi osoitus median vallasta määritellä julkisuuden puheenaiheita (Seppänen & Väliverronen 2013, 99).

Representaatio voidaan ymmärtää kolmella eri tavalla. Ensinnäkin voimme suhtautua siihen refleksiivisesti eli pitää representaatiota todellisuuden heijastumana. Tämä ajaa pohtimaan sitä, vastaako kuva todellisuutta vai ei. Toiseksi voimme suhtautua konstruktivistisesti ja kysyä, millaisen todellisuuden kuva rakentaa ja millä keinoin. Kolmas näkökulma on intentionaalinen, jolloin kysytään, mitä tekijä haluaa representaatiollaan sanoa. (Seppänen 2005, 78, 94.) Oman tutkimukseni pyrkii keskittymään konstruktivistiseen näkökulmaan. Tämä johtuu luonnollisesti siitä, että olisi kovin vaikeaa arvioida totuudellisuutta. Tekijän halun selvittämiseksi puolestaan olisi tarpeen haastatella itse tekijää, jolloin voitaisiin huomata artikkelin itse asiassa syntyneen kollektiivisesti esimerkiksi toimittajan, päätoimittajan, toimitussihteerin ja valokuvaajan kesken – ja haastateltavien piiri laajenisi näin huomattavasti (ks. Seppänen 2005, 102–103.)

2.5 Genre

Genre on eri aloja ja näkökulmia yhdistävä kattotermi, jota käytetään niin viestinnän, kielen, kirjallisuuden kuin muunkin kulttuurin alalla, esimerkiksi elokuvassa ja musiikissa. Synonyymisesti voidaan puhua lajityypistä, luokasta ja lajista, kielentutkimuksessa tekstilajista. (Shore & Mäntynen 2006, 41.) Siinä missä genre on yksi tapa luokitella aineistoa, toinen on aihepiirijaottelu. On siis huomattava, että genre ja aihe eivät ole sama asia.

Yhden vaikutusvaltaisimmista genren eli tekstilajin määritelmistä kielentutkimuksessa on esittänyt John Swales 1990. Hänen mukaansa tekstilaji on tietyn diskurssiyhteisön vakiintunut tekstiluokka. Swalesin mukaan samaan genreen kuuluvilla teksteillä on yhteiset päämäärät. Niillä on usein myös sama nimi ja prototyyppisesti samanlainen rakenne, tyyli, sisältö ja kohdeyleisö, vaikka yksittäisten tekstien välillä onkin eroja. (Shore & Mäntynen 2006, 27; Swales 1990, 58.) Genren tärkeimmäksi perustaksi Swales

(1990, 48) on esittänyt kommunikatiivisen tavoitteen. Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 80) puolestaan ovat todenneet, että diskurssintutkimuksessa genrellä kuvataan kielellisen ja sosiaalisen toiminnan yhteenliittymää, joka on jokseenkin vakiintunut ja jonka sen käyttäjät tunnistavat.

Genrejä voidaan luokitella ylägenreihin ja alagenreihin. Ylä- ja alagenren-käsitteet ovat kuitenkin ongelmallisia, sillä ei ole itsestään selvää, millä perusteella jotkin lajit voitaisiin näihin jakaa (Shore ja Mäntynen 2006, 30). Eri tasoilla olevia genrejä voidaan kuitenkin kuvata vaikkapa näin: esimerkiksi koko journalismi voidaan nähdä genrenä, joka muodostuu muun muassa uutisgenrestä ja henkilökuvagenrestä. Toisaalta journalismintutkimuksen voidaan nähdä muodostavan laajemman mediatutkimuksen genren esimerkiksi elokuva- ja televisiotutkimuksen kanssa (Heikkinen & Voutilainen 2012, 41; Siivonen 2007, 43). Journalistisia genrejä, joita voi kutsua perusjuttutyypeiksi, on Jyrki Pietilä päättänyt, asettamansa yhdeksän keskeisen kriteerin⁴³ valossa, esittämään seitsemän erilaista: uutinen, taustajuttu, selostus, reportaasi, haastattelu, pääkirjoitus ja pakina (Pietilä 2008, 39, 41).

Tekstien luokittelu samaksi lajiksi ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei lajien sisällä ole vaihtelua, kuten Shore ja Mäntynen (2006, 11) ovat huomauttaneet. Monet artikkeleista muistuttavat tyyliltään toisiaan, mikä ei olekaan ihme, sillä kun kirjoittaja (kuten toimittaja) valitsee jonkin genren (kuten haastattelu), hän myös omaksuu tälle genrelle tyypilliset piirteet. Tekstiä ohjaavat normatiiviset konventiot eli käytänteet, vaikkakin jokainen uusi teksti myös uudistaa niiden muotoutumiseen vaikuttavia sääntöjä (Heikkinen & Voutilainen 2012, 35).⁴⁴

Tutkimani saamelaisesta elämästä kertovat artikkelit ovat ylägenreltään (sano-ma)lehtitekstejä, joiden alagenre on pääsääntöisesti haastattelu. Jotkin yksittäiset aineiston artikkelit voitaneen luokitella uutisiksi, kuten Matti Sverloffin palkitsemisesta kertovat artikkelit (LK 10.9.1991, 8; LK 16.11.1991, 8), koska ketään ei niissä ole siteerat-

⁴³ (1) perusfunktio, (2) kannanoton esiintyminen, (3) ajankohtaisuuden aste, (4) ilmaisuvapauden aste, (5) tyypilliset lähteet, (6) esitystapa, (7) rakenne, (8) transparenttisuuden aste ja (9) tekstin koherenssi (Pietilä 2008, 39). Transparenttisella kielellä Pietilä (mts. 41) esittää kielentutkijoiden Anneli Kauppinen ja Leena Laurisen tarkoittavan ”neutraalia asiatyylä” tai ”huomaamatonta” tekstiä.

⁴⁴ Voi olla vaikea sanoa, mikä tekstien samankaltaisuudessa liittyy genren konventioihin, mikä taas on intertekstuaalisuutta. Diskurssintutkimukseen liittyy läheisesti intertekstuaalisuuden eli tekstienvälisyyden käsite, millä tarkoitetaan tekstin läsnäoloa toisessa tekstissä, toisin sanoen sitä, että tekstit muodostuvat toisista teksteistä. Tekstienväliset suhteet voivat olla tietoisesti luotuja tai tiedostamattomia. Jokainen teksti on aina intertekstuaalinen, sillä aina kieltä käyttäessämme käytämme ja lainaamme toisten sanoja ja ilmauksia ja kierrätämme merkityksiä, jotka olivat olemassa jo ennen omaa kielenkäyttötilannettamme (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 106).

tu. Keräämääni aineistoon kuuluu myös muistokirjoituksia eli nekrologeja, joita Jyrki Pietilä (2008, 37) on miettinyt voitavan pitää uutisen erityistapauksina.

Aineiston haastattelut ovat osin laajoja ja monisivuisia, joten ne lähenevät joissakin tapauksissa henkilökuvaa. Panu Rätty (1998, 138) on todennut:

Haastattelussa välitetään tietoa, siinä ihminen riittää aiheeksi. Henkilökuvan kirjoittaja tavoittelee laajaa kokonais kuvaa ihmisestä ja voimista ihmisen ympärillä, hän haluaa vaikuttaa lukijoihinsa. Henkilökuva ei ole tietoa välittävää, vaan tietoa muokkaavaa kirjoittamista, jossa etsitään uudella tavalla ilmaistuja tosiasioita ja tuoreita tulkintoja.

Parhaimmillaan henkilökuva kasvaakin kertomukseksi ajasta, aatteesta, ihmisestä – maailmasta tässä ja nyt.

Jyrki Pietilä (2008, 479) lisää vielä tähän, että henkilökuva-tyyppisessä lähestymisessä toimittaja tulee myös herkemmin arvottaneeksi, suuremmin tai epäsuoremmin, kohdettaan.⁴⁵ Rätty (1998, 142) tekee päähenkilöstään keskimäärin neljä haastattelua ja hän sanoo hyvän henkilökuvan tekemiseen vierähtävän aikaa helposti viikoista kuukausiin (mts. 149–150). Näin kyseessä onkin sanomalehtikirjoittamista paremmin aikakauslehti-journalismi, johon esimerkiksi sopivat Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen artikkelit. Riitta Pirinen (1995, 122–123) puolestaan puhuu tekstimuotokuvista tarkastellessaan, millaisia tekstillisiä esityksiä naisurheilijoiden ulkonäöstä on piirretty eri vuosikymmenien naistenlehtien artikkeleissa. Tämän tutkimuksen useimpia artikkeleja voitaneen kutsua ensisijaisesti henkilöhaastatteluiksi, joskin niissä on piirteitä myös henkilökuvista. En kuitenkaan usko, että sanomalehtien toimittajat ovat paneutuneet artikkeleihinsa yhtä intensiivisesti kuin Rätty.

Se, millainen lehtiartikkelista tulee, on monimuotoinen vuorovaikutustilanne, jossa sekä toimittaja että haastateltava ovat vallankäyttäjän asemassa. Janne Seppänen ja Esa Väliaverron (2013, 175) ovat kirjoittaneet:

Esimerkiksi toimittajan työssä haastateltavan ja haastattelijan välille avautuu monimutkainen valtasuhde, jonka kautta he asettuvat haastattelijan ja haastateltavan rooleihin. Haastateltava tietää, että toimittajalla on valtaa määritellä sitä, millainen kuva julkisuuteen piirtyy. Toimittaja puolestaan tajuaa sen, että haastateltavalla on mahdollisuus päättää, mitä ylipäätään sanoo.

Fairclough (2002, 75) on puhunut kielen ja vallankäytön yhteydestä, ja todennut, että kieli on vallankäytölle elintärkeä. Käytännöt ja oletukset siitä, kuinka esimerkiksi toimittajat ja haastateltavat voivat käyttäytyä muotoutuvat sen mukaan, millaiset valtasuh-

⁴⁵ Henkilökuvien esihistoriasta voi lukea Jyrki Pietilän (2008) tutkimuksesta erityisesti s. 481–482.

teet ryhmien välillä vallitsevat. Itse asiassa kuitenkin kaikenlainen kommunikaatio on vaikuttamista ja vallankäyttöä, ja niin luonnollinen osa elämää, ettemme välttämättä sitä edes huomaa.

Toimittaja on yhtä aikaa kuin kokouksen puheenjohtaja ja sihteeri ohjaillessaan haastattelun kulkua. Toisaalta vahva haastateltava voi kaapata puheenjohtajuuden ja vaikkapa esittää vastakysymyksiä haastattelijalle. Toimittaja nostaa lopulliseen artikkeliin omasta mielestään vain keskeisimmät, tarpeelliset ja kiinnostavimmat seikat haastattelusta. Se, mitä artikkeliin pääsee, riippuu siitä, keille artikkeli on kohdistettu, millainen lehden profiili on ja mitkä artikkelit myyvät – niin lehtiä kuin mainostilaa. Toimittaja, jonka tehtävänä puheen kirjaaminen ja rekontekstualisointi on, voi antaa artikkelin tarkastettavaksi haastateltavalleen, mutta hän ei välttämättä enää tuossa vaiheessa tee artikkeliin suuria muutoksia.⁴⁶

2.6 Tässä tutkimuksessa sovelletut metodit

Tässä laadullisessa tutkimuksessa määrittävänä tekijänä on aineistolähtöisyys, toisin sanoen pyrin olemaan mahdollisimman avoin aineistolle ja siitä tehtäville tulkinnoille (Siltaja & Vehkaperä 2011, 217). Käytännössä tiukkaan aineistolähtöisyyteen pidättäytyminen on kuitenkin mahdotonta, sillä tutkijalla, kuten nyt minulla, on aina esitietoa ja tämän esiymmärryksen reflektointi on välttämätöntä (mts. 228). Aineistolähtöisyys ei tarkoitaakaan aikaisemman tutkimuksen ja selittävien teorioiden unohtamista (mts. 217).

Sisällönanalyysi käsittää tässäkin tutkimuksessa kiinnostuksen kohteista päättämisen, niiden erottamisen muusta ja merkitsemisen, valitun aineiston luokittelemisen, teemoittamisen ja tyypittelemisen sekä kirjoittamisen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 92). Apunani olen sisällönanalyysissä käyttänyt lähilukua. Se on merkinnyt minulle järjestelmällistä ja huolellista samojen tekstien lukemista useaan kertaan intensiivisesti. Luennan intensiteetti on toki vaihdellut. Olen liimaillut merkkilappuja, hahmotellut muistiinpanoja ja kirjannut ajatuksiani – toisin sanoen koodannut aineistoa. Kuten Pöysä (2010,

⁴⁶ Mielenkiintoinen näkökulma on väitöskirjaa valmistelevalla Lauri Haapasella, joka puhui väitöskirja-aiheestaan 31.3.2015 luennollaan ”Monologisaatio osana lehtiartikkelien sitaattien työprosessia” (Vuorovaikutus tekstissä -kurssi, suomen kieli, Helsingin yliopisto). Haapanen tutkii sitä, kuinka haastattelussa tuotettu diskurssi siirtyy sitaatiksi lehtiartikkeliin vertailemalla haastattelunauhoituksia ja -muistiinpanoja valmiisiin lehtiartikkeleihin. Hän puhuu monologisoinnista, jolla hän tarkoittaa sitä, että vähintään kahden tahon välinen vuorovaikutus pelkistyy yhden tahon tuotokseksi. Haapasen mukaan artikkelin tavoitteen toteuttaminen on tärkeämpää kuin haastattelulle täysin uskollisena pysyminen. Toisin sanoen lehtisitaatit eivät välttämättä ole haastateltavan sanataarkkoja lainauksia (vain puhe- ja kielivirheet korjattuina), vaan toimittaja saattaa muun muassa rikkoa kronologista järjestystä, irrottaa sanomisia alkuperäisestä kontekstistaan ja siirtää sanoja luontevasti toimittajan suusta haastateltavan suuhun jopa pelkällä haastateltavan myöntävällä vastauksella.

339) on todennut, lähiluku on myös kirjoittamista, joten olen rinta rinnan lukenut ja kirjoittanut. Jokaisella lukukerralla olen löytänyt aina jotain uutta, jonka olen kirjoittanut vähän kerrallaan muotoutuvaan tutkimustekstiini. Näyttäessäni jotakin lehtitekstiä jollekin toiselle on hän tarkastellut sitä omasta näkökulmastaan ja saattanut tuoda esiin sellaisen puolen tai piirteen, jota en ollut itse huomannut. (Ks. lähiluvun käytännöstä Pöysä 2010, 338–341.) Näin tulkintani on syventynyt vähä vähältä.

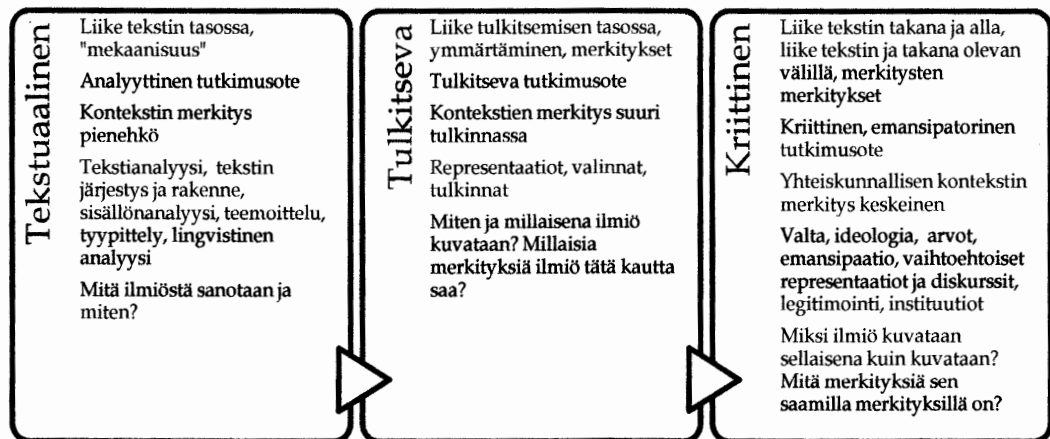
Pöysän (2019, 342) mukaan lähiluennan tulee aina olla pohdittua ja valikoivaa siten, että huomio kohdistetaan tekstin keskeisiin piirteisiin, ei kaikkeen mahdolliseen tekstistä löytyvään. Olenkin tarkastellut erityisesti sitä, miten saamelaiset on nimetty ja kuvattu, toisin sanoen esimerkiksi sitä, millaisia substantiiveja ja adjektiiveja heistä käytetään (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 71–72). Nimeämisen ja kuvaamisen tutkiminen on diskurssitutkimuksessa yksi tyypillinen tapa tutkia representaatioita. Aineistossa esiintyvät representaatiot eivät kuitenkaan ole tyhjentäviä kuvauksia kohteestaan, vaan niihin kätkeytyy valintaprosesseja, jotka ohjaavat kiinnittämään huomiota vain joihinkin kuvattujen ilmiöiden piirteisiin (Törrönen 2010, 278). Saamelaisten nimeämisen ja kuvaamisen lisäksi olen tarkastellut neljän eri teeman – (1) luonnon, (2) ennakkoluulojen sekä tavallisuuden ja erilaisuuden, (3) saamen kielten ja (4) saamelaissymbolien – esiintymistä.

Kun sisällönanalyysissä on kyse teemoittelusta ja tyypittelystä (eli lähinnä tutkimusaineiston haltuunotosta), eroaa diskurssianalyysi edellä mainitusta siinä, ettei olla kiinnostuneita vain siitä, mitä teksteissä sanotaan vaan miten se sanotaan (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 217). Sisällönanalyysistä diskurssianalyysiin siirtyminen ei kuitenkaan ole selvää eikä yksinkertaista. Myös diskurssianalyysin tarjoamat tutkimusnäkökulmat ovat vaatineet minulta pohdintaa. Olen päätenyt lähinnä analyyttiseen ja tulkitsevaan diskurssianalyysiin, sillä tällöin painotetaan kielenkäytön vaihtelevuutta ja sisältöä, kun taas kriittisessä diskurssianalyysissä keskeistä ovat kielen käytön ja vallan keskinäiset suhteet ja kielen käytön seurauksellisuus.

Arvostan kriittistä diskurssianalyysiä siinä, että sen pyrkimyksenä on valtaasetelmien (vastakkainasettelujen, ristiriitojen ja/tai valtaerottelujen) paljastaminen ja yhteiskunnallinen muutos, sillä edellä mainittu on vähemmistötutkimuksessa tärkeää ja toivottavaa. Omassa tutkimuksessani haluan kuitenkin painottaa sitä, mitä ja miten aineistossani saamelaisista kirjoitetaan – joskin kyllä tavallaan vallankäyttötutkimusta on se, että tutkin, ketkä artikkeleissa pääsevät julkisuuteen. Analyyttinen ja kriittinen dis-

kurssianalyysi eivät toki sulje toisiaan pois ja on mahdollista, että ensiksi mainittu muuttuu jälkimmäiseksi tutkimusprosessin edetessä.

Anu Pynnönen (2013, 32) on kuvannut diskurssianalyysin vaiheet kolmivaiheisena syvenevänä prosessina, kuten seuraavasta häneltä lainaamastani kuviosta ilmenee:

KUVIO 1. Diskurssianalyysin vaiheet Anu Pynnösen (2013, 32) mukaan.

Ensimmäisellä tekstuaalisella tasolla tutkimusote on analyttinen ja toinen taso on tulkitseva. Kolmannelle, kriittiselle tasolle, voidaan edetä tutkimuskysymysten ja intressin niin edellyttäessä. (Ks. Pynnönen 2013, 32–33.) Oma tutkimukseni liikkuu lähtökohtaisesti kahdella ensiksi mainitulla tasolla. Analyttisen tutkimusotteen ja analyysin sekä toisaalta tulkinnan määrittelemineen on kuitenkin minulle vaikeaa. En osaa sanoa, milloin tutkimus on analyysiä, eikä esimerkiksi vain esittelyä, kuvailua tai referointia. Milloin erittelyä ja jäsentelyä analyysin tekeminen edellyttää? Saanko kutsua omaa tutkimustani analyysiksi? Entä milloin siitä tulee tulkintaa? Anu Puusa (2011, 124) onkin todennut, että tutkijoilla on erilaisia käsityksiä siitä, voidaanko lopulta aineiston analyysi ja tulkinta erillisinä vaiheina erottaa toisistaan: useat ovat sitä mieltä, että tulkintaa tapahtuu laadullisessa tutkimuksessa koko ajan. Näin ollen tässäkin tutkimuksessa analyysi ja tulkinta kulkevat käsi kädessä.

Kontekstin määrittelemineen on edellistä helpompaa. Kielellä ja kontekstilla on kiistan yhteys, sillä kieltä käytetään aina jossakin sosiokulttuurisessa kontekstissa. Kielen ilmauksilla ei kuitenkaan ole yhtä, kiinteää merkitystä, vaan merkitys varioi kontekstin mukaan. Konteksti vaikuttaa kielenkäyttöön ja kielenkäyttö kontekstiin. Siksi kieltä ja kontekstia ei saa tutkimuksessaan erottaa. (Virtanen 2015, 15.) Käytännössä tässä tutkimuksessa on kyse siitä, että otetaan huomioon ensinnäkin tilanteellinen konteksti:

milloin ja missä lehdessä artikkeli on julkaistu. Korostan kontekstuaalisuuden huomioimista lehden nimen ja julkaisuvuoden sisältävillä otsikoilla sekä luonnollisesti lähdeviitteillä. Pienimmillään kontekstuaalisuutta on sanojen yhteys lauseisiin, joissa ne ovat (Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 30), joten käytän myös suoria sitaatteja. Kontekstia on myös se, että luen 82 artikkelia yhdessä irrotettuina lehdistään – ja että lukijana olen nimenomaan minä. Tulkitsevassa diskurssianalyysissä lähdetään liikkeelle siitä, ettei tekstiä ole olemassa ilman vastaanottajaa eli tulkitsijaa (Siltaja & Vehkaperä 2011, 217).

Toinen konteksti on yhteisöllis-kulttuurinen konteksti, jossa on kyse siitä yhteisöllisestä, kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta toimintaympäristöstä, jonka puitteissa tarkasteltava kielenkäyttö toteutuu (Virtanen 2015, 34; ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 35–36). Kun kyseessä on sanomalehtiteksti, ymmärrämme, että artikkeli ei ole suunnattu kenellekään henkilökohtaisesti vaan tietynlaiselle lukijajoukolle (Virtanen 2015, 28). Kohdeyleisö on eri lehdillä erilainen: Helsingin Sanomilla periaatteessa kaikki suomalaiset, Lapin Kansalla pohjoissuomalaiset ja Inarinmaalla/Inarilaisella Utsjoen ja Inarin kuntien asukkaat. Kullakin kohderyhmällä voi olettaa olevan erilainen tietämys saamelaisista, mikä voi vaikuttaa toimittajan tapaan kirjoittaa.

Tässä tutkimuksessani analysoin lehtitekstejä, suoria lainauksia, jotka sijoitan työnsäni uuteen vuorovaikutukselliseen yhteyteen. Tutkimustani ohjaavat paitsi omat tutkimukselliset ja kulttuuriset tulkintaresurssini, myös se, että muut tekstiäni lukevat henkilöt tulkitsevat lukemaansa omien resurssiensa läpi. (Ks. Juhila 1999, 212–214.) Diskurssianalyysin tekijänä asemoin itseni analyytikoksi ja tulkitsijaksi. Näitä positioita puoltaa se, että nojaan analyysissäni vahvasti aineistoon. Analyytikon positiossa oman osallisuuteni suhteessa analysoitavaan aineistoon pyrin pitämään mahdollisimman pienenä ja kontrolloituna. Toki omat henkilökohtaiset kokemukseni, yhteiskunnallinen paikkani, opintoni ja muuten hankkimani tiedot vaikuttavat siihen, miten näen aineistossani tiettyjä asioita. Tulkitsijan positiossani keskeistä on puolestaan tutkijan ja tutkittavan, eli analyysin ja aineiston, välinen vuorovaikutuksellinen suhde. (Ks. Juhila 1999, 203–204, 212–214.) Vaikka en olekaan luonut aineistoa esimerkiksi haastattelujen kautta, olen itse kerännyt ja rajannut sen lehdistä: kuten Pöysä (2015, 158) huomauttaa, tutkija osallistuu aina aineistonsa tuottamiseen – ei vain silloin, kun hän toimii haastattelijana tai elämäkertansa kirjoittajana. Aineistot syntyvät aina tiettyä tutkimustehtävää varten valintojen ja rajaamisen kautta.

3 SAAMELAISUUDEN MÄÄRITTELY TUTKIMUSKIRJALLISUUDESSA JA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

Tässä pääluvussa esittelen saamelaisuuden kannalta merkittävät käsitteitä ja määrittelyjä tutkimuskirjallisuuden valossa. Tällaisia ovat etnisuus, etniset ryhmät ja rajanvedot sekä stereotypisointi, kategorisointi ja marginaalisuus.

Koska tämä tutkimus käsittelee sitä, kuinka saamelaiset ja saamelaisuus on kuvattu lehtiteksteissä, on mielekasta pohtia myös teoreettisella ja lainsäädännöllisellä tasolla, keitä saamelaiset ovat: kuinka käsitteitä ”saamelainen” ja ”lappalainen” on ollut tapana käyttää ja miten saamelaisuus representoituu lainsäädännön tasolla. On huomattava, että juridisesti määritelty saamelaisuus on eri asia kuin diskurssisaamelaisuus, sillä ne eivät käsitä kaikkia samoja ihmisiä. Identiteettiä ja lainsäädäntöä ei voi rinnastaa. Tämän tutkimuksen aineiston saamelainen voi olla yhtä hyvin oikeudellinen saamelainen kuin vaikkapa Erika Sarivaaran (2012, 23) määrittelemä ns. statukseton saamelainen vailla virallisia saamelaisoikeuksia. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole tutkia taustoja, jotta tietäisin, onko artikkelissa saamelaisena kuvattu myös oikeudellisesti saamelainen.

3.1 Etnisyys, etniset ryhmät ja rajat

Etnisyys-käsitettä on määritelty lukuisin eri tavoin tieteenalasta ja teoreettisista lähtökohdista riippuen. Sillä tarkoitetaan hyvin erilaisia inhimillisiä ilmiöitä biologisista ominaisuuksista sosiaalipsykologisiin identiteettiipiirteisiin (Anttonen 1999, 215; ks. esim. Nygren 1995, 13–15 eksoteerisistä ja esoteerisistä määritelmistä ja näiden kompromissimääritelmästä). Kulttuuriantropologian oppisanasto toteaa etnisyydestä:

Tutkijat määrittelevät termin eri tavoin. Kriteereiksi on otettu esim. kulttuuriset, kielelliset, uskonnolliset, rodulliset piirteet, perinteet ja tunnusmerkit, joita jokin ryhmä käyttää vakiinnuttaakseen asemansa ja identiteettinsä tai ylläpitämään niitä. Samoin kuin etninen ryhmä (*ethnic group*) myös etnisuus on jatkuvasti uudelleenmäärittelyjen kohteena. (Manninen 1994, 53.)

Arkipuheessamme tarkoitamme etnisillä ryhmillä tavallisesti enemmistöryhmistä poikkeavia vähemmistöryhmiä, joihin olemme liittäneet rodullisia ominaisuuksia. Sanna Valkonen (2009, 134) on todennut:

[h]istoriaalisesti saamelaisten ymmärtäminen omaksi kansakseen on perustunut ajatukseen siitä, että saamelaiset poikkeavat rodullisesti ja kulttuurisesti muista alueensa väestöistä. Rodullinen ero on muuttunut käsitykseksi etnisestä erosta,

jolloin koko saamen kansaa määrittävä etnisyys tuotetaan kulttuurisen sisällön kautta.

Marjut Anttonen (1999, 216) on todennut usein unohtuvan tosiseikan, että enemmistönä olevat kansat eivät ole sen vähemmän etnisiä kuin vähemmistökkään (ks. myös Valkonen 1999, 114). Olemme tottuneet ajattelemaan, että kun ihmiset muuttavat omine kansallisine identiteetteineen siirtolaisiksi muualle, heistä ”tulee” etnisiä ryhmiä (Anttonen 1999, 253), vaikka todellisuudessa muuttaminen ja uusi asuinympäristö ei tee kehenäkään etnistä. Esimerkiksi ympäristönmuutos saattaa kuitenkin saada yksilön vaihtamaan etnisyyttään, mikäli hän kokee hyötyvänsä siitä. Tavoiteltaessa etuja on mahdollista, että henkilö ilmoittaa kuuluvansa tiettyyn etniseen ryhmään, esimerkiksi saamelaisiin, ilman, että itseidentifioituu kyseiseen ryhmään.

Etnisyyden lähtökohtiin liittyy perustavanlaatuinen näkemysero ja kysymys siitä, onko etnisyys ilmiönä primordialistinen vai instrumentalistinen. Primordialistisen näkemyksen mukaan etnisyys liittyy henkilön alkuperään ja taustaan, jolloin se on ihmisen identiteetin synnynnäinen ja pysyvä osa. Instrumentalistisessa näkökulmassa ei puolestaan selitetä etnisyyttä historiallisilla tai kulttuurisilla seikoilla, vaan etnisyys on valittavissa ja se saa merkityksensä poliittisissa prosesseissa. Näin ollen primordialistisessa näkemyksessä pintaan nousevat aitous ja muuttumattomuus, kun instrumentaalisessa korostuvat hyötynäkökohdat. (Anttonen 1999, 217–218, Pääkkönen 2008, 63–64.) Kolmas ja hedelmällisin vaihtoehto on Marcus Banksin tavoin yhdistää kaksi edellä mainittua näkökulmaa. Banksin mukaan etnisyys on tutkijoiden luoma ajatusrakennelma, jolla selitetään tutkittavien toimia ja tuntemuksia. (Anttonen 1999, 219; Banks 1996, 186.) Myös Thomas Hylland Eriksenin (1993, 57) mukaan etnisyys ei ole vain synnynnäistä tai vain saavutettua vaan molempia.

Etnisyyden esiintuontiin vaikuttavat muut ihmiset ja tilanteet. Etnistä identiteettiä voidaan peitellä esimerkiksi kielteisen leimautumisen pelossa (Eriksen 2004, 346). Ihmisten tilannesidonnaista käyttäytymistä on kuvattu puhumalla Erving Goffmanin (1959, 141) tavoin ylikommunikoinnista (*over-communication*) ja alikommunikoinnista (*under-communication*). Ylikommunikaatiolla tarkoitetaan ryhmän jäsenyyden korostamista, etnisyyden tietoista ”yliesittämistä”. Alikommunikoitaessa puolestaan etnisyyttä ei haluta tuoda esille eikä sillä ole, tai sille ei haluta antaa, tärkeää merkitystä kyseisessä tilanteessa. (Anttonen 1999, 227; Eriksen 1993, 21.) Yli- ja alikommunikointiin liittyy metafora näyttämöstä ja takahuoneesta. Harald Eidheim on esittänyt, että julkisesti ”näyttämöllä” ollessaan saamelaiset ovat norjalaisia norjalaisten läsnä ollessa, mut-

ta näyttämön takana he ovat saamelaisia saamelaisten kanssa. Kyseessä on kulttuuristen koodien ja kielen vaihtaminen tilanteen ja muiden ihmisten mukaan. (Anttonen 1999, 228; Eidheim 1971, 60.)

Etniset tuntomerkit ja yhteenkuuluvuuden tunne eivät ole kehittyneet eristyksissä ryhmien sisäisesti, vaan ryhmien välisissä sosiaalisissa suhteissa (Martikainen & Sintonen & Pitkänen 2006, 16). Etnisyys ilmenee siten suhteessa toisiin (Viljanen 1996, 150). Oleellista on, etteivät ihmiset vain identifioitu omaan ryhmäänsä vaan myös poikkeavat muista (Seurujärvi-Kari 2012, 97). Koska etnisyys määrittyy vastakohtien avulla, on luonnollista, että sitä lähestytään kliseiden kautta. Tämä ei ole vain saamelaisuuteen liittyvä piirre, vaan kuuluu kaikkeen etniseen keskusteluun.

Etnisyystutkimuksen isänä on pidetty norjalaista antropologia Fredrik Barthia, jonka johdantoa ”Ethnic Groups and Boundaries” -teoksessa (1969) pidetään alan läpimurtona. Barth on kiinnittänyt huomiota erityisesti ryhmien välisiin rajoihin, niiden tuottamiseen ja ylläpitoon. Hänen pääajatuksenaan on, että etniset ryhmät ovat sosiaalisen organisaation muotoja, joita ei erota muista ryhmistä niiden kulttuurisisältö, vaan ryhmien välillä säilyvät rajat. Etnisten ryhmien sisältö saattaa siis muuttua, mutta erillisiä ryhmiä niistä tekevät niiden ja muiden ryhmien väliset rajat. (Barth 1969, 13–15.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että saamelaisuus sinänsä ei katoa materiaalistien kulttuuripiirteiden muutosten myötä, vaan saamelaisten elämäntapa ja ympäristön käsitys heistä saamelaisina pysyvät ulkonaisista muutoksista huolimatta (Anttonen 1999, 351⁴⁷).

Rajan käsitettä on tarkastellut esimerkiksi Kari Kurkela. Hän kuvaa, kuinka rajat ovat erilaisia: jotkut ehdottomia ja ankaria, toiset läpäiseviä ja joustavia. Raja saattaa olla vain mielessä tai se voi olla konkreettinen: näkyvä, tuntuva, kuuluva, estävä. Saamelaisuuden raja voi olla kaikkea tätä. Rajat luovat järjestystä, mutta voivat myös rikkoa kokonaisuuksia – kuten valtioiden rajat Saamenmaan. (Kurkela 2005, 13.)

Saamelaisten ja valtaväestön välisellä ryhmärajalalla on koettu ja koetaan painetta molemista suunnista: toisaalta saamelaiset ovat valtakulttuuristuneet esimerkiksi sulauttamisen/assimilaatiopolitiikan myötä, toisaalta valtakulttuurin edustajat haluavat saamelaisuutta, kun näkevät tässä jotakin hyötyä itselleen. Ryhmäraja saamelaisten ja valtaväestön välillä hämärtyy esimerkiksi tapauksissa, joissa ei-saamelaiset pukeutuvat saamenpukuun vaikkapa matkailuelinkeinon palveluksessa. Myös valtaväestön saamen kielen

---

⁴⁷ Anttonen viittaa tässä Mathiesenin artikkeliin, jota minulla ei ole ollut käytössäni. (Mathiesen, Per 1984: The disappearance of the ”Västersjöfinner” from Ringvassøy. Some problems of terminology and data in the study of Sami history. *Acta Borealis* 1 (1):71–84.)

ja saamelaiskulttuurin opinnot hämärtävät selvää rajaa, vaikka ei-saamelaisella ei olisi-kaan mitään halua vaihtaa ryhmää vaan ainoastaan tukea saamelaisyhteisöä (ks. Pasanen 2015, 53).

Ei-saamelaisten kiinnostus saamelaisuutta kohtaan voidaan kokea sekä uhkana että mahdollisuutena. Mahdollisuus se on erityisesti pienille olemassaolostaan kamppaileville saamelaisryhmille: esimerkiksi inarinsaamelaiset tarvitsevat kieliyhteisönsä pelastamiseksi uusia puhujia, joten periaatteessa kuka tahansa halukas kielenoppija ja -puhujakelpuutetaan joukkoon mukaan, vaikkakin ulkopuolisten rooli inarinsaamen elvytyksessä on aiheuttanut myös kritiikkiä (Pasanen 2015, 319). Yhdyn silti Annika Pasanen sanoihin siinä, että kaksisuuntainen kaksikielisyys eli se, että myös kielellinen enemmistö oppii vähemmistökieltä, eikä vain päinvastoin, tukee ja edistää saamen kielen asemaa. Oikeus kaksi- tai monikielisyyteen tulee olla taustasta riippumatta. (Mts. 53.)

Etnistä ryhmää luonnehtivia tunnusmerkkejä ja ryhmän jäsenyyden kriteerejä ovat yrittäneet määritellä useatkin tutkijat. Suomalaistutkimuksissa on ollut tapana viitata etunensä sosiologi Erik Allardtiin. Muita, kotimaisissa saamelaisaiheisissa tutkimuksissa viitattuja nimiä ovat esimerkiksi suomalainen kulttuuriantropologi Anja Nygren (esim. Uusi-Rauva 2000, 205), saamelaistutkijat Aslak Nils Sara ja Alf Isak Keskitalo (Ruotsala 1991, 135) sekä nationalismin tutkija Anthony D. Smith (ks. Pääkkönen 2008, 65; Seurujärvi-Kari 2012, 95–97). Etnisyys on kuitenkin rajoiltaan häilyvää, joten yksittäisiä ihmisiä on vaikeaa määritellä kuuluvaksi johonkin etniseen ryhmään (Pääkkönen 1999, 35).

Erik Allardtin (1981, 38) mukaan etniselle ryhmälle on tunnusomaista (1) itse tehty luokittelu (samaistuminen), (2) sukujuuret, (3) erityiset kulttuuripiirteet, esimerkiksi kyky puhua tiettyä kieltä ja (4) sosiaalinen organisaatio sekä ryhmän jäsenten että ulkopuolisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta varten. Jokaisen ryhmään kuuluvista on täytettävä ainakin yksi ehdoista, joista tärkeimpänä nykyisin pidetään itseidentifikaatiota, halua kuulua tai luokitella itsensä tiettyyn ryhmään. Jotta voitaisiin puhua etnisestä ryhmästä, ainakin osan, useimmiten enemmistön, henkilöistä on kuitenkin täytettävä kaikki neljä kriteeriä. (Mts. 39; Pääkkönen 1999, 36.)

Yhdyn Marjut Aikion (1988, 55) toteamukseen, että saamelaisten voidaan katsoa täyttävän kaikki neljä Allardtin luettelemaa ehtoa etnisen ryhmän tunnistamisesta:

Saamelaiset sekä itse samastuvat että heidät yleisesti samastetaan saamelaiseen kansanryhmään kuuluviksi. Heillä on myös, kuten edellä todettiin, yhteiset sukujuuret sekä myös yhteisiä kulttuuripiirteitä kuten oma kieli. Näiden yksilöllisten

ehtojesi lisäksi saamelaiset täyttävät myös hyvin neljännen eli ryhmiä koskevan sosiaalisen organisoitumisen ehdon. Saamelaisia pidetään yhtenä maailman parhaiten järjestäytyneistä alkuperäiskansoista.

Myös professori Pekka Sammallahti (2013, 27) on todennut vuosikymmeniä myöhemmin hyvin samansuuntaisesti:

etnisen ryhmän jäsenellä on ideaalitapauksessa seuraavat, etniseltä yhteisöltä perityt tunnusmerkit:

- 1) kulttuuri,
- 2) kieli,
- 3) sukulaisuussuhteet etnisen ryhmän muihin jäseniin,
- 4) tietoisuus etnisen ryhmän muista – ei välttämättä kaikista – jäsenistä, sekä
- 5) muiden – ei välttämättä kaikkien – etnisen ryhmän jäsenten tietoisuus ryhmän jäsenestä.

Erityisesti Marjut Anttonen (1999) väitöskirjassa on laaja esitys etnisyyden käsitteellisistä ja teoreettisista lähtökohdista ja etnisen luokittelun ongelmallisuudesta.⁴⁸ Hän ja Erkki Pääkkönen ovat myös tuoneet esiin kritiikkiä Barthin etnisyyssäityksestä sen perusmuodossa (Anttonen 1999, 223; Pääkkönen, 2008, 61). Pääkkönen (2008, 61) kirjoittaa:

Toisaalta on kiinnitetty huomiota näin ymmärretyn etnisyyden epähistoriallisuuteen, sen tapaan jättää tarkastelun ulkopuolelle etnisten muodostelmien synnyn monenlaiset historialliset ja sosiaaliset kontekstit. Toisaalta rajanvetomekanismin nostamisen tarkastelun keskiöön on nähty johtavan sellaiseen kulttuuripiirteiden sulkeistamiseen, mitä ei ole pidetty hyväksyttävänä.

Anttonen (1999, 223) käsittelee myös etnisyyden ja kulttuurin välistä suhdetta: sitä, kuinka varhaiset barthilaiset kiinnittivät huomionsa rajanvetoihin ja jättivät kokonaan huomiotta rajojen sisäpuolelle jäävän kulttuurisen aineksen. Pääkkönen (2008, 62–63) on todennut lisäksi etnisyyden olevan lähinnä analyttinen käsite, jonka kautta selitetään ja ymmärretään inhimillistä käyttäytymistä, eikä niinkään ryhmää luonnehtiva ominaisuus.

Sanna Valkonen (2009, 118) on väitöstutkimuksessaan pohtinut saamelaisten etnisen eron perustamista tietynlaiseen kulttuuriseen substanssiin. Jos (ja kun) tämän päivän saamelaiset ja heidän elämänsä eivät aina eroa valtaväestöistä, on saamelainen etninen

⁴⁸ Etnisyys ja etniset ryhmät ovat vahvasti läsnä myös useissa muissa saamelaisaiheisissa väitöstutkimuksissa, joita suomalaisiin yliopistoihin ovat 2000-luvulla laatineet ainakin Irja Seurujärvi-Kari (2012), Erika Sarivaara (2012), Sanna Valkonen (2009), Erkki Pääkkönen (2008) ja Seija Tuulentie (2001) (ks. tutkimuksista tarkemmin luvusta 1.4.2 sivulta 16 alkaen). Kati Uusi-Rauva puolestaan on tarkastellut etnisyyttä pro gradu -tutkielmassaan (1996) ja julkaissut aiheenaan olevasta citysaamelaisten etnisyydestä artikkelin (Uusi-Rauva 2000, 204–209). Muun muassa myös omassa, saamenpukua käsittelevässä pro gradu -tutkielmassani etnisyyks oli tärkeällä sijalla (ks. Majanen 2008).

erityislaatuisuus tuotettava kulttuurisen sisällön kautta. Valkosen tekstistä olen lukevinani huolta niistä ehdoista, joilla nykypäivän saamelainen voi olla saamelainen (ja joilla siis Barthin tarkoittamia ryhmärajoja ylläpidetään). Tähän kietoutuu myös huoli kolonialistisesta diskurssista ja saamelaisten näyttäytymisestä yhtenä yhtenäisenä kokonaisuutena (mts. 121). Valkonen (2009, 119) kirjoittaa:

Saamelaisen etnopolitiikan tapa rakentaa saamelaisuutta perinteisenä ja essentialistisena voi kuitenkin aiheuttaa erilaisia ongelmia representaatioiden kohdatessa todellisuuden. Jos saamelaisuus rakentuu kielen, kulttuurin ja erityisen luontosuhteen muodostamana kokonaisuutena, jonka tulee välittyä sukupolvelta toiselle, tulee luontosuhteesta, kielestä ja kulttuurista myös ne ehdot, joiden kautta saamelaisuus joko sortuu tai selviää.

Erikseen voi vielä mainita sen ongelman, että saamelaisuutta on vahvasti rakennettu poronhoidon ympärille, vaikka todellisuudessa vain osa saamelaisista on harjoittanut ja harjoittaa sitä.

Valkonen (2009, 90–91) on myös maininnut saamelaisten symbolit, kuten kansallispäivän, -laulun ja -lipun, jotka eivät yksinomaan symboloi Saamen kansaa ja kuulumista siihen. Symbolit merkitsevät rajanvetoa: ne merkitsevät ja tuottavat rajaa meidän ja muiden välille (mp.). Myös kieli on keskeinen symboli ja vahva ryhmää rajaava kriteeri. Erkki Pääkkönen on todennut, että kielen merkitys ylittää sen aktuaalisen käytön ryhmän keskuudessa. Kieltä osaamattoman voi määritellä ryhmän jäseneksi erityissuhde kieleen. (Pääkkönen 2008, 223–224; ks. myös oikeudesta ja mahdollisuudesta saamen kieleen Seurujärvi-Kari 2013, 76–77.) Mielenkiintoista olisi myös pohtia symbolien ja vallan suhdetta, jota Janne Seppänen ja Esa Väliaverron (2013, 179–184) ovat käsitelleet. Ensinnäkin ihmisellä hallussaan olevat esineet tai taidot voivat antaa hänelle symbolista valtaa, toiseksi symboleilla itsellään on meihin valtaa.

Etnisyys kietoutuu identiteettiin: siihen tunteeseen, kuka on ja mihin kuuluu. Erik Allardt (1981, 42) on todennut, että hyvin toimiva identiteetti edellyttää, että ihmiset voivat järjestelmällisellä tavalla arvioida itseään ja valmiuksiaan ja että ihminen voi tuntea, että hänellä on samat juuret tai alkuperä kuin muilla. Tähän liittyen onkin varsin mielenkiintoinen Anja Nygrenin (1995, 11) toteamus siitä, että joidenkin tutkijoiden mukaan ”nyky-etnisyys on organisoitua symbolista etnisyyttä, jossa ryhmän kulttuuriset erikoispiirteet ovat menettäneet emotionaalisen merkityksensä ja muuttuneet tilapäisesti esiin nostettaviksi folklorismi-piirteiksi”.

Identiteetti ei määrity tyhjiössä, vaan se muodostuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Se on suhdetta kuvaava käsite, sillä se ei määritä vain ”meitä” tai ”heitä” vaan

”meidät suhteessa heihin”. Oman identiteetin tulkintaa suhteessa muihin raamittavat kehykset, jollaisia ovat esimerkiksi sukupuoli-identiteetti, etninen identiteetti ja alueellinen identiteetti. Kehysten keskinäinen painoarvo voi vaihdella eri aikoina ja eri tilanteissa. (Suopajarvi 1999, 15–16.) Esimerkiksi etniset identiteetit ovat monikerroksisia ja kontekstuaalisia: sama henkilö voi ajasta, paikasta ja tilanteesta riippuen tuntea olevansa vaikkapa eurooppalainen, saamelainen, kolttasaamelainen, suomalainen tai helsinkiläinen – tai joidenkin näiden tai muiden yhdistelmä, kuten Helsingin citysaamelainen. Käytännössä ihmiset ovatkin usein monikielisiä ja -kulttuurisia, vaikka tällaiseen ei tulla tettaisikaan.⁴⁹

Etniset rajanvedot eivät ole ongelmattomia. Tätä kuvaa esimerkiksi Trond Thuen (1995, 95; suom. Anttonen 1999, 232): ”Ei ole epäilystäkään siitä, että olemme saamelaisia, mutta emme ole yksimielisiä siitä, mitä saamelaisuus tarkoittaa.” Thuen (1995, 95) mainitsee myös toisen näkökannan: saamelaiset eivät tiedä, milloin he ovat riittävän saamelaisia tullakseen hyväksytyiksi todellisina saamelaisina. Oma tutkimukseni pureutuu juuri tähän kohtaan: lehtiartikkeleissa puhutaan saamelaisista ja saamelaisuudesta, mutta mitä saamelaisuus on ja ennen kaikkea miten se kuvataan?

3.2 Stereotypiat, kategorisointi ja marginaalisuus

Stereotyypittäminen tarkoittaa tilannetta, jossa ihmisten mutkikkaat erot pelkistetään ja piirteet sulautetaan yhdeksi yksinkertaistetuksi hahmoksi (Hall 1999, 122–123). Etninen luokittelu vie yksilöiltä persoonallisuuden muuntamalla ainutkertaiset ihmiset nimettyjen ryhmien tyyppiesimerkeiksi (Levine 1999, 169). Stereotyypit perustuvat kategoriaaliseen ajatteluun, jossa ihminen ei tule arvioiduksi yksilönä vaan nimenomaan ryhmänsä edustajana (Velure 1979, 145).

Myös oman ryhmän kuva itsestään on jossain määrin stereotyyppinen varsinkin silloin, kun joutuu tekemisiin vieraan kanssa (Lehtola 2000, 191). Vuorovaikutus toisen ryhmän kanssa voi vaikuttaa ryhmän kuvaan itsestä ja ryhmä voi myös omaksua toisen ryhmän stereotypioita. Samaan kategoriaan kuuluvien objektien samankaltaisuutta, samoin kuin eri kategorioihin kuuluvien objektien erilaisuutta, on taipumus liioitella. Stereotypiat voivat sisältää myös liikaa yleistävyyttä ja ideologista latautuneisuutta. Yleisesti ottaen on mahdotonta sanoa, missä määrin stereotypiat pohjautuvat tosiasioihin – ne voivat olla tosia tai muuttua tosiksi. (Eriksen 2004, 344.)

⁴⁹ Saamelaisten identiteettipohdinnasta lisää pro gradu -tutkielmassani (Majanen 2008, 26–30).

Kategorisoinnin avulla syntyneet ryhmät eivät ole ryhmiä tavanomaisessa mielessä, sillä ne eivät perustu henkilökohtaiseen tuntemiseen, vaan ihmisen ominaisuuksiin, kuten sukupuoleen, kansalaisuuteen tai kansallisuuteen (Juhila 2012, 183). Historioitsija ja politiikantutkija Benedict Anderson (2007, 39) kutsuu tällaisia yhteisöjä kuvitelluiksi yhteisöiksi (ks. myös Seppänen & Väliaverron 2013, 114–123).

Kun henkilö asettuu tai asetetaan tiettyyn kategoriaan, häntä kuullaan ja tulkitaan helposti laajemman ryhmän edustajana, sen yhteisten näkemysten esittäjänä tai ominaisuuksien edustajana – toisin sanoen hän on selontekovelvollinen ryhmänsä jäsenenä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kun miellämme henkilön saamelaiseksi, odotamme saavamme häneltä yleisempää kuin vain yhden ihmisen kokemukseen tai asiantuntemukseen liittyvää tietoa saamelaisuudesta. Yksilö ei siten esiinny vain omasta puolestaan vaan esittää myös koko kategorian, saamelaisten, ajatuksia, arvoja ja asenteita. (Juhila 2012, 177; Pälli 2003, 63.) Tähän perustuu se, että yksi huonosti käyttäytyvä henkilö voi pilata monien maineen. Toisin sanoen yksi edustaa ryhmää, kun on kyse vähemmistöistä, kuten pakolaisista ja maahanmuuttajista. Sen sijaan valtaväestön edustajat nähdään yksilöinä ja heidän aiheuttamansa ongelmat yksittäistapauksina.

Kukin kuuluu useaan eri kategoriaan esimerkiksi ammattinsa, syntyperänsä ja perhesuhteidensa puolesta, jotka otetaan käyttöön ja tulkitaan aina tilannekohtaisesti: teemme valintoja sen suhteen, minkä kulttuurisen kategorian siihen liittyvine tietoineen kulloinkin otamme käyttöön. Koska liitämme eri kategorioihin erilaista kulttuurista tietoa, kuulemme puheen eri tavalla. Esimerkiksi se, identifioimmeko saamelaiskulttuurin säilymisestä huolissaan olevan henkilön saamelaislapsen vanhemmaksi vai poliitikoksi vaikuttaa siihen, miten kuulemme puheen. Ensimmäisessä tapauksessa kytkemme huolen vanhemmuuteen, jälkimmäisen yhteiskunnalliseen tilanteeseen. (Juhila, Jokinen & Suoninen 2012, 49–50). Vanhemman puhetta saatamme pitää esimerkiksi liioittelevana ja poliitikon puhetta vähättelevänä, vaikka ne olisivat identtisiä. Vaikutusta on sillä, missä kontekstissa puheen kuulemme.

Saamelaiskulttuuritekstit rakentuvat usein stereotypioille: puhutaan luonnosta tai luontosuhteesta, poroista ja poronhoidosta, saamenpuvusta ja perinnekäsitöistä. ”Oikeana” saamelaisena saatetaan pitää vain sellaista, joka harjoittaa poronhoitoa, puhuu saamen kieltä tai asuu Saamenmaassa – tai tekee näitä kaikkia yhtä aikaa. Esimerkiksi Saamelaiskäräjiä on moitittu yhdenlaisen stereotyyppisen saamelaiskuvan ylläpidosta, mistä näyte Lapin Kansan ILO-oikeuksia käsittelevässä artikkelissa vuodelta 2001:

Tenolaiset muistuttavat, että kunnasta riippuen enimmillään vain 12 prosenttia Suomen saamelaisista elää poronhoidosta, citysaamelaisista ei tietenkään kukaan. Muiden saamelaiskulttuuriin kelpuutettujen elinkeinojen, kalastuksen ja metsästyksen, osuus on lisänä häviävän pieni. Kuitenkin Saamelaiskäräjät ruokkii Suomen päättäjille kaiken aikaa jonkinlaista postikorttikuvaa poroja paimentavista tunturisaamelaisista - aivan kuin muita ei olisikaan. (LK 5.1.2001, 24.)

Olli Löytty (2005, 162) on todennut osuvasti, että vierasta arvioitaessa esille nousevat pikemmin poikkeavat kuin ”tavalliset” piirteet tai ominaisuudet, pikemmin erot kuin yhdistävät asiat. Yhden eron tunnistaminen aktivoi myös muita eroja, stereotyyppisiä käsityksiä: esimerkiksi saamelaisiin voidaan yhdistää lyhyys ja pienikokoisuus, millaisia ihmisiä saatetaan pitää esimerkiksi fyysisesti heikkoina tai vastakohtaisesti sitkeinä. Marjut Anttonen (1999, 229) on todennut, että etniset stereotypiat ovat usein halventavansävyisiä ja epätosia, eivätkä välttämättä anna oikeaa kuvaa siitä, mitä ihmiset todellisuudessa ovat ja tekevät. Tärkeintä ei kuitenkaan ole stereotyypioiden moraalinen laatu, vaan niiden sosiaalisesta maailmasta luoma selvärajainen kartta, minkä avulla ryhmien välisiä suhteita määritetään (mp.)⁵⁰

Yksi vanhoista, stereotyyppisistä lappalaiskuvauksista on löydettävissä Topeliuksen ”Maamme kirjasta”:

Lappalainen on lyhytkasvuinen, matalaotsainen, pönkkäposkinen ja pienisilmäinen. Luonteeltaan hän on hidas, raskasmielinen ja juro. Häntä syytetään kateelliseksi, leppymättömäksi ja viekkaaksi, mutta monet kiittävät hänen hyvää sydäntään, hänen vieraanvaraisuuttaan, jumalanpelkoaan ja siveää käytöstään, milloin hän ei joudu viinan kiusaukseen. Joka päivä hän lukee ruokalukunsa, aamurukouksensa ja iltarukouksensa; hän opettaa myöskin huolellisesti lapsilleen sen vähän, minkä hän itse tietää. Vaimoaan ja lapsiaan hän rakastaa hellästi. (Topelius 1985, pohjautuu 1899 ilmestyneeseen painokseen.)

Tällainen monia epäedullisia piirteitä sisältävä kuvaus kuuluu enakkoluulodiskurssiin, joskin on huomattava, ettei kuvaus ole läpikotaisin kielteinen. Esimerkiksi perheen tärkeys tulee esiin nykypäivänäkin.

Saamelainen Johan Turi (1854–1936) puolestaan on kirjoittanut klassikoksi nousseen teoksen ”Kertomus saamelaisista”. Tässä alkujaan saameksi vuonna 1910 ilmestyneessä ”Muittalus samid birra” -kirjassa hän kuvaa porosaamelaisten elämää 1900-luvun alussa enimmäkseen Pohjois-Ruotsin Jukkasjärvellä. Teoksensa alussa hän on kirjoittanut saamelaisten tilan ja luonnon tarpeesta:

⁵⁰ Etnisyyttä, etnisiä ryhmiä ja rajoja käsitellään tämän tutkimuksen luvussa 3.1 sivulta 40 alkaen.

Jos saamelainen tulee tunkkaiseen huoneilmaan, niin hän ei ymmärrä paljon mitään, kun tuuli ei pääse puhaltamaan vasten naamaa. Hänen ajatuksensa eivät liiku, kun on seinät ympärillä ja ummehtunutta ympäriinsä. Eikä hänelle ole hyväksi oleksia sakeissa metsissä missä on lämmin ilma. Mutta kun saamelainen on korkeiden vaarojen päällä, niin hänellä on koko lailla kirkas järki; ja jos kokouspaikka olisi jossakin tunturin laella, saattaisi saamelainen selvittää asiansa jokseenkin hyvin. (Turi 1979, 13.)

Itsekin nostan tässä tutkimuksessani esille saamelaisuutta määrittäviä piirteitä ja tunnusmerkkejä. Tiedostan, että tällaiset saamelaisuuden kriteerit voivat kuitenkin kuvata lähinnä tutkijan omaa stereotyyppijärjestelmää. Sen takaa paistaa tavallaan romanttinen käsitys arktisen kulttuurin pysähtyneisyydestä, jonkinlainen jalon villin harhakuva, kuten Lassi Saressalo (1983, 97–98) on todennut. Niinpä se, mitä tutkimuksessani nostan esille ja pidän saamelaisena, kertoo jotakin myös minusta itsestäni. Tässä yhteydessä kiinnitän edelleen huomiota siihen vaaraan, että tutkija sortuu vain hakemaan aineistosta vahvistusta omille oletuksilleen. Kun kysyy, saa vastauksen yleensä vain siihen, mitä kysyy – sen sijaan, että saisi vastauksia juuri siihen, mitä merkityksiä ja millä keinoin niitä tekstissä tuotetaan. (Halme 2011, 14; Hiidenmaa 2000, 186.)

Stereotyypioiden lisäksi saamelaisuuteen on liitetty tietynlainen pysyvyys ja muuttumattomuus, mikä on saattanut johtaa ihmisten museoimiseen. Vastakkainasettelussa menneen (perinteen) ja nykyajan (modernin) välillä saamelaiset luokitellaan helposti ensiksi mainittuun. Jakoa voidaan korostaa yhdistämällä kaupunki mielikuvissa nyky aikaan ja maaseutu menneisyyteen. Voimme asettaa vastakkain myös etelän ja pohjoisen. Teknis-taloudellisten rationaliteettien valossa Etelä-Suomi voidaan nähdä dynaamisena, tehokkaana ja modernina, kun taas pohjoinen staattisena, feminiinisenä ja primitiivisenä. (Keskitalo-Foley 2006, 133.) Kokijasta riippuen staattisuus ja primitiivisyys voidaan toki yhdistää maskuliinisuuteenkin.

Pohjoiseen assosioidaan kuitenkin mielikuvia alkuperäisestä luonnosta ja luonnon rauhasta, ja juuri luonto on yhdistetty naiseuteen, puhutaanhan esimerkiksi Maaäidistä ja Luontoäidistä (Keskitalo-Foley 2006, 133, 135; ks. Naskali 2003, 22). Seija Keskitalo-Foley myös toteaa luonnon määrittävän Lappia ja Lapin olevan suomalaisessa kulttuurissa ”Luonnon isolla alkukirjaimella” (mts. 133). Päivi Naskali (2003) on pohtinut sukupuolen näkymistä tai näkymättömyyttä lappilaisessa kulttuurissa. Hän liittää Lappiin maskuliinisen sankaruuden ja puhuu miehestä hallitsevana lappilaisen toimijan kuvana (mas. 21). Artikkelissaan hän pohtii myös saamelaisuuden, suomalaisuuden ja lappilaisuuden suhteita (ma.).

Luokittelu johtaa helposti kielteiseen vastakkainasetteluun ”meidän” ja ”heidän” välillä, jossa ”me” olemme ylempiarvoisia ja tärkeämpiä, ”he” ulkopuolisia ja vähempiarvoisia. Kyseessä on länsimainen diskurssi, joka on luonnollistanut ja oikeuttanut oman kulttuurinsa normiksi, jota vastaan muuta ja muunlaista tarkastellaan toisena (Keskitalo-Foley 2006, 132). Jakoa omaan ryhmään ja toiseen ryhmään ja siihen mahdollisesti liittyvää oman ryhmän suosimista toisen kustannuksella voidaan pitää valtasuhteisiin liittyvänä ilmiönä (Pälli 2003, 119). Sosiaalista ryhmää tutkinut Pekka Pälli (2003, 135) on kuitenkin todennut, että kategorian tuottaminen ei sinänsä ole mitenkään välttämättä syrjivää. Tärkeää on se, mitä ryhmästä sanotaan.

Toiseuden käsite viittaa vieraasta, oudosta ja tuntemattomasta erottautumiseen, jolloin ”toinen” asetetaan heikompaan tai alistettuun asemaan. Länsimaissa tämän ovat kokeneet esimerkiksi juutalaiset ja romanit – mutta myös saamelaiset. (Seppänen & Väliaverron 2013, 106.) Venäläisiä ja virolaisia suomalaisten toisina tutkinut Pentti Raittila (2004, 20–26) on pohtinut etnistä toiseutta kolmesta näkökulmasta: muukalaisuuden, rasismin ja uhkaavuuden kannalta. Saamelaisuuden voim nähdä kuuluvan erityisesti ensimmäiseen näkökulmaan, sillä kun toiseus nähdään muukalaisuutena, tarkastelussa korostuu toisen kulttuurinen erilaisuus. Näkökulma voi olla myös rasismissa, sillä luonnollisesti saamelaisia voidaan esimerkiksi eriarvoistaa kulttuuristen piirteiden perusteella. Sen sijaan uhkanäkökulmasta on hankala nähdä saamelaisia tutkittujen kulttuuria painottavien artikkelien valossa. Tosin on totta, että ainakin ILO-sopimus herättää Lapin paikallisissa suomalaisissa pelkoja omien etujen heikentymisestä, joten tietysti kontekstissa saamelaiset voidaan nähdä myös uhkana (Lehtola 2015, 13). Näkökulma lienee kuitenkin sen verran tuore, että se näkyy vasta nimenomaan tämän päivän artikkeleissa ja erityisesti poliittisessa uutisoinnissa.

Seija Tuulentie on hyvin kirjoittanut siitä, kuinka saamelaisuus voidaan nähdä aivan erityiseksi toiseudeksi 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa:

Se ei ole mitenkään selvästi torjuttavaa tai negatiivista, vaan nykyisen suhtautumisen voi sanoa olevan kahtalaista: toisaalta saamelaisuuteen suhtaudutaan ihailevasti ja se nähdään arvona ja elämäntapana, joka pitää säilyttää ja jota on kohdeltu kaltoin aiempina vuosikymmeninä. Toisaalta taas se nähdään jonain kehityksestä jäljessä olevana, jolla ei ole ainakaan käytännön arvoa nyky-yhteiskunnassa. (Tuulensuu 2000, 210.⁵¹)

⁵¹ Lähteenä käytettyyn teokseen on painettu virheellinen sukunimi Tuulensuu. Oikea nimi olisi Tuulentie, mihin antaa viitteitä jo tutkimuskohteiden vertailu (ks. Tuulensuu 2000, 211 ja esim. Tuulentie 2001).

Hän lisää, että sanottu ei sulje pois sitä, etteikö vähemmistön kielen ja kulttuurin säilyttämistä pidettäisi tärkeänä. Konkretisoitaessa tapahtuu kuitenkin niin, että ”kaikki erityisryhmille annettavat oikeudet tyrmätään yhtäläisten oikeuksien vaatimuksella”. (Tuulensuu 2000, 210.)

Myös Helsingin Sanomien toimittaja Veikko Halmetoja on, Ateneumin ”Lapin taika”-näyttelystä kirjoittaessaan, puhunut toiseudesta⁵². Hän on hyvin osannut kiteyttää sen, mistä lappalaisuudessa/saamelaisuudessa suhteessa valtakulttuuriin on kyse, tai ainakin kuvata näkemyksen, jonka itsekin tunnistan:

Lappalaisuus on edustanut suomalaisuuteen verrattuna toiseutta, vierautta ja alkukantaisuutta. Sitten se on muodostunut eksoottiseksi, jännittäväksi ja hauskaksi. Se hyväksytään matkailuvaltioksi, mutta lopulta se on edelleenkin muun Suomen silmissä sirkusareena joulupukkeineen ja Lordeineen. (HS 28.6.2011, B 3.)

Tässä lappalaisuudella ymmärrän tarkoitettavan saamelaisuutta, josta vain käytetään vanhaa nimitystä.

Toiseus ei ole ominaisuus, kuten etnisyys tai kansallisuus, vaan tietty paikka, joka otetaan tai saadaan kielessä. ”Toiseus” syntyy suhteessa ”ensimmäisyyteen”. (Lehtonen 2004, 256.) Vaikka saamelaisuus voidaan nähdä toiseutena, voisimme myös ajatella, olisiko sen sijaan syytä puhua eroista ja erilaisuudesta (Löytty 2005, 181). Erilaisuushan ei ole sama asia kuin vastakohtaisuus: saamelaisuutta ei olisikaan syytä nähdä esimerkiksi suomalaisuuden vastakohtana, sillä monet saamelaiset ovat myös suomalaisia (Lehtonen 2004, 263). Näin pääsisimme eroon nimenomaan toiseuden käsitteeseen liittyvästä valtasuhteiden analysoinnista, sillä erilaisuus on lähinnä kuvaileva käsite. Toiseuden sijaan erilaisuudesta puhuessamme saattaisimme myös havaita sen, että me-ryhmäkin koostuu keskenään erilaisista ihmisistä. (Löytty 2005, 182.)

Toiseudesta on erotettava poikkeavan ryhmän jäsenen tuottaminen. Kirsi Juhila (2012, 192) on kirjoittanut, kuinka poikkeavuutta synnytetään vertaamalla tietyn ryhmän jäseneksi määrittyvän ominaisuuksia ryhmältä yleensä odotettaviin ominaisuuksiin. Juhilan esimerkkinä on keski-ikäinen nainen, joka pukeutuu kuin teinityttö, ja jota sen

---

⁵¹ ”Beaivvi mánát” -kirjan toimittaja Irja Seurujärvi-Kari on vahvistanut minulle nimivirheen sähköpostitse 4.11.2015.

⁵² Itse asiassa median ei tarvitse edes kirjoittaa sanaa toiseus tuottaessaan toiseutta. Toiseus on sisäänrakennettuna esimerkiksi Haiti-reportaasissa, jota Janne Seppänen ja Esa Väliaverronen (2013) ovat kuvanneet. Haitin vuoden 2010 maanjäristyksestä kertovassa reportaasissa julkaistiin kuva puolialastomasta peseytymässä olleesta naisesta. Samanlaisen katastrofin sattuessa Suomessa tällainen suomalaisnaisesta otettu kuva koettaisiin todennäköisesti seksuaalisesti loukkaavaksi ja yksityisyyttä rikkovaksi – ja kuva jäisi siksi julkaisematta. (Mts. 90–91, 107.)

tähden seuraamme huvittuneina tai paheksuvina. Itse voisin nimetä saamelaisen, joka ei pukeudukaan juhliissa kaikkien muiden saamelaisten tapaan saamenpukuun tai saamelastaiteilijan, jonka taide ei vastaakaan katsojan käsityksiä saamelaisesta taiteesta. Tällaista saamelaista ei tosin välttämättä paheksuta, mutta hän saattaa herättää huomiota poikkeavuudellaan muista ryhmänsä jäsenistä.

Tässä yhteydessä haluan lisäksi puhua marginaalin ja marginaalisuuden käsitteistä. Marginaali edustaa syrjätilaa suhteessa keskukseen, tarkoittaen sivussa, reunalla olemista (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 12). Jokinen, Huttunen & Kulmala (2004, 17) ovat todenneet, että keskusta määrittellessämme rakennamme samalla kulttuurista mallitarinaa siitä, mitä pidämme yhteiskunnassa arvokkaana ja tavoiteltavana. Marginaalikäsite on moni-ilmeinen: ihminen voi jollakin elämänalueella olla marginaalissa ja jollakin toisella ei. (Mts. 12–13.) Tähän voivat vaikuttaa vaikkapa koulutus, ammatti ja asuinpaikka.

Voimme pohtia, miten on saamelaisten kohdalla. Koska kieli on yksi vahvimmissa saamelaisuutta kannattelevista elementeistä, voidaan saamen kielen puhujat nähdä kuvitteellisessa ytimessä ja kieltä taitamattomat marginaalissa (Stoor 1999, 73). Mikseipä voitaisi puhua myös poronhoidosta. Katsojasta riippuen keskuksena voidaan toisaalta nähdä valtakulttuuri, jolloin kaikki saamelaiset ovat (yhtenä kansana ja alkuperäiskansana) marginaalissa, toisaalta vaikkapa pohjoissaamelaisuus, jolloin vähemmistön vähemmistöt, kuten inarin- ja kolttasaamelaiset, ovat marginaalissa. Helsingissä asuva saamelainen asuu valtakunnan mittakaavassa vallan keskuksessa, mutta Saamenmaasta katsottuna marginaalissa. Näin ajateltuna voisi sanoa Inarilaisen uutisoivan saamelaisista keskuksesta käsin, Helsingin Sanomien marginaalista. Toisaalta, kun Helsingin Sanomat kertoo pääkaupunkiseudulla asuvasta kaupunkisaamelaisesta, on artikkeli kirjoitettu keskuksesta käsin – mutta ovatko saamelaiset silti tällöinkin vähemmistönä marginaalissa? Jokinen, Huttunen & Kulmala (2004, 13) ovat maininneet, että reunoilla eläminen voi olla joillakin itse valittua. Mieleeni tulee kysymys siitä, kuuluvatko saamelaiset pakollakin marginaaliin ja jos he eivät halua siellä olla, tuleeko saamelaisuus kätkeä. Ovatko saamelaiset aina marginaalisia, ja jos he eivät ole tai he eivät halua olla ”marginaali-ihmisiä”, eivätkö he saakaan olla ulkopuolisen silmin saamelaisia?

3.3 Käsitteiden saamelainen ja lappalainen käyttö ja merkityksellistäminen

Tekstissä itsessään ei ole valmiita merkityksiä, vaan ainoastaan tuotettavia merkityksiä, jotka ovat tulosta tekstin ja lukijan välisestä kohtaamisesta ja neuvottelusta. Merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Lehtonen 2000, 132.) Kielenkäyttö ei ole vain yksittäisen ihmisen vapautta ilmaista ja arvottaa asioita, vaan siihen liittyy rajoittavana tekijänä tilanteen, jopa koko yhteiskunnan, normit ja arvot (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 17–18). Koska kielenkäyttö on aika- ja kontekstisidonnaista, voi olla aivan hyväksyttävää, että vielä muutama vuosikymmenen sitten käytettiin myönteisessä merkityksessä sanaa lappalainen. Nykyisin sitä kuitenkin pidetään vanhentuneena, politisoituneena ja halventavana ilmaisuna saamelaiselle⁵³ tai ymmärretään tarkoitettavan aivan omaa ryhmäänsä, suomalaisia historiallisten lapinkylien jälkeläisiä (Seurujärvi-Kari 2012, 85). Kielenkäytöllä on reunaehtoja, normeja ja seurauksia (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 20). Siitä, miten puhuu (esimerkiksi slangia tai kirjakieltä), mitä sanoja käyttää ja miten itseään ilmaisee, riippuu, miten puhuja arvotetaan, otetaanko hänet vakavasti tai esimerkiksi leimataanko järjettömäksi.

Medialla on valta, tahallisesti tai tahtomattaan, vahvistaa ja laillistaa jotain näkemyksiä ja ohittaa ja marginalisoida toisia. Lehteen mahtuu vain rajallinen määrä artikkeleja, jotka on kirjoitettu rajallisen tiedon varassa ja rajallisesta näkökulmasta. (Pietikäinen 2002b, 241.) Median kieli rakentaa osaltaan todellisuutta, jossa elämme. Saamelainen toimittaja tai mielipideosaston kirjoittaja katsoo maailmaa eri näkökulmasta kuin valta-väestöön kuuluva. Kirjoittajan taustaa lukija ei kuitenkaan useinkaan tiedä – poikkeuksena lähinnä Lapin Kansan suomen- ja saamenkielinen *Sámi jietna* -palsta, jonka kirjoittajan Jouni Kitin ehkä monikin joko tietää tai vähintään olettaa saamelaiseksi. Myös muun muassa asuinpaikka ja elinympäristö vaikuttavat näkökulmaan. Toimittajien on kuitenkin, ammattietiikkansa velvoittamina, kirjoitettava mahdollisimman neutraalilla tyylillä, vaikka he voivatkin sanavalinnoillaan ottaa kantaa tapahtumiin (Keränen 2009, 33).

Sari Pietikäisen ja Anne Mäntysen (2009, 13) sanoin diskurssintutkimuksen tehtävä on tarkastella, miten erilaisia todellisuuksia ja tapahtumia merkityksellistetään, millä ehdoilla niitä voidaan merkityksellistää ja millaisia seurauksia tällä toiminnalla on. Esimerkiksi sana saamelainen voidaan merkityksellistää eri tavoin (kuten Pietikäisen ja Mäntysen mainitsema esimerkki punainen: ks. mts. 12). Saamelaisista voidaan puhua

⁵³ Näinhän on myös neekeri-sanalla (ks. Pietikäinen 2002b, 250–251).

vaikkapa alkuperäis- tai vähemmistökansan edustajina, paikallisena enemmistönä, sortettuna väestönosana tai erityisoikeuksien saajana – tai ”vain” kansalaisina, joille kuuluvat samat oikeudet kansallisuudesta riippumatta. Heidät voidaan ihannoiden nostaa jalustalle tai piilottaa lähes maan alle suhtautumisesta riippuen.

Sana saamelainen voi merkitä virallista saamelaisuutta, toisin sanoen sitä, mitä saamelaiskäräjälaissa säädetään ja Saamelaiskäräjät tulkinallaan toteuttaa vaaliluetteloon pääsystä, tai sitä, että saamelaissukuinen identifioi itsensä saamelaiseksi ilman virallista tukea ja pääsyä äänioikeusluetteloon. (Sarivaara 2012, 17, 23.⁵⁴) Sarivaara kutsuu jälkimmäisiä ”statuksettomiksi saamelaisiksi” (mp.), mutta kilpailevia ryhmiä on muitakin, kuten ”lappalaiset” ja ”metsäsaamelaiset”. Se, onko henkilö etnisesti saamelainen siten kuin laki sen ymmärtää, ja se, onko henkilö etnisesti saamelainen niin kuin saamelaisten itsemäärittämisoikeus asian ymmärtää ovat saamelaisuuden eri puolia. (Lehtola 16.9.2015.⁵⁵)

Lapin etnisten suhteiden historiaa havainnollistaakseni lainaan tässä vielä Sanna Valkosen ja Jarno Valkosen (2013, liitelehti) esittämän kuuden etnisen ryhmän kategorisoinnin:

Kategoria 1: Saamelaiset. Etninen ryhmä, joka kieliperusteisesti jakaantuu kolmeen ryhmään, inarinsaamelaisiin, kolttsaamelaisiin ja tunturi/pohjoissaamelaisiin.

Kategoria 2: Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkityt saamelaiset, jotka muodostavat virallisen saamelaisryhmän. Katteoria muodostuu kategorian 1 saamelaisista, joiden poliittisia ja kulttuurisia oikeuksia edustaa Saamelaiskäräjät.

Kategoria 3: Lappalaiset. Etninen ryhmä, jotka polveutuvat kategorian 1 saamelaisista, metsäsaamelaisista tai historiallisten lapinkylien osakkaista, mutta eivät syystä tai toisesta kuulu kategoriaan 2.

Kategoria 4: Statuksettomat saamelaiset. Ryhmä, joka koostuu mahdollisesti saamelaiset sukujuuret omaavista henkilöistä, jotka ovat mahdollisesti opetelleet saamenkielen ja tuntevat kuuluvansa kategoriaan 1, mutta eivät kuulu kategoriaan 2.

Kategoria 5: ILO-sopimuksen alkuperäishenkilöt. Ryhmä, jonka perusta on kategoriassa 1 ja 2, mutta johon erään tulkinnan mukaan kuuluu myös kategorian 3 ja 4 edustajia sekä muita.

Kategoria 6: Suomalaiset.

⁵⁴ Sarivaaran teoksesta enemmän aikaisempaa saamentutkimusta käsittelevässä luvussa 1.4.2 sivulta 16 alkaen.

⁵⁵ Professori Veli-Pekka Lehtola (2015) on pohtinut blogikirjoituksensa lisäksi saamelaismäärittelyä syksyllä 2015 ilmestyneessä kirjassaan ”Saamelaiskiista. Sortaako Suomi alkuperäiskansaansa?”.

Se, että sanoo olevansa saamelainen, ei välttämättä ole yksinkertainen ja yhdellä tavalla ymmärrettävä asia. Jollekin saamelaiseksi identifioituminen voi vaatia paitsi saamen kielen hallitsemista, myös muita saamelaisiksi mieltämiään ominaisuuksia ja valmiuksia, kuten saamenkäsityö- tai ruoanlaittotaitoja – juridisesta saamelaismääritelmästä riippumatta. Identiteetin määrittämisen monisyisyyttä kuvaa esimerkiksi se, että lapilainen kansanedustaja Eeva-Maria Maijala on todennut itsestään: ”Minut on pienestä kasvatettu siihen, että olen mettälappalainen. Saamelainen en silti ole.” (LK 18.9.2011, A4.⁵⁶) Hän voi tarkoittaa tällä sitä, että ei ole oikeudellisesti saamelainen tai että ei ole identiteetiltään saamelainen. Ensinnä mainittua puoltaisi se, että Maijala yritti vuonna 2015 päästä Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon, mutta hänen hakemuksensa hylättiin. Lapin Kansan (1.10.2015, A7) lehtiartikkelissa todetaan:

Päätös ei hänen mielestään kerro, kuka on saamelainen ja kenelle on oikeus harjoittaa saamelaisten kulttuuria.

”Päätös on sitä, että kenen osalta on osoitettu olevan riittävä näyttö kielellisestä ja kulttuurillisesta yhteydestä saamelaiseen kansaan, jotta heidät voidaan merkitä saamelaisten vaaliluetteloon”, Maijala sanoo.

Sanottu saa minut miettimään, pitääkö Maijala vaaliluetteloon merkittyjä henkilöitä saamelaisina. Juridinen saamelaismääritelmä on kuitenkin nimenomaan ollut yhtä kuin merkintä vaaliluettelossa. Entäpä toisinpäin katsottuna: onko ns. statukseton saamelainen saamelainen? Tiina Sanila-Aikio on todennut: ”Meillä on itsemääräämisoikeuden perusteella mahdollisuus sanoa, ketkä kuuluvat kansaamme.” (LK 1.10.2015, A7.) Hänen mielestään saamelaiset kansana painottavat ryhmäidentifikaatiota, kun taas Korkein hallinto-oikeus on painottanut hakijan itseidentifikaatiota (mp.). Rajankäynti saamelaisuuden ja ei-saamelaisuuden välillä on mielenkiintoista: mikä riittää ryhmälle, jotta se katsoo henkilön kuuluvan mukaan ja kuinka suuri ryhmän tulee olla, kun kaikki eivät kuitenkaan voi tuntea kaikkia. Mielenkiintoinen on professori Pekka Sammallahden (2013, 16) esittämä kanta:

Jos joku perustelee esivanhemmillaan kuuluvansa johonkin etniseen ryhmään, hän ei ole elävän etnisen ryhmän jäsen. Etninen ryhmä on hänelle historiaa eikä nykyisyyttä, eikä kukaan voi olla entisaikaisen ryhmän jäsen.

Veli-Pekka Lehtola ja Anni-Siiri Länsman (2012, 13) ovat todenneet, että ”[k]äsitykset siitä, mitä saamelaisuus on, ovat aina riippuvaisia puhujan näkökulmasta

⁵⁶ Veli-Pekka Lehtola (2015, 179–180) on käsitellyt teoksessaan Maijalan eduskuntapuhetta, jossa kansanedustaja puolustaa oikeuksiaan saamelaisstatukseen, ja viittaa Suomenmaa-lehteen 23.12.2014.

eli asemasta. Siksi määrittelyt ovat myös vallankäyttöä”. Kielelliset merkitykset ovat tilannesidonnaisia ja syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa: kielenkäytön kontekstista riippuen esimerkiksi saamelaisuuteen liittyy myönteinen, kielteinen tai neutraali sävy (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14). Jokainen sanavalinta kantaa historian paino-
lastia. Nykyisin on eri asia, puhuuko saamelaisista vai lappalaisista, vaikka puhujalle itselleen kyseessä olisivat saman asian synonyymit (ks. Hirvonen 2001, 96–97; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 26–27; Sarivaara 2012, 20–21; Seurujärvi-Kari 2012, 85–91).

Seurujärvi-Kari (2012, 85) on todennut, että Suomessa parin viime vuosikymmenen aikana käsitteiden saamelainen ja lappalainen käyttö kirjoittelussa on ollut melko epäjohdonmukaista, ja hän on siksi tarkastellut asiaa lähemmin. Häntä ennen nimityksiä on käsitellyt muun muassa Maria Lähteenmäki (2004, 80–81). Nimellä lappalainen on vanhastaan kutsuttu henkilöitä, jotka saivat elantonsa poronhoidosta, kalastuksesta ja metsästyksestä – vastakohtana tälle oli uudisasukas. Lappalaisella on tarkoitettu myös muita pohjoisessa pyyntitaloudessa eläneitä ihmisiä, kunnes 1800-luvun asiakirjoissa näyttää täsmentyneen tarkoittamaan saamelaista (poronomadisaamelaista). 1990-luvulla puolestaan itseään ”lappalaisiksi” on alkanut kutsua joukko Suomessa saamelaisten kotiseutualueella asuvia suomalaisia, jotka ovat historiallisten lapinkylien asukkaita. (Mp.; Seurujärvi-Kari 2012, 84–85.)⁵⁷

Lehtola (2015, 271) huomauttaa, että oikeudellisessa mielessä lappalainen on viitanut vanhoissa maa-, vero- ja henkikirjoissa henkilön elinkeinoon, ei etniseen ryhmään. Enbuske (2008, 17) puolestaan toteaa, että lappalaisuus oli paikkaan, elinkeinoihin ja verotukseen sidottu väestökäsite, ei pelkästään etninen käsite, joskin myös sitä. Lappalaisiksi on merkitty lapinkyliässä asuvat, lapinveroa maksavat lappalaiselinkeinojen harjoittajat, jotka eivät olleet uudistilallisia. Nämä lappalaisiksi merkityt ovat voineet olla joko saamelaisia tai suomalaisia. (Lehtola 2015, 271, ks. myös Enbuske 2008, 17.)

Saamelainen on etninen käsite, joka Lähteenmäen (2004, 81) mukaan nousi 1970-luvulla vahvistuneen saamelaisliikkeen myötä ja yleistyi sen jälkeen arkikieleen. Lehto-

---

⁵⁷ Mielenkiintoisena detaljina voin mainita Lapin Kansan vuonna 1991 julkaiseman oman mainoksensa. Tämän kokosivun mainoksen teksti kuuluu: ”Mistä on Lapin ihmiset tehty? Saamelaisista, lappalaisista, junantuomista lantalaisista. Niistä on Lapin ihmiset tehty.” (LK 11.5.1991, 8.) Kuvitus koostuu useiden saamenpukuisten mies- ja naishahmojen mustista silueteista keskellään yksi ”lantalainen” pariskunta – liekö lukumäärillä mitään viittausta todellisuuteen? Silmiinpistävää on se, että tekstissä mainitaan erikseen lappalaiset ja saamelaiset, mikä viittaa siihen, ettei käsitteitä ole nähty synonyymisinä. 25 vuoden takaa oleva mainos voisi kuvata myös vuotta 2016, jolloin saamelaiset ja lappalaiset nähdään toisistaan erillisinä ryhminä – toisin sanoen lappalaista ei pidetä halventavana nimityksenä saamelaiselle, vaan se on saanut oman merkityssisällön.

la (2011, 27–28) kuitenkin toteaa, että saamelainen-sanaa on pohjoismaisissa valtakielissä käytetty jo vuosisatoja sitten ja Suomessakin se yleistyi 1900-luvun alkupuoliskolla. Sanan lienevät tuoneet suomen kieleen saamelaiset itse. Saamelainen-sanan yleistymisessä on kyse yleismaailmallisesta ilmiöstä, jossa vähemmistöt ja alkuperäiskansat vaativat tulla puhutelluiksi itse käyttämillään nimityksillä. (Mp.⁵⁸) Enbuske (2008, 17) puolestaan on todennut, että täsmällisesti ottaen lappalaisista olisi puhuttava ”historiallisina saamelaisina”, kun taas ”nykysaamelaiset” polveutuisivat edellisistä ja edustaisivat osaa vanhan Lapin väestöstä ja kulttuurista.

Myös aineistooni kuuluvassa Lapin Kansan (21.9.2011, A2) haastattelussa Lehtola on kommentoinut lappalainen-sanaa: hän toteaa, että siihen ”on aina liittynyt kaksi puolta: toisaalta asiallinen, toisaalta alentava, halventava sävy ja vanhakantaisuuden leima”. Kolmantena ulottuvuutena hän mainitsee saamelaisten hylkäämän sanan ottamisen sellaiseen poliittiseen kielenkäyttöön, mikä ei liity etniseen alkuperään. Haastattelu on otsikoitu huomiota herättävästi ”Onko lappalainen vihapuhetta?”, mikä juontuu perussuomalaisten saamaan uuteen puheoppaaseen. Sen avulla kansanedustajat voivat välttää tiettyjä sanoja, jotka voidaan leimata vihapuheeksi. Lappalaisen ohella tällaisiksi mainitaan neekeri, hurri ja ählämi. (Mp.)

Vuonna 2011 Lapin Kansa määritteli saamelaisuuden ja lappalaisuuden näin:

Lappalaisuus

Nojaa Suomen Lapin vanhaan esi- ja asutushistoriaan sekä asiakirjoihin korostaen polveutumista alueen varhaisista asuttajista. Ei näe olevan todellisia eroja saamelaisten ja lappalaisten nykyisyyden välillä. Osa lappalaisista on saamelaiskäräjien äänioikeusluettelossa.

Saamelaisuus

Nojaa saamelaiskäräjien äänioikeusluetteloon kuuluvan väestön etnisiin ja kulttuurisiin tunnuksiin, erityisesti kieleen sekä elinkeinoihin. Saamelaiset tunnustettu alkuperäiskansana. Saamelaisuutta on määritetty pitäen takarajana vuotta 1875. (LK 4.11.2011, O7.)

Vähemmistöjä sanomalehtiteksteissä tutkinut Sari Pietikäinen on todennut, että ennen Lappalaiskulttuuri- ja perinneyhdistys -nimisen järjestön perustamista termi lappalainen viittasi ainakin Helsingin Sanomien sivuilla aina saamelaisiin. Yhdistyksen myötä termi lappalainen sai uuden käyttöyhteyden: sillä viitataan tähän asti etnisesti suomalaisina pidettyihin henkilöihin, jotka nyt haluavat tulla tunnustetuksi saamelaisiksi vastoin saamelaisyhteisön tahtoa. Pietikäinen esittää yhdistyksen jäsenten toiminnasta he-

⁵⁸ Mainittu Lehtolan (2011) artikkeli ”Miten lappalainen muuttui saamelaiseksi” on erittäin selventävä kuvaus kielenkäytön muuttumisesta.

ränneitä tulkintoja: toisaalta kyse voi olla identiteetin aidosta etsimisestä, toisaalta kielellisestä kolonialismista. (Pietikäinen 2000a, 219–221; Pietikäinen 2002a, 27.)

Keskustelu siitä, kuka on ”oikea” saamelainen ja ketä saa kutsua saamelaiseksi tai lappalaiseksi, jatkuu edelleen. Asia puhuttelee erityisesti Saamelaiskäräjien vaalien ollessa ajankohtaisia, kuten syksyllä 2015. Saamelaismääritelmiä puitiin jo edeltävänä keväänä eduskunnan käsitellessä uusia lakiehdotuksia. Uuden saamelaiskäräjälain uusituine saamelaismääritelmineen piti tulla voimaan ennen em. vaaleja, mutta toisin kävi.⁵⁹ Syyskuun lopussa 2015 Korkein hallinto-oikeus hyväksyi valitusten perusteella Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon eli saamelaisiksi 93 uutta ihmistä Saamelaiskäräjien tahdon vastaisesti. Saamelaiskäräjien puheenjohtajan Tiina Sanila-Aikion mukaan Korkein hallinto-oikeus astui päätöksellään saamelaisten itsemääräämisoikeuden yli. (Yle Uutiset Poliitiikka 30.9.2015; LK 1.10.2015, 1.) Asiaan suhtauduttiin kiihkeästi. Esimerkiksi Saamelaiskäräjien entinen puheenjohtaja Klemetti Näkkäläjärvi pyysi eroa vaaliluettelosta todeten, että saamelaismääritelmä ja sen tulkintakäytäntö eivät vastaa saamelaisyhteisön sisäistä käsitystä saamelaisuudesta (Yle Uutiset Saame 30.9.2015), ja YK:n alkuperäiskansa-asioiden pysyvän foorumin varapuheenjohtaja Oliver Loode kehotti pohtimaan saamelaiskäräjävaalien pysäyttämistä, sillä vaalit ja tulevat Saamelaiskäräjät eivät välttämättä enää nauti kaikkien saamelaisten luottamusta (Yle Uutiset Ulkomaat 1.10.2015). Kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuskysymysten professori Martin Scheinin (1.10.2015) puolestaan kritisoi ankarasti oikeudellisesta näkökulmasta päätöksen olevan useiden vakavien virheiden rasittamia⁶⁰.

3.4 Lain määritelmä

Saamelaisuutta ovat säädelleet lukuisat, muun muassa poronhoitoon, metsästykseseen ja kalastukseen liittyvät, lait. Näin ulkoisesta perusteesta on muodostunut sisäinen peruste, toisin sanoen se käsitys, joka saamelaisilla on itsestään. (Seurujärvi-Kari 1997, 101.) Vuonna 1973 saamelaisvaltuuskunnasta annettiin asetus, joka sisälsi määritelmän siitä, kuka saa äänestää saamelaisvaaleissa. Asetuksen 1 §:n 2 momentin mukaan saamelaisella tarkoitetaan

⁵⁹ Olen käsitellyt asiaa lyhyesti luvussa 3.4 sivulla 61.

⁶⁰ Korkein hallinto-oikeus antoi neljä vuosikirjapäätöstä, KHO:2015:145–148, joista viimeisen perusteella Scheinin (1.10.2015) esitti arvionsa neljästä vakavasta virheestä: 1. Laiminlyöntivirhe: KHO ei arvioi itseidentifikaatiota vaan ottaa sen ilmoitusasiana, 2. Kategoriavirhe: KHO sekoittaa juridiikan ja politiikan, 3. Vääristymävirhe: KHO sanoo tukeutuvansa perusoikeusmyönteiseen laintulkintaan mutta tekee päinvastoin, 4. Perustavanlaatuinen virhe: KHO ei kunnioita saamelaisen alkuperäiskansan itsemääräämisoikeutta.

henkilöä, joka tai jonka vanhemmista tai isovanhemmista ainakin yksi pohjoismaiden saamelaisneuvoston Suomen jaoston vuonna 1962 suorittaman väestötutkimuksen mukaan taikka muutoin todetaan oppineen saamen kielen ensimmäisenä kielenään.

Vuodesta 1990 alkaen saamelaisvaltuuskunnasta annettu asetus on sisältänyt kieli-määritelmän lisäksi itseidentifikaatiovaatimuksen, ja samat elementit ovat sisältyneet vuodesta 1996 alkaen saamelaiskäräjistä annettuun lakiin (”saamelaiskäräjälakiin”). Saamelaiseksi on määritelty laissa saamelaiskäräjistä (3 §) henkilö, joka pitää itseään saamelaisena edellyttäen, että yksi kolmesta lain edellytyksestä (3,1–3,3 §) täyttyy. Näistä ensimmäinen (3,1 §) on, että ”hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään”. Tämä määritelmä sitoo saamelaisuuden kieleen ja merkitsee sitä, että mikäli suhde saamen kieleen on katkennut ennen isovanhempien tasoa, ei henkilöä tämän perusteella katsota saamelaiseksi, vaikka hän itse identifioituisi saamelaiseksi (Myntti 2000, 221–222).

Kieleen sidottu saamelaismääritelmä on ongelmallinen, sillä kielen oppiminen ei liity etnisyyteen, vaan kielen ulkoisiin, lähinnä ei-kielellisiin tekijöihin, kuten asuinpaikkaan, kielinaapureihin ja valtion vähemmistökielipolitiikkaan (Aikio 1988, 56). Niinpä lakiin on otettu kielellisen saamelaismääritelmän lisäksi kaksi muuta kriteeriä: (3,2 §) henkilö on saamelainen, mikäli ”hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa” tai mikäli (3,3 §) ”ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa”. Saamelaisuuden ääripäissä voidaan näin ollen nähdä toisessa päässä ”ideaali saamelainen”, joka lukee, puhuu ja kirjoittaa saamea, ja toisessa sellainen saamelainen, joka ei puhu eikä kirjoita saamea, mutta jonka neljästä isovanhemmasta yksi on puhunut saamea ensimmäisenä kielenään (mts. 56). Käytännön tilanne saattaa olla vaikkapa Helsingin Sanomien jo vuonna 2001 kuvaileman kaltainen:

Saamelaisryhmät ovat aikojen saatossa osittain sekoittuneet ja sulautuneet valtaväestöön, suomalaisiin. Inarilaisperheissä voi nykyään olla esimerkiksi äidinkieltään pohjoissaamelainen äiti ja kolttasaamelainen isä, mutta pelkästään suomea puhuvat lapset. (HS 18.4.2001, C16.)

Pelkona on, että Suomen Saamelaiskäräjien vaaleissa voisi asettua ehdolle ja äänestää henkilö, jolla ei ole todellista yhteyttä saamelaisuuteen – kuten Norjassa on tapahtunut. Niinpä Saamelaiskäräjät ja saamelaisjärjestöt ovat vaatineet poistettavaksi saame-

laismääritelmän 2 momentin, joka antaa mahdollisuuden hakea lappalaisjuuria miten kaukaa tahansa, kunhan niistä on merkintä maa-, veronkanto- tai henkikirjassa. (Seurujärvi-Kari 2000, 10–11.) Vaikka lainsäädännössä ei asiasta olekaan mainintaa, hallituksen esityksessä 248/1994 polveutumisen takarajaksi on asetettu vuosi 1875. Tähän Korkein hallinto-oikeus on ottanut kantaa syyskuussa 2011 tekemässään ratkaisussa KHO 2011:81 ja korjannut omaa aiempaa linjaansa kieliperustetta painottavasta näkemyksestä (ks. KHO 1999:55):

Saamelaisena itseään pitänyt henkilö, joka on arkistoviranomaisen antaman todistuksen mukaan vuoden 1825 maa- ja veronkantokirjaan tunturilappalaiseksi merkityn henkilön jälkeläinen ja joka on esittänyt selvitystä isovanhempansa saamen kielen oppimisesta, ei pelkästään näillä perusteilla ollut saamelaiskäräjistä annetun lain 3 §:n sisältämän määritelmän mukainen saamelainen. Kun kuitenkin lisäksi otettiin huomioon tämän, Inarissa asuvan henkilön saamelaisuuteen ja saamelaiseen elämäntapaan samaistuminen kokonaisuutena, häntä oli pidettävä saamelaisena, joka oli pyyntönsä mukaisesti merkittävä saamelaiskäräjävaalien vaaliluetteloon. (KHO 2011:81.)

Lapin Kansassa (28.9.2011, A8.) ratkaisu uutisoitiin näkyvästi. Lehti kertoo, kuinka Korkein hallinto-oikeus on kumonnut saamelaiskäräjävaalien vaalilautakunnan ja käräjien hallituksen tekemiä päätöksiä äänioikeushakemusten hylkäämisestä ja linjannut uudelleen aiempaa saamelaiskäräjälain tulkintaansa. Nyt, uuden linjauksen mukaisesti, kun hakijat esittivät vuotta 1875 vanhempia polveutumisasiakirjoja, ”saamelaisiksi hyväksyttiin lappalaisliikkeessä näkyvästi toimineita henkilöitä, joista muutaman äänioikeushakemus on torjuttu jo vuodesta 1996 lähtien”. Artikkelin kuvattujen inarinsaamelaisista juurta olevien Kari Kyrön ja Yrjö Mattilan mielestä KHO astui askelen kohti oikeudenmukaista alkuperäiskansan määrittystä. (Mp.)

Oikeustieteen lisensiaatti Riitta-Leena Paunio johtama työryhmä ehdotti 30.10.2013 oikeusministeriölle luovuttamassaan mietinnössä tarkistettavaksi saamelaiskäräjälain säännöstä saamelaisen määritelmästä:

Saamelaisella tarkoitettaisiin ehdotuksen mukaan henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on sukuyhteisössään oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään tai että hän on omaksunut sukuyhteisössään saamelaiskulttuurin ja ylläpitänyt yhteyttä siihen tai että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu nyt ehdotettavan lain mukaan merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa. (Saamelaiskäräjälakityöryhmä 2013, 76.)

Kuten mietinnössä on todettu, laissa ei siten enää pidettäisi henkilöä saamelaisena pelkästään sillä perustella, että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa (Saamelaiskärjäläkityöryhmä 2013, 77).

Lokakuussa 2014 eduskunta lähetti perustuslakivaliokuntaan käsiteltäväksi hallituksen esityksen saamelaiskärjälain muuttamiseksi. Valiokunta ehdotti muutettavaksi lain 3 § 2 mom. muotoon ”hän on omaksunut sukusiteittensä kautta saamelaiskulttuurin ja ylläpitänyt yhteyttä siihen ja on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty verotusta tai väestökirjanpitoa varten laadittuun viranomaisasiakirjaan lappalaiseksi” (PeVM 12/2014 vp – HE 167/2014 vp, 3). Näin muotoilu vastasi Paunion työryhmän kantaa huomioida saamelaisen elämäntavan ja kulttuurin omaksuminen saamelaisessa yhteisössä, saamelaiseksi kasvaminen.

Maaliskuussa 2015 valtiopäivien lopuksi käsiteltävinä olivat niin uusi saamelaiskärjäläkiehdotus kuin ILO-sopimuksen ratifiointiesitys. Eduskunta ei hyväksynyt hallituksen lakiesitystä, joten hallitus veti pois esityksensä täysistunnon 1. käsittelyn jälkeen. Koska lain uudistus näin kaatui ja siten vanha saamelaismääritelmä säilyi, Saamelaiskärjien puheenjohtaja Klemetti Näkkäläjärvi erosi välittömästi. Myös ILO-sopimuksen käsittely siirtyi seuraavalle hallitukselle. (Ks. Lehtola 2015, 59.)

4 LEHTIARTIKKELIAINEISTON ANALYYSI JA TULKINTA

Tässä pääluvussa käsittelen sanomalehtiaineistoani ja siitä esiintyvää neljää teemaa, jotka ovat: (1) luonto, (2) ennakkoluulot sekä tavallisuus ja erilaisuus, (3) saamen kielet, ja (4) saamelaissymbolit. Teemojen valintaa puoltaa se, että luonto ja saamen kieli yhdistetään saamelaisuuteen erittäin usein. On myös mielenkiintoista tarkastella, miten saamelaisten erilaisuus tai erityisyys näkyy: miten myönteisesti tai kielteisesti saamelaisista ja saamelaisuudesta puhutaan ja miten saamelaisuutta ilmennetään symbolien, kuten saamenpuvun käyttämisellä. Painotettavasta asiasta riippuen lähes jokaisen artikkelin voi nähdä kuuluvaksi useampaan eri ryhmään, sillä teksteissä limittyvät ja lomittuvat saamen kieli ja pukeutuminen, luonto ja sen merkitys sekä puheet saamelaisiin kohdistuvista asenteista ja arvoista. Näin saatan palata samoihin artikkeleihin uudestaan, mutta eri näkökulmista.

Tutkimuksen kohteena on 82 saamelaista elämää käsittelevää henkilöartikkeliä⁶¹, jotka ovat pääsääntöisesti haastatteluja. Kaksi mukana olevaa artikkeliä mainostaa tulevia televisio- ja radio-ohjelmia, joiden päähenkilöinä on saamelaisia. Varsinaisista pääartikkeleista on saatettu erottaa esimerkiksi laatikoinnin avulla aiheeseen liittyviä osioita, niin kutsuttuja kainalojuttuja, jotka olen laskenut kuuluvan aineistoon osana pääartikkeleja. Mukana on myös nekrologeja eli muistokirjoituksia kuolleesta henkilöstä. En ole rajannut niitä tutkimusaineiston ulkopuolelle, vaikka kirjoittaja onkin mahdollisesti muu kuin toimittaja.⁶²

Artikkelit rakentuvat henkilöiden persoonan, kokemusten ja mielipiteiden esittelyn ympärille. Saamelaisuus on usein erityisen keskeisessä roolissa – ja juuri se on syy tai ainakin yksi syistä, miksi artikkeli on tehty. Saamelaisen elämän ja saamelaisuuden olen kuitenkin ymmärtänyt laajasti. En ole rajoittanut henkilön etnistä taustaa: näin kohteena voi olla myös ei-saamelainen saamelaiseen elämänpiiriin kuuluva henkilö, kuten saamelaisen puoliso. Kriteerinä ei kenenkään kohdalla ole, että häntä nimitettäisiin artikkelissa saamelaiseksi. Riittää, että konteksti esimerkiksi puheena olevan saamen kielitaidon tai kuvassa näkyvän pukeutumisen ja muiden seikkojen kautta on tarpeeksi vahva liittämään henkilö saamelaisuuteen.

⁶¹ Aineistosta on puhuttu myös genreä käsittelevässä luvussa 2.5 sivulta 34 alkaen.

⁶² Aineiston muistokirjoitukset ovat Matti Paadarista (In 2.2.2011, 12), Kati-Claudia Fofonoffista (In 8.8.2011, 7) ja Aili-Maarit Vallesta (In 5.10.2011, 7). Lisäksi Lapin Kansa on julkaissut uudelleen sivuillaan 10 vuotta aiemmin olleen muistokirjoituksen Nils-Aslak Valkeapäästä (LK 28.11.2011, O15).

Esittelytapa on siinä mielessä systemaattinen, että kunkin teeman kohdalla esittelen ensiksi vuoden 1991 aineistoa, sitten 2011. Lehtien suhteen etenen aakkosjärjestyksessä: ensin tulee Helsingin Sanomat, sitten Inarin ja Utsjoen paikallislehti, joka vuonna 1991 oli nimeltään Inarinmaa ja 2011 Inarilainen, ja lopuksi Lapin Kansa.

Tutkimuksen liitteenä 9 on taulukko, johon olen merkinnyt kunkin lehtiartikkelin kohdalle X:llä, mistä teemasta siinä on kyse. Olen pyrkinyt tekemään eroa siinä, kuinka paljon mistäkin asiasta artikkelissa puhutaan. Niinpä, mikäli artikkelissa vain hipaistaan aihetta yksittäisen sanan tai maininnan tasolla, eikä se ole kokonaisuuden kannalta merkittävä, on merkinä pieni x. Liitteeseen 10 olen puolestaan merkinnyt, milloin kussakin artikkelissa puhutaan eri saamelaisryhmistä ja -kielistä. On huomattava, että rasti ei välttämättä viittaa haastateltavaan itseensä vaan yksinkertaisesti siihen, että kyseinen asia esiintyy artikkelissa.

Huomautan lisäksi, että tämän tutkimuksen liitteenä on myös kuusi lehtiartikkelia eri lehdistä ja eri vuosilta (ks. liitteet 3–8: LK 24.12.1991, 12; LK 7.10.2011, O4–O5; HS 4.8.1991, A 17; In 13.7.2011, 6; Im 6.10.1991, 12; LK 31.1.2011, O12–O13). Liitteiden 3–6 artikkeleja olen käsitellyt erityisesti luvussa 4.6 Kaksi artikkeliesimerkkiä. Kaksi muuta artikkelia ovat liitteinä 7 ja 8, koska haluan nostaa esiin niiden poikkeuksellisen värikkään ja rikkaan kielenkäytön.

4.1 Saamelaisten nimeäminen ja kuvaaminen

Tässä luvussa käsittelen sitä, millaisia ovat ne nimitykset, tittelit, luonnehdinnat ja kuvaukset, joilla toimittajat kutsuvat saamelaisia ja saamelaisen perheen jäseniä sekä miten saamelaiset määrittelevät itse itsensä. Tämän olen esittänyt myös liitteessä 2.

4.1.1 Vuoden 1991 aineisto

Helsingin Sanomat 1991

Norjansaamelaista Mari Boine Perseniä on luonnehdittu ”skandinaavisen populaarikulttuurin epätodennäköisimmäksi vientivaltiksi” ja ”kotimaassaan [...] teräväsanaiseksi saamelaiskulttuurin puolustajaksi”. Suoraa mainintaa siitä, että hän on saamelainen, saati nimenomaan pohjoissaamelainen ja pohjoissaamenkielinen, ei artikkelissa kuitenkaan ole. Myöskään norjalaiseksi häntä ei kutsuta. Tällaisen maailmantähden kohdalla etnistä luokittelua ei ehkä olekaan nähty tarpeellisena. (HS 24.5.1991, D 14.)

Toisessa artikkelissa Boine Persen on ”maailmanmusiikin saamelastahti”, ”vasta- valmistunut opettaja” (jonka hän itse mainitsee puhuessaan menneisyydestään) ja ”neli- lapsisen maanviljelijäperheen keskimäinen” – mikä epäselvyydessään jättää lukijalle tulkinnanvaraa. Iäksi on kerrottu 35. Otsikko, ”Lapin nainen, ylpeä ja vahva”, viitanee paitsi Boineen itseensä, niihin ominaisuuksiin, joita ihminen tarvitsee muuttuakseen ja muuttaakseen asenteitaan. Ensimmäisessä artikkelissa (HS 24.5.1991, D 14) Boineen viitataan kerran etunimellä Mari, jälkimmäisessä (HS 4.8.1991, A 17) jatkuvasti, mikä luo tuttuuden ja läheisyyden vaikutelmaa.

Kun Pohjoismaiden neuvosto myönsi kirjallisuuspalkinnon 1991, kerrottiin, että sen saaja Nils-Aslak Valkeapää on ”Enontekiössä syntynyt saamelaiskirjailija” (HS 26.1.1991, B 3). Toisessa Helsingin Sanomien artikkelissa Valkeapäätä ei enää mainita saamelaiseksi, mutta todetaan heti ingressissä hänen olevan ”saamelaisuutensa vanki”. Artikkelissa tulee ilmi, että tämä ”usein multitaiteilijaksi kutsuttu Ailu, Aillohaš”, on taiteilija, josta piti tulla poromies. (HS 2.2.1991, B 1.) Lempinimiä käytetään artikkelis- sa muutaman kerran ja kuten Mari Boinen kohdalla, syntyy tuttuuden tunne (ks. edelli- nen kappale).

Helmikuisessa Valkeapää-artikkelissa risteävät tosi ja unikuvat, kun siinä kerrotaan Valkeapään runoista ja runoelman minästä, joka on ”epäsankari, uneksija”, ”saamelai- sessa yhteisössään sairas poikkeusyksilö, sillä hän ei kykene tappamaan poroa, teuras- tamaan sitä”. Paitsi palkittu taiteilija, Valkeapää on myös tieteen tahtoon ”erakko”, joka kritisoi, että häntä ”kohdellaan monissa paikoin kuin koruna” ja suomalaisessa taide- maailmassa ”pidetään paljolti pintaliitäjänä, huuhaana”. (HS 2.2.1991, B 1.)

Koltan kielen tallentamisesta ja Jouni Mosnikoffista⁶³ kertova artikkeli on siitä eri- koinen, ettei Mosnikoffia ole tituleerattu siinä mitenkään (HS 11.9.1991, A 4). Laesta- diuksen ja saamelaisten maahiskuvaa väitöskirjassaan vertailleen Nilla Outakosken puo- lestaan kerrotaan olevan ”ensimmäinen saamelainen teologian tohtoriksi väitellyt rovas- ti”. Ikäkin mainitaan – 72 vuotta. Akateemiseen tapaan kerrotaan väitöstietojen yhtey- dessä myös oppiarvo: ”teologian kandidaatti”. (HS 11.5.1991, A 4.)

Inarinmaa 1991

Inarinmaan artikkeleissa saamelaisuutta ei erityisemmin korosteta. Ensinnäkin on (aina- kin kahdessa lehdessä julkaistu) Inarinmaan eduskuntavaalitentti, jossa on haastateltu

⁶³ Nimi on Lapin Kansassa 17.3.2011 muodossa Moshnikoff. Sukunimen vanhempi kirjoitusasu on siis ilman h-kirjainta, uudempi h:n kanssa. (vrt. Jouni ja Satu Moshnikoffin julkaisema kirjallisuus eri vuosi- na). Tässä tutkimuksessa käytän sitä kirjoitusasua, mitä kulloinkin lehtiartikkelissa on käytetty.

Ylä-Lapin alueen kansanedustajaehdokkaista. Jokaisen haastatellun näkyvyys on suuri: kustakin on kasvokuva, numeroidut vastaukset kysymyksiin ja henkilöesittely, joka lie-
nee kunkin ehdokkaan itse laatima, alkaahan se useimmilla sanalla ”Olen”. Esittelyissä
etnistä taustaa ei erikseen mainita, joten henkilöitä tuntematon voi sitä vain arvailla lä-
hinnä kiinnittäessään huomionsa luottamustoimiin, kuten Esko Aikion (Im 6.3.1991, 8)
ja Jouni Ilmari Jomppasen (Im 27.2.1991, 8–9) kohdalla. Heistä ensimmäisen kohdalla
todetaan ”saamelaisasioihin liittyviä luottamustehtäviä”, ja jälkimmäinen kertoo olevan-
sa muun muassa ”Pohjoismaiden Saamelaisneuvoston ja Kuolan alueen saamelaisten
yhteistyöryhmän puheenjohtaja”.

Lisäksi on artikkeli 70 vuotta täyttäneestä Antti Jomppasesta, jonka kuvien saamen-
puku on ainoa saamelaisuuteen viittaava tekijä. ”Porohommien” kerrotaan olevan hänel-
le tuttuja, onpa hän ollut ”porokonsulenttinakin” Italiassa asti. Ennen kaikkea hän on
kuitenkin ”kultamies”, otsikon tituleerauksen mukaan ”vanhimmus kullankaivaja”. (Im
9.1.1991, 5.)

”Saamenkieltä opetetaan liikaa valtaväestölle” -artikkelissa pääpaino on puolestaan
saamen opetuksessa, jota kritisoi peruskoulunopettaja Heikki Armas Lukkari, ”syntype-
räinen utsjokinen, Nuorgamin kylän lähtöjä”. Hänenkään saamelaisuudestaan ei ole
mainintaa, mutta hänen kerrotaan valmistelevan saamenkielistä biologian oppikirjasar-
jaa peruskouluun. Lukkarista käytetään artikkelissa tuttavallisesti etunimiä Heikki
Armas. (Im 4.9.1991, 4.)

Rauna Paadar-Leivosta käytetyt nimitykset ovat värikkydessään aivan omaa luok-
kaansa, mille tässäkin kohtaa tekee oikeutta vain suora lainaus:

Kanttas-Marin nuorin tyttö hänen ensimmäisestä hairahduksesta (myös avioliit-
toksi mainitusta), kotitarvekalastaja, marjastaja ja luonnossa kuppaaja. Maan ja
maailmankulkija, kansliasihteeri ja saamelaisaktivisti. Nainen. Rauna Maria Paa-
dar-Leivo, Inarin kirkonkylästä. (Im 16.10.1991, 12; ks. liite 7.)

”Saamelaisaktivisti”-sana paljastaa henkilön saamelaiseksi, joskaan paikallisella lukijal-
la siitä on tuskin mitään epäselvyyttä. Lisäksi tämä ”kulttuurin monitoiminainen” maini-
taan arkisemmin työnsä kautta ”Kirjailijaliiton puheenjohtajaksi” sekä ”taittajaksi” ja
”toimittajaksi”. Onpa hän lehtiartikkelin mukaan myös ”pikkuinen, musta, hyväntuuli-
nen ja selväsanainen. Pyörähtää kuin pippuri ja on taas poissa.” Sanamuoto jättää paljon
tulkinnanvaraa: onko Paadar-Leivo ”selväsanaisena” ymmärrettävä vai suorasukainen ja
tarkoittaako viittaus pippuriin hänen kipakkaa luonnettaan vai ripeyttään? Musta viitan-

nee joko hiusten tai vai vaatteiden väritykseen tai molempiin, jotka ainakin lehtikuvassa näyttävät hyvin tummilta. (Im 16.10.1991, 12; ks. liite 7.)

Lapin Kansa 1991

Lapin Kansan jouluaaton lehti kertoo, että Palonojat ovat ”silminnähdän onnellinen perhe”: Timo Palonoja on ”poromies ja porotalon isäntä”, Armi Palonoja ”porotalon emäntä”. Perheen isoja poikiakin kutsutaan ”kelpo poromiehiksi”, joten perhe on määritelty vahvasti porosaamelaisiksi, vaikka sitä nimitystä ei suoraan käytetäkään. Saamelaisiksi heidät mainitaan heti ensimmäisessä kappaleessa. (LK 24.12.1991, 12; ks. liite 3.) Toisessa artikkelissa Palonojan Armia kutsutaan yhdessä Tuula-Maija Magga-Hetan kanssa ”Vuotson poroemänniksi” ja ”vuotsolaisvaimoiksi”. ”Itse saamelaisina” sketsien esittäminen on mainittu Magga-Hetan sitaatissa. (LK 14.9.1991, 12.)

Nils-Aslak Valkeapää on kenties maailman tunnetuin saamelainen ja häneen on totuttu liittämään monia mairittelevia määreitä, kuten ”saamelaisen kirjallisuuden edelläkävijä” (LK 2.2.1991, 8), ”tuhattaituri” ja ”saamelaisten lähettiläs” (LK 26.1.1991, 8). Valkeapään monipuolisen taiteilijan uraan mahtuu muun muassa Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon saaminen. Palkinnon myöntämisen jälkeen Lapin Kansan artikkeli alkaa tittelillä ”suomensaamelainen runoilija ja taiteilija” (LK 26.1.1991, 8), mutta viikkoa myöhemmin ilmestyneessä artikkelissa ei ole enää nähty tarpeelliseksi määritellä, kuka Valkeapää on: artikkelissa puhutaan yksinkertaisesti Ailusta. Maininnat ”runoilija” ja ”taiteilija” ovat pikemminkin erisimen toiston välttämiseksi. (LK 2.2.1991, 8.)

Lapin Kansassa on artikkelit kolmesta kirjailijasta. Kerttu Vuolabia tituleerataan heti ”lastenkirjailijaksi” (LK 28.6.1991, 12) ja Kirsti Palttoa pian ”lääninkirjailijaksi” (LK 12.1.1991, 12). Artikkelit Rauna Paadar-Leivosta alkaa ilman mitään titteliä, mutta myöhemmin häntä kutsutaan ”kirjailijaksi” (LK 19.1.1991, 10). Vuolabista kertovassa artikkelissa puhutaan saamen kirjallisuudesta ja mainitaan, että hän julkaisi 1979 ensimmäisen oman lastenkirjansa ”*Golbma skihparačča*”. Vuolab toteaa, että ”[o]nhan meilläkin jo omat suuret kirjailijamme” ja viittaa heidän voimaansa saamelaiseen kertomaperinteeseen, mikä implisiittisesti liittyy Vuolabin saamelaisiin. (LK 28.6.1991, 12.) Paltosta kertova artikkeli puolestaan alkaa toimittajan toteamuksella: ”Saa sitä olla saamelaiskirjailija. Mutta parasta on silloin perustaa oma kustantamo.” (LK 12.1.1991, 12.) Näin Paltto on ymmärrettävässä saamelaiskirjailijaksi, vaikka tätä titteliä ei suoraan hänen nimeensä liitetäkään.

Lapin Kansan kolmessa syntymäpäivähaastattelussa sankareiden saamelaisuus jää osin lukijan tulkinnan varaan. Birit Anni Lehtolaa tituleerataan saamelaisten käsityöntekijöiden yhdistyksen, ”*Sapmelas Duodjarat* -yhdistyksen puheenjohtajaksi” ja puhutaan saamenkäsityöperinteestä (LK 28.3.1991, 4). Olavi Maggaa kutsutaan ”poromieheksi”, puhutaan saamelaislakiesityksestä ja mainitaan koko yhteiskunnan, myös saamelaisen elämänmuodon, uudistuneen (LK 26.4.1991, 4). Inga Näkkäläjärven yhteydessä puolestaan puhutaan ”poroemännän askareista” ja ”poroperheestä”, joka kerran täsmentyy ”saamelaiseksi poroperheeksi”. Lehtikuvassa päiväsankari on saamenpuvussa, ja kuvateksti kertoo, että ”Inga Näkkäljärvi on viimeisiä Lapin äitejä, jotka ovat nukuttaneet lastaan kodan komsiossa”. Näkkäljärvestä puhutaan niin ”äitinä” (myös ”kaksosten äitinä”) kuin ”Ahkuna” – ”isoäitinä” – joka ”on edelleen saamelaisen poroperheen arvostusasteikon ylimpänä”. (LK 29.12.1991, 4.)

Ensimmäistä saamenkielistä pro gradu -työtä tekevistä Vuokko Hirvosesta mainitaan, että saame ei ole hänelle äidinkieli, vaikka hänen äitinsä onkin saamelainen. Vuokko Hirvosta itseään ei kuitenkaan kutsuta saamelaiseksi. (LK 9.6.1991, 10.) Radio-ohjelmamainos ”Angelin tytöistä” puolestaan mainitsee, että ”nuoret joiun taitajat” kertovat tulevaisuuden toiveistaan sekä suhteestaan oman kansansa musiikkiin. Aiemmin tekstissä mainitaan ”saamen kansan omin musiikki”, mikä saa ymmärtämään tytöt saamelaisiksi. (LK 12.3.1991, 23.)

Väitöskirjan tehneestä teologian kandidaatti, rovasti Nilla Outakoskesta todetaan vain, että hän aloitti saamelaisten oman oikeustaistelun jo vuonna 1945 perustamalla *Sami Litton*. Häntäkään ei tässä kutsuta saamelaiseksi. (LK 11.5.1991, 11.) Sen sijaan Matti Sverloffin palkitsemisesta saamelaisneuvoston tunnustuspalkinnolla on kaksi artikkelia, joissa molemmissa häntä luonnehditaan mm. kolttasaamelaiseksi ja pitkän linjan poliitikoksi. (LK 10.9.1991, 8; LK 16.11.1991, 8.)

4.1.2 Vuoden 2011 aineisto

Helsingin Sanomat 2011

Helsingin Sanomien (19.10.2011, C 5) ingressissä kotikonnuilleen Utsjoelle palannutta Niillas Holmbergia luonnehditaan ”saamelaiseksi laulaja-runoilijaksi”, mutta leipätekstissä ei ole mainintaa saamelaisuudesta. Artikkelialkaa kuvauksella Holmbergistä:

Jos sulkisi silmät, ei uskoisi, että äänessä on lapsenkasvoinen, pienikokoinen pojankloppi, jolla ikää on 21 vuotta. Kuka kumma on tämä nuori mies?

Niillas Holmberg on laulaja-lauluntekijä, runoilija, näyttelijä. (Mp.)

Se, että aikuista kutsutaan ”lapsenkasvoiseksi, pienikokoiseksi pojanklopiksi” saatetaan kokea vähätteleväksi luonnehdinnaksi. Tässä yhteydessä lienee kuitenkin kyse siitä, että toimittaja on hämmästynyt sitä, kuinka 21-vuotias voi olla niin kypsä.

Saamelaiskäräjävaaleista kertovassa artikkelissa Inarista kotoisin oleva ja Helsingissä asuva Pirita Näkkäläjärvi profiloituu voimakkaasti ulkosaamelaiseksi. Tämä näkyy muun muassa otsikosta ”Ulkosaamelaiset haluavat äänensä kuuluviin”, joskaan Näkkäläjärveä ei tekstissä suoraan tituleerata ulkosaamelaiseksi – tai kaupunki- tai citysaamelaiseksi. Näin pelkän otsikon perusteella annetaan ymmärtää, että Näkkäläjärvi on ulkosaamelainen ja hän edustaa ulkosaamelaisia. Häntä tai muitakaan artikkelin haastateltavia ei kuvata henkilönä, ei esimerkiksi mainita edes ammatteja, vaan keskitytään käsittelemään ulkosaamelaisten oikeuksia, joiden puolestapuhuja Näkkäläjärvi on. (HS 2.10.2011, A 10.)

Inarista kotoisin oleva ”muusikko ja lastenhoitaja” Tuuni Partti on Helsingin Sanomien artikkelissa ”helsinkiläistynyt porosaamelainen” (HS 12.12.2011, D 1), kun taas Pohjois-Karjalassa asuvan Teosto-palkitun joikaajan Wimme Saaren mainitaan olevan ”käsivarren saamelaisia” (HS 23.4.2011, C 1). Utsjoelta kotoisin oleva ja Oulussa asuva Suvi West kertoo olevansa pohjoisessa Suvi, muualla saamelainen Suvi. Hän kertoo myös, ettei aina jaksaisi olla turistiopas. Helsingin Sanomat tituleeraa häntä festivaali-johtajaksi ja dokumentintekijäksi, saamelaisuuden tuo esiin West itse. Helsingin Sanomien valitsema Westin saamelaisuutta korostamaton nimitystapa saattaa johtua juuri siitä, että hän vaikuttaa olevan kyllästynyt esiintymään saamelaisena. Saamelaisuus on kuitenkin niin tärkeä asia, ettei lehti ole voinut jättää sitä mainitsematta – kertoohan artikkeli samalla myös Inarissa järjestettävistä *Skábmagovat*-elokuvasfestivaaleista, joiden yhtenä teemana ovat saamelaisfilmit. (HS 17.1.2011, C 1.)

Inarilainen 2011

Inarilaisessa on samalla sivulla haastateltu kahta Suomen Saamelaiskäräjien vaaleissa ehdolla olevaa. Ensimmäisessä artikkelissa on inarinsaamen kielen opettaja Anna Morrota. Häntä ei mainita inarinsaamelaiseksi, vaan hän profiloituu nimenomaan inarinsaamen kieltä taitavana ihmisenä. (In 21.9.2011, 10 ylh.) Toisessa artikkelissa on entinen pitkäaikainen Muddusjärven paliskunnan poroisäntä ja poromies Pentti Valle, jonka

kerrotaan olevan äitinsä puolelta inarinsaamelainen ja isänsä olevan pohjoissaamelainen. (In 21.9.2011, 10 alh.) Molemmat on kuvattu saamenpuvuissaan. Saamelaiskäräjävaaleista puhutaan myös puheenjohtaja Klemetti Näkkäljärven haastattelussa (In 17.8.2011, 5). Toisessa Näkkäljärvestä kertovassa artikkelissa tämän Saamelaiskäräjien puheenjohtajan kerrotaan olevan eduskuntavaaliehdokkaana (In 13.4.2011, 10).

Vaalitulosten selvittyä on haastateltu valituiksi tulleet Pirita Näkkäljärveä ja Pertti Heikkuria. ”Inarista kotoisin olevan” Näkkäljärven kohdalla tuodaan vahvasti esiin hänen ulkosaamelaisteemansa, joskaan häntä ei kutsuta ulkosaamelaiseksi. (In 19.10.2011, 5 alh.) Saman sivun toisessa vaaliartikkelissa Pertti Heikkuria kutsutaan kuitenkin kolttsaamelaiseksi. (In 19.10.2011, 5 ylh.) Toinen Inarilaisessa kolttsaamelaiseksi kutsuttu on kesällä 2011 menehtynyt Kati-Claudia Fofonoff. Hänestä laadittu muistokirjoitus alkaa toteamuksella ”ainoasta koltankielisestä kirjailijasta ja runoilijasta”. (In 3.8.2011, 7.) Kolttsaamelaisista lehteen on päässyt myös kolttien entinen luotamusmies Sergei Fofonoff (In 22.6.2011, 8).

Hans Morottajaa puolestaan kutsutaan sekä ”inarinsaamelaiseksi” että ”citysaamelaiseksi”. Tämä Sammuttijärveltä kotoisin oleva mies on asunut Helsingissä kauan ja mainitaan citysaamelaisten yhdistyksen entiseksi puheenjohtajaksikin. (In 24.8.2011, 16.) Saamelaisuus ja erityisesti saamen kieli, tässä tapauksessa inarinsaame, ovat artikkelissa keskeisellä sijalla ja siksi Morottajan saamelaisuuskin tuotaneen selvästi esille. Sen sijaan Hans Mattusta ei kutsuta inarinsaamelaiseksi, eikä oikein miksiäkään muuksikaan. Otsikossa on sentään ”80-vuotias”. Saamelaisuus tulee ilmi vain välillisesti, kun inarinsaame mainitaan kotikieleksi. (In 8.6.2011, 15.) Myös Aili-Maarit Vallen muistokirjoituksessa puhutaan nimenomaan inarinsaamen kielestä ja Vallen toimimisesta inarinsaamen täydennyskoulutuksen kielimestarina, ei inarinsaamelaisuudesta (In 5.10.2011, 7). Matti Paadarin muistokirjoituksessa puolestaan puhutaan kalastajasaamelaisista (In 2.2.2011, 12) ja Petter Juhani Paltto kertoo isänsä olleen ”kalastaja ja porolappalaisia” (In 20.4.2011, 11).

Rita Maggan kerrotaan olevan kotoisin Inarista, Kutturasta. Koska on oletettavaa, että juuri Inarilainen-lehden lukijat tietävät, kuka hän on, alkaa artikkelikin yksinkertaisesti ”Rita Magga on juuri julkaissut kolmannen kirjansa” (In 5.1.2011, 9), eikä esimerkiksi tittelillä ”saamelaiskirjailija”, ”saamelainen” tai edes ”kirjailija” muista ammattimääreistä puhumattakaan. Magga ei tarvitse esitellä eikä määritellä tutuille lukijoille.

Toisin on kuitenkin Merja Aletta Ranttilasta kertovassa artikkelissa. Se alkaa sanalla ”saamelaistaiteilija”, vaikka Inarilaisen lukijat epäilemättä tietävät ja tuntevat hänet.

Tässä valtaalehtien määritelmä, toisten tapa määritellä, on tarttunut paikallislehteen, joka voisi hyvin tarkastella omaa väestöä omin silmin – toisin sanoen jättämällä pois saamelais-etuliitteen, kuten Rita Maggan tapauksessa. (In 26.10.2011, 14.) Toinen artikkeli, missä saamelaisuus tulee heti selvästi esiin, on Mari Boinesta kertova artikkeli – syy siihen lienee se, että Inarilainen kertoo helsinkiläisen Voima-lehden artikkelista. Teksti alkaa maininnalla ”norjansaamelainen laulaja” ja myöhemmässä Boinen sitaatissa puhutaan ”minusta ja muista saamelaisista artisteista”. (In 13.7.2011, 6.)

Kaarin Suomenrinteen saamelaisuus paljastuu vain Suomenrinteen omasta kommentista, kun hän puhuu opiskeluajastaan Helsingissä:

”Kun minä olin kaukaa tullut saamelainen, niin tytöt kyselivät kuinka alkeellista elämä siellä Utsjoella on. Aika paljon tuli heitä narrattuakin, kun näin että he uskovat kaiken mitä vain sanon.” (In 28.4.2011, 9.)⁶⁴

Artikkelissa leimaa-antavaa on henkilön paikallisuus ja oletettava tuttuus lukijalle – onhan Suomenrinne toiminut vuosikymmeniä kättilönä ja hän on Utsjoen entisen kunnanjohtajan leski. Edellä mainituista on pääteltävissä, että paikallinen lukija tuntee kyllä paikalliset ihmiset, eikä etnistä taustaa tarvitse tarpeettomasti korostaa.

”Märät säpikkäät” -ohjelman juontajat Suvi West ja Anne Kirste Aikio puolestaan ovat saaneet näyttävät määreet ”saamelaiset viihdyttäjät” ja ”Lapin omat pocahontakset” (In 21.12.2011, 13). Pocahontaksella viitataan elokuvistakin tuttuun pohjoisamerikkalaiseen intiaaninaiseen ja näin kiinnitettäneen huomiota Westin ja Aikion alkupe räiskansalaisuuteen. Saamelaisuutta alleviivaa vahvasti se, että heidät on valokuvattu saamenpuvuissa, sukupuolta puolestaan nimitys ”saamettaret”. Inarilaisen lukijoille ei toki erikseen tarvitsisi kertoa tuttujen naisten olevan saamelaisia ja Lapista, mutta tässä kuitenkin haluttaneen korostaa heidän edustavan saamelaisia ja saamelaisuutta valtakunnallisessa mediassa, televisiossa.

Utsjokelaista Niillas Holmbergia kutsutaan ”monitaiteilijaksi”, sillä hän tekee musiikkia, kirjoittaa ja näyttelee. Hän on mukana mm. *Beáivvaš*-teatterissa, jonka harjoituksissa hän sanoo olevansa ”saamelainen saamelaisten joukossa”. Muuten Holmbergia ei kutsuta saamelaiseksi. Mielenkiintoinen on kuitenkin ulkonäköä pinottava yksityiskohta: televisiosarjan koekuvauksissa kerrotaan etsityn ”saamelaisen näköistä nuorta miestä vahvaan sivuosaan ja Niillas oli juuri sellainen”. (In 17.8.2011, 3.)

⁶⁴ Tässä tutkimuksessa on sisennetyissä, pienemmällä fontilla kirjoitetuissa artikkeliteksteissä lainausmerkit silloin, kun jo itse artikkelissa on ollut haastateltavan sitaatti, mutta ei silloin, kun kyseessä on toimittajan teksti.

Huopataiteilija Kaija Palton puolison kerrotaan olevan mukana Saamelaiskäräjillä ja rouvan itse muuttaneen miniäksi Lemmenjoelle yli 30 vuotta sitten. Perhe myös järjestää retkiä, joissa tutustutaan saamelaiskulttuuriin: Kaija Paltto kertoo, että ”me ei lueta esityksiä paperista, me puhumme omasta elämästä”. Palttoa itseään ei kuitenkaan nimitä saamelaiseksi ja perheenjäsentenkin saamelaisuus tulee esiin vain välillisesti, sillä Saamelaiskäräjien jäsenen on oltava saamelainen. (In 14.9.2011, 17–18.)

Muita artikkeleissa esiintyviä ovat juristiksi valmistunut toimittaja Oula Näkkäläjärvi (In 2.2.2011, 11) ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen johtaja Liisa Holmberg (In 16.2.2011, 9).

Lapin Kansa 2011

Monet haastateltavat on määritelty ammattinsa kautta ja useassa tittelissä näkyy poronhoito. 50-vuotishaastattelussa Inger-Mari Aikio-Arianaickia kutsutaan ”kirjailija-elokuvantekijäksi ja toimittajaksi” (LK 12.1.2011, 14). Myös Oula Näkkäläjärvi on toimittaja sekä poromies ja mainitaanpa hänet saamen kielen uudistajaksikin (LK 23.1.2011, O17). Jouni Moshnikoff on sevettiläinen poromies ja vaimonsa Satu opettaja (LK 17.3.2011, O13). Jouni Näkkälä on puolestaan poromies ja valokuvaaja (LK 10.12.2011, O12). Marjimga, Margreta ja Elen Anne ovat poromies Oula Saran tyttäriä (LK 13.7.2011, A 10), terveydenhoitaja ja diabeteshoitaja Indira Niittyvuopio poromiehen vaimo. Niittyvuopiosta puhutaan heti otsikossa ”Balkanilta Lappiin tulleesta äidistä”. Epäselväksi ei jää, että hän ei ole saamelainen. (LK 7.10.2011, O4). Ailu Valle on puolestaan räppäri Lapista (LK 30.6.2011, O8) ja Samuli Näkkälä Enontekiön saamelaisyhdistyksen Johti Sápmelaččat ry:n puheenjohtaja (LK 22.8.2011, A12).

Eeva-Maria Maijala on allekirjoittanut puheenvuoronsa titteleillä ”kansanedustaja” ja ”porotilallinen”. Maijala kertoo, että hänet on pienestä kasvatettu ”mettälappalaiseksi”, mutta saamelainen hän ei silti ole. (LK 18.9.2011, A4.) Saamelaiskäräjävaalien äänikuningattareksi nousseen kolttasaamelaisen Tiina Sanila-Aikion kerrotaan toimivan projektityöntekijänä ja olevan melkein 2,5-vuotiaan lapsen äiti. Hänetkin on valokuvattu poronhoitotöissä. (LK 5.10.2011, A1, A8–A9.) Toisessa saamelaiskäräjävaaleista kertovassa artikkelissa on haastateltu äänestäjiä, jotka ovat inarilainen saamekäsityön arsaani Sami Laiti, inarinsaamelainen laulaja-säveltäjä, kulttuurin vaalija Aune Kuuva ja angelilainen poromies Eino Länsman (LK 3.10.2011, A9). Eduskuntavaaleista kertovassa artikkelissa Klemetti Näkkäläjärvi toteaa lähtevänsä ehdolle Saamelaiskäräjien puheenjohtajana sitoutumattomana ehdokkaana (LK 24.3.2011, O5).

Aslat-Jon Länsmania tituleerataan ”24-vuotiaaksi saamelaisnuorukaiseksi”. Otsikossa hän on ”Pohjoisen perijä”, ja tietoruudussa ”poromies ja yrittäjä”. (LK 14.8.2011, O10–O13.) Kalevi Paadarin puolestaan kerrotaan olevan nellimiläinen poromies, joka on syntynyt inarinsaamelaiseen sukuun. Norjan saamelaiset valitsivat hänet vuoden saamelaiseksi *Min Áigi* -lehden äänestyksessä. (LK 8.10.2011, A4.) Ari Leppäjärvi on entinen poropoika ja nykyinen poromies. 8-vuotiaana hän oli ”Poropoika”-kirjaan kuvattu ”vilkas, iloinen ja osaava saamelaisporomiehenalku”, nykyisin vuonna 2011 ”poropoikien isä”. Hän sanoo olevansa ihan samanlainen kuin ennenkin paitsi, ettei ole enää yhtä puuhakas. (LK 24.5.2011, O4–O5.)

Lapin Kansa on haastatellut Rovaniemellä asuvaa Berit-Ellen Proksia oletettavasti siksi, että on haluttu kuvata kaupunkisaamelaisuutta. Proksin kerrotaan olevan ”nuoremman sukupolven kaupunkisaamelaisia”. Hän itse kuitenkin suhtautuu kaupunkisaamelainen-sanaan hieman varauksella: hän on saamelainen, joka asuu kaupungissa – saamelaisuus on olemisen tavassa. ”Saamelaisuus on kuin iho, jonka päälle voi pukea jotain, mutta sitä ei voi ottaa pois”, hän toteaa. (LK 31.1.2011, O13; ks. liite 8.)

Sallalaisen rajavartija Ari-Antti Askan kerrotaan olevan ”vanhaa sallalaista lappalaissukua” ja etsivän näitä juuriaan. Metallinpaljastin apunaan Aska pyrkii löytämään historiallisia esineitä, ja onkin löytänyt jopa linturiipuksen. (LK 28.11.2011, O15.) Askaa ei nimetä lappalaiseksi eikä saamelaiseksi, kuten ei Tuula-Maija Magga-Hettaakaan. Magga-Hetan kohdalla saamelaisuutta kuitenkin tehdään eläväksi kertomalla äidiltä kotoa kerätystä tietotaidosta saamenkäsityöstä. Magga-Hetta on esitelty usealla tittelillä: ”Porotilan emäntä, saamenkäsityön taitaja ja taidekäsitöiden tekijä Sodankylän Vuotsosta”. (LK 5.12.2011, O20.) Saamelaisalueen koulutuskeskuksen rehtori Liisa Holmberg tituleeraa itseään aluekehittäjäksi. Edellä mainituissa tapauksissa etnisyyden puuttuminen on kuitenkin luettava rivien välistä.

”Suomi tuli Saamenmaahan” -dokumentissa esiintyvä inarilainen kolmen lapsen äiti ja toimittaja Kirsti Länsman on yksi asuntolakoulun käyneistä (LK 21.1.2011, O12; LK 6.2.2011, O20). Hän toteaa:

”Lapsena en ajatellut, että olen saamelainen.” [...]

”Koulussa ja asuntolassa koin saamelaisuuteni ongelmana, josta ulospääsy oli suomen kielen oppiminen.” (LK 6.2.2011, O20.)

Nyt hän on saamelaisuudestaan ylpeä. Suomalainen hän toteaa olevansa, ”kun kerran asuu Suomessa”. (Mp.)

Leena Valkeapään kohdalla tehdään selväksi hänen taustansa: hän on ”poromies Oula A. Valkeapään riukuvaimo Turusta” (LK 11.12.2011, O5). Riuku-sanaa ei artikkelissa ole selitetty – pohjoissuomalaisten lukijoiden oletetaan tietävän sen. Riuku juontuu pohjoissaamen sanasta *rivgu* ja tarkoittaa kirjaimellisesti ei-saamelaista naista. Jotkut saattavat pitää riuku-sanaa halventavana, vaikka sitä ei sellaiseksi olisikaan tarkoitettu, joten turvallisempaa olisi puhua esimerkiksi suomalaisvaimosta. Tekstistä ei käy ilmi, onko ”riukuvaimo” kenties Valkeapään itse itsestään käyttämä nimitys. Joka tapauksessa kyse on toimittajan tietoisesta valinnasta ottaa nimitys artikkeliin. Artikkelissa puhutaan myös ”poropaimenen vaimosta”. Tämän lisäksi Valkeapää on ennen kaikkea ”taiteilija”, joka ajoittain saa erilaisia määreitä: otsikossa lukee ”tuulen viemä taiteilija”, tekstissä ja tietolaatikossa puolestaan ”kuvataiteilija”, ”videotaiteilija” ja ”ympäristötaiteilija”. Näiden lisäksi Valkeapää on myös ”tutkija” ja ”tohtori”, tarkemmin sanottuna ”tuulen tutkija”, ”erämaan tohtori” ja ”taiteiden tohtori”. (Mp.)

Akateemisuus tulee myös esiin kutsuttaessa Veli-Pekka Lehtolaa professoriksi (LK 21.9.2011, A2). Maarit Maggan kerrotaan valmistuneen Kautokeinin Saamelaisesta korkeakoulusta *duodjin* eli saamenkäsityön kandidaatiksi (LK 18.11.2011, O14) ja Tuula-Maija Magga-Hetan olevan myös kasvatustieteiden maisteri (LK 5.12.2011, O20).

4.1.3 Yhteenveto ja tulokset

Artikkelissa voidaan korostaa saamelaisuutta otsikosta alkaen, mutta saamelaisuus voi tulla esiin vain yksittäisenä mainintana tekstissä tai haastateltavan saattaa tunnistaa saamelaiseksi vain kuvan saamenpuvusta. Saamelaisuus saattaa olla myös implisiittisesti kirjoitettu sisään toteamukseen esimerkiksi siitä, että henkilö on Saamelaiskäräjien puheenjohtaja tai saamelaiskäräjävaaliehdokas, sillä saamelaiskäräjille päästäkseen pitää olla saamelainen. Joskus harvoin saamelaisuus näyttäytyy vain haastateltavan perheen (puolison ja/tai lasten) kautta, kuten Kaija Palton (In 14.9.2011, 17–18), Leena Valkeapään (LK 11.12.2011, O5–O6) ja Indira Niittyvuopion (LK 7.10.2011, O4–O5) tapauksessa.

Saamelaisista kerrotaan usein kotipaikka: se, mistä hän on kotoisin ja/tai missä hän nyt asuu. Toinen erityisen määrittävä tekijä on yleensä ammatti tai työ. Joskus mainitaan myös ikä, samoin kuin voidaan kertoa perheestä – nykyisestä tai lapsuuden. Monesti käydään läpi ainakin jollain tasolla elämänkulkua: kerrotaan sekä menneestä että nykyisyydestä.

Liitteessä 2 ovat kunkin artikkelin henkilöiden nimitykset ja kuvaukset. Liitteestä voi helposti lukea, että yksilöinti tapahtuu pikemminkin substantiivien kuin adjektiivien tasolla. Tarkoitan tällä sitä, että käytetyt ilmaisut ovat pikemminkin muotoa ”kirjailija” tai ”saamelaiskirjailija” kuin esimerkiksi ”kokenut (saamelais)kirjailija” – vaikka tämän tyyppisiäkin toki on. Nimityksiä ja kuvauksia leimaa asiallisuus ja tietynlainen konservatiivisuus: vain harvoin toimittaja irrottelee. Näkyvintä sanoilla leikittely on Rauna Paadar-Leivon (Im 16.10.1991, 12; liite 7) ja Biret-Ellen Proksin (LK 31.1.2011, O12–O13; liite 8) haastatteluissa.

Seuraavaksi käsittelen sitä, miten teksteissä suhtaudutaan haastateltaviin, toisin sanoen: Korostetaanko henkilöiden erinomaisuutta jotenkin? Nostetaanko heidät korokkeelle, esikuviksi, ensimmäisiksi tai parhaiksi? Vuonna 1991 Nils-Aslak Valkeapää lienee henkilö, joka saa suurimmat kehut. Hän on artikkelissa ”multitaiteilijaksi kutsuttu”, (HS 2.2.1991, B 1) ”tuhattaituri” (LK 26.1.1991, 8), ”saamelaisten lähettiläs” ja ”saamelaisen kirjallisuuden edelläkävijä” (LK 2.2.1991, 8). Mari Boineakin keuhataan ”maailmanmusiikin saamelaistähdeksi” HS 4.8.1991, A 17). Vuoden 2011 aineistossa Tiina Sanila-Aikion mainitaan nousseen saamelaiskäräjävaalien ”äänikuningattareksi”. Hän on myös 28-vuotiaana ”nuorin koltasaamelainen käräjäedustaja kautta aikojen”. (LK 5.10.2011, A8.) Myös joitakin muita superlatiiveja käytetään: Wimme Saari mainitaan ”yhdeksi maailman arvostetuimmista joikaajista” (HS 23.4.2011, C 1) ja Merja Aletta Ranttila ”Suomen ehkä tunnetuimmaksi saamelaistaiteilijaksi” (In 26.10.2011, 14). Nils-Aslak Valkeapää on puolestaan ”Pohjoismaiden tunnetuin saamelaistaiteilija” kymmenen vuotta aiemmin laaditussa ja sittemmin uudelleen julkaistussa muistokirjoituksessa (LK 28.11.2011, O15). Mari Boinea on luonnehdittu ”skandinaavisen populäärikulttuurin epätodennäköisimmäksi vientivaltiksi” (HS 24.5.1991, D 14) – mikä ei sinänsä kuulosta kovin mairittevalta. Hän on kuitenkin ”lyönyt lauluillaan itsensä läpi kieli- ja kulttuurirajojen” (mp.).

Ensimmäisyyden toimittaja liittää henkilöön kolme kertaa: Nilla Outakoski on ”ensimmäisenä saamelaisena teologian tohtoriksi väitellyt rovasti” (HS 11.5.1991, A 4), Nils-Aslak Valkeapää ”ensimmäinen saamelaisalueen ehdokas, jolle Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto on myönnetty” (LK 26.1.1991, 8) ja Vuokko Hirvonen ”ensimmäinen saamenkielisen gradun tekijä” (LK 9.6.1991, 10). Oula Näkkäläjärvi puolestaan kertoo itse, että ”[o]lin ensimmäinen suvussa sillä perällä, joka lähti opiskelemaan yliopistoon saakka” (LK 23.1.2011, O17). Nämä saamelaiset näyttäytyvät tienraivaajina ja edelläkävijöinä.

Henkilöitä on tavallista kutsua ammattinimikkeillä. Erityisen tavallinen on poromies. Henkilö voidaan määritellä myös muuten porojen ja poronhoidon kautta: häntä saate-taan kutsua esimerkiksi poromiehen vaimoksi, poroemännäksi tai porosaamelaiseksi. Muita ammatteja ovat esimerkiksi opettaja, rehtori, toimittaja, taiteilija ja kirjailija. Niistä ei henkilöä suoraan tunnista saamelaiseksi. Kirsti Paltto (LK 12.1.1991, 12), Rauna Paadar-Leivo (LK 19.1.1991, 10) ja Kerttu Vuolab (LK 28.6.1991, 12) ovat hy-viä esimerkkejä siitä, kuinka näitä kirjailijoita ei suoraan kutsuta saamelaisiksi, mutta saamelaisuus ei kuitenkaan jää piiloon. Akateeminen oppiärvokin mainitaan silloin har-voin, kun henkilöllä sellainen on. Teologian kandidaatti Nilla Outakosken kerrotaan väittelevän tohtoriksi (LK 10.5.1991, 11) ja taiteilija-tutkija Leena Valkeapäältä kerro-taan koko koulutushistoria tohtoriksi asti (LK 11.12.2011, O6). Oula Valkeapään maini-taan valmistuneen oikeustieteen kandidaatiksi (LK 21.1.2011, O1) ja Tuula-Maija Mag-ga-Hetan kasvatustieteiden maisteriksi (LK 5.12.2011, O20).

Saamelaisvähemmistöt ja saamelaisalueen ulkopuolinen saamelaisuus näkyy kussa-kin lehdessä lähinnä saamelaiskäräjävaalien yhteydessä 2011. Saamelaiskäräjävaalikon-tekstissa tarkemman saamelaistaustan kertominen tuntuu pelkästään luontevalta, sillä Saamelaiskäräjillä ollaan edustamassa nimenomaan omaa aluetta, saamen kieltä ja kult-tuuria. Pelkän saamelaisuuden mainintahan sinänsä olisi täysin tarpeetonta, joten kärä-jävaaliehdokkaat ja läpipäässeet profiloituvat Inarilaisessa kolttsaamelaisiksi ja inarin-saamelaisiksi. Helsingin Sanomissa (2.10.2011, A 10) vaaliehdokas Pirita Näkkäläjärvi profiloituu ulkosaamelaiseksi (eikä esimerkiksi pohjoissaamelaiseksi) ja Lapin Kansas-sa (5.10.2011, A8) saamelaiskäräjävaalien äänikuningatar Tiina Sanila-Aikio edustaa näkyvästi kolttsaamelaisia yhdessä vaalien tuloksia käsittelevässä artikkelissa.

Muuten saamelaisvähemmistöt näkyvät vähän. Helsingissä asuva Hans Morottaja on kyllä mainittu inarinsaamelaiseksi – ja citysaamelaiseksi (In 24.8.2011, 16). Koltista esiintyy kahdesti Matti Sverloff (LK 10.9.1991, 8; LK 16.11.1991, 8), ja kolttakirjailija Kati-Claudia Fofonoffista on muistokirjoitus (In 3.8.2011, 11). Kolttsaamelaisista pu-hutaan myös artikkelissa, jossa vanhoja Nangujärven asuinpaikkoja tarkastelee kolttien entinen luottamusmies Sergei Fofonoff (In 22.6.2011, 8). Hans Mattuksen haastattelussa puhutaan näkyvästi inarinsaamen kielestä (In 8.6.2011, 15) samoin kuin Aili-Maarit Vallen muistokirjoituksessa (In 5.10.2011, 7). Tuuni Parttia HS 12.12.2011, D 1), Wimme Saarta (HS 23.4.2011, C 1) tai Suvi Westiä (HS 17.1.2011, C 1) ei sen sijaan määritetä pohjoissaamelaisiksi. Ketään heistä ei myöskään nimetä suoraan kaupunki-, city- tai ulkosaamelaiseksi, vaikka kunkin asuinpaikka on Saamenmaan ulkopuolella.

Helsingin Sanomien haastateltavista vain Näkkäljärvi ja Partti asuvat Helsingissä, mikä on osoitus siitä, että Helsingin Sanomat tekee artikkeleja koko valtakunnan tasolla kiinnostavista henkilöistä ja asioista.⁶⁵

Aineistossa on myös joitakin muita erikoisempia määreitä. Porosaamelaisista puhutaan joitakin kertoja. Haastateltavien kohdalla näin on ainakin Berit-Ellen Proksin (LK 31.1.2011, O13), Tuuni Partin (HS 12.12.2011, D 1) ja Inga Näkkäljärven (LK 29.12.1991, 4) kohdalla. Petter Juhani Paltto mainitsee isänsä olleen porolappalaisia (In 20.4.2011, 11). Kotiseutunsa mukaan Wimme Saari on määritelty Käsivarren saamelaiseksi (HS 23.4.2011, C 1) ja Mari Boine norjansaamelaiseksi (In 13.7.2011, 7). Oula Näkkäljärven kerrotaan olevan paimentosaamelaista sukua (In 2.2.2011, 11). Hans Mattus puolestaan puhuu heillä kyläilleiden vieraiden kohdalla tunturisaamelaisista ja tunturisaamesta, millä tarkoitetaan pohjoissaamelaisia ja pohjoissaamen kieltä (In 8.6.2011, 15).

Tapa, miten toista ihmistä kutsutaan ja puhutellaan, kertoo paljon suhtautumises-tamme henkilöön. Johanna Isosävi ja Hanna Lappalainen (2015, 13) ovat todenneet, että puhuttelumuotoihin sisältyy sosiaalisia merkityksiä. Puhuttelulla voidaan ilmaista esimerkiksi etäisyyttä/läheisyyttä ja valtasuhteita. Erilaista suhdetta puhujien välillä voidaan ilmaista paitsi esimerkiksi titteleillä ja arvonimillä, myös sillä valinnalla, käytetäänkö etu- vai sukunimeä vai peräti lempinimeä. (Mts. 12–13.) Etunimen käyttäminen luo tuttuuden tunnetta, sukunimessä pidättäytyminen on muodollista. Lehtiteksteissä sukunimen käyttäminen on kuitenkin neutraali normi, josta on aineistossa poikettu vain yksittäisiä kertoja. Nils-Aslak Valkeapää, Ailu, Aillohaš, on henkilö, jota kutsutaan sekä etunimellä, lempinimellä että sukunimellä. Muita etunimellä kutsuttuja ovat Heikki Armas Lukkari, Armi ja Timo Palonoja ja Mari Boine vuoden 1991 lehdissä sekä Wimme Saari ja Matti Paadar vuoden 2011 lehdissä. Muuten on tavallista pitäytyä sukunimen käytössä.

Erisnimen avulla henkilö yksilöidään, kun taas yleisnimi on luokitteleva ilmaus (Kiviniemi 1982, 12). Helsingin Sanomien käyttämiä nimityksiä moottoripyöräkerhoista ja niiden jäsenistä tutkineen Annukka Vartevan (1997, 111) mukaan yksilöllisyyden häivyttää se, että henkilöitä ei mainita nimeltä vaan heidät määritellään ainoastaan kerhon

⁶⁵ Itse en ole ottanut näkökulmaksi vertailla lehden ilmestymispaikkakunnan vaikutusta paikallisista ja ei-paikallisista tehtyihin artikkeleihin. Esimerkiksi Ella-Mari Kunnaala (1998, 188–203) on vertaillut Helsingin Sanomien tapaa kuvata helsinkiläisiä ja ei-helsinkiläisiä. Hänen tutkimuksensa mukaan: ”Ei-helsinkiläisten nimeäminen on usein sävyllään kielteistä ja jopa halveksuvaa. Tätä vastoin helsinkiläisiin viitataan usein kohtalaisen neutraaleilla ilmaisuilla.” (Mts. 202.)

jäsenyyden kautta. Sama piirre pätee myös muihin: esimerkiksi kun henkilöä kutsutaan saamelaiseksi, hän ei edusta vain itseään vaan koko saamelaista yhteisöä.⁶⁶

4.2 Luonto

Luonto tulee artikkeleissa esiin monin tavoin: kertomuksina henkilön suhteesta luontoon, maisemaan ja omaan kotiseutuun sekä toimittajan kirjoittamina ympäristökuvauksina. Erityisen merkittävä asema on poroilla ja poroelinkeinolla. Poroilla on kuitenkin myös suuri symbolinen merkitys, joten käsittelen poroja ja poronhoitoa erityisesti saamelaissymboleina (ks. luku 4.5 sivulta 113 alkaen).

4.2.1 Vuoden 1991 aineisto

Helsingin Sanomat 1991

Helsingin Sanomien ”Tunturissa ajatukset tulevat” -otsikoidussa artikkelissa Nils-Aslak Valkeapäästä luonto on vahvasti läsnä. ”Luonto on koko hänen elämänsä ja taiteensa voima ja sisältö”, mainitaan artikkelissa, joka sekin alkaa luontokuvauksella:

Pättikkä on yhden talon kylä Neljän tuulen tien laidassa mäntyrajan yläpuolella Enontekiöllä. Talvi puristaa pihamaisemaa. Pättikkäkosken kohina kantautuu kumeana jokijään alta portaille. (HS 2.2.1991, B 1.)

Valkeapää itse puolestaan esittelee ympäristöään ja omaa luontosuhdettaan näin:

”Varsinainen olohuoneeni ja työtilani on ulkona tunturissa. Siellä asun, kuljen, laiskottelen päiväkausia. Tunturissa ajatukset tulevat. Tuuli ja avara suurpiirteinen maisema hiovat niitä rauhassa pyöreiksi ja sileiksi kuin rantakivi.” (Mp.)

Artikkelissa käsitellään myös sitä, kuinka nyt on erotusaika ja Valkeapäästäkin piti tulla poromies, mutta toisin kävi.

Norjansaamelainen muusikko Mari Boine Persen, ”skandinaavisen populaarikulttuurin epätodennäköisin vientivaltti”, esiintyi Helsingissä toukokuussa 1991. Tällöin Helsingin Sanomien artikkeli oli paitsi kulttuurimainos tulevasta esiintymisestä, myös isoja poliittisia kysymyksiä sisältävä pieni kirjoitus, jossa Boine Persen pääsee puolustamaan omaa kulttuuriaan ja tuomaan esiin saamelaisten luontosuhteen:

---

⁶⁶ Malliesimerkki on se, kun televisiosarja ”Märkien säpikkäiden” (2012) Suvi West ja Anne Kirste Aikio ovat joutuneet vastailemaan milloin mitäkin saamelaisuutta enemmän tai vähemmän koskettelevaan kysymykseen saamelaisten maa- ja metsäoikeuksista ja ILO-sopimuksesta alkaen äänestyskäyttäytymiseen, vaikka he ovat halunneet tehdä ”vain” viihdeohjelmaa. (Esim. Mitjonen 16.5.2013.)

”Puutteet näkyvät pahimmin koulutuksessa. Saamenkielistä opetusmateriaalia ei ole tarpeeksi, mutta tilanne on parantunut hiljakseen. Suuremmat ristiriidat ovat saamelaisten luonnonvarojen käytössä. Kaikki eivät kunnioita sitä, että meillä on toisenlainen suhde luontoon.” (HS 24.5.1991, D 14.)

Sitaatissa huomattavaa on haastateltavan itsensä sijoittaminen sisäryhmään, ”meihin”, minkä lukija ymmärtää tarkoittavan saamelaisia.

Toinen artikkeli Mari Boine Persenistä alkaa toimittajan laatimalla luontokuvauksella – tällä kertaa ei tosin olla Saamenmaassa:

Hän istuu terassilla Pohjanmaan lakeuksia tuhaksi porottavan auringon armottomassa paisteessa ja tiedustelee, onko auringolla täälläpäin tapana paistaa myös öisin. Mari Boine Persen, 35, odottaa keskiöiseltä Maailmankarnevaali-konserttiltaan paljon ja toivoisi sen tapahtuvan pimeässä, koska se luo tunnelmaa – ties vaikka hengetkin olisivat läsnä. (HS 4.8.1991, A 17.)

Tekstissä on aseteltu vastakkain auringonpaiste ja pimeys – tässä erityistä on se, että pimeys nähdään myönteisenä, kun aurinko ja auringonpaiste kuvataan ”porottavaksi” ja ”armottomaksi”.

Inarinmaa 1991

Lähinnä saamen kielen opetusta käsittelevässä artikkelissa opettaja Heikki Armas Lukkari on valokuvattu soutuveneessä. Luonto tulee artikkelissa esiin myös kuvateksteissä. Soutukuvan kuvatekstin mukaan Lukkari toteaa, että ”[n]äihin Tenon maisemiin sopii asioista päättämään parhaiten syntyperäinen utsjokinen. Esimerkiksi kunnanjohtajaa valitessa jokimaiseman tunteminen auttaa ymmärtämään asioita”. Kasvokuvan alla Lukkari varoittaa, että ”Tenon roskaaminen ja veden pilaaminen vievät Utsjoelta hengen”. (Im 4.9.1991, 4.)

Kullankaivaja Antti Jomppanen kuvailee Lemmenjoen kaivuupaikkojen pensaikoitumista: vanhojen kaivauksien entiset aukeat maat kasvavat nyt pajua ja koivua niin, etteivät turistit ole uskoa (Im 9.1.1991, 5). Eduskuntavaaliehdokkaat Jouni Ilmari Jomppanen (Im 27.2.1991, 5) ja Esko Aikio (Im 6.3.1991, 8) puolestaan käsittelevät vaalitentin saamelaislakikysymyksen vastauksissaan luonnonvaroja, kalastusta ja metsästystä.

Lapin Kansa 1991

Jo otsikko ”Palonojan perhe Vuotsosta elää lähellä luontoa” kiinnittää artikkelin osaksi luontodiskurssia. Emäntä Armi Palonoja on vakuuttanut artikkelissa, että ”[k]onevoima kuljettaa ja talossa asutaan. Silti me elämme hyvin lähellä luontoa”. Isäntä Timo Pa-

lonoja puolestaan toteaa, että ”[m]onet asiat muuttuvat, mutta poroelinkeinolla me elämme. Se on ainakin elämän peruskappale.” Artikkelissa puhutaan poroerotuspäivistä ja perheen isojen poikien roolista poroaidalla. (LK 24.12.1991, 12; ks. liite 3.)

Kahdeksankymmentä vuotta täyttävästä poroemännästä Inga Näkkäläjärvestä on tehty syntymäpäivähaastattelu (LK 29.12.1991, 4). Näkkäläjärvelle merkityksellistä ovat paitsi suku, porot. Edelleenkin ei ole erotusta tai kesämerkintää, etteikö saamelaisen poroperheen arvostusasteikon ylimpänä oleva, Ahkuksi kutsuttu isoäiti, olisi mukana. Poroemännän askareensa hän on aloittanut kodassa, Palonojiakin lähempänä luontoa, mutta saanut sitten myös kaikki oman kotitalon tarjoamat mukavuudet.

Kolmas poronhoitoon ja elinolosuhteiden kehittymiseen nivoutuva artikkeli on kutturalaisen Olavi Maggan 60-vuotissyntymäpäivähaastattelu. Siinä käsitellään, poromiehen kyseessä ollessa, luonnollisesti myös poronhoitoa ja kerrotaan, kuinka ”erämaakylän mies on nähnyt härkien, sivakoiden ja laavujen vaihtuvan koneisiin ja mukaviin kämppiin”. (LK 26.4.1991, 4.) Luonto ja porot sekä menneisyyden ja nykyisyyden vastakainasettelu toistuvat sekä Näkkäläjärven että Maggan haastatteluissa.

Kirjailija Kerttu Vuolab pohtii kirjojen ja lelujen puutetta lapsuudessaan ja toteaa, että se ”olikin ehkä rikkautta”. Heillä oli sen sijaan luonto.

”Mutta meillä oli yllin kyllin sellaista hyvää, jota nykyajan tenavat eivät pysty kokemaan. Ne katselevat luontoa auton ikkunasta, mutta meidän oli elettävä sen osana. Siitä ei kerta kaikkiaan päässyt eroon. Luonto oli sekä iloinen että vaarallinen asia ja sitä oppi kunnioittamaan.” (LK 28.6.1991, 12.)

Siinä, missä ihminen oli ennen osa luontoa, on luonto nyt vain osa auton ikkunasta näkyvää elämää. Vuolab myös miettii: ”Näkevätkö nykyiset lapset kuuta, tähtiä ja revontulia, kun pihaa valaisee sähkö. Muuttuuko niiden maailma kerralla toiseksi, kun Teno luo jäänsä?” Kuin alleviivatakseen luonnon merkitystä, on Vuolab valokuvattu seisomassa joen rannalla, ja kuvateksti toteaa: ”Jos maisemat ovat rikkautta, olen miljonääri”. (LK 28.6.1991, 12.) Kirjailija Rauna Paadar-Leivo puolestaan vertaa omaa työintoaan kevättulvaan: alaotsikkoon on pantu sitaatti ”Eihän kevättulvaakaan voi pidätellä...” (LK 19.1.1991, 10).

Nils Aslak Valkeapäästä kertova artikkeli alkaa luontokuvauksella ja korostaa luonnon merkitystä:

Talven selän taittumisesta ei ole montakaan päivää. Enontekiön Pättikässä aurinko ehtii muutamaksi hetkeksi kivuta yli vaarojen ja tuntureiden, mutta kohta se

on taas vain punainen kajo taivaanrannassa. Tupansa oveen Ailu on maalannut auringon, joka paistaa aina. (LK 2.2.1991, 8.)

Nimenomaan auringon mainitseminen ei ole yllätys: kerrotaanhan artikkelissa Valkeapään juuri Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnolla palkitusta ”*Beaivi, áhčážan*” eli ’Aurinko, isäni’ -teoksesta.

4.2.2 Vuoden 2011 aineisto

Helsingin Sanomat 2011

Saamelaisesta muusikosta, utsjokelaisesta laulaja-runoilija Niillas Holmbergistä on Helsingin Sanomissa Ihmiset-sivun haastattelu. Utsjoella tehty artikkeli alkaa luontokuvauksella: ”Paiskii harmaata sadetta ikkunaan. Kuin joku olisi unohtanut napsauttaa valot päälle.” (HS 19.10.2011, C 5.)

Luonto ja kulkeminen ovat selvästi Holmbergille tärkeitä ja iso osa häntä. Holmberg toteaa: ”Ihmiset ovat unohtamassa taidon kävellä luonnossa silmät, korvat ja kaikki auki. He eivät enää osaa vastaanottaa kaikkea, mitä luonto kertoo.” Hänelle luonto tarkoittaa yhteyttä: ”Kun luonnossa tulee yllättävä ajatus päähän, tulee olo, että kenties jokin eläin on tullut kertomaan sen. Ja menettämäni ihmiset, äiti ja ystävät, tuntuvat lähestyvän siellä.” (HS 19.10.2011, C 5.)

Holmberginkin kohdalla luonto, vapaus ja koti näyttävät liittyvän toisiinsa. Kuvassa hän on Utsjoella kotipihassaan jokivarressa keskellä syksyistä luontoa. Kuvateksti kertoo: ”On iso osa minua, että olen saanut kasvaa täällä, kulkea pitkin tuntureita yksin ja tehdä mitä huvittaa. Tuntuu hassulta nähdä Tampereellakin äitejä, jotka pitävät lapsia talutushihnassa.” (HS 19.10.2011, C 5.)

Myös Wimme Saari on maailmaa kiertävä saamelaismuusikko, jolle oma kotiseutu on tärkeä:

”Jos kuluu pitkä aika pois kotiseudulta, niin minulle tulee levoton olo. Kevät on pahinta aikaa.”

”Ja kun lapsuuden kotimaisema lopulta aukeaa edessä, nousee kieltämättä lievä liikuttuneisuus. Sitä tahtoo nähdä, onkohan se kotitunturi vielä tallessa.” (HS 23.4.2011, C 1.)

Dokumentintekijä Suvi Westin haastattelussa puhutaan esimerkiksi elokuvan teosta ja *Skábmagovat*-elokuvafestivaalista sekä ennakkoluuloista saamelaisia kohtaan. Artikkelialkaa kuitenkin kuvauksella haastateltavan lapsuuden kotiympäristöstä:

Festivaalijohtaja, dokumentintekijä Suvi West, 29, on juurtunut Ouluun heikonlaisesti. Niinpä voi olla, että kymmenen vuoden kuluttua hän muistelee etelänaikojaan lapsuutensa omakotitalossa metsän keskellä Utsjoen Outakoskella.

Lähimpään kauppaan olisi 30 kilometriä, ja kavereiden kesken aika täyttyisi kelkkailen, kalastaen ja tunturissa hengailen. (HS 17.1.2011, C 1.)

West on myös valokuvattu keskellä lumista puustoa niin, että ympärillä näyttää olevan vain valkoista avaruutta.

Inarista Helsinkiin muuttanut muusikko Tuuni Länsman on tunnettu Angelit-yhtyeen toisena osapuolena. Kuvassa hän seisoo Helsingin keskustassa taustallaan musta taivas ja Aleksanterinkadun jouluvalojen loiste. Tämä ”helsinkiläistynyt porosaamelainen” on päässyt mukaan kaamosoireista kertovaan artikkeliin. Ydinasiana on pohjoisesta etelään muuttaminen ja pimeyden kokeminen, vastaavasti artikkelissa on haastateltu myös etelästä pohjoiseen muuttanutta. Sekä molemmat muuttaneet että tutkija ovat antaneet vinkkejä pimeään sietämiseen. (HS 12.12.2011, D 1.)

Artikkelissa saamelaisuus liitetään elämäntapoihin ja luontoon. Länsman kertoo sukinsa olevan porosaamelainen eli elannon tulevan poroista. Tällöin eletään vuodenaikojen ja eläinten mukaan, ja töitä tehdään valoisalla, kaamoksessa pari tuntia päivässä. Artikkelissa on myös vastakkainasettelua pääkaupungin nopean elämän ja Länsmanin vasta sairauden jälkeen rauhoittuneen elämän välillä: kaksikymmentä vuotta sitten Helsinkiin muuttanut Länsman sanoo, ettei enää lähde mukaan Helsingin kiireeseen vaan kulkee rauhassa ja pysähtyy katsomaan näyteikkunoita. Länsmanille etelän pimeys on se oikea kaamos, tai ainakin pohjoisessa kaamos on hänestä kauniimpi. Hän sanoo imevänsä pohjoisessa rauhallista energiaa itseensä. (HS 12.12.2011, D 1.)

Inarilainen 2011

Luonto, ja nimenomaan huoli luonnosta, tulee esiin kahdessa eri vaaleja käsittelevässä artikkelissa. Eduskuntavaaleissa ehdolla oleva saamelaiskäräjien puheenjohtaja Klemetti Näkkäläjärvi toteaa poliittisista tavoitteistaan: ”Tärkeää on myös kestävä kehitys luontoa kunnioittaen. Monihan vannoo täällä turismin mahdollisuuksiin, mutta siinä tulisi ottaa huomioon haavoittuva luonto.” Massamatkailu ei hänestä sovi Ylä-Lapin alueelle, sen sijaan ekologinen matkailu sopii hyvin. (In 13.4.2011, 10.) Artikkelissa ei puhuta Näkkäläjärven omasta luontosuhteesta, vaan luonnosta yleisellä tasolla ottaen huomioon tulevat eduskuntavaalit.

Sen sijaan saamelaiskäräjävaaliehdokas, opettaja Anna Morottaja listaa luonnon puolustamisen yhtenä itselleen tärkeänä asiana. Hän ottaa esiin myös huolen luonnon tilasta:

”Kalastus ja poronhoito saamelaisina peruselinkeinoina tarvitsevat puhdasta luontoa. Olen itsekin ahkera harrastajakalastaja, joten vesien tila on tärkeä. Miksi rannat ovat limaisempia kuin minun lapsuudessani? Miksi muutoksia tapahtuu? Inarijärven rakentaminen on myös tärkeä asia, johon Saamelaiskäräjien täytyy ottaa kantaa.” (In 21.9.2011, 10.)

Hans Morottajan ja Kaarin Suomenrinteen, kahden vanhan polven saamelaisen, haastatteluissa luonto näyttäytyy samankaltaisena tavallisena elinympäristönä, josta saatiin elanto: kerättiin luonnonantimia ja pidettiin kotieläimiä. Helsingissä asuva inarinsaamelainen Morottaja kertoo, että ”[k]un metsät olivat riekkoja täynnä, niin niitä pyydettiin, vietiin Norjaan ja vaihdettiin kahviin, jauhoihin ja margariineihin”. Samoin hilla oli tervetullut vaihtotavara. Verkkopyynnillä nostettiin kalaa Sammuttjärvestä, ja navetas-
sa oli yleensä kolme lehmää ja lammaskatras. (In 24.8.2011, 16.) Myös kättilö Suomenrinteen Tenonrannan lapsuudenkodissa oli ”pari lapinlehmää ja jokunen lammas”, ja ”[i]sä vei Norjaan hillaa ja riekkoa ja vaihtoi ne jauhoihin ja muihin välttämättömyyksiin”. (In 28.4.2011, 9.)

Myös Matti Paadarin muistokirjoituksessa kerrotaan perinteisestä elämäntavasta – ja sen muuttumisesta:

Matin vanhemmat ja heidän lähipiirinsä elivät vielä luontaistaloudessa: karja, poro, kala ja ympäröivä luonto tyydyttivät elämän perustarpeet. Seuraavien vuosikymmenten aikana tulivat maantiet, kelkat ja mönkijät. Poronhoito muuttui elämäntavasta elinkeinoksi, siirryttiin peruuttamattomasti luontaistaloudesta rahatalouteen. [...] (In 2.2.2011, 12.)

Lisäksi kerrotaan Mattia painaneen tulossa olleen vesipiirirajankäynnin ja hänen esittäneen lujasti ja maltillisesti kommentteja Inarijärven vedenpinnan säännöstelyn aiheuttamista vahingoista Juutuanjoen vesistöön nouseville taimen- ja pohjasiikakannoille (In 2.2.2011, 12).

Kolttasaamelaisen Sergei Fofonoffin lapsuusajasta Nangujärvellä todetaan, että kalastus oli perheille erittäin tärkeä elinkeino. Fofonoff muistaa äitinsä kalastaneen siikaa järvestä. Isä puolestaan oli hoitamassa poroja. (In 22.6.2011, 8.)

Uuden levyn julkaisun tiimoilta haastateltu Niillas Holmberg on maininnut maisemien ja luonnon merkityksen luomistyölle:

”Talossa on isot ikkunat ja niistä näkyvät uskomattomat maisemat. Ymmärrän hyvin, miksi Nils-Aslak halusi tänne. Olen residenssin rauhassa tehnyt omaa työtäni, niin musiikkia kuin runojakin.” (In 17.8.2011, 3.)

Myös Kaija Palton työlle on luonnolla keskeinen merkitys. Tämän saamelaisperheen rouvan huopatöihin inspiraatio tulee luonnosta, ja värit ovat suoraan luonnon omat. Syksyn värit ovat voimakkaita, kevään värejä ovat valkoinen harmaa ja musta: keväällä tarkoitetaan pohjoisen maalis-huhtikuun hankia, ei etelän vihreyttä. Kuvan huopatyössä kerrotaan hehkuvan syksyn värien, toisessa kuvassa Paltto puolestaan ruokkii vielä vihreässä maisemassa kahta poroa. (In 14.9.2011, 17–18.)

Lapin Kansa 2011

Saamelaisten luontosuhde ja elämä luonnossa voidaan nähdä stereotypiana, jota toimittajan kielelliset valinnat vahvistavat. Esimerkiksi nykypäivän kaupunkisaamelaisia edustaa Enontekiöllä porosaamelaiseen perheeseen syntynyt ja Rovaniemellä asuva ja opiskeleva Berit-Ellen Proksi. Juuriensa arvon hän ymmärsi vasta muutettuaan kaupunkiin. Toimittaja on yhdistänyt häneen runollisesti luontotermejä ja aloittaa artikkelin näin:

Rempseän reipas, puhelias ja aito. Tämän ihmisen olemus huokuu maanläheisyyttä. Hän on kuin kitukasvuinen kuusi: pieni mutta voimakas, taipuu muttei taittu. (LK 31.1.2011, O13; ks. liite 8.)

Toimittaja on luonut artikkeliin myös selkeitä vastakkainasetteluja. Edellä olevassa lainauksessa Proksi kuvataan pieneksi mutta voimakkaaksi, taipuvaksi muttei taittuvaksi. Tällainen puhetapa voidaan yhdistää myös kansoihin, kuten saamelaisiin, jotka eivät murru vaan selviytyvät enemmistökulttuurien puristuksissa. Näin yhden ihmisen voidaan nähdä edustavan koko kansaa. Lainauksessa huomio kiinnittyy myös aito-sanaan. Sanaan sisältyy implisiittisesti paljon merkityksiä siitä, millaisena saamelaista pidetään. Mahdollisesti aitona saamelaisena saatetaan pitää vain saamelaista, joka nojautuu tavoissaan menneisyyteen. Ikuisuuskysymys on, lakkaako saamelainen olemasta saamelainen, jos ei ammenna perinteistä ja perinteisestä elämäntavasta: vaikkapa heinitä karvakenkiään, tee saamenkäsitöitä, asu Saamenmaassa ja hoida poroja. Proksi kuitenkin asuu kaupungissa, minkä ei ole katsottu kuuluvan perinteiseen saamelaisuuteen.

Vastakkainasettelua on myös Proksin kotipaikan ja nykyisen asuinkaupungin välillä: ”Poroerottelut vaihtuvat sosiaali- ja terveystieteen opintoihin ja kuun valo katulamppuihin.” Kun Proksi kuvaa kaupungissa asumista ahtaaksi ja olon olevan ”välillä kuin laa-

tikossa”, toimittaja kertoo, että Proksin ”[k]otona moottorikelkka on ajovalmiina aina. Kaupungissa ei ole kelkkaa, ja jos olisikin, eivät merkatut reitit tuo samanlaista vapauden tunnetta kuin umpimetsä.” Metsässä moottorikelkkailun lisäksi kotiin kuuluvat pilkkireissut, äidin ruoka ja isän porotyöt. Ehkäpä avaran tilan ja luonnon tärkeyden korostamiseksi Proksi on kuvattu ulkona pimeässä kädet levällään näyttäen odottelevan putoilevia lumihiihtaleitä. (LK 31.1.2011, O13; ks. liite 8.) Vastakkainasettelut tuottavat romanttista kuvaa kotiseudusta, jossa asioiden annetaan ymmärtää olevan paremmin kuin nykyisessä kotikaupungissa.

Ari Leppäjärvi esiintyi ”Poropoika”-kirjan tähtenä 1980-luvun alussa. Nyt poropojasta on tullut poromies, joka suree elinkeinonsa alasajoa ja myöntää kaipaavansa lapsuutensa vanhoja hyviä aikoja. Luonto on mukana heti artikkelin alussa:

Poromies Ari Leppäjärveä, 43, naurattaa.

Mies seisoo mäntykankaalla talonsa takana rinteessä, josta avautuu enontekiöläinen tunturimaisema. Kuvaaja yrittää ohjata leppäjärveläisen asentoon, missä tämä oli 30 vuotta sitten, kun valokuvaaja Matti A. Pitkänen kuvasi häntä samassa miljöössä. (LK 24.5.2011, O4.)

Lapsuudenkuvassa poika seisoo kädet vyön alla pohjoisen luontomaisemassa. Asento on nytkin saatu jokseenkin samaksi ja paikkakin lienee sama tai ainakin tarpeeksi samankaltainen, mitä nyt kuvista pystyy näkemään. Vain poikakuvan saamenpuku puuttuu.

Artikkeli sisältää kuvauksen poroelinkeinon muutoksesta: tässä vastakkain ovat menneisyys ja nykyisyys. ”Poropoika”-kirjan tiimoilta tehty haastattelu on samalla Leppäjärvelle tilaisuus kertoa poronhoidon tilasta:

”Nyt näyttää siltä, että herrat haluavat tappaa koko elinkeinon”, Leppäjärvi sanoo ja viittaa pakkomyyntiin, johon tämän päivän poronomistajat joutuvat, kun poroluku ylittää lain määräämän sallitun rajan.

”Kun olin 12-vuotias, yhdellä poromiehellä sai olla 150 lukuporoa ja perheellä 500. Nyt samat luvut ovat 50–80 ja 150–200. Niillä ei elätä perhettä varsinkaan, kun hinta on mitä on ja kustannukset ovat nousseet moninkertaisiksi.” (LK 24.5.2011, O5.)

Poroammattia Leppäjärvi ei suosittele omille pojilleen, koska sillä ei elä, mutta omaa valintaansa hän ei kadu. ”Olen sen verran mettäpöllö. Tykkään omasta vapaudesta.” Porojen paimentamisen kerrotaan päättyneen jo 1980-luvulla, mutta on vanhasta ajastakin jotain jäljellä: ”Aidat ovat entisillä paikoillaan, jäkälänkeruu jatkuu, kuten riekon-

pyyntikin ja talvikala pyydetään yhä Liepanginjärvestä nuotalla.” (LK 24.5.2011, O1, O4–O5.)

Toinen Lapin Kansan artikkeli, missä poromiesten ahdinko tulee esiin, on nellimiläisen poromiehen Kalevi Paadarin haastattelu.⁶⁷ Kyseessä on tunnettu porokiista, jonka katsotaan alkaneen jo 2003, jolloin Ivalon paliskunta muutti poroteurastusten laskentamallia. Tokkakunta kieltäytyi noudattamasta paliskunnan laatimaa teurastussuunnitelmaa, mikä johti pakkoteurastuspäätökseen ja riitoihin. (LK 8.10.2011, A4.)

Poromies on myös Aslat-Jon Länsman, 24-vuotias saamelaisnuorukainen, joka on uskaltanut jäädä huolehtimaan sukunsa perinteistä Nuorgamiin. Jo ingressissä kerrotaan, että Länsmanilla on ”valkoinen porotokka”. Kenenkään tokka ei tosin voi oikeasti olla täysin valkoinen, joten tämän arvostetun värin maininta lienee osa toimittajan luomaa romanttista illuusiota, todellisuuden tekemistä vähän hienommaksi kuin se todellisuudessa onkaan. Kyse voi olla vain kauneudesta tai valkoisuus voi olla metafora rikkaudesta ja statuksesta. Artikkelia hallitsee koko aukeaman kuva tunturimaisemassa seisovasta Länsmanista, seuraavalla sivulla on vielä iso kuva lohypadon kokemisesta Tenojoella. Kalastuksen kerrotaan vieneen Länsmanin mennessään. (LK 14.8.2011, O10–O13.)

Luonto on niin keskeinen asia, että toimittaja sekä aloittaa että päättää artikkelin luontokuvaukseen:

Alhaalla laaksossa soljuu suuri ja mahtava Teno. Idässä avautuu Kaldoaivin erämaa, tunturiylänkö, jonka ruskean värin rikkovat vain muutamat kirkasvetiset rautujärvet. (Artikkelin alku, LK 14.8.2011, O11.)

Boratbokcán koski pauhaa, Norjan tunturit ponnistavat rannalta kohti syvänsinistä taivasta ja rantakivellä perkaa salskea saamelaisnuorukainen itse pyytämäänsä kalaa.

Mukavan näköistä hommaa tämä perinteiden vaaliminen. (Artikkelin loppu, LK 14.8.2011, O13.)

Länsmanin läheistä suhdetta ympäröivään maisemaan kertoo se, että tähytessään tunturin laelta kauas Kaldoaiviin, hän toteaa: ”Noilla kaikilla nyppylöillä on nimi. Ja minä tiedän ne kaikki” (LK 14.8.2011, O11). Luontosuhdetta kuvaa hyvin myös kuvateksti kuvaan, jossa hän kokee lohipatoa Tenojoella: ”Joillekin tuo maisema on niin tyhjä. Mutta minulle se on täynnä.” (Mas. O12.) Artikkelissa sivutaan lisäksi kaamosta ja yö-

⁶⁷ Pro gradu -tutkielman tehnyt Ida Ikonen (2013, 88) väittää, että poronhoitoon liittyviä ongelmia ei ole käsitelty missään muussa saamelaisiin liittyvässä artikkelissa vuonna 2011. Jostain syystä hän on sivuuttanut tässä kohtaa kyseisen Paadarin haastattelun, vaikka se hänen aineistoonsa kuuluukin.

töntä yötä: ”Pakko myöntää, että talvella olo on vähän sellainen... On pimeä kun menee töihin ja on pimeä kun tulee töistä”, Länsman sanoo (mp.). Kesällä on toista: ”Ei minua haittaa, vaikka aurinko paistaa yöllä. Silloin kun on valoisaa, siitä pitää ottaa kaikki irti.” (Mas. O13.)

Poronhoidosta ja pohjoisen valonvaihtelusta puhutaan myös poromies-valokuvaaja Jouni Näkkälän haastattelussa:

Valokuvaaminen ja poronhoito eivät aina sulaudu yhteen kovin hyvin. Kylmyys, pakkanen, vesisateet: Poromies kestää sään vaihteluita, mutta kamera ei.

Pohjoisen valonvaihtelu ei sen sijaan tuota Näkkälälle ongelmia. Päinvastoin. Suurin osa poromiehen kuvista on otettu kaamosaikaan. (LK 10.12.2011, O12.)

Saamelaiselämää voidaan sanoa viettävän myös suomalaisen taiteilijan Leena Valkeapään. Vaikka hän ei itse ole saamelainen, on hänellä vankka side saamelaisuuteen puolisonsa ja väitöstutkimuksensa kautta. Tämä Lapin Kansan (11.12.2011, O5–O6) ”Erämaan tohtoriksi” nimeämä, poromies Oula A. Valkeapään vaimo muutti Turusta Enontekiölle, keskelle erämaata, mentyään naimisiin vuonna 2004. Ympäröivästä elämästä ja vuoropuhelusta Nils-Aslak Valkeapään runojen kanssa syntyi väitöskirja (ks. Valkeapää 2011). Valmistunut väitöskirja ja väitöstilaisuus Aalto-yliopistossa Helsingissä marraskuussa 2011 ovatkin selkeästi tämän artikkelin pontimina.

Luonto on hyvin vahvasti läsnä Leena Valkeapään elämässä: hän elää luonnossa ja luonnon ehdoilla. Toimittaja on selvästi inspiroitunut tuulesta: artikkelin otsikkona on ”Tuulen viemä taiteilija”, ja sekä aloituksena että lopetuksena on Nils-Aslak Valkeapään tuulilaiheinen runo ja toimittajan kuvausta tuulen käyttäytymisestä.

Ensin ei näy mitään.

Istun autossa ja katselen tyhjyyttä kuin elokuvaa. Yksinäinen tie vie niin pohjoiseen, ettei pohjoisemmas enää pääse. Ei ole kuin tuuli, joka vie auton oven mennessään. Jos sen vain uskaltaisi avata.

Tuuli.

Se vinkuu ja ulvoo. Heittää lunta silmille. Jäätää nenän. [...] (Artikkelin alku, LK 11.12.2011, O5.)

Pohjoisen vihuri pyörittää lumen silmille. Punainen kaulaliina haihtuu kaamoksen hämärään. Taiteilija astuu takaisin omaan teokseensa. Katoaa. (Artikkelin loppu, LK 11.12.2011, O6.)

Leena Valkeapään kotitalon ikkunasta avautuu hulpea näkymä Kivijärvelle ja tuntureille, ja maisema on vaikuttavasti esillä artikkelin suurissa kuvissa. Tekstissä toimittaja toteaa, että ”[n]äkymä talon ikkunasta on kuin taidemaalaus. Postikortti.” Valkeapään sydän on pohjoisessa ja hän viihtyy kaamoksessa. (LK 11.12.2011, O6.)

Valkeapään väitöskirjankin teemat ovat suoraan hänen elämästään, saamelaisesta elämäntavasta: tuuli, aika, poro, tuli ja ihminen. Elämä sähköttömässä mökissä ilman juoksevaa vettä ja sisä vessaa tiettyjen taivalten päässä ei välttämättä ole helppoa. Artikkelissa saa silti elämän kuulostamaan sopuisuudelta ja kodikkaalta, mutta onko se todella sitä vaiko vain toimittajan romantisoitua? (LK 11.12.2011, O1, O5–O6.) Vastapainoksi toki kerrotaan pienistä rajoitteista: Leena Valkeapää toteaa, että ”[j]oskus on pitänyt kontata takaisin kotiin jäältä. Pystyssä ei vain pysy. Jos tuuli niin päättää, huomaa kulkija pian olevansa väärällä puolella järveä.” (Mas. O6.) Postikin tulee vasta neljän aikoihin iltapäivällä tien varrelle – jos sää sen sallii. (Mp.)

”Suomi tuli Saamenmaahan” -dokumentin päähenkilön Kirsti Länsmanin haastattelussa huomio kiinnittyy kuvaan, jossa hän luo kolalla lunta talon pihamaalla. Kuvateksti kertoo: ”Kirsti Länsman asuu Inarijärven rannalla ja viihtyy järvimaailmassa. Mieli halajaa silti myös Vaskojoelle ja Muotkatuntureille, jossa hän lapsena isän kielellessä halusi alkaa poronhoitajaksi.” Tekstissä kerrotaan, että Länsman tuli poronhoitajaperheestä yli 30 kilometrin tiettyjen taivalten takaa kouluun lähes suomenkielentaidottomana. (LK 6.2.2011, O20.)

”Kylä, joka katosi kartalta” -artikkelissa (LK 13.7.2011, A10–A11) pääosassa on kylän syrjäinen sijainti ja pätkivät kännykkäyhteydet. Poikkeukselliseksi aineistossa sen tekee juuri se, että ongelmat ja ympäristöolosuhteet saavat suuren painoarvon. Tätä artikkelia ei ole kirjoitettu siksi, että päästäisiin esittelemään saamelaisia ja saamelaiskulttuuria vaan kerrotaan tavallisten ihmisten arkisista ongelmista – siksi silmään pistääkin maininta ”saamelaiskylästä”. Kylästä kerrotaan näin:

Lisman saamelaiskylä sijaitsee keskellä Lemmenjoen kansallispuistoa.

Syrjäisempää paikkaa saa Suomesta hakea.

Matkaa lähimpään ruokakauppaan on miltei 100 kilometriä. Pankki, Kela ja verotoimisto löytyvät Ivalosta, 135 kilometrin päästä.

Kesäkuun puolella välissä Lisman kaikki lankapuhelinlinjat olivat poikki yli viikon. (Mas. A10.)

Artikkeliin haastatellut sisarukset ovat poromies Oula Saran tyttäriä. Magretan kerrotaan opiskelevan saamen kieltä Oulun yliopistossa, Elen Annen tekevän käännöstöitä Saamelaiskäräjille. Kolmas tytär on nimeltään Marjimga. Kaikkien kuvaillaan kärsivän toimimattomista verkkoyhteyksistä. Artikkelissa on haastateltu myös Riitta Näkkäläjärveä, joka on kylässä ainoa muulla kuin poronhoidolla elävä. Artikkelissa herättää huomiota siinä, että kerrankin saamelaiselämää ei romantisoida, ja tunturien sijaan kuvissa näkyy

vihreää tasamaata ja metsää. Saamelaisuus onkin artikkelissa vain sivujuonne: saamelaisuudesta ei puhuta ”Lisman saamelaiskylää” enempää eikä Saroja tai Näkkäljärveä kutsuta saamelaisiksi. (LK 13.7.2011, A10.)

4.2.3 Yhteenveto ja tulokset

Jarno Valkonen (2005, 16) pohtii sitä, mikä on se ”luonto”, johon saamelaisilla sanotaan oleva erityisen läheinen suhde. Hän kirjoittaa saamelaisen luontosuhteen arkisuudesta: siitä yleisestä käsityksestä, että luonto kuuluu läheisesti saamelaisen ihmisen arkeen ja ajatteluun tavalla tai toisella (mp.). Aineiston valossa näyttääkin siltä, että toimittajat ovat hyvin omaksuneet ajatuksen siitä, että luonto ja saamelaiset kuuluvat yhteen.

Puhe luonnosta voidaan jakaa karkeasti kolmeen osaan: Ensiksi on saamelaisten puhe siitä, mitä luonto, ympäristö ja kotiseutu heille merkitsevät, toisin sanoen kyseessä on saamelaisten oma luontosuhde ja sen kuvaukset. Artikkeleissa puhutaan esimerkiksi perheen elinkeinoista, kuten poronhoidosta ja kotieläinten pidosta. Toiseksi ovat haastatteluhetkeen sijoittuvat toimittajien maalailevat luonto- ja ympäristökuvaukset sääti-loineen ja luonnonilmiöineen. Toimittaja saattaa esimerkiksi sekä artikkelin alussa että lopussa kuvata luontoa ja näin ikään kuin luoda kehykset saamelaisuudelle. Luonto on kuin näyttämö, jolla saamelaisen haastateltavan annetaan esittää oman elämänsä tarinaa. Jonkin kerran ympäristökuvaukset sijoittuvat myös muuhun kuin haastatteluhetkeen (ks. liite 9). Kolmanneksi on muu, yleisen tason puhe luonnosta, esimerkiksi maan- ja vesienkäytöstä sekä roskaamisesta ja huolesta luonnon säilymisestä. Tällainen puhe luonnosta voidaan yhdistää esimerkiksi saamelaiskäräjävaalikampanjointiin.

Jarno Valkosen (2005, 22) mukaan puhe saamelaisesta luontosuhteesta yleensä ei edellytä mitään alueellista sidosta, vaan mahdollistaa ylijarajaisen saamelaiskokemuksen ja uskottavan saamelaisen identiteetin rakentamisen paikasta riippumatta. Näin myös kaupunkisaamelaiset voivat puhua luonnosta ja luontosuhteesta, kuten aineistossa Berit- Ellen Proksi (LK 31.1.2011, O13) ja Hans Morottaja (In 24.8.2011, 16). Toisaalta Val- konen (2005, 21) on todennut, että empiiristen tutkimusten valossa saamelainen luon- tosuhde on suhdetta paikkoihin ja paikallisiin luontoihin, eikä luontoon yleensä. Tämä todentuu siinä, että luonto esiintyy artikkeleissa niin entisenä kotiseutuna kuin nykyise- nä elinympäristönä. Haastateltaville on tärkeää nimenomaan oma kotiseutu ja paikka siellä, ei vain ympäröivästä pohjoinen, Lappi tai Saamenmaa. Luonto näyttäytyy vahvasti myös elinkeinon, eli lähinnä poronhoidon, kautta. Poronhoidossa on kyse eri-

tyisestä luontosuhteen muodosta, joka kiinnittää saamelaisen tiettyyn paikkaan (mts. 20).

Miljöökuvauksissa toimittaja on käyttänyt hyväkseen aistejaan, erityisesti näkö- ja kuuloaistia. Tällainen tyyli saa ajatukset aivan toiseen kirjalliseen genreen, nimittäin kaunokirjallisuuteen. Jenni Linturi (2014) on kirjoittanut artikkelin aineiston käytöstä romaanin kirjoittamisessa. Hän on kiinnittänyt huomiota muun muassa romaanin miljöön rakentamiseen. Keskeistä siinä on aistihavaintojen käyttäminen: toisin sanoen miltä ympäristö tuntuu, näyttää, kuulostaa, maistuu ja haisee. Romaanin miljöö voi olla todellinen tai kuviteltu, lehtiartikkelin miljöön sen sijaan pitäisi ainakin periaatteessa vastata aina todellisuutta. (Mts. 33–37.) Joskus totuutta voidaan toki vähän venyttää: esimerkiksi ”valkoinen porotokka” (LK 14.8.2011, O11) nyt vain kuulostaa niin satumaisen kauniilta, vaikkei se täysin totta voi ollakaan.

Lehtiartikkeleissa luonnon ihanuutta ja arkielämän kurjuutta on aseteltu vastakkain, samoin kuin nykyisyyttä ja menneisyyttä, jolloin asiat olivat paremmin. Aivan kuin elämä luonnon keskellä – ja armoilla – olisi itsearvoisesti parempaa kuin kaupungissa. Lukijaa pyritään samastumaan luonnon ihanuuteen, avaruuteen ja vapauteen, saamelais-ten elämään, josta muut voivat kenties vain haaveilla. Kyseessä on asioiden esittäminen myönteisessä valossa parhain päin, sillä kukapa haluaisi huonoista päivistä kertoa tai lukea. Artikkeleissa ei myöskään kritisoida saamelaisten tapaa elää vaan pikemminkin syntyy kuva siitä, että he ovat valinneet oikein.

Luontopuheeseen kuuluu niin artikkeleja, joissa käsitellään ensisijaisesti henkilöä, eli artikkeli on tehty, koska henkilön saamelaisuus ja saamelainen elämä kiinnostavat kuin artikkeleja, joissa pontimena on jokin ajankohtainen asia. Syntymäpäivähaastatteluissa yhdistyvät molemmat piirteet: sekä ajankohtaisuus että vuosia täyttävän henkilön kiinnostavuus ja hänen elämänsä merkittävyys. Toisaalta paikallislehteen pääsemiseen voi riittää pienikin asia, esimerkiksi järjestössä toimiminen. Selkeästi henkilöä esitteleviä artikkeleja ovat muun muassa artikkelit Nils-Aslak Valkeapäästä (HS 2.2.1991, B 1), Palonojan perheestä (LK 24.12.1991, 12), Berit-Ellen Proksista (LK 31.1.2011, O12–O13) ja Aslat-Jon Länsmanista (LK 14.8.2011, O11–O13). Artikkelin Leena Valkeapäästä (LK 11.12.2011, O4–O7) kertoo yhtä lailla hänen väitöksestään kuin saamelaisesta elämästä luonnossa – ja tuulesta, joka on tärkeä elementti kummassakin. Myös Ari Leppäjärvestä kertovassa artikkelissa on keskeistä sekä asia että henkilö, kun artikkelissa palataan Leppäjärvestä poikana tehtyyn kirjaan (LK 24.5.2011, O4–O5).

Hyvin harvoin luonto tai luonnon aiheuttamat oireet ovat pääosassa ja saamelaisuus enemmän sivuroolissa. Näin on, kun Helsingin Sanomien Tuuni Länsmanista kertovassa artikkelissa puhutaan kaamosoireista, joskin nimenomaan saamelaisen kokemana (HS 12.12.2011, D 1). Myös Lisman kylästä kertovassa artikkelissa pääosassa ovat tämän saamelaiskylän syrjäinen sijainti ja verkko-ongelmat (LK 13.7.2011, A10–A11).

Eroaako luontosuhteen kuvailu sitten eri lehdissä tai eri vuosina? Onko Helsingin Sanomien tapa puhua asioista etäisempi tai selittävämpi kuin pohjoisten lehtien? Aina-kin pohjoinen, paikkaan kiinnittynyt luontosuhde näkyy nimenomaan vuoden 2011 artikkeleissa. Lapin Kansan artikkeli Aslat-Jon Länsmanista on hyvä esimerkki siitä, kuinka toimittaja selvästi ihannoii saamelaista elämää ja Länsmanin valintaa jäädä poromieheksi kotiseudulleen (LK 14.8.2011, O11–O13). Myös Leena Valkeapään muutto Enontekiölle ja elämä mökissä tietömiä taivalten takana kuulostaa romantisoidulta (LK 11.12.2011, O4–O7).

Helsingin Sanomien haastateltavia yhdistää se, että he joko asuvat tai ovat asuneet poissa kotiseudultaan. Suvi Westin kerrotaan juurtuneen Ouluun huononlaisesti ja maailallaan hänen paluutaan metsän keskelle Outakoskelle (HS 17.1.2011, C 1), Niillas Holmbergin puolestaan kerrotaan jo palanneen Tampereelta takaisin kotiseudulleen Utsjoelle (HS 19.10.2011, C 5). Pohjois-Karjalan Liperissä asuva Wimme Saarikin puhuu siitä, kuinka tulee levoton olo, jollei ole käynyt kotiseudullaan pitkään aikaan. Hän haluaa nähdä, onko kotitunturi vielä paikoillaan. (HS 23.4.2011, C 1.) Tuuni Länsmanin mainitaan puolestaan käyvän ”pohjoisessa” mahdollisimman usein (HS 12.12.2011, D 1). Vaikka hänen kerrotaan olevan kotoisin Angelin kylästä ja porosaamelaisesta suvusta, artikkelissa ei poikkeuksellisesti korosteta paikkaa vaan pohjoisuutta yleensä. Se johtune siitä, että kaamosoireista kertovassa artikkelissa vastakkain asetellaan nimenomaan pohjoisen ja etelän luonnonolosuhteita.⁶⁸

Inarilainen-lehdessäkin on nähtävissä tiettyyn paikkaan sidottu luontosuhde: esimerkiksi Rita Maggan kerrotaan kaipaavaan Kutturaan jatkuvasti, päivittäin (5.1.2011, 9). Kaija Paltto taas on juurtunut Lemmenjoelle, eikä kaipaa sieltä pois (In 14.9.2011, 18).

Kuin korostaakseen luonnon tärkeyttä, huomattavan moni haastateltava on nimenomaan vuonna 2011 kuvattu ulkona. Syytä tähän ei pysty sanomaan, mutta se voi olla

---

⁶⁸ Sen sijaan saamelaiskäräjille pyrkivän, Inarista kotoisin olevan ja nyt Helsingissä asuvan Pirita Näkkäläjärven haastattelussa ei puhuta luonnosta. Artikkelissa korostuvat suhde kaupunkiin ja kaupunkisaamelaisien asema.

esimerkiksi käytännöllinen: haastateltava ei ehkä ole halunnut päästää kuvaajaa kotiinsa tai kuvaaminen on teknisesti ollut helpompaa ulkona.

Vuoden 1991 aineistossa luontosuhde on näkyvimmin esillä kahdessa suuressa artikkelissa: Helsingin Sanomien (2.2.1991, B 1) kertoessa Nils-Aslak Valkeapään elinympäristöstä ja kaipuusta tunturiin Enontekiön Pättikällä sekä Lapin Kansan (24.12.1991, 12) Palonojan perheen luonnonläheisestä elämästä porotilalla Vuotsossa.

4.3 Ennakkoluulot sekä tavallisuus ja erilaisuus

Tässä luvussa käsittelen sekä artikkeleja, joissa saamelaisiin suhtaudutaan ennakkoluuloisesti että artikkeleja, joissa heidän erilaisuutensa tai erityisyytensä tulee ilmi. Tähän teemaan kuuluvat osaltaan toiseus, tietämättömyys ja rasismi.

Periaatteessa jokainen (tai lähes jokainen) aineiston artikkeli voisi kuulua käsiteltäväksi tässä luvussa, sillä vaikka erilaisuutta tai erityisyyttä ei olisi kirjoitettu auki, on haastatellussa jotakin erityistä, minkä vuoksi toimittaja on halunnut tehdä hänestä artikkelin. En ole voinut välttyä pohtimasta sitä, miksi saamelaisesta tehdään lehtiartikkeli: mikä onkaan syy ja mikä seuraus? Tekeekö pelkästään se, että jotakuta on haastateltu sanomalehteen hänestä erityisen? Vai pitääkö olla jotenkin erityinen, jotta saa julki tavallisen elämänsä? Onko erikoisuutta ja erityisyyttä pelkästään se, että on saamelainen? Tekeekö juuri saamelaisuus henkilöstä mielenkiintoisen ja artikkelin arvoisen?

Vaikka erilaisuus ja erityisyys voi huokua artikkelista implisiittisesti, on tässä luvussa ensisijaisesti tarkoituksena tarttua kirjoitusten sanamuotoihin, toisin sanoen suoriin mainintoihin ja luonnehdintoihin eriarvoisuudesta ja ennakkoluuloista sekä tavallisuudesta ja erilaisuudesta. Ensiksi mainittuihin liittyy kielteinen näkökulma, pahimmillaan rasismi, kun taas ei-tavallisuuden tai erilaisuuden esiintuontiin liittyy myönteinen tai ymmärtäväinen suhtautuminen tai halu kertoa poikkeavuudesta.

4.3.1 Vuoden 1991 aineisto

Helsingin Sanomat 1991

Helsingin Sanomien artikkeli Mari Boine Persenistä on otsikoitu ”Lapin nainen, ylpeä ja vahva”. Otsikossa mainitaan nimenomaan Lappi, ei Saame tai Saamenmaa, mikä voi johtua siitä, että Lappi on eteläsuomalaiselle lukijalle tutumpi konteksti. Tämän ”maailmanmusiikin saamelaistähden” mukaan ihmisen tulee olla ”vahva ja ylpeä itsestään” ennen kuin muuttuminen on mahdollista – häneltä itseltään se on onnistunut. Ylpeys on

ymmärrettävä tässä myönteisenä omanarvontunteena, ei koppavan tai leuhkan synonyyminä. Artikkelissa kerrotaan, kuinka Boine kasvoi tiukasti uskonnollisessa ympäristössä ja oli lapsuudessaan pakotettu unohtamaan oma äidinkieltensä ja kulttuurinsa. Hän halusi olla norjalainen ja opetti lapselleenkin norjan kieltä. Toisin on nyt: hän laulaa laulunsa saameksi ja näkee ”tehtäväkseen saada muutkin saamelaiset ajattelemaan”. (HS 4.8.1991, A 17.)

Helsingin Sanomien artikkeli Nils-Aslak Valkeapäästä puhuu valtaväestön ennakkoluuloista saamelaisia kohtaan heti ingressissä:

Nils-Aslak Valkeapää on saamelaisuutensa vanki: pienten kielten on vaikea tulla toimeen toistensa kanssa ahtaissa oloissa.

Vain pieni joukko suomalaisista on saamelaisten todellisia ystäviä, yleensä saamelaisiin suhtaudutaan alentuvasti ja rasistisesti. (HS 2.2.1991, B 1.)

Sanottu juontaa juurensa Valkeapään suorasukaiseen sitaattiin, joka kertoo hänen tuntemuksistaan ja kohtelustaan näyttelyesineenä:

”Minua kohdellaan monissa paikoin kuin koruna, kutsutaan ja asetetaan edustamaan maata milloin mihinkin näyteikkunaan. Suomalaisessa taidemaailmassa minua pidetään paljolti pintaliitäjänä, huuhaana. Useille julkisuuden välineille naima-aslakat ovat paljon tärkeämpiä kuin todellisuus. Yleistä hyväksyntää ei ole. Vain pieni joukko suomalaisia on todellisia ystäviä ilman rasismia ja väheksynnän leimaamia ajatuksia.” (HS 2.2.1991, B 1.)

Valkeapää on erilainen myös saamelaisyhteisön sisällä: Hänestä ei tullut poromiestä, sillä hän ei kyennyt tappamaan poroa. Omista kokemuksista ja tuntemuksista sukeutui palkittu ”*Beaivi Áhčázan*” -teos, jonka minä on ”epäsankari”, ”saamelaisessa yhteisönsään sairas poikkeusyksilö”, jolle nauretaan salaa ja jota samalla pelätään. (HS 2.2.1991, B 1.)

Inarinmaa 1991

Inarinmaa-lehdessä on henkilöartikkeleja harvassa, eikä niissä ole varsinaisia erilaisuuden, saati rasismia kuvauksia. Huomiota herättää kuitenkin artikkeli Rauna Paadar-Leivosta. Värikäs kirjoitustyyli korostaa selvästi Paadar-Leivon persoonaa ja tekoja, vaikka erityistä mainintaa erilaisuudesta tai erityisyydestä ei olekaan (In 16.10.1991, 12; ks. luku 4.1.1, sivu 65).

Lapin Kansa 1991

Palonjojan poronhoitajaperheen jäsenet ovat lähtökohtaisesti ns. tavallisia saamelaisia, he eivät ole julkisuuden henkilöitä, kuten taiteilijoita tai poliitikkoja, tai sellaisiksi pyrkiviä. Saamelaisuutensa takia he eivät kuitenkaan ole aivan tavallisia suomalaisia, minä toimittaja on halunnut tuoda esiin heti artikkelin aluksi:

Palonjojan perhe Sodankylän Vuotsosta on aivan tavallinen suomalainen perhe. Tai oikeastaan ei. Palonjojat ovat nimittäin saamelaisia ja he elävät hyvin luonnonläheistä elämää Suomen eteläisimmässä saamelaiskylässä. (LK 24.12.1991, 12.)

Tämä on esimerkki kategorisoimisesta meihin – tavallisiin suomalaisiin, ja heihin – saamelaisiin, joissa annetaan ymmärtää olevan jotakin erikoista. Palonjojat ovat sekä suomalaisia että saamelaisia, kuuluvat ryhmään ryhmän sisällä.

Artikkelissa saamenpuvut, saamen kieli, porotalous ja otsikkoon nostettu luonnon lähellä eläminen ovat tyypillisiä saamelaisstereotyyppioita, samoin kuin tietynlainen vanhankantaisuus ja menneisyydestä ammentaminen. Isännän kerrotaan heinittävän perhekuntansa karvakenkiä ja emännän pitävän lapiniltoja, joissa hän kertoo ”poronhoidosta ja lappalaisesta elämästä”. ”Armin ohjelmistoon kuuluvat myös joiut, saamenkieliset laulut, vanhat lapintarinat ja jutut.” Artikkelissa todellakin puhutaan lapinkielisistä lauluista, lapinpuvusta, lapinilloista ja lappalaisesta elämästä. Toisaalta artikkelissa puhutaan saamen kielestä ja perheen saamelaisuudesta, kun ne yhdistyvät elämään haastatteluajankohtana. Vastakkaisena perinteiselle saamelaiselämälle esiintyy nykytekniikka: ”Mutta nuoriso on nuorisoa nytkin. Tietokoneet kiinnostavat tällä haavaa enemmän kuin vanhalta kalskahtava saamenkieli.” Etelän turistin mielestä perheen elämä on kuitenkin ”eksoottista ja värikästä”. (LK 24.12.1991, 12; ks. liite 3.)

Perheen emäntä Armi Palonjoja on päässyt myös toiseen lehtiartikkeliin (LK 14.9.1991, 12). Ruskaviikoilla hän järjestää toisen vuotsolaisen poroemännän, Tuula-Maija Magga-Hetan kanssa ohjelmaillan, jossa nämä tarinoivat ja joikaavat. Tekstissä kerrotaan, kuinka ”[j]utut tulivat elävästä elämästä ja naurattivat. Ja joikata tytöt tohtivat hienosti ja herkästi ihan koko sydäimestään”. (Mp.) Tässä huomio kiinnittyy aikuisia naisia halventavaan työttölyyn, mikä muutoin asiallisessa tekstissä on poikkeus.

”Vuotsolaisvaimojen” sketsit lähtevät saamelaisuudesta, vaikka Magga-Hetta on monesti arvostellut saamelaisuuden uhraamista matkailun tarkoituksiin. ”Mutta me esitämme ne itse saamelaisina. Siinä on se ero, että minä olen saamelaisena vastuussa omalle kulttuurilleni ja kansalleni.” (LK 14.9.1991, 12.) Lausuma pitää sisällään sen,

että Palonoja ja Magga-Hetta ovat saamelaisuuden asiantuntijoita, ja nämä yksittäiset ihmiset edustavat koko kategoriaa, saamelaisia. Jäsenyys saamelaisryhmässä oikeuttaa asianosaispuheen ja tekee siitä vakuuttavampaa ja varteenotettavampaa. (Juhila 2012, 177.)

Armi Palonojan kerrotaan havainneen, että turisti todella tahtoo ”tietää ja kuulla, kuinka saamen väki arkeaan elää”. Monen käsitys on yllättävän hatara: ”Yhä kysytään, asuvatko saamelaiset kodassa vai talossa”, hän kertoo. Tyhmistä kysymyksistä Palonoja ei harmistu: ”Sillä meidän oma vikahan se on, että kuva on vääristynyt. Itsekin olen poseerannut postikorttia varten lapinpukuisena kodan edessä.” (LK 14.9.1991, 12.) Ohjelmailloilla onkin paitsi viihdyttävä, myös sivistävä tarkoitus:

Väärät käsitykset Armi oikoo asiallisesti ja vähäeleisen hauskasti. Torstai-iltana hän vakuutti turisteille, että lappalainen elämäntapa säilyy, vaikka konevoima kuljettaa ja talossa asutaan. ”Kyllä me silti elämme hyvin lähellä luontoa.” (LK 14.9.1991, 12.)

Edellä mainitussa lainauksessa tulee hyvin esiin se, kuinka tutkimukseni luontoluvussa 4.2 (sivulta 77 alkaen) käsittelemäni saamelaisten luontosuhde on osa ennakkoluulojen diskurssia. Samoin se näyttää, kuinka toimittaja käyttää ”lappalainen”-sanaa. Aiemmassa lainauksessa ”lapinpuku” puolestaan on laitettu Armi Palonojan sitaattiin. (LK 14.9.1991, 12.)

Artikkeli Angelin kylän lapsista kertoo lasten pitkistä koulumatkoista. Osa lapsista asuu kotona ja käy koulussa kymmenien kilometrien päässä taksilla, osa asuu asuntolassa välttääkseen jopa 200 kilometrin matkan kotoa kouluun. Ingressi kertoo artikkelista olennaisen: ”Jokaisella on tänään Suomessa mahdollisuus saada kouluopetusta riittävästi, mutta edelleen koulunkäynnin olosuhteissa ja opetuksen sisällössä olisi kehittämistä”. (LK 14.4.1991, 9.) Artikkeli kertoo angelilaisten elämästä arvottamatta heitä erilaisiksi tai vertaamatta heitä muihin. Heidän elämänsä ja paikallisten olosuhteiden erityisyys on kuitenkin artikkelin pääsisältö.

Artikkeli väitöskirjan laatineesta Nilla Outakoskesta keskittyy lähinnä esittelemään tutkimuksen kohteena olevan herätysjohtaja Lars Levi Laestadiuksen vaikutusta saamelaisiin. Erilliseen ruutuun on laitettu otsikko ”Saamelaisten syrjintä jatkuu” ja Outakosken sitaattit:

”Työni pontimena on osaltaan myös turhautuneisuuden tunne, sillä saamelaisten syrjintä jatkuu edelleen. Saamelaisten suhteen Suomi ei ole oikeusvaltio. Vaikka

saamelaisia ei enää alistetakaan miekalla ja kirveellä, niin syrjintä ja sivuuttaminen jatkuvat edelleen.” [...]

”Saamelaiset ovat edelleen toisen luokan kansalaisia. Suomalaisille vastaavat oikeudet on taattu lailla, mutta näin ei saamelaisten kohdalla ole toimittu”, Nilla Outakoski suomii. (LK 10.5.1991, 11.)

Kenties maailman tunnetuimmasta saamelaisesta, Nils Aslak Valkeapäästä todetaan, että ”[h]änen olemuksensa on hiljainen ja hieman mystinen, monen mielestä tyypillisen saamelainen” (LK 26.1.1991, 8). ”Saamelaisten lähettilään” Valkeapään kutsuminen ”hieman mystiseksi” saa hänet vaikuttamaan erikoiselta. Samalla kuitenkin leimataan myös kaikki muut saamelaiset.

4.3.2 Vuoden 2011 aineisto

Helsingin Sanomat 2011

Skábmagovat-elokuvafestivaalin johtajasta Suvi Westistä on julkaistu haastattelu tammikuussa ennen inarilaisen festivaalin alkamista. Ajankohtainen tapahtuma on epäilemättä ollut syynä haastatteluun, mutta West pääsee samalla puhumaan myös saamelaisten kohtelusta. Jo otsikko kertoo Westin huolesta: ”Rasismi osuu myös saamelaisiin”. Tätä Outakoskelta Ouluun muuttanutta dokumentintekijää satuttavat vähäinen tieto saamelaisista ja pinttyneet ennakkoluulot, ja hän kertoo luulleensa rasismin jääneen 50-luvulle. ”Huvittavaksi West kokee ennakkoluulon saamelaisista spirituaalisina, mystisinä ihmisinä.” (HS 17.1.2011, C 1).

Vaivihkaa edellä mainittua ennakkoluuloa tulee vahvistaneeksi todeksi herännäisuskovaisten piirissä kasvanut muusikko Wimpe Saari, jonka haastattelu lienee tehty Teosto-palkinnon saannin vuoksi. Saari ”puhuu tunteesta, jossa ihminen saa yhteyden johonkin voimakkaaseen ja voimistavaan, mystiseen ja näkymättömään. On se sitten kristin tai luonnonuskoa tai jotain muuta, ei ole niin väliä.” ”Jo nuorena näin esi-isien sielujen virran välillä hyvinkin vahvana”, Saari kertoo. (HS 23.4.2011, C 1.) Toisaalta Saaren haastattelu kertoo saamelaisten omista ennakkoluuloista ja käsityksistä siitä, mikä on sopivaa: ”Uskonnolliset säännöt ja yhteisön paine veivät musiikkiin rakastuneen nuoren vuosien syyllisyyspainiskeluun siitä, mitä ylipäätään saa tehdä ja ajatella.” Joikaamista pidettiin syntinä. (Mp.)

Saamelaiskäräjävaaliartikkelissa (HS 2.10.2011, A 10) ehdokas Petra Magga-Vars toteaa, että ”[h]e kyllä varmasti joutuvat taistelemaan identiteettinsä ja oikeuksiensa puolesta enemmän kuin me”. ”Heillä” hän tarkoittaa ulkosaamelaisia, ”meillä” saame-

laisalueella asuvia. Näin saamelaiden erityisyys ja erilaisuus tulee ilmi suhteessa toisiin saamelaisiin, ei valtaväestöön.

”Suomi tuli Saamenmaahan” -dokumenttiin on haastateltu kolmea aikuista, jotka lapsina joutuivat eroon perheistään asuntolakouluihin. Esityspäivän lehteen painettu esitelyteksti päättyy riipaisevasti: ”Dokumentti kertoo, miten kovasti äidinkielen kadottaminen ja saamelaislapsen syrjityksi tuleminen pelko satuttavat. Eikä Suomi ole pyytänyt anteeksi. Kanada on.” (HS 6.2.2011, D 11.)

Inarilainen 2011

Kutturan kylästä kirjan kirjoittanut Rita Magga kertoo Inarilaisen haastattelussa, kuinka tietämättömyys satuttaa. Kun hänet valittiin uuden kotipaikkakuntansa Kempeleen valtuustoon ”[e]nsimmäisessä kokouksessa eräs valtuutetuista tuli sanomaan, että hyvä että sinut valittiin valtuustoon, nythän sinä voit tulla kunnanhallituksen saunailtaan joikkaamaan”.

Magga kertoo myös toisen esimerkin ihmisten tietämättömyydestä:

”Ennen luulin ihmisten kyselevän leikillään esimerkiksi siitä, miten saamme ruuan säilymään. Että onko meillä sähköt ja jääkaappi. Mutta kun tuollaisia kysymyksiä tulee jatkuvasti, tulee olo, ettei kysymyksiä esitetäkään leikillään. Monet kysymykset ovat yhtä aikaa naurettavia ja loukkaavia.” (In 5.1.2011, 9.)

Rita Maggan esimerkit pureutuvat siihen todellisuuteen, että saamelaisuus nähdään jonakin vanhakantaisena ja että saamelainen kelpaa kyllä viihdyttäjäksi, mutta ei vakavasti otettavaksi päätöksentekijäksi. Tietoa saamelaiskulttuurista tarvitaan lisää ja tiedonlevittäjän roolin Magga onkin omaksunut. Tässä artikkelissa monet saamelaisstereotypiat ovat Maggan omia kokemuksia, eivät toimittajan luomia kuvauksia tai ennakkoluuloja. Ne kertovat tästä päivästä (haastatteluhetken tilanteesta) toisin kuin seuraavat Suomenrinteen ja Morottajan kokemukset, jotka liittyvät selvästi menneeseen.

Kätilö Kaarin Suomenrinne muistelee omia evakkokokemuksiaan (In 28.4.2011, 9). Kaikesta huomaa, että tietoisuus ja arvostus eivät ole olleet suurta:

Kaarin Suomenrinne muistaa, että evakkopitäjässä Ylivieskassa utsjokisia ei kohdeltu kovin kohteliaasti. He vaistosivat, että monessa ökytalossa saamelaisia pidettiin toisen luokan mustalaisina. [...]

Kaarin arvelee, että oliko ihmekään, jos monenlaisia ennakkoluuloja oli, koska kansakoulun oppikirjoissakin saamelaiset esiteltiin pieninä ja mustina alkuasukkaina. (In 28.4.2011, 9.)

Inarinsaamelainen Hans Morottaja puolestaan kertoo asenteesta saamen kieleen:

Inarinsaame joutui aallonpohjaan sotien jälkeen, eivätkä inarinsaamelaiset uskal-
taneet puhua omaa kieltään etteivät olisi joutuneet pilkan kohteeksi.

”Omaa äidinkieltä hävettiin ja sitä ei haluttu puhua edes omille lapsille. Täs-
tähän aiheutui se, että yksi sukupolvi ei oppinut inarinsaamea. Ketjusta jäi yksi
lenkki pois.” (In 24.8.2011, 16.)

Lähimenneisyyteen kuuluvat puolestaan viittaukset ”Pirkka-Pekka Peteliuksen ja
Aake Kallialan nunnuka-saamelaisiin, joista monet loukkaantuivat aikoinaan”. Kun
toimittaja kysyy nykypäivän tunnetuimpiin nuoriin saamelaisiin kuuluvilta ”Märät sä-
pikkää” -televisiosarjan juontajilta Suvi Westiltä ja Anne Kirste Aikiolta, muistavatko
he nämä, kaksikko vastaa:

”Ovat ne muistissa, ne ovat legendaarisia sketsejä. On ollut järkytys kulkea Hel-
singissä ja kuulla ihmisten mielikuvia saamelaisista. Suuri osa ihmisistä ajattelee,
että saamelaiset ovat harvahampaisia, koukkuselkäisiä, sivistymättömiä samaane-
ja.

Toisaalta on ollut oikeastaan piristävää, että saamelaisista on väännetty vitsiä.
Meillä sarjamme tulee olemaan vastaisku niille; nyt on pay back time. Peilaamme
suomalaisen kulttuurin saamelaiskäsitystä ja pääsemme revittelemään sillä. Em-
me käytä enää vanhoja stereotypioita, vaan luomme uusia. Metsäläinen, likainen,
juoppo saamelaiskuva häipyä, ja tilalle tulee uusi - mutta ei välttämättä parempi.”
(In 21.12.2011, 13.)

West ja Aikio, Mari Boine sekä Wimpe Saari ovat esimerkkejä siitä, kuinka saamelai-
set voivat uudistaa kulttuuriaan sisältäpäin. He ovat tuoneet esille kielteisiä asioita ja
kapinoivat ahdasta muottia vastaan. Kyseessä on vastadiskurssi sankarillisuutta ja kiil-
tokuvamaisuutta kohtaan. Westin ja Aikion kohdalla voitaneen puhua poikkeavan kate-
gorian tuottamisesta, sillä he eivät välttämättä mahdu tyypillisen saamelaisen katego-
riajäsenyyteen.

Merja Aletta Ranttilasta kertovassa artikkelissa keskiössä on henkilökohtainen sel-
viytymistarina, vaikka pontimena kirjoitukseen onkin ollut tuleva näyttely. Taiteilija
esitetään mm. alkoholismista selvinneenä oman elämänsä sankarina. Otsikkona on
”Merja Aletta Ranttilan Hullut Päivät”, missä ”Hullut Päivät” saattaa viitata Ranttilan
omaan, taakse jääneeseen kovaan elämään. Nyt hänen kerrotaan kuitenkin päässeensä
maalaamalla irti menneisyyden varjosta. (In 26.10.2011, 14.) Toisaalta ilmaisu saattaa
viitata tulevaan myyntinäyttelyyn: lukija voi epäillä, myydäänkö tauluja halvalla erityi-
sesti pääkaupungista tutun suuren tavaratalon alennusmyyntien mallin mukaisesti. Se ei
artikkelista selviä.

Inarilainen kertoo myös Voima-lehden artikkelista Mari Boinesta. Siinä tulee hyvin esiin se, kuinka ympäristö ja Boinen omat vanhemmat eivät hyväksyneet kaikkia saamelaisia elementtejä:

Lestadiolaisessa ympäristössä sallittiin kyllä saamen puhuminen, mutta joikamista ja vanhaa saamelaista, suullista perimätietoa ja tarinoita ei hyväksytty. [...]

Kun Mari Boine alkoi joikata, hän huomasi surukseen, etteivät hänen vanhempansa pitäneet siitä. Tyttären touhulle ei ymmärrystä löytynyt. Se oli ristiriitaista. (In 13.7.2011, 6.)

Saamelaiskäräjäehdokkaas Anna Morottajasta todetaan, että hänellä on kokemusta siitä, että kaikki saamelaiset eivät ole samanlaisia. Tällä viitataan siihen, että Morottaja Oulussa kymmenen vuotta asuneena ymmärtää kaupunkisaamelaisten erilaisen tilanteen saamelaisalueella asuviin ja luontaiselinkeinojen parissa työskenteleviin verrattuna. (In 21.9.2011, 10.)

Saamelaiskäräjävaaleista puhutaan myös Inarilaisen aiemmassa artikkelissa, jossa käsitellään ehdokkaana olevan puheenjohtaja Klemetti Näkkäljärven blogia, jossa hän on ottanut kantaa vihapuheiden yleistymiseen. Näkkäljärvi on maininnut internetin keskustelupalstat, mutta viittaa myös 1990-luvulle, jolloin lappalaiskulttuuri- ja perinneyhdistyksen toimittaman ”Kiisa”-julkaisun vihapuheet saamelaisia kohtaan olivat vertaansa vailla. Nyt 2011 saman yhdistyksen henkilöt ovat nostattamassa Näkkäljärven mukaan ”samanlaisen vihapuheiden ja propagandan aallon”. Näkkäljärvi peräänkuuluttaakin tulevilta käräjäjäseniltä vahvuutta ja järkähtämättömyyttä edistää saamelaisten oikeuksia pienen mutta äänekkään vihaliikkeen painostuksesta huolimatta. (In 17.8.2011, 5.)

Lapin Kansa 2011

Lapin Kansan artikkeli suomalaisesta taiteilija-tutkijasta Leena Valkeapäästä kertoo saamelaisyhteisön kritiikistä Valkeapäästä kohtaan. Artikkelissa kerrotaan, että ”[a]ivan kaikki saamelaiset eivät ole sulattaneet elämänsä analysointia ulkopuolisen silmin”. Toimittaja kirjoittaa Valkeapäästä: ”Ympäristötaiteilija, taiteiden tohtori, Leena Valkeapää, promies Oula A. Valkeapään riukuvaimo Turusta on outo lintu. Muuallakin kuin keskellä erämaata, kotonaan Enontekiön Kivijärvellä.” (LK 11.12.2011, O5–O6). Myös jo ingressi tavallaan pohjustaa outoutta: ”Leena Valkeapää rakastui, muutti sähköttömään mökkiin tiettemien taivalten taakse ja alkoi kuunnella tuulta” (mas. O1). Itse ymmärrän outoudella viitattavan ennen kaikkea kahden erilaisen maailman, akateemi-

sen eteläsuomalaisen ja pohjoisen erämaan, saamelaisen ja ei-saamelaisen, kohtaamiseen – kumpikin kun näyttää toisaalta katsottuna hyvin erilaiselta.

Leena Valkeapään haastattelu on poikkeuksellinen esimerkki siitä, kuinka outoutta ja erilaisuutta korostetaan poikkeavasta suunnasta: saamelaisten keskellä suomalainen on vähemmistöinä. Akateemisuus ei myöskään ole saamelaisten keskuudessa valtavirtaa. Valkeapää on väkevä esimerkki saamelaiskulttuurin keskellä elävästä ei-saamelaisesta. Toinen tällainen on Hertsegoivnassa syntynyt sairaanhoitaja Indira Niittyvuopio. Artikkelinä on kuvaus hänen tiestään Balkanilta Lappiin poromiehen vaimoksi, ja erilaisuuden kokemisesta: ”Oli kauheata siirtyä kaupungista niin hiljaiseen paikkaan. Kielitaito ei alussa riittänyt kanssakäymiseen”, Niittyvuopio kertoo. Myös ensimmäiset poroerotukset olivat pelottavia. Artikkelissa nostetaan esiin Indira Niittyvuopion erilaisuus myös uskonnon tasolla: ”Indira on muslimi mutta viettää joulua ja tukee perheen kolmen lapsen luterilaista kasvatusta.” (LK 7.10.2011, O4–O5.)

Edellä mainittujen artikkelien valossa erilainen voi yhtä hyvin olla ei-saamelainen saamelaisten keskuudessa kuin päinvastoin. Niittyvuopion kohdalla puhutaan lähinnä hänen omista tuntemuksistaan, kun taas Valkeapään erilaisuutta korostavat nimenomaan toimittajan sanavalinnat.

Ari Leppäjärveä kuvattiin ”Poropoika”-kirjaan hänen ollessaan poikanen. Näin hänet ikään kuin nostettiin esiin malliksi edustamaan saamelaisia. Leppäjärvi kuitenkin toteaa haastattelussa:

”En kokenut missään vaiheessa minkäänlaista arvonn tai aseman nousua. Kaverit suhtautuivat minuun koko ajan samalla tavalla kuin ennen.” (LK 24.5.2011, O5.)

Poromies Aslat-Jon Länsmanin erilaisuus tuodaan ilmi heti ingressissä, jossa todetaan, että hän valitsi toisin kuin muut. ”Hän jäi huolehtimaan sukunsa perinteistä, kun ikätoverit lähtivät etelään.” Leipätekstissä jatketaan samasta aiheesta:

Länsman jäi ja otti samalla harteilleen suuren vastuun. Hän kuuluu siihen harvalukaiseen nuorisjoukkoon, joiden harteilla lepää elinvoimainen perinteinen saamelaiskulttuuri, se saamelaisuus, jossa ei ole etuliitettä city. (LK 14.8.2011, O11.)

Jon-Aslat Länsmanin haastattelussa poromiehenä työskentely kuvataan hyvin myönteisenä asiana. Päinvastoin on Kalevi Paadarin kohdalla. Vuoden saamelaiseksikin valittu, inarinsaamelaista sukua olevan Paadarin haastattelussa ”Taistelu porotokasta” puhutaan Nellimin porokiistasta. Parinsadan asukkaan Nellimin kylän kerrotaan jakautu-

neen kahteen leiriin jo metsäkiistan aikana, nyt vain kiistan kohde on vaihtunut. Näree ovat aiheuttaneet epäoikeudenmukaisiksi koetut poroteurastukset ja kapinallisten, joihin Paadar kuuluu yhdessä kahden veljensä ja neljännen poromiehen kanssa, saama myönteinen julkisuus. Artikkelit antaa ymmärtää, että saamelaisia on suuttunut saamelaisille:

Hän [Kalevi Paadar] tietää, että saamelaiskortin nostaminen porokiistapöytä on suuttanut monet. Heidän joukossaan ovat ne saamelaiset, jotka harjoittavat perinteistä poroelinkeinoja samassa paliskunnassa kuin nellimiläiset. (LK 8.10.2011, A4.)

Poroteurastusriitaa, jonka syynä on poroteurastusten laskentamallin muutokset vuonna 2003, on puitu monessa oikeusasteessa. Korkein hallinto-oikeus antoi siunauksensa teurastuksille, mihin nellimiläiset eivät tyytyneet, vaan valittivat YK:n ihmisoikeuskomiteaan. He vetosivat siihen, että ”teurastusvaatimus ja siitä kertyneet rästit estävät saamelaisen elinkeinon ja kulttuurin harjoittamisen ja johtavat siten saamelaisten syrjintään”. (LK 8.10.2011, A4.)

Saamelaisia asetellaan vastakkain myös Enontekiön saamelaisyhdistyksen *Johtti Sápmelaččat* ry:n puheenjohtajan Samuli Näkkälän haastattelussa. Puhe siinä on nimenomaan Enontekiön saamelaisten jäämisestä Inarin saamelaisten varjoon, ei saamelaisten jäämisestä valtaväestön jalkoihin. Keskeistä on saamelaisten eriarvoistumisen kokemus, kun valta, päätöksenteko, saamelaiskulttuurin kehittäminen ja valtiolta saadut rahat keskittyvät Inariin. Kulttuurikeskus Sajos rakennettiin Inariin ja Saamelaiskäräjien kokoukset ovat yleensä siellä, Enontekiöltä pitkän ja hankalan matkan päässä. (LK 22.8.2011, A12.)

Lapin Kansan artikkeli ”Kättentöistä tuli Maarit Maggan toinen elämä” (LK 18.11.2011, O14) kertoo ensisijaisesti Maggan käsityönäyttelystä saamelaismuseo Siidassa. Näyttely, ja sen vuoksi artikkelikin, on hyvin henkilökohtainen, ja kertoo paljon käsityöntekijästä. Näyttelyssä Magga pohtii surun ja luovuuden suhdetta. Artikkelissa kerrotaan, kuinka kuukausi ennen lapsensa kuolemaa Magga näki enneunen, ja kuinka kaksi kuukautta kuoleman jälkeen hän puki unensa sanoiksi ja kuviksi kankaalle kirjoamalla. (Mp.) Artikkelit saattaa huomaamattaan vahvistaa kuvaa saamelaisista mystisinä ihmisinä, joilla on suhde henki- ja unimaailmaan. Itse sen sijaan näen artikkelin myös yhtenä vaikeuksien kautta voittoon -tapauksena, joka kertoo suruaan työstäneestä, käsittään kätevästä ja taiteellisesta ihmisestä.

Kaupunkisaamelainen Berit-Ellen Proksi kertoo, ettei nuorempana osannut arvostaa omia juuriaan ja kieltään. Nyt on toisin: oman identiteetin ainutlaatuisuus nousee hel-

posti esiin valtavirtasuomalaisten kesellä. (LK 31.1.2011, O13.) Asuntolakoulua käyneestä Kirsti Länsmanista puolestaan kerrotaan, ettei hän saamea puhuneena ymmärtänyt aluksi suomenkielisestä opetuksesta mitään. Kielitaidottomuus teki hänestä erilaisen suhteessa muihin – erilaisuus-sanaa ei tosin artikkelissa käytetä. Saamelaiset haluttiin suomalaistaa. ”Saamelaisuus oli jotakin villiä, suomalaisuus sivistystä”, Länsman kertoo. (LK 21.1.2011, O12.⁶⁹)

4.3.3 Yhteenveto ja tulokset

Puhuttaessa erilaisuudesta olisi hyvä muistaa, että kyse ei ole vain toisten ”toiseudesta”, vaan myös ”meistä” ja ”meidän” erilaisuudestamme suhteessa muihin ja toinen toiseemme. Jokainen on erilainen, mutta eri tavoin. (Lehtonen & Löytty 2003, 13.) Siksi on epäoikeudenmukaista kiinnittää erityistä huomiota saamelaisten erilaisuuteen, kun todellisuudessa ketä tahansa voi kutsua erilaiseksi, kun häntä verrataan muihin: ei-saamelainenkin on erilainen, kun häntä verrataan saamelaisiin. Tässä tutkimuksessa saamelainen erilaisuus vertautuu helposti suomalaiseen enemmistökulttuuriin, sillä artikkelit on kirjoitettu suomalaisiin sanomalehtiin.

Stuart Hall (2003, 253–254) on diskurssien tuottamisessa tehnyt eron geneettisistä ja biologisista eroista perustuvaan ”rotuun” ja kulttuurisista ja uskonnollisista piirteistä perustuvaan ”etnisyyteen”. Biologinen ja kulttuurinen eronteko ovat kaksi rasismin rekisteriä ja ne vaikuttavat useimmiten samanaikaisesti (mts. 255). Saamelaisten kohdalla on kuitenkin kyse nimenomaan jälkimmäisestä, etnisyydestä, sillä vain hyvin harvassa kohdassa käsitellään saamelaisten geneettiseen ulkonäköön liittyviä seikkoja.

Saamelaisten erilaisuus ja erityisyys on yksinkertaisimmillaan saamelaisena oloa ja saamelaisia tapoja, jotka poikkeavat valtaväestön tavoista. Toisaalta eroa voidaan tehdä myös saamelaisväestön sisällä: esimerkiksi jakaa kaupunkisaamelaisiin ja saamelaisaluella asuviin saamelaisiin, Inarissa ja Enontekiöllä asuviin (LK 22.8.2011, A12) sekä niihin, jotka ovat saaneet vaalikelpoisuuden Saamelaiskäräjien vaaleissa ja niihin, jotka eivät sitä ole saaneet (In 21.9.2011, 10; In 19.10.2011, 5). Varsinaista rasismia kuvataan kuitenkin vain vähän.

Joissakin artikkeleissa erityisyys pitää sisällään vaikeuksien kautta voittoon -kuvauksen, jossa henkilöt esitetään ainakin oman elämänsä sankareina. Tällaisia ovat

---

⁶⁹ Kirsti Länsmania on haastateltu myös toiseen Lapin Kansan artikkeliin. Tämä 6.2.2011 julkaistu artikkeli käsittelee erityisesti saamen kieltä ja kielenvaihtoa saamesta suomeen, joten olen käsitellyt artikkelia saamen kieltä koskevassa luvussa 4.4.2 sivulla 105.

lapsuuden karuista asuntolakokemuksista ja saamen kielen vaientamisesta selvinnyt Kirsti Länsman (HS 6.2.2011, D 11; LK 6.2.2011, O20), muun muassa alkoholismista ja masennuksesta selvinnyt Merja Aletta Ranttila (In 26.10.2011, 14) sekä lestadio-laisessa ympäristössä kasvanut Mari Boine Persen, jolle joikaaminen oli kiellettyä (HS 4.8.1991, A 17; In 13.7.2011, 6). Lisäksi kolttasaamelainen Jouni Moshnikoff, joka joutui koulussa tappelemaan oman kielensä takia ja opettelemaan vierasta kieltä suomea, on sittemmin tehnyt vuosikymmeniä työtä koltan kielen ja kulttuurin säilyttämiseksi (HS 11.9.1991, A 4; LK 17.3.2011, O13). Vaikka lehtihaastatteluihin suostuvien ihmisten voi olettaa olevan normaalia avoimempia ja valmiimpia kertomaan itsestään, vaatii rohkeutta puhua julkisuudessa vähättelevästä ja halventavasta suhtautumisesta sekä kielteisistä kokemuksista, kuten alkoholismista tai karuista asuntolakokemuksista. Kokemusten sijoittuminen menneisyyteen toki varmasti auttaa siihen, kuinka kielteisistä asioista pystyy puhumaan.

Kielteiset kokemukset ovat yleensä haastateltavien kertomia. Mikäli toimittajalla olisi henkilökohtaisia ennakkoluuloja, ei hän itse voisi sätta tai soimata haastateltavansa: vaikka Suomessa on lehdistön- ja ilmaisunvapaus, mitä tahansa kielteisistä ei voi henkilöstä kirjoittaa syylistymättä esimerkiksi kunnianloukkaukseen, rasismiin tai yksityisyydensuojan loukkaukseen. Toimittaja voi toki hienovaraisesti tuoda esiin omia käsityksiään haastateltavastaan ja lukija voi ainakin rivien välistä tulkita kirjoittajan ennakkoluuloja. Leena Valkeapään kohdalla toimittajan kokemaa outoutta ei kuitenkaan ole piiloteltu – tosin merkille pantavaa on se, että oudon leiman saa tässä ei-saamelainen valtaväestön edustaja (ks. LK 11.12.2011, O5).

Pohjimmiltaan haastateltavat ovat tavallisia ihmisiä, joista lähes jokainen on julkisuuden henkilö työnsä kautta (ks. liite 2). Todellisia ”taviksia” on hyvin vähän. Tällaisia ovat lähinnä Palonojan perheen jäsenet (LK 24.12.1991, 12), nuoret saamelaiset Aslat-Jon Länsman (LK 14.8.2011, O10–O13) ja Berit-Ellen Proksi (LK 31.1.2011, O12–O13) sekä pari saamelaiskäräjien vaaliehdokasta, jotka lienevät hekin paikallisesti tunnettuja henkilöitä. Tietenkin esimerkiksi se, kuinka hyvin lukija tuntee saamelaiskulttuuria, vaikuttaa haastateltavien tunnistamiseen ja julkisuuden henkilönä pitämiseen. Oma käsitykseni ”saamelaisjulkikkudesta” saattaa poiketa saamelaisen käsityksestä tai Saamenmaassa asuvan käsityksestä. Joka tapauksessa käsitykseni todennäköisesti poikkeaa täysin saamelaiskulttuuria tuntemattoman käsityksistä.

4.4 Saamen kielet

Tässä saamen kieli -otsikon alle kuuluvat kaikki artikkelit, joissa käsitellään jotakin saamen kieltä ja suhdetta siihen. Jollekin saame on äidinkieli, toiselle vieras kieli, monen ammatti perustuu saamen kieleen, kuten kirjailijan ja muusikon. Suhde saameen voi olla hyvin monenlainen, ja seuraavassa esitän, missä kaikissa yhteyksissä saamesta artikkeleissa puhutaan.

4.4.1 Vuoden 1991 aineisto

Helsingin Sanomat 1991

Helsingin Sanomissa koltansaamelainen Jouni Mosnikoff näyttäytyy omalle kielelleen omistautuneena miehenä. Suomi–koltansaame-sanakirjaa varten hän on kerännyt koltansaamenkielisiä sanoja 20 vuotta ja jatkaa kielen tallentamista sanakirjan ilmestyttyäkin. Koulussa Mosnikoff ei ole voinut käyttää äidinkieltään koltansaamea, koska opettaja osasi vain suomea, joten aloittaessaan sanakirja-aineiston keruun hän ei ollut koskaan kirjoittanut sanaakaan koltansaamea. (HS 11.9.1991, A 4.)

Toinen kielelleen omistautunut on norjansaamelainen muusikko Mari Boine Persen. Boine Persenistä todetaan, että ”[h]änellä on pelissä oma kieli ja kulttuuri. Hän laulaa laulunsa saamen kielellä, ja vaihtaa norjaksi silloin, kun kaikki piikit sojottavat kohti Norjan hallitusta.” (HS 24.5.1991, D 14.)

Nils-Aslak Valkeapään Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnolla palkitusta teoksesta puolestaan todetaan:

Kirja antaa ilmaisun saamen kulttuurihistorialle ja osoittaa lukijalle sen kielen rikkauden. Sanojen kaksois- ja monimerkityksisyys innoittaa lukijan ajattelua, luo saamelaisiin uskoa ja ylpeyttä omasta kielestään ja vaikuttaa rajoja rikkovasti kaikkeen yksitasoiseen kielenkäyttöön. [...] (HS 26.1.1991, B 3.)

Valkeapään kerrotaan käyttäneen kaikkia kielen mahdollisuuksia sekä syventyneen poronhoidon termistöön (HS 26.1.1991, B 3). Toisessa artikkelissa kiinnitetään huomiota muun muassa siihen, että ”[t]ekstit voidaan kääntää muille kielille, mutta koko opus ei käänny vieraille kielille”. ”Teoksen moniselitteiset tekstit eivät avaudu kaikessa vivah-teikkuudessaan ja sanaleikeissään saamea äidinkielenään ymmärtävillekään.” (HS 2.2.1991, B 1.)

Inarinmaa 1991

Utsjokisen peruskoulun opettaja Heikki Armas Lukkarin haastattelun ydinsanoma on se, että suomalaisille annettavan saamen opetuksen sijaan voimavarat tulisi suunnata saamelaiseen aikuisväestöön, joka sitten siirtäisi ”saamelaisia tuntejaan kotipiirissä”. Lukkarin kerrotaan myös tekevän Iisko Saran kanssa saamenkielistä biologian oppikirjasarjaa, jonka valmistumista hidastaa kuitenkin vastarinta, jota on esitetty, kun tukena halutaan käyttää suomen kieltä. (Im 4.9.1991, 4.) Se, ketkä vastarintaa ovat esittäneet, ei tekstistä selviä.

Artikkelissa on selkeä me ja he -vastakkainasettelu saamelaisten ja saamen kielen sekä suomalaisten ja suomen kielen välillä. Jo otsikossa lukee, että saamea opetetaan liikaa valtaväestölle. Nähdään, että suomalaisten saamen opetus on poissa saamelaisilta itseltään, ja suomen kieli saamenkielisissä oppikirjoissa nähdään haitallisena. Huomio kiinnittyy myös väliotsikkoon ”Suomalaiset pois!”, joka viittaa saamelaisasioiden valmisteluun. (Im 4.9.1991, 4.)

Lapin Kansa 1991

Lapin Kansan vuoden 1991 artikkeleissa saamen kieli näyttäytyy monesti nimenomaan saamelaisten kirjailijoiden ja heidän teostensa kautta. Nils-Aslak Valkeapää, Kerttu Vuolab, Kirsti Paltto ja Rauna Paadar-Leivo ovat saamelaiskirjallisuuden tunnettuja, lehdissä esiintyviä nimiä. He ovat myös nimenomaan pohjoissaamen taitajia, mutta sitä artikkelit eivät tuo esille.

Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon myöntämisen jälkeen Lapin Kansa kertoo Nils-Aslak Valkeapään olevan suomenkielinen ja äitinsä norjankielinen. Saamen oppimisesta ei puhuta mitään, vaikka palkittu teos ”*Beaivi Áhčážan*” (’Aurinko, isäni’) on toki alkujaan saamenkielinen (ja nimenomaan pohjoissaamenkielinen) ja kielenkäytöltään hyvin kehuttu. Helsingin Sanomien tapaan Lapin Kansakin lainaa palkintolautakunnan perusteluja kielen hienouksista. (LK 26.1.1991, 8.) Artikkelissa ei kuitenkaan missään vaiheessa kerrota, millä kielellä alkuperäisteos on tehty. Toisin sanoen mainintaa saamen kielestä, saati tarkemmin pohjoissaamesta, ei ole, vaan tieto on otettava rivien välistä, kun puhutaan saamelaisista ja heidän omasta kielestään. Artikkelissa on kyllä kerrottu, että palkintoehdokkuutta varten ”*Beaivi Áhčážan*” -teoksesta tehtiin vain runot

sisältävä pohjoismainen toisinto käyttäen ”kirjanorjaa, uusnorjaa ja ruotsia” (mp.). Suomentamista sen sijaan pidetään lähes mahdottomana (LK 2.2.1991, 8).⁷⁰

Toinen palkittu on kolttsaamelainen Matti Sverloff. Pohjoismaiden neuvoston kulttuurin kunniapalkinnon saanut Sverloff on tehnyt kulttuurityöstään huomattavan osan koltan kielen parissa. Hänen kerrotaan kantavan huolta äidinkielensä, koltansaamen, taitajien vähäisyydestä ja aloittaneen jo 1950-luvulla työn koltansaamen sanakirjan aikaansaamiseksi. (LK 10.9.1991, 8; LK 16.11.1991, 8.)

Artikkelissa läänintaiteilija Kirsti Palton ja kääntäjä-aviomies Eino Kuokkasesta nousee esiin saamelaiskirjallisuuden heikko taloudellinen tuki ja kannattavuus. Kuvaavaa on, kuinka rahavaikeuksien vuoksi yksi Palton teoksista, ”Voijaa minun poroni”, ilmestyi ensin suomennettuna ja vasta sitten alkuperäiskielellä. Artikkelissa puhutaan nimenomaan ”alkuperäiskielestä”, mutta ei täsmennetä, mikä se on. Palton mielestä kirjallisuus on välttämätön ehto kielen säilymiselle, ja hänellä onkin kaksi tärkeää päämäärää: ”Mie yritän saada ihmiset kirjoittamaan saamen kielellä ja julkaisemaan sen, minkä he ovat kirjoittaneet. Yritän myös ratkaista pulman, miten saada aikuisväestö lukemaan saamea.” (LK 12.1.1991, 12.)

Pienehkö artikkeli Rauna Paadar-Leivosta kertoo kirjailijasta, jonka on pakko kirjoittaa. Heti artikkelin alussa kerrotaan hänen oppineen kirjoittamaan äidinkielellään vuonna 1987 – kielestä tai kirjailijan iästä ei kuitenkaan ole mainintaa, mikä saa olettamaan henkilön olevan Lapin Kansan lukijoille hyvin tuttu. Saamenkielisiä lastenkirjoja kirjoittanut ja lastenohjelman tuleva toimittaja Paadar-Leivo painottaa, että, ”[l]apsista meidän on aloitettava. Aikuiset ovat jo kielensä menettäneet.” Huomiota ei voi olla kiinnittämättä siihen, että kirjailijan itsensä oppiessa kirjoittamaan äidinkielellään pohjoissaameksi neljä vuotta ennen artikkelin julkaisua, hän on ollut jo kauan aikuinen – tämän näkee tekstin yhteyteen painetusta kuvasta. (LK 19.1.1991, 10.)

Lastenkirjailija on myös Kerttu Vuolab, jota Paadar-Leivoon yhdistää ammatin lisäksi lapsuuden kirjojen vähyys ja suullisen kertomaperinteen merkitys. Vuolab ei pystynyt lapsena nauttimaan kirjoista: hän paitsi joutui lukemaan niitä vieraalla kielellä, suomeksi, koki myös niiden maailman vieraaksi. Seuraavillakin sukupolvilla on kuitenkin ongelmia: alle kouluikäisten lasten vanhemmat eivät ole tottuneet lukemaan saameksi, joten siksi lapsillakin on aika vähän kirjallisia kokemuksia, eikä saamenkielisten kirjo-

⁷⁰ Professori Pekka Sammallahhti on kääntänyt teoksen runot suomeksi teoksessa ”Aurinko, isäni”, joka on ilmestynyt 1992 ilman alkuteoksen valokuvia.

jen kaupallinen kustantaminen tahdo kannattaa pienelle lukijakunnalle. (LK 28.6.1991, 12.)

Väitöskirjassaan Lars Levi Laestadiusta tutkinut rovasti Nilla Outakoski puolestaan moittii lestadiolaisuuden tuottamaa raskasta taakkaa saamelaisille ja saamen kielelle:

”Lestadiolainen julistus alettiin suorittaa suomen kielellä ja suomen kieli on tänä päivänäkin pyhä kieli alueella. Se on merkinnyt korvaamatonta putoamista saamelaiskulttuurin perustalle: omalle kielelle.” (LK 10.5.1991, 11.)

Outakoski suomii myös kirkon kielipolitiikkaa, sillä kun muissa kaksikielisissä seurakunnissa pappien edellytetään taitavan molemmat seurakuntansa kielet, näin ei ole seurakunnissa, joihin kuuluu saamenkielisiä jäseniä. Hän vaatiikin, että kirkko katsoisi ”saamelaiset sielut yhtä arvokkaiksi kuin suomen- ja ruotsinkielisetkin sielut”. (LK 10.5.1991, 11.)

Tavallisen perheen tasolla saamesta puhutaan Palonojan perheen haastattelussa. Perheestä saamea kerrotaan osaavan parhaiten äidin. ”Hänkin on opetellut saamensa vasta aikuisena niitä muutamia lapinkielisiä lauluja lukuunottamatta, jotka oppi koulussa.” Artikkelissa mainitaankin ”[19]60-luvun kielikatastrofi”, kun ”nuoriso sai perusteellisen suomalaisen kielikylvyn ja esi-isien ja äitien lappi jäi oppimatta” – toisin on Palonojan perheen lasten kohdalla, joita vanhemmat ovat kannustaneet saamen opiskeluun. (LK 24.12.1991, 12.) Historiallisessa kontekstissa artikkelissa todellakin puhutaan lapin kielestä, mutta nykykäytön kohdalla saamesta.

4.4.2 Vuoden 2011 aineisto

Helsingin Sanomat 2011

Dokumentintekijä Suvi West toteaa haastattelussa napakasti: ”Jos saamen kieli kuolee, kulttuuri kuolee” (HS 17.1.2011, C 1). Myös saamelaiskäräjävaaleista kertovassa artikkelissa todetaan: ”Siitäkin ehdokkaat ovat yhtä mieltä, että jos kieltä ja kulttuuria ei ole, ei ole mitään muutakaan.” (HS 2.10.2011, A 10.) Ehdokkailla tarkoitetaan tässä yhteydessä Pirita Näkkäläjärveä, Petra Magga-Varsia ja Pekka Pekkala.

Laulaja-runoilija Niillas Holmberg puolestaan lausuu: ”Ei voi sanoa, että meidänkään kulttuuri tästä ykskaks kuolisi. Mutta se, kuinka paljon katoaa koko ajan tietoja ja sanoja, saa minussa velvollisuudentunteen heräämään.” (HS 19.10.2011, C 5.) Holmberg onkin tehnyt pohjoissaameksi lauluja ja runoja sekä juontanut *Unna Junná* -lastenohjelmaa, ja kaveriporukasta suuri osa on päättänyt alkaa puhua keskenään saa-

mea. Holmberg kiinnittää huomiota siihen, että voi sitten vanhanakin puhua omaa äidinkieltään. (Mp.)

Toimittaja on kirjoittanut samassa artikkelissa, kuinka oikeusministeri Anna-Maja Henriksson on muistuttanut kaikkien Suomessa puhuttujen saamen kielten olevan yhä uhanalaisia, vaikka niitä on elvytetty. Samoin toimittaja mainitsee, että ”[s]aamelaisten suhde suomen kieleen on ristiriitainen, koska sillä on tukahdutettu saamen puhumista”. (HS 19.10.2011, C 5.) Poliitiikkaa on myös se, kun saamelaiskäräjäehdokka Pirita Näkkäljärven kerrotaan toivovan muun muassa perustuslaissa luvatus saamenkielisen päiväkotitoiminnan parantamista. (HS 2.10.2011, A 10.)

Taiteilija Wimme Saaren haastattelussa kerrotaan, että Saari puhuu saamen kieltä kaikkien neljän lapsensa kanssa, ja että hän ulkomaillakin puhuu aina saamea ja kääntää pitkät tarinansa lopuksi parilla englannin kielen sanalla. Sen sijaan, vaikka artikkelissa puhutaan paljon joiusta ja joikaamisesta, ei mainintaa ole siitä, millä kielellä Saari joikaa vai ovatko hänen joikunsa kenties sanattomia. (HS 23.4.2011, C 1.)

Helsingin Sanomista on mainittava vielä televisiossa esitettävän dokumentin ”Suomi tuli Saamenmaahan” arvio.⁷¹ Toimittajan sanoin kyseessä on ”koruton kertomus” saamelaisten suomalaistamisesta, kiellosta puhua saamea koulussa ja asuntolassa ja näin oman äidinkielen ja kulttuurin kadottamisesta. Aikuisina elokuvaan on haastateltu Iisko Saraa, Kirsti Länsmania ja Matti Morottajaa, jotka saivat tuntea miten saamen kieltä saatettiin kunnialla hautaan. Artikkelissa ei kerrota haastateltavien saamenkielellistä ja -kulttuurista taustaa, esimerkiksi sitä, että Morottaja on inarinsaamelainen. Sen sijaan mainitaan kyllä toipuvan inarinsaamen olevan poikkeus kuolevien kielten keskellä. (HS 6.2.2011, D 11.)

Inarilainen 2011

Vuoden 2011 *Skábmagovat*-palkinnonsaajaa, toimittaja ja juristi Oula Näkkäljärveä on haastateltu pitkään jatkuneesta työstä saamelaisen median hyväksi. Haastattelu on sijoitettu samalle aukeamalle suuren *Unna Junná* -lastenohjelma-artikkelin ja saamelaisten kansallispäivän ohjelman kanssa. Näkkäljärvi kertoo:

”Radio voitti lakimiesuran senkin takia, että halusin olla mukana modernisoimassa saamen kieltä. Aikoinaan saame oli pelkästään kodin kieli. Koulussa saame oli apukieli, ja sitä sai opettaa vain suullisesti. Me lähdimme siitä, että saamea piti pystyä käyttämään missä tahansa.” (In 2.2.2011, 11.)

⁷¹ Tämä dokumentti on esillä myös Lapin Kansan artikkeleissa (LK 21.1.2011, O13; LK 6.2.2011, O20), joita käsittelem saamen kielidiskurssin osalta tässä tutkimuksessa sivulla 111.

Hän toteaa haastattelussa, että lainsäädäntöä olisi aika muuttaa niin, että saamenkielistä opetusta saisi muuallakin kuin saamelaisalueella. Paitsi Näkkäljärven urasta, artikkeli kertoo radion teknisestä kehittämisestä ja merkityksestä saamenkielisille, muun muassa siitä, kuinka radiossa keksittiin saamenkielisiä sanoja ja pidettiin saamenkielisten oikeuksia näkyvästi esillä. (In 2.2.2011, 11.)

Pienistä saamelaiskielistä inarinsaamea edustaa näkyvästi haastattelu inarinsaamelaisesta Hans Morottajasta. Artikkelialkaa myönteisessä sävyssä:

”Inarinsaamelle kuuluu aika hyvää. Kiinnostus kieleen on vuosi vuodelta kasvanut ja nykyisin suomalaisetkin opettelevat inarinsaamea”, sanoo Helsingissä eläkepäiviään viettävä Hans Morottaja. [...]

Morottajan mukaan yksi syy nykyiseen inarinsaamen virkeyteen löytyy Inarin Kirkonkylällä sijaitsevasta kielipesästä. (In 24.8.2011, 16.)

Aiemmin kieli opittiin vanhemmilta käytännön kautta ”porohommissa ja kalareissuilla”. Sotien jälkeen omaa äidinkieltä kuitenkin hävettiin, eikä sitä puhuttu omille lapsille. Morottajaa tämä ketjun katkeaminen surettaa. Inarinsaamea Morottajan kerrotaan vaalivan puhelimella soittaessaan veljilleen sekä lukemalla. (In 24.8.2011, 16.) Saamen oppimisesta puhutaan myös Petter Juhani Palton haastattelussa. Hän kertoo opettajan näytäneen koulun alussa kahta aapista ja kysyneen, kumpaa tämä haluaa lukea. Paltto vastasi, että ”äiti on jo opettanut lapinkielen, niin haluan oppia suomenkieltä”. (In 20.4.2011, 11.) Lapin kieltä ei kuitenkaan täsmennetä tarkemmin.

Inarinsaamesta puhuu Saamelaiskäräjille ehdolla ollut inarinsaamen opettaja Anna Morottaja, joka lähti ehdolle puolustaakseen vähemmistön kieliä ja kulttuureja. Hän toteaa:

”Voin työskennellä sen eteen, että inarinsaamenkieli kasvaa ja säilyy, että uhanalaisesta kielestä tehdään käyttökieli.”

”Yksi ihminen ei tietenkään saa kieltä eläväksi. Mutta voisin olla omalta osaltani mukana käyttämässä kieltä Saamelaiskäräjien arjessa.” (In 21.9.2011, 10.)

Isänsä äidinkielen inarinsaamen lisäksi Morottajan kerrotaan opiskelleen myös pohjoissaamea (In 21.9.2011, 10 ylh.). Vähemmistökielet ovat tärkeitä myös toiselle ehdokkaalle, entiselle poroisännälle ja poromiehelle Pentti Vallelle. Hänen mukaansa Saamelaiskäräjien tulee tehdä kaikkensa inarinsaamen ja koltansaamen tukemiseksi. (In 21.9.2011, 10 alh.) Pertti Heikkuri puolestaan puhuu erityisesti koltansaamesta (In 19.10.2011, 5).

Kunkin kolmen kohdalla puhutaan myös omasta suhteesta saamen kieliin. Heikkuri ei ole oppinut äitinsä alkuperäistä kieltä koltansaamea koskaan (In 19.10.2011, 5), eikä äitinsä puolelta inarinsaamelainen ja isänsä puolelta pohjoissaamelainen Valle juurikaan osaa saamea. Heikkuri ja Valle ovat sitä ikäluokkaa, jolle tapahtui (Hans Morottajankin haastattelussa mainittu) sukupolvien välisen luonnollisen kielensiirtymisketjun katkeaminen. Toisin sanotaan olevan Vallen tyttären kohdalla (In 21.9.2011, 10). Hänen osaamaansa saamea ei kuitenkaan tarkemmin määritellä.

Inarinsaame on esillä myös kokosivun artikkelissa 80-vuotiaasta Hans Mattuksesta. Ingressissä kerrotaan, että Mattuksen syntyessä ”Hanssin kotikieli, inarinsaame, eli kulta-aikaansa, eikä kukaan osannut kuvitella, että inarinsaame olisi jonain päivänä uhanalainen.” (In 8.6.2011, 15.) Itse artikkelissa on Mattukselta kaksi pitkää ja peräkkäistä sitaattia, joissa hän kertoo saamen puhumisesta. Ensimmäisessä sitaatissa hän kertoo eri saamen kieliä puhuvien hyvästä kommunikoinnista, ja toisessa hän mainitsee inarinsaamen eri vivahteet eri puolilla Inaria. Toinen sitaatti päättyy kuvaukseen inarinsaamen tilasta:

”60-luvulla alkoi tuntua siltä, että tähän on kuoleva kieli. Kaikki ajattelivat, että inarinsaame pitää unohtaa, koska suomihan on se kieli millä pärjää. Nythän kieli on kovasti elpynyt ja toivottavasti nuori polvi muistaa puhua sitä lapsilleen, sillä lailla kieli säilyy.” (In 8.6.2011, 15.)

Myös Alli-Maarit Vallen muistokirjoituksessa sen laatija Anni Sarre toteaa, että he puhuivat aina keskenään inarinsaamea (In 5.10.2011, 7)⁷². Maininta inarinsaamesta on lisäksi Niillas Holmbergin haastattelussa. Huomio kiinnittyy kuitenkin hänen mainintaansa pohjoissaamesta ja tunturisaamesta, joilla on totuttu tarkoittamaan samaa asiaa. Holmberg toteaa: ”Saamelaismusiikille kuuluu Suomessa mielestäni nyt aikaa hyvää. Tekijöitä löytyy niin pohjoissaamesta, tunturisaamesta kuin inarinsaamestakin.” (In 17.8.2011, 3.) On oletettavaa, että Holmberg on tarkoittanut puhua koltansaamesta kaksinkertaisen pohjoissaamesta puhumisen sijaan. Erikoista on, ettei Inarilaisen toimittaja ole tätä huomannut.

Lapin Kansa 2011

Kirjailija-elokuvantekijä ja toimittaja Inger-Mari Aikio-Arianaickista tehty 50-vuotissyntymäpäivähaastattelu sisältää vahvan kannanoton saamen kielten asemasta.

⁷² Mikäli pitäisin tämän tutkimuksen aineistoon mukaanoton kriteerinä sitä, että artikkelin on kirjoittanut toimittaja, olisi rajanveto vaikeaa. Tämän muistokirjoituksen kirjoittaja lienee ystävä, joka ei ole toimittaja. Asiaa en kuitenkaan tiedä varmasti.

Aikio-Arianaick esitetään näkyvänä ja menestyneenä saamelaisena, joka edistää äidin-kieltään pohjoissaamea ammattikirjoittajana. Aikoinaan ummikkona suomenkieliseen koulumaailmaan tullut ”metsätyttö” puhuu nyt saamen kielen puolesta, eikä kannata kielellistä eristäytymistä: ”Jos saamen kieliä opetettaisiin ja opiskeltaisiin saamelaisalu-eella kuin mitä tahansa muuta kouluainetta, lisääntyisi ihmisten keskinäinen ymmärrys ja suvaitsevaisuus”. Hänestä saamen kielipesiin tulisi ottaa ja päästä myös suomea äi-dinkielenään puhuvien lasten. (LK 12.1.2011, 14.)⁷³

Aikio-Arianaickin kieli-sanasta käyttämä monikkomuoto on hyvin harkittu; artikke-lissa nimittäin todetaan, että usein puhutaan kuin suomen rinnalla olisi vain yksi saamen kieli, vaikka olemassa on useita murteita ja eroavaisuuksia. Aikio-Arianaick havainnol-listaa, että ”Norjassa puhutaan norjaa saameksi, Suomessa suomea saameksi”. Hän myös kertoo saamenkielisen median yhtenäistäneen saamen kieliä, sillä ”ihmiset eri kieli- ja murrealueilta ymmärtävät nykyisin paremmin toisiaan”. (LK 12.1.2011, 14.)

”Koltansaamelle kirjakieli viime hetkellä” -artikkeli selostaa, kuinka poromies Jouni Moshnikoff ja hänen vaimonsa, opettaja, opetusneuvos Satu Moshnikoff on palkittu laaja-alaisesta työstään koltan kielen ja kulttuurin säilyttämiseksi. Kuvateksti kertoo, että kymmenien vuosien kieli- ja kulttuurityötä on tehty matalalla profiililla ja palvelun hengessä. Tietolaatikko puolestaan esittelee kolttsaamelaisten taustaa: menetetyltä Pet-samon alueelta siirtymään joutuneet koltat kokivat Inarissa ensin syrjintää ja painostusta suomalaisten ja muiden saamelaisten taholta niin, että oma kolttsaamelaisuus haluttiin kätkeä. Vasta 1970-luvulla itsetunto alkoi kasvaa ja muun muassa kielen ortografia-säännösten synnytyks alkoi sekä kolttien käsityötaitojen siirtäminen elpyi. Jouni Mosh-nikoff muistelee, että mennessään naimisiin vuonna 1969 ”[k]olttaa puhuttiin vielä ylei-sesti, mutta minäkään en sitä sitten ruvennut tyttärillemme opettamaan, kun itse olin saanut tapella koulussa kieleni ja ’ryssäläisyyteni’ takia nyrkit lujilla”. Vaimo sen sijaan opiskeli koltan kielen miehensä tuella, sillä hän tarvitsi sitä työssään opettajana. Mosh-nikoffien sanotaan jatkavan työtään, mutta muuten artikkelissa koltan kielen ja kulttuu-rin nykytilaan ja tulevaisuuteen ei oteta kantaa. (LK 17.3.2011, O13.)

Koltan kielestä puhutaan myös saamelaiskäräjävaalitulosten yhteydessä: onhan ääni-kuningattareksi noussut Tiina Sanila-Aikio kolttsaamalainen. Hänen kerrotaan työs-kennelleen ahkerasti koltan kielen säilymisen puolesta ja iloitsevan kolmen kolttsaa-

⁷³ Annika Pasanen (2015, 121) on todennut, että nykyisin inarinsaamen kielipesälapsissa on myös sellai-sia, joilla ei ole inarinsaamelaista taustaa.

melaisen ehdokkaan läpipääsystä: ”Näin kolttasaamelaisten oikeudet kielelliseen kulttuuriin voidaan paremmin tuoda esille.” (LK 5.10.2011, A8.)

Toisen saamelaisvähemmistön kieli, inarinsaame, tulee esiin saamelaiskäräjävaaleista kertovassa artikkelissa. Yksi äänestäjistä, inarinsaamelainen Aune Kuuva toteaa:

”Toivon, että saamelaiskäräjät pystyy osaltaan edistämään inarinsaamen kanta-kielen säilymistä ja nousua. Kieli pitää ensin tutkia ennen kuin sille aletaan esimerkiksi tuottaa oppimateriaaleja. Uhanalaisen inarinsaamen kohdalla on menty valitettavasti kohti pohjoissaameen sulautuvaa sekakieltä.” (LK 3.10.2011, A9.)

Suomalaisen taiteilija-tutkijan Leena Valkeapään haastattelussa todetaan, että poroelämän kieli on saame, mutta sitä taiteilija ei puhu, saati sillä ajattele.

”Osa pitää loukkaavana sitä, että tunkeudun toisten kieleen. Osa taas loukkaantuu siitä, että en puhu saamea. En yritä vääntää väkisin itseäni saamelaiseksi, koska en sellainen ole.” (LK 11.12.2011, O6.)⁷⁴

Saamen kieltä ei kuitenkaan määritellä tarkemmin. Artikkelissa puhutaan myös Leena Valkeapään suhteesta Nils-Aslak Valkeapään runouteen – syntyihän ympäröivästä elämästä ja Nils-Aslakin runoista Leenan väitöskirja. Haastattelussa julkaistut runot ovat suomenkielisiä, eikä artikkelissa kerrota, millä kielellä Nils-Aslak Valkeapää kirjoitti. Lukija saa itse arvailla, ovatko runot olleet alun perin saamenkielisiä.

Saamelaista Kirsti Länsmania taas on haastateltu kipeistä Riutulan asuntolakoulukokemuksista tuoreen ”Suomi tuli Saamenmaahan” -dokumentissa esiintymisensä myötä. Artikkeleja on Lapin Kansassa kaksikin (LK 21.1.2011, O13; LK 6.2.2011, O20). Dokumentti, jonka yhtenä tuottajana toimi edellä mainitun Aikio-Arianaickin yhtiö, esitettiin Suomen television ykköskanavalla vuonna 2011 saamelaisten kansallispäivän kunniaksi. Kouluun ja asuntolaan tullessaan Länsmankin joutui vaihtamaan kotikielensä saamen suomeen ja oma kieli alkoi köyhtyä. Länsman löysi sen uudelleen vasta aikuisena. ”Koulussa ja asuntolassa koin saamelaisuuteni ongelmana, josta ulospääsy oli suomen kielen oppiminen. On yllättävää, miten nopeasti ja voimakkaasti lapsen kielen vaihto tapahtui”, hän kertoo (LK 6.2.2011, O20). Nyt Länsman on kuitenkin ylpeä saamelaisuudestaan ja kokee olevansa vahvempi voidessaan käyttää saamen kieltä (mp.).

Myöskään nuoremman polven saamelaiselle saamelainen identiteetti ei ole ollut itsestään selvää. Rovaniemellä asuva parikymppinen Berit-Ellen Proksi kertoo, että

⁷⁴ Leena Valkeapään kokemuksista saamen kielen käyttämisestä voi lukea hänen väitöskirjastaan (Valkeapää 2011, 47–49). Siinä hän toteaa muun muassa, kuinka oma yritys puhua saamea saamelaisen kanssa alleviivasi heidän kulttuurista eroaan, kun suomen kielellä he olivat tasavertaisia keskustelukumppaneita (mts. 48).

”[n]uorempana en osannut arvostaa omia juuriani ja kieltä. Jossain vaiheessa tuntui jopa, että kieli unohtuu. Se ei ollut niin tärkeä.” Nyt hän aikoo pitää kiinni omien juurien muistamisesta ja kielen puhumisesta; lapsensakin hän laittaisi saamenkieliseen päiväkoitiin. (LK 31.1.2011, O13; ks. liite 8.)

4.4.3 Yhteenveto ja tulokset

Etnisyys on vahvasti sidoksissa kieleen. Kieli on avain omiin juuriin ja kulttuuriperintöön, joten monet esi-isänsä kielen menettäneet saamelaiset ovat alkaneet opetella kieltä ja pyrkivät siirtämään sen seuraaville sukupolville (Seurujärvi-Kari 2012, 102). Tämä näkyy myös lehtiartikkeleissa. Erityisesti vuoden 2011 aineistossa suuri osa kieltä käsittelevistä artikkeleista sisältää vahvan vastakkainasettelun entisen ja nykyisen tilanteen välillä. Ns. paluu juurille merkitsee, että henkilö on ottanut käyttöön kielen, jota ei lapsena voinut käyttää, ja tekee työtä kielen säilymisen puolesta. Nekin, jotka eivät ole kadottaneet sukunsa kieltä, ymmärtävät kielen merkityksen tärkeyden. Monesta artikkelista paistaa huoli saamen tulevaisuudesta.

Haastateltuja voisi luonnehtia saamelaiskielten ja -kulttuurin kantajiksi ja vaalijoiksi, sillä he ovat niitä yhteisönsä edustajia, joille oma kieli ja kulttuuri ovat muodostuneet jopa elämäntehtäväksi. Saamen kieli esiintyy usein artikkeleissa, joiden haastateltaville kieli on, paitsi osa omaa kulttuuria, työväline. Kirjailija, muusikko, dokumentintekijä, saamen opettaja ja toimittaja ovat ammatteja, joissa kosketus omaan kieleen on kouriintuntuva. Oma ammatti ja sen hedelmät, kuten dokumentit, ohjelmat ja kirjat, on se, joka tekee kielen näkyväksi.

Vuoden 1991 aineistossa ei lähes koskaan yksilöidä, mistä saamelaisryhmästä tai kielestä on kysymys, poikkeuksena ovat artikkelit Pohjoismaiden saamelaisneuvoston palkitsemasta koltasaamelaisesta Matti Sverloffista (LK 10.9.1991, 8; LK 16.11.1991, 8). Myös 2011 on tavallista puhua ainoastaan saamen kielestä, vaikkakin on myös nimenomaisia mainintoja inarin-, koltan- ja pohjoissaamelaisista ja heidän kielistään. Sen sijaan maininnat lapin kielestä ovat hyvin harvassa. Vähemmistökielten näkyminen korostuu saamelaiskäräjävaalien ollessa ajankohtaisia, sillä silloin on selvästi tärkeää profiloitua oman kansanryhmän ja kielen edustajaksi (ks. HS 2.10.2011, A 10, In 17.8.2011, 5; In 21.9.2011, 10; In 19.10.2011, 5; LK 5.10.2011, A8). Mikäli näitä yksittäisiä artikkeleja ei olisi, näkyisi saamelaisuuden ja saamelaiskielten kirjo huomattavasti vähemmän.

4.5 Saamelaissymbolit

Symbolien avulla saamelaisuus tehdään näkyväksi. Symbolit yhdistävät, mutta niillä voidaan myös erottautua muista.

Olen kerännyt tähän alalukuun ja liitteen 12 taulukkoon piirteitä, jotka näkyvät tekstissä ja kuvissa ja jotka helposti yhdistetään nimenomaan saamelaisiin ja saamelaisuuteen. Kutsun näitä piirteitä symboleiksi. Ne ovat saamelaisuuden tunnusmerkkejä, joita voisi kutsua jopa saamelaisstereotyyppiöiksi. Monet niistä liittyvät pukeutumiseen, näkyvimpänä saamelaisten kansanpuvun käyttäminen. Materiaaliselta kannalta saamenpuku on vain kangasta, mutta merkinä jotakin muuta. Se voi kertoa kuulumisesta saamelaiseen sukuun tai kantajansa halusta kunnioittaa tilaisuutta pukeutumalla parhaimpiinsa. Kun symbolia, esimerkiksi riskua tai huivia, käytetään erillisenä elementtinä niin, että se ei ole osa saamenpukua, olen merkinnyt sen erillisenä myös taulukkoon. Mikäli sitä käytetään osana saamenpukua, on rasti vain saamen-/lapinpuvun kohdalla. Liitteessä 9 olen esittänyt erikseen, milloin jokin symboli näkyy kuvassa, milloin tekstissä. Tällöin en kuitenkaan ole yksilöinyt, mistä symbolista on kysymys.

Saamelaisuuden symboleina voidaan pitää myös saamen kieliä. Olen kuitenkin käsitellyt kielet jo erikseen luvussa 4.4 (sivulta 103 alkaen), enkä yksittäisiä mainintoja lukuun ottamatta palaa kieliin enää tässä. Myös saamelaisuuteen usein liitetyt luonto ja erityinen luontosuhde on käsitelty jo aiemmin, luvussa 4.2 (sivulta 77 alkaen). Otan kuitenkin tässä esiin porot ja poronhoidon, sillä pidän niitä erityisen keskeisinä saamelaiselementteinä siitäkin huolimatta, että Suomessa poronhoitoa voivat harjoittaa myös muut kuin saamelaiset. Porot ja poronhoito myös esiintyvät aineistossa erittäin usein, mikä kertoo niiden keskeisyydestä saamelaiskulttuurille.

4.5.1 Vuoden 1991 aineisto

Helsingin Sanomat 1991

Pohjoismaiden kirjallisuuspalkinnon saanut Nils-Aslak Valkeapää on kuvattu saamenpuku yllään – ja artikkelin on liitetty myös palkitun *”Beaivi, áhčázan”* -teoksen kuvitusta saamelaisasuisista henkilöistä. Valkeapään kerrotaan kutsuvan teostaan nimellä *govadas*, joka tarkoittaa sananmukaisesti noitarummun kuvioitua kalvoa. Näiden ohella näkyvin saamelaiselementti on luonnollisesti saamen kieli, jonka rikkautta ja käyttötaitoa ylistetään. (HS 26.1.1991, B 3.) Samoin on toisessa Helsingin Sanomien Valkea-

päästä kertovassa artikkelissa, jossa saamen kieli ja luonto ovat keskeisellä sijalla (HS 2.2.1991, B 1).

Saamelaisuuteen saatetaan liittää myös uskonnollisuutta tai hengellisyyttä. Artikkelin Nilla Outakosken väitöksestä tuo esiin saamelaisten maahisuskon, ja myös šamanismin perinne ja noitarumpu mainitaan. Outakosken mukaan ”saamelaiset ottivat aikoinaan ennakkoluuloita kristillisiä symboleja oman ’pyhän kirjansa’ eli noitarummun kuvioihin”. (HS 11.5.1991, A 4.) Artikkelissa ei käsitellä rovasti Outakosken omaa uskontoa tai hengellisyyttä.

Toisin on Mari Boine Persenistä kertovassa artikkelissa, jossa hänen hengellisyytensä on vahvasti läsnä: ”Maailmanmusiikin saamelaistähden puheissa vilahtelevat henget ja muut maailmaa elävöittävät voimat”, ja hänen kerrotaan uskovan ”erilaisiin voimiin ja henkiin”, joihin hänellä on yhteys. (HS 4.8.1991, A 17.) Toisen artikkelin kuvassa Boine Persen puolestaan esiintyy eläytyen kaulassaan suuri rumpu. Huomioni kiinnittyy myös hänen housupukuunsa – tällä kertaa yllä ei ole saamenpukua, joka alleviivaisi sanoman saamelaisuutta. (HS 24.5.1991, D 14.)

Inarinmaa 1991

Syntymäpäiväsankari, 70 vuotta täyttänyt Antti Jomppanen on kuvien mukaan pukeutunut saamenpukuun, mutta tekstissä saamelaisuutta ei mainita (Im 9.1.1991, 5). Muissa Inarinmaan artikkeleissa saamelaissymboleja ei ole. Heikki Armas Lukkari (Im 4.9.1991, 4) ja Rauna Paadar-Leivo (Im 16.10.1991, 12; ks. liite 7) on kumpikin myös valokuvattu arkisissa vaatteissaan, ei saamenpuvuissa.

Lapin Kansa 1991

Pohjoismaisen neuvoston kirjallisuuspalkinnosta kertovissa artikkeleissa Nils-Aslak Valkeapää on valokuvattu saamenpuvussa (LK 26.1.1991, 8; LK 2.2.1991, 8). Tammi-kuisen artikkelin tekstissä todetaan: ”Lapinpukuinen Ailu Valkeapää on esittänyt musiikkiaan monilla suomalaisen kulttuurin päivillä ja viikoilla ulkomailla.” (LK 26.1.1991, 8.) Saamenpuku on yllään myös 80 vuotta täyttävällä Inga Näkkäljärvellä (LK 29.12.1991, 4), toisin kuin pian 60-vuotiaalla Birit Anni Lehtolalla (LK 28.3.1991, 4).

Saamenpuvuissaan on myös Palonojan perhe Vuotsosta. Kuvatekstissä kerrotaan, että ”[l]apintakkeja ja lakkeja ei Vuotsossakaan pueta päälle joka päivä. Isä-Timo näyttää Jukalle, kuinka miesten liina solmitaan”. Itse lehtiartikkeli puolestaan päättyy kappaleeseen: ”Timo, Armi, Jukka, Jouni, Jarkko ja Sanna eivät komeile lapinpuvuissaan laina-

höyhenissä. Mutta eivät he liioin uskottele, että lapintakki on vuotsolaisperheen arkea.” Lisäksi isännän kerrotaan heinittävän perheensä karvakenkiä ja emännän joikaavan lapinilloissa. (LK 24.12.1991, 12; ks. liite 3.) Eräänlaisesta joikaamisesta on kyse myös kolttaleudden esittämisessä, josta puhutaan kolttasaamelaisen Matti Sverloffin palkitsemisen yhteydessä (LK 16.11.1991, 8).

Oma artikkelinsa on Palonojan Armista esiintymässä yhdessä Tuula Magga-Hetan kanssa. Kuvassa esiintyjät ovat saamenpuvuissaan suurine rumpuineen ja tekstissä kerrotaan, kuinka ”[o]n lavastusta ja rekvisiittaa, värikkäitä lapinpukuja, kuksaa, taljaa, niestasäkkiä...” Joikata heidän kerrotaan osaavan ”hienosti ja herkästi ihan koko sydämestään”. Kovin vähättelevältä tuntuu viittaus parisataa vuotta aiemmin eläneen tutkimusmatkailijan näkemykseen, jonka mukaan ”joiku on eräänlaista kirkumista, johon tarvitaan vain vahvat keuhkot ja iso vatsa”. (LK 14.9.1991, 12.)

Lapin Kansan Radio ja TV -sivulla oleva artikkeli on mainos ohjelmasta, jossa Ulla Pirttijärvi sekä Ursula ja Tuuni Länsman kertovat suhteestaan joikuun. Joiku on heidän voimansa, ja he uskovat joiun tulevaisuuden olevan turvattu. Kuvassa he ovat soittamiin saamenpuvut yllään. (LK 12.3.1991, 23.) Joikua käsittelee myös artikkeli, jossa kerrotaan Vuokko Hirvosen laatineen pro gradu -työn joikujen kaunokirjallisuudesta ja joiun yhteydestä Nils-Aslak Valkeapään runouteen. ”Joiku on suullista kaunokirjallisuutta”, artikkeli alkaa, ja jatkuu maininnalla joikujen sisältämästä kulttuurikoodista, jonka ymmärtää vain saamelaista elämänpiiriä tunteva. (LK 9.6.1991, 10.)

4.5.2 Vuoden 2011 aineisto

Helsingin Sanomat 2011

Helsingin Sanomissa 2011 vain yhdessä tekstissä on maininta pukeutumisesta: ”Monet Vanhan kuppilan asiakkaat tunnistavat tuttuun lapinpukuun pukeutuneen Wimmen.” Kyseessä on juuri Teosto-palkittu muusikko Wimme Saari. Haastattelussa puhutaan myös joiusta – onhan Saari ”yksi maailman arvostetuimmista joikaajista”. Artikkelin tietoruudussa sivistetään lukijaa, että ”[j]oiku on pohjois- ja eteläsaamelaista improvi-soitua proosalaulua”. (HS 23.4.2011, C 1.)

Kuvien saamelaisia yksityiskohtia ovat dokumentintekijä Suvi Westin saamenlippu-tumput (HS 17.1.2011, C 1) ja saamelaiskäräjävaaliehdokas Pirita Näkkäläjärven hap-sullinen silkkihuivi muuten ei-saamelaisten vaatteiden kanssa (HS 2.10.2011, A 10). Pimeydestä kertovassa artikkelissa Tuuni Länsmanin vaatetuksesta näkyy vain paksu

punamusta villahuivi, jollaista saamelaisilla on tapana käyttää kylmällä ilmalla (HS 12.12.2011, D 1). Laulaja-lauluntekijä Niillas Holmberg on pukeutunut saamentakkiin, mutta vähintään yhtä suuren huomion vie hänen päässään oleva, saamenpukuun kuulumaton ruskea lippahattu (HS 19.10.2011, C 5).

Inarilainen 2011

Inarilainen-lehdessä saamenpuvussa esiinnyttään saamelaiskäräjävaaleja koskevien artikkelien yhteydessä (Anna Morottaja ja Pentti Valle, In 21.9.2011, 10; Pirita Näkkäläjärvi, In 19.10.2011, 5). Asiayhteyden huomioon ottaen saamelaisuuden näyttäminen on luonnollista ja aivan paikallaan. Erityisen saamelaisina näyttäytyvät myös ”Märät säpikkäät” -televisiosarjan ”saamelaisten viihdyttäjät” Suvi West ja Anne Kirste Aikio: valokuvassa ovat iloiset saamenpukuiset nuoret naiset (In 21.12.2011, 13). Myös 86-vuotiaalla kätilöllä Kaarin Suomenrinteellä on saamenpuku ja -lakki, mikä korreloi hyvin hänen korkean ikänsä kanssa (In 28.4.2011, 9). Kirjailija Rita Maggalla puolestaan on lukka, paksukankainen hartiaviitta (In 5.1.2011, 9), ja Niillas Holmbergillä saamenpuvun malliin tehty ruskea nahkainen puku (In 17.8.2011, 3).

Teksteissä mainintoja on parista symbolista. Huopataiteilija Kaija Palton perheen järjestämistä retkistä matkailijoille Paltto kertoo: ”Retkiin kuuluu aina tutustuminen saamelaiskulttuuriin. Heikki tai pojat joikaavat, kerrotaan joiusta, mennään porojen tykö ja syödään porokeittoa.” Kuvissakin on poroja: niin eläviä kuin Palton huopatyöhönsä taiteilemia. (In 14.9.2011, 18.)

Lapin Kansa 2011

Lapin Kansassa Saamelaiskäräjien puheenjohtaja Klemetti Näkkäläjärvi on kuvattu saamenpuvussa eduskuntavaaliartikkelin yhteydessä (LK 24.3.2011, O4). Sen sijaan näin ei ole Saamelaiskäräjien tuloksista uutisoitaessa Näkkäläjärven, Aikion ja vaalien äänikuningattaren Tiina Sanila-Aikion kohdalla (LK 5.10.2011, A8–A9). Tämä voi johtua siitä, että Näkkäläjärven voidaan eduskuntavaaleissa katsoa edustavan saamelaisia. Saamelaiskäräjävaaleissa sen sijaan ollaan oman yhteisön sisällä, eikä tarvetta edustaa yhteisöä liene ole, vaikka saamenpuvulla voidaan toki osoittaa puvun koodikieltä tunteville kuulumista tiettyyn saamelaisryhmään. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen rehtorin Liisa Holmbergin rinnuksessa puolestaan komeilevat näyttävät riskut (LK 11.5.2011, O13) ja poromies Kalevi Paadarilla on saamelainen nahkavyö (LK 8.10.2011, A5).

Ari Leppäjärvi esiintyi ”Poropoika”-kirjan tähtenä kolmisenkymmentä vuotta sitten. Kirjan kansikuva on julkaistu Lapin Kansan O-niteen etusivulla, ja tekstissä kerrotaan, kuinka ”11-vuotias Ari poseeraa lapinpuvussa kädet vyön alla kasvoillaan veijarimainen hymy, joka toistuu lähes kaikissa kirjan kuvissa”. Samaan asentoon häntä yritetään saada nytkin. Aikuiselta Leppäjärveltä puuttuu kuitenkin poikakuvansa saamenpuku lakkeineen, mikä luo kuviin aivan erilaisen tunnelman. Toimittajaa on selvästi kiinnostanut toistaa kuva vuosikymmenten jälkeen ja saada aikaiseksi ennen ja nyt -kuvapari siinä kuitenkin aivan onnistumatta. Nimittäin siinä missä pojalle on kenties määrätty ja puettu saamenpuku ylle, jotta hän näyttäisi kuvissakin ”vilkkaalta, iloiselta ja osaavalta saamelaisporomiehenalulta”, ei aikuista miestä ole voitu tähän pakottaa. (LK 24.5.2011, O1, O4–O5.)

Artikkelissa Ari Niiles ja Indira Niittyvuopion monikulttuurisesta poromiesperheestä Utsjoelta perheen vanhempi poika on pukeutunut ylleen porokuningas *Dat lean* kilpavaljaat nuoremman toimiessa kuskina. (LK 7.10.2011, O4–O5.) Pienessä kuvassa Indira Niittyvuopio istuu tietokoneensa ääressä, mikä on taas vastakkainasettelua perinteiden ja nykyajan välillä. Niittyvuopioiden pukeutuminen ei kuitenkaan millään tavalla viittaa saamelaisuuteen.⁷⁵

4.5.3 Yhteenveto ja tulokset

Taiteilija-tutkija Leena Valkeapää (2011, 47) on todennut väitöskirjassaan:

Suhde luontoon ei ole saamelaista kulttuuria määritellessä ongelmaton kriteeri, mutta yleisiksi saamelaisuuden tunnusmerkeiksi sopivat kieli, käsityöt ja joiku, sillä niitä voi oppia ja omaksua missä tahansa, eikä saamelaisuus määrity enää suhteessa aikaan tai paikkaan.

Yhteiskuntatieteiden maisteri Saara Tervaniemi (2013, 14) puolestaan toteaa artikkelinsa ”Symbolista sodankäyntiä saamelaisuudesta” ingressissä:

Saamelaissymboleita tutkimalla voidaan tarkastella asioita, jotka ovat tärkeitä saamelaisille. Symbolit ovat asioita, jotka ilmentävät yhteisön olemassaoloa ja joiden kautta kuuluminen yhteisöön tulee mahdolliseksi. Jos ei ole mitään, mitä kutsua saamelaiseksi, saamelaisuus lakkaa olemasta. Vaikka kaikkien saamelais-symbolien voidaan katsoa osaltaan rajaavan ja määrittelevän saamelaisuutta, saamen kielet ja suku nousevat esiin niinä symboleina, jotka määrittelevät vahvimmin saamelaisuutta.

⁷⁵ Artikkelin loppuun on liitetty internetosoite <http://www.freewebs.com/niittyvuopiot/>, joka johtaa perheen kotisivuille. Perheemme-välilehden kuvassa vanhemmat ja lapset poseeraavat näyttäviissä saamenpuvuissa. (Katsottu 11.3.2015.)

Käsityöt, joiku, kieli ja sukulaisuus ovat esimerkkejä saamelaisuuden objektiivisista tunnusmerkeistä, joita esiintyy aineiston artikkeleissa. Edellä mainittujen lisäksi tärkeä on erityisesti pukeutuminen, leimallisimpana lapin-/saamenpuvun käyttäminen. Saamenpuku, joka ennen oli vain vaate, on nykyisin etninen symboli, jonka kantaja tunnustetaan saamelaiseksi. Joissakin tapauksissa tapahtuu toki virhetulkintoja, sillä muun muassa turistioppaalle saamenpuku voi olla vain työvaate tai tanssijalle esiintymispuku, jolloin puvun kantamista voidaan pitää väärinkäyttönä. Tällaista ei toki aineistossa näy.⁷⁶

Aineistossa saamelaisuus representoituu saamelaisuudeksi tavallisesti sillä, että henkilö pukeutuu saamenpukuun tai kantaa jotakin yksittäistä puvun osaa, kuten huivia tai riskua. Näin kyseessä lienee sisäisen identiteetin ulkoinen näyttäminen. Pukeutuminen on se osa-alue, johon toimittajalla on vähiten valtaa, joten kun lehtikuvassa näkee saamenpukuisen henkilön, kyseessä voi olettaa olevan nimenomaan haastateltavan oman valinnan tuoda esiin saamelaisuutta. On kuitenkin muistettava, että aina haastattelu ja valokuvaus eivät kulje käsi kädessä: ne on saatettu tehdä eri aikoina. Joskus toimitus kaivaa arkistostaan valokuvan, joka kyllä on haastateltavasta, mutta kuvalla ei ole mitään kontekstia itse haastattelutilanteeseen. Tätä lukija ei välttämättä tajua.

Siinä missä saamenpuku näkyy lehtikuvissa, maininnat tekstissä ovat hyvin harvinaisia – ja silloinkin harvoin, kun kansanpuku on mainittu, käytetään siitä nimitystä lapinpuku (ks. liite 11). Kuvissa näkyy myös muuta pukeutumista koristavia asusteita, jotka ovat joko peräisin saamenpuvusta tai vain muuten symboloivat saamelaisuutta. Ensiksi mainitunlaisia ovat esimerkiksi risku ja huivi, toiseksi saamenlippukuvioiset tumput. Myös porot ja poronhoito ovat hyvin näkyvä osa saamelaisuutta, mistä kertovat lukuisat esiintymät (ks. liite 12). Myös joiku ja joikaaminen liitetään usein saamelaisuuteen.

4.6 Kaksi artikkeliesimerkkiä

Lisätäkseni ajallista vertailua, olen päättänyt ottaa lähemmän tarkastelun kohteeksi kaksi paria artikkeleja, joissa kummassakin toinen artikkeli on vuodelta 1991 ja toinen 2011. Ensinnäkin vertailen aineistossa harvinaisia perheartikkeleja: Lapin Kansassa 24.12.1991 (s. 12) julkaistua artikkelia Palonojan perheestä (ks. liite 3) ja 7.10.2011 (s.

⁷⁶ Saamelaissymboleja voidaan käyttää myös ilman riistoa siten, että representoidaan jotain muuta kuin etnistä saamelaisuutta, kuten ei-saamelaisen myönteistä suhtautumista saamelaisuuteen. Saamelaissymboli voi olla vain koru tai koriste, jota voi käyttää kuka tahansa, jos siltä tuntuu. Saamelaissymbolien väärinkäyttöä ei kuitenkaan pohdita tässä tutkimuksessa.

O4–O5) Niittyvuopioista (ks. liite 4). Toiseksi vertailen Mari Boinesta Helsingin Sanomiin 4.8.1991 (s. A 17) kirjoitettua (ks. liite 5) ja hänestä Inarilaisessa 13.7.2011 (s. 6) julkaistua artikkelia (ks. liite 6), joka perustuu Voima-lehdessä julkaistuun artikkeliin. Koska olen käsitellyt kyseisiä artikkeleja jo edeltävissä luvuissa, ei toistolta ole mahdollisuutta välttää.

Palonojan Armia ja Niittyvuopion Indiraa yhdistää poromiehen vaimoksi, äidiksi ja poroperheenemännäksi tulo toiselta paikkakunnalta: Armi on alkujaan inarilaistyttö, Indiran lapsuudenkaupunki on Jugoslavian Mostar. Molemmilla on nyt omat työnsä: Armi pitää Vuotsossa lapiniloja ja hankkii näin perheelle lisätienestejä matkailusta, Indira toimii Utsjoen kunnan terveydenhoitajana ja diabeteshoitajana.

Palonojista kertovassa artikkelissa painotetaan toisaalta perheen tavallisuutta, toisaalta eroavuutta muista saamelaisuuden vuoksi. Indiran koko elämäntarina puolestaan huokuu erilaisuutta. Konkreettisimmillaan erilaisuus merkitsee huomion kiinnittämistä eri uskontoon ja kielitaitoon. Indiran omaa etnistä taustaa ei siis piilotella, päinvastoin, ja kantavana voimana tuntuukin olevan Indiran oma etninen ero saamelaisiin nähden, ei saamelaisten etninen ero suomalaisiin – kuten Palonojista kertovassa artikkelissa. Palonojien etnistä eroa suomalaisiin verrattuna tehdään näkyväksi saamenpuvun käytön kautta, ja myös saamen kieli otetaan esille. Armin kerrotaan opetelleen saamea vasta aikuisena ja myös Palonojan lapset ovat opiskelleet saamea. Indira puolestaan on opiskellut suomea ja hänen poikansa kerrotaan puhuvan bosniaakin, mutta perheen saamen kielitaidosta ei ole puhetta. Poronhoito on kummassakin artikkelissa erittäin vahvasti läsnä ja lapset mukana porohommissa.

Palonojissa toimittajan kiinnostus lienee herännyt juuri siksi, että perhe on saamelainen, Indiran kohdalla nimenomaan siksi, että hän ei ole saamelainen, mutta on tullut osaksi saamelaista perhettä. Armia ja Indiraa yhdistää kuitenkin se, että heitä voi pitää tavallisina ihmisinä erotuksena julkisuuden saamelaisiin, jotka ovat esillä työnsä puolesta. Tämä on poikkeuksellista moniin muihin aineiston artikkeleihin verrattuna.

Vain Palonojien haastattelussa puhutaan vanhoista perinteisistä saamelaistavoista (kuten kenkien heinittämisestä) ja kiinnitetään huomiota pukeutumiseen – saamenpuvut ovat näkyvästi esillä niin tekstissä kuin kuvissa. Niittyvuopioista kertovassa artikkelissa pääpaino on Indiran menneessä elämässä Balkanilla ja päätymisessä Utsjoelle, kun Palonojista kerrotaan enemmän perheenä ja elämästä haastattelun aikoihin. Tämä näkyy heti otsikottasolla: ”Balkanilta Lappiin tulleen äidin pojat poroleikeissä” ja ”Palonojan perhe Vuotsosta elää lähellä luontoa”.

Molemmissa artikkeleissa moderni tekniikka näkyy tietokoneiden muodossa: 1991 tietokoneiden kerrotaan kiinnostavan nuorisoa enemmän kuin vanhalta kalskahtavan saamen kielen, ja 2011 Indira on valokuvattu tietokoneensa ääressä lähettämässä Facebook-viestiä siskolleen. Myös poron palkimispaidan tunturissa kerrotaan isännän voivan tarkastaa kännykällä tai tietokoneella. Palonojista kertovassa artikkelissa puhutaan luonnonläheisestä elämästä ja painotetaan luontoa otsikosta alkaen. Myös Indiran haastattelussa esiin tulee hänen suhteensa paikkaan ja kotiutumisensa Utsjoelle.

Sanastoa tarkastellessa vuoden 1991 artikkelissa esiintyy erityisen monia vanhakan-
taisia ilmauksia: ”lappalaisen elämäntavan perusta”, ”lappalainen elämä”, ”lapinkieliset laulut”, ”lapinillat”, ”lapinpuvut” ja ”lapintakit” – lappalaisiksi ei perheenjäseniä kuitenkaan kutsuta vaan saamelaisiksi. Lapin-alkuisia sanoja ei vuoden 2011 artikkelissa ole lainkaan – muun muassa otsikossa toki mainitaan Lappi viittaamassa paikkaan. Se, että Palonojista kertovassa artikkelissa on muuhunkin aineistoon verrattuna runsaasti lapin-alkuisia sanoja voi viitata vain toimittajan omaan kielenkäyttöön ja haluun käyttää tietynlaisia vanhakan-
taisia ilmaisuja.

Kumpaakaan artikkelia ei sido aikaansa mikään erityinen tapahtuma: artikkelien tavoitteena on selvästikin kuvata henkilöitä ja heidän elämäänsä. Vanhahtavaa sanastoa lukuun ottamatta artikkeli Palonojista istuisi hyvin tämänkin päivän lehteen. Pikemminkin suuri saamelaisten henkilöhaastattelu on tyypiltään poikkeuksellinen vuoden 1991 lehdessä. Sen sijaan mikäli Indira Niittyvuopion kaltaisesta naisesta olisi 20 vuotta aiemmin tehty haastattelu, olisi erilaisuuskontrasti ollut nykypäivääkin suurempi. 2010-luvulla ulkomaalaisuus ja kansainvälisyys ei enää ole niin outoa.

Toisen esimerkkiartikkeliparin päähenkilö Mari Boina on kuuluisa, pitkän musiikonuran tehnyt saamelaisnainen, joten ei ole yllättävää löytää hänestä kertovia artikkeleja 20 vuoden välein. Boinesta kertovissa artikkeleissa huomio kiinnittyy heti otsikoiden ”ylpeä”- ja ”ylpeys”-sanoihin: ”Lapin nainen, ylpeä ja vahva” (1991) ja ”Mari Boina musiikissa soi saamelainen ylpeys” (2011).

Molemmissa artikkeleissa puhutaan Marin uskonnollisesta kotitaustasta ja vaikutuksesta musiikkiin: Vuoden 1991 artikkelissa hänen kerrotaan syntyneen nelilapsiseen perheeseen Norjan Lapissa, ”jossa auringon ohella sallittua oli vain hengellinen valo”. ”Pidin laulamista ja olisin halunnut soittaa kitaraa, mutta vanhempani eivät sallineet minun laulaa muita kuin hengellisiä lauluja”, hän kertoo. 2011 puolestaan kerrotaan, että ”[l]estadiolaisessa ympäristössä sallittiin kyllä saamen puhuminen, mutta joikamista ja vanhaa saamelaista, suullista perimätietoa ja tarinoita ei hyväksytty”. 1991 Ma-

ri kertoo uskovansa ”erilaisiin voimiin ja henkiin”, 2011 hän mainitsee tuntevansa, että ”minun ja muiden saamelaisten artistien musiikissa on iso osa samanismia”.

Myös saamen kieli ja saamelaiskulttuuri ovat esillä molemmissa artikkeleissa, mutta täysin eri näkökulmista. Kontrasti on vahva, kun vuoden 1991 artikkelissa kirjoitetaan Boinesta: ”Lapsuudessaan hän oli nähnyt, miten seitsenvuotiaat saamelaislapset pakotetaan koulussa puhumaan vierasta kieltä, norjaa, ja unohtamaan oma äidinkieltensä, taustansa, kulttuurinsa”, ja 2011 puolestaan: ”Tänä päivänä hän voi kuulla lastenlapsensa puhuvan saamea ja nähdä heidän kasvavan saamelaisuuden tunnustavassa maailmassa.” Saamelaisuutta rakennetaan molemmissa artikkeleissa nimenomaan kielen kautta – esimerkiksi saamenpukuun pukeutumista ei käsitellä eikä kuvata millään tavalla.

Artikkelin perustuminen toiseen lehteen on aineistossani täysin poikkeuksellista ja jääinkin miettimään, haluaako Inarilainen-lehti nimenomaan kuvata Etelä-Suomessa julkaistavan Voima-lehden tapaa kuvata saamelaista. Vuosia pinnalla olleen saamelaismuusikon esittely ei liene Saamenmaassa ilmestyvässä lehdessä tärkeintä – varsinkaan kun pontimena ei näytä olevan ajankohtainen tapahtuma, kuten konsertti tai levynjulkistus – vaan sen näyttäminen, että saamelaisesta puhutaan myös muualla?

5 TUTKIMUKSEN KESKEISET TULOKSET

Tässä pääluvussa käsittelen aluksi tutkimustuloksia, sitten diskurssianalyysin sopivuutta tähän tutkimukseen. Kiinnitän huomiota erityisesti aineiston määrään ja laatuun sekä siihen, kuinka aineiston käsittely on onnistunut.

5.1 Saamelaisuuden näyttäytyminen aineistossa

Sari Pietikäinen (2002a, 19–20) on todennut, että tavallisesti etniset vähemmistöt esiintyvät uutismediassa harvoin, ja silloin kun ne esiintyvät, uutiset keskittyvät erityisesti maahanmuuttajiin⁷⁷ ja ongelmiin. Poikkeuksen pieneen uutisvirtaan muodostavat erilaiset nopeat muutokset, poikkeukselliset tapahtumat ja konfliktit (mp.). Tässä tämän tutkimuksen saamelaisaineisto poikkeaa varsinkin aiheellisesti, sillä artikkelit ovat usein hyvin myönteisiä, mikä johtunee ainakin osittain rajauksesta. Kaiken kaikkiaan saamelaininnan sisältäviä artikkeleja on paljon (keruuni mukaan kahtena vuonna yli 900), mutta niistä vain osa käsittelee saamelaisuutta ja murto-osa, 82 kappaletta, sopi tämän tutkimuksen rajauksen sisään. Vuoden 2011 Lapin Kansan ja paikallislehden aineistossa saamelaisuus näkyy selvästi enemmän kuin 1991 sekä lukumääräisesti että artikkelien koon mukaan mitattaessa. Helsingin Sanomissa näkyvyys on lukumääräisesti samaa vähäistä luokkaa kumpanakin vuonna, mutta vuonna 2011 on enemmän suuria henkilöhaastatteluja.

Sanna Valkonen (2009, 193) on väitöstutkimuksessaan todennut, että Lapin Kansaa on pidetty saamelaisvastaisena sanomalehtenä, koska se julkaisee niin paljon saamelaiskriittisiä kirjoituksia. Uskon, että lehden maine saamelaisvastaisena perustuu erityisesti julkaistuihin yleisöosastokirjoituksiin, joita en ole lukenut lainkaan, sillä seikka ei ole pistänyt omiin silmiini. Toki myös esimerkiksi yksittäinen toimittaja voi luoda ja ylläpitää kuvaa lehden saamelaisvastaisuudesta, mutta aineistossani sellainen ei näy. Lapin Kansan artikkelit noudattelevat muiden tutkimieni lehtien tekstien linjaa, enkä pidä sitä

---

⁷⁷ Maahanmuuttajien identiteettiä ja elämäntarinoita tutkinut tohtori Sirkku Varjonen (2.9.2015) on jakanut maahanmuuttajat kolmeen prototyyppiin: hyvään maahanmuuttajaan, pahaan maahanmuuttajaan ja eksoottiseen maahanmuuttajaan. Näistä ensimmäinen on kohtelias vieras, toinen uhkaava ja ongelmainen, ja kolmas pelkistetty kulttuurinsa edustaja. Vanhan etnisen vähemmistön ja maahanmuuttajien vertaaminen ei toki ole ongelmatonta eikä välttämättä tarpeenkaan. Varjosen ajatuksista huomioni kiinnittyy kuitenkin eksoottisuuteen, joka pätee myös kuvauksiin saamelaisista. Myös saamelaisissa on paljon hyvää, mutta paha-kategoriaan aineistoni saamelaiset eivät sovi lainkaan, mikä johtunee ainakin siitä, että tutkimi-
missani artikkeleissa käsitellään pääsääntöisesti kulttuuriteemoja, ei politiikkaa. Vieraiksi saamelaisia voi kutsua korkeintaan sillä perusteella, että heihin liittyy yhä tietämättömyyttä, mutta ei sillä perusteella että he olisivat vasta maahan tulleet.

muuta saamelaisvastaisempaa. Itse asiassa yksikään tarkastelemista lehdistä ei rajaa-
mani aineiston perusteella ole saamelaisvastainen – päinvastoin. Toki on huomautetta-
va, että en ole tutkinut artikkeleja, jotka käsittelevät ILO-sopimuksen ratifiointia ja maa-
ja vesioikeuksia: nämähän ovat tunnetusti hyvin kiistanalaisia aiheita ja herättävät pal-
jon tunteita. On todennäköistä, että sanomalehtitekstien välittämä saamelaiskuva on
ristiriitaisempi kuin tutkimani pelkät saamelaiselämäartikkelit antavat ymmärtää.

Jokinen, Huttunen & Kulmala (2004, 10) ovat todenneet, että toimittamassaan kirjas-
sa kokemuksistaan kertovia ihmisiä yhdistää se, että he tulevat usein nähdyiksi ja koh-
delluiksi yleisten, marginalisoivien kategorioiden edustajina – eivät yksilöinä. Myös
tämän tutkimuksen aineistossa kukin haastateltava on yleensä valittu nimenomaan saa-
melaisuutensa vuoksi ja hän edustaa tällöin nimenomaan saamelaisuutta ja saamelaisia
ihmisiä kollektiivisesti. Tällöin jo kirjoitusten perusvirityksenä on korostaa saamelaisten
erilaisuutta suhteessa valtaväestöön. Jos erilaisuutta ei olisi, artikkelejakaan tuskin olisi.

Tutkimus osoittaa, että sanomalehtiteksteissä saamelaisuus muodostuu erityisestä
vapautta ja tilaa korostavasta luontosuhteesta, huolesta saamen kielen (tai kielten) säi-
lymisestä ja halusta käyttää saamea sekä symbolisesta pukeutumisesta. Saamelaisuudes-
sa korostuvat myös edellisiltä sukupolvilta perityt tavat sekä menneisyyden ja nykyi-
syyden välinen vastakkainasettelu. Saamelaisuus kuvataan valtaväestöstä poikkeavana,
yleensä myönteisenä erilaisuutena ja erityisyytenä. Saamelaiset kuvataan myös selviyty-
jinä, jotka pärjäävät mahdollisista vastoinkäymisistä huolimatta. Elinympäristönä voi
olla niin tunturi kuin kaupunki.

Saamelaisuutta tuotetaan eri keinoin: tavallisimpia tapoja ovat vastakkainasettelun
kautta ja symbolien avulla. Menneisyys ja perinteet asetetaan vastakkain nykyisyyden ja
modernin elämäntavan kanssa. Ikuisuuskysymys on, lakkaako saamelainen olemasta
saamelainen, jos hän ei ammenna perinteistä ja perinteisestä elämäntavasta. Tutkija
Marjut Anttonen (1999, 239) on nostanut esiin kysymyksen siitä, kuinka suuri vapaus
tai pakko henkilöllä on kommunikoida etnisyyttään tietyllä tavalla tietyssä tilanteessa.
Voivatko kaikki henkilöt aina ja itse valita, miten he kommunikoivat etnisyyttään, ja
ylikommunikoivatko vai alikommunikoivatko he (mp.)? Eniten haastateltava voi vaikut-
taa siihen, miten pukeutuu, mutta artikkelin yhteyteen ei välttämättä panna kuvaa, joka
olisi otettu haastattelutilanteesta. Tietysti on niinkin, että kun artikkelin kantavana voi-
mana on saamelaisuus, haastateltavaksi helpommin suostuu vain sellaisia henkilöitä,
jotka todella haluavat tuoda saamelaisuuttaan esille. Haastattelut ovat saamelaisuuden

näyteikkunoita maailmalle, ja tähän ikkunaan päätyvät henkilöt, jotka osaavat näyttäytyä tai jotka halutaan näyttää edustavimpina saamelaisuuden edustajina.

Sari Pietikäisen (2000a, 190) mukaan vähemmistöjen edustajat, kuten saamelaiset, esitetään etnisen vähemmistön roolissa (ja enemmistön edustajat tehtävänsä tai asemansa kautta). Ida Ikonen (2013, 92) on puolestaan todennut aineistostaan, että henkilökuissa tutustuttiin pintaa syvemmälle valikoituihin saamelaisiin. Toimittajat halusivat nostaa esille haastatellut saamelaisina (mp.). Hänen mukaansa haastatellut saattoivat ottaa esille omassa elämässään kohtaamiaan arkipäivän ongelmia, mutta niihin ei puututtu sen kummemmin, sillä se veisi eksotiikkaa pois haastatellusta saamelaisuudesta (mts. 93–94). Aineistoni valossa voin olla samaa mieltä siitä, että saamelaiset esitetään nimenomaan saamelaisina. Ongelmia ja vastoinikäymisiä toki on, mutta saamelaiset esitetään selviytyjinä, joten yleiskuva saamelaisuudesta jää myönteiseksi, vaikkakaan ei toki säröttömäksi tai mutkattomaksi. Muun muassa oman kielen ja kulttuurin katoamisuhka, henkilökohtaiset kamppailut sekä poronhoitoon ja luonnon säilymiseen liittyvät ongelmat ovat läsnä artikkeleissa.

Aineiston välittämää saamelaiskuvaa voidaan tarkastella myös pelkästään artikkelien otsikkoja tutkimalla (ks. liite 1⁷⁸). Se, että artikkelissa käsitellään saamelaisia ja/tai saamelaisuutta ei kuitenkaan aina selviä vain otsikosta. Otsikoissa näkyvä kielteinen aihe on toki eri asia kuin kielteinen tapa kirjoittaa, sillä periaatteessa ikävästäkin aiheesta voidaan kirjoittaa neutraalisti, jolloin tyyli on lähinnä toteavaa ja tietoa välittävää (ks. Abel ym. 2012). Aineistoni artikkelien otsikoiden aihe on yleensä myönteinen tai neutraali. Siksi silmiin pistävät erityisesti Helsingin Sanomien vuoden 2011 otsikot.

Suvi Westin haastattelussa otsikkoon on nostettu rasismi: ”Rasismi osuu myös saamelaisiin” (HS 17.1.2011, C 1). ”Suomi tuli Saamenmaahan -dokumentin esittelytekstin otsikossa ”Suomi ei pyydä anteeksi” (HS 6.2.2011, D 11) viitataan saamelaislasten kurjiin asuntolakokemuksiin ja pakkosuomalaisuuteen, ja Wimme Saaren haastattelussa ”Synti jäi eloon” (HS 23.4.2011, C 1) puolestaan Saaren elämään uskonnollisten sääntöjen ja yhteisön paineen puristuksissa. Myös saamelaiskäräjävaaleista kertovan artikkelin

⁷⁸ Olen listannut otsikot liitteessä 1. Pääsääntöisesti vuonna 1991 jako pääotsikoihin, yläotsikoihin ja alaotsikoihin sekä harvoin ingresseihin on aineistossa selkeästi hahmotettavissa. Sen sijaan 2011 Helsingin Sanomissa ja Lapin Kansassa käytäntö on osittain muuttunut. Lehdissä ei normaalisti ole ylä- eikä alaotsikkoja, vaan pääotsikon jälkeen on usein leipätekstiä selvästi suuremmalla fonttikoolla painettu vain yhden tai kahden lauseen mittainen ingressi, joka päättyy pisteeseen. Se on ikään kuin ylä- tai alaotsikon korvike, tarkennus aiheeseen. Informatiivisuuden nimissä olen ottanut kunkin mukaan otsikkolistaukseen liitteeseen 1. Liitteessä käytetty fonttikoko noudattelee suuntaa-antavasti alkuperäistekstejä niin, että yleensä vuonna 1991 kaikissa lehdissä pienemmällä fonttikoolla olevat ovat ylä- ja alaotsikkoja, 2011 puolestaan usein ingressejä – paitsi Inarilaisessa yläotsikkoja.

otsikkoon ”Ulkosaamelaiset haluavat äänensä kuuluviin” (HS 2.10.2011, A 10) on piilotettuna ongelma siitä, että ulkosaamelaisten ääni ei kuulu tarpeeksi saamelaisten asioista päätettäessä. Sen sijaan otsikon ”Levottomat jalat veivät takaisin Lappiin” (HS 19.10.2011, C 5) jalkojen levottomuus on nähtävä myönteisenä asiana – veihän se Niillas Holmbergin takaisin kotikonnuilleen, jossa hän tuntuu viihtyvän. Otsikko ”Hämärästää pimeään” (HS 12.12.2011, D 1) ei aukea ilman kontekstia alla olevaan ingressiin. Kyseessä on luonnonvalon vaikutus ihmiseen muutettaessa Suomen päästä päähän.⁷⁹

Myös Lapin Kansassa on joitakin kielteisiä tai kielteiseen asiaan viittaavia otsikkoja: ”Riutula suomalaisti saamelaislapsia” (LK 21.1.2011, O12), ”Kylä, joka katosi kartalta” (LK 13.7.2011, A10), ”Kaikki valta ja voima keskittyy Inariin” (LK 22.8.2011, A12), ”Onko lappalainen vihapuhetta?” (LK 21.9.2011, A2), ”Lehtolan kunnianloukkausasia ei tutkita enempää” (LK 18.11.2011, A12), ”Taistelu tokasta” (LK 8.10.2011, A4). Ne jäävät kuitenkin Lapin Kansan artikkelimäärässä vähemmistöön.

Vuoden 1991 aineistossa on vain yksi selvästi kielteinen otsikko: Lapin Kansan tekemä syntymäpäivähaastattelu Olavi Maggasta on otsikoitu ”Saamelaislakiesitys ei sovellu nykyaikaan” (LK 26.4.1991, 4). Lisäksi on kaksi sekä myönteisen että kielteisyyden aspektin sisältävää otsikkoa, toinen Helsingin Sanomissa ja toinen Lapin Kansassa: ”Koltan kielen tallentaminen on työlästä mutta palkitsevaa” (HS 11.9.1991, A 4) ja ”Poroperheen elämä oli kovaa, mutta hyvää” (LK 29.12.1991, 4).

Tämän tutkimuksen saamelaiselämäartikkelit ovat monesti hyvin myönteisiä vuodesta ja lehdestä riippumatta. Kyseessä voi olla toimittajien tietoinen arvovalinta kirjoittaa saamelaisista ja saamelaiskulttuurista eksoottisen ihannoivaan sävyyn tai kyseessä voi olla vain tapa, miten meidät on opetettu ja totutettu katsomaan saamelaisuutta. Tietenkään se ei ole koko kuva saamelaisista sanomalehtien sivuilla, sillä olen itsekin käyttänyt kehystämistä: ottanut tutkimukseeni mukaan jotain ja jättänyt paljon ulkopuolelle. Ennen kaikkea tämä koskee aineiston rajaamista: artikkeleissa kulttuurin ollessa keskiössä, riidat ja erimielisyydet eivät näy. (Ks. Seppänen & Väliaverron 2013, 97.)

Lehtiartikkelit ovat representaatioita, mutta niin on myös tämä tutkimus – ja osaltaan myös vallankäyttöä. Myönnän, että tutkimusaineistoni rajaaminen puoltaa saamelaisten ja saamelaisuuden kuvaamista myönteisessä valossa. Näin ollen yleinen myönteisyys kumpuaa ainakin osittain genrevalinnasta. Tutkimuksen lähtökohta ja tulos ikään kuin

⁷⁹ Oma lukunsa ovat muistokirjoitukset: ”Lusman Matin muistoa kunnioittaen” (In 2.2.2011, 12) ”In memoriam Kati-Claudia Fofonoff” (In 3.8.2011, 7) ja ”Aili-Maarit Vallen muistolle” (In 5.10.2011, 7), joiden aihe on lähinnä surullinen.

sekoittuvat, sillä odotuksenmukaisena voi pitää sitä, mitä tutkimuskin osoittaa: henkilöartikkeleissa ei juurikaan näy saamelaisvastaaisuutta eikä kielteisiä ihmiskuvauksia. Tutkimukseni kumoaa näkemystä saamelaisista uhriutuvana alkuperäiskansana. Toisaalta kaikkia ongelmia ei kuitenkaan ole lakaistu piiloon, vaikka yleisvaikutelma onkin myönteinen, joskus jopa ihannoiva.

En ole ainoa, joka on kiinnittänyt huomiota saamelaisuuden romantisointiin tai ihannointiin. Esimerkiksi väärtisuhteita tutkinut Anni-Siiri Länsman (2004, 159) on maininnut romanttisen katseen, jossa saamelaiset nähdään luonnonläheisenä kansana, jolle länsimainen sivistynyt elämä on vieras ja kaukainen. Juha Ridanpää (2004, 203) puolestaan on kirjoittanut pohjoisen luonnon ja kulttuurin romantisoinnista kirjallisuudessa tietynlaisena pohjoisen kuvaamisen mallina. Ridanpää itse on tutkinut postmodernia kirjailijana nähdyn Rosa Liksomien tuotannon pohjoisia stereotypioita, ja toteaa Liksomien jatkavan aiemmin esitettyjen pohjoisen stereotyyppien toistoa. Mutta mitä kirjailijalle jääkään sanottavaksi, jos stereotyyppien käyttäminen kielletään, Ridanpää kysyy – ja itse voin laajentaa kysymyksen koskemaan myös saamelaisista lehtiartikkeleja tekeviä toimittajia. (Mts. 203, 215.) Ridanpään (mts. 206) toteamus siitä, että ilman luontoa ei yksinkertaisesti ollut kyse pohjoisen kirjallisuudesta, vertautuu siihen, että ilman luontoa ei yksinkertaisesti ole kyse saamelaisuudesta lehtiartikkeleissa.

Artikkeleissa esiintyvä luonnon ja maisemien ihailu on ennen kaikkea osa nykypäivää, sillä luonto voidaan nähdä ylevänä vasta, kun ihminen kokee olevansa turvassa luonnon armoilta (Tuulentie 2003, 15)⁸⁰. Aineistossa on nähtävissä myös intertekstuaalisuutta: toimittajat ovat tuoneet perinteisen Lapin eksotiikan ja lumon saamelaisista kertoviin artikkeleihin. Kyseessä on ihannoiva käsitys eksoottisesta Lapista, mitä on vuosikymmeniä pidetty yllä nimenomaan etelästä käsin ja jota ruokitaan edelleen.⁸¹ Suurissa henkilöhaastatteluissa myös ympäristönkuvaus muistuttaa romaanien tapaa kertoa miljööstä.

Aineisto sisältää paljon myönteistä saamelaisuutta, jossa toiseutta alleviivataan: on myönteistä olla toisenlainen, muista poikkeava ihminen. Tämä tarkoittaa kuitenkin erilaisuutta nimenomaan suhteessa valtaväestöön, sillä erilaisuus suhteessa muihin saamelaisiin ei aina näyttäydy myönteisenä: puhutaan siitä, että saamelaisvalta keskittyy Ina-

⁸⁰ Toki jo vuodelta 1335 on kuvaus runoilija Petrarcan ja tämän veljen ”tarkoituksettomasta vuorilla kiipeilemisestä”. Petrarca oli ensimmäisiä nykypäivän ihmisiä, joka osasi ”erottaa maisemaan maalauksellisen merkityksen sen hyödyllisyydestä”. (Sironen 1996, 119.)

⁸¹ Kulttuuritapahtumista mieleeni tulee erityisesti Helsingin Ateneumin taidemuseon ”Lapin taika”-näyttely, jossa ihannoitiin Lappia ja saamelaisuutta suomalaisesta näkökulmasta vuonna 2011.

riin Enontekiön kustannuksella, mainitaan, että saamelaiskäräjävaaleissa kaikki saman perheen sisarukset eivät ole saaneet äänestää tai kiinnitetään huomiota kaupunkisaamelaisien heikompaan tilanteeseen muihin saamelaisiin nähden.

Vaikka saamelaiskulttuuri on hyvin moni-ilmeinen ja -muotoinen, ja yksikkömuotojen sijasta olisi syytä puhua monikossa kulttuureista ja kielistä, on paljon artikkeleja, joissa puheena olevaa kieltä ja kulttuuria ei yksilöidä. Lehtikirjoituksissa vähemmistön vähemmistöt eli kolttasaamelaiset ja inarinsaamelaiset sekä eri kielet näkyvät vuonna 1991 hyvin vähän. 2011 ne näkyvät enemmän, mutta silloinkin eniten saamelaiskäräjävaalien yhteydessä, jolloin on selkeä syy profiloitua oman kansanosan ja kielen edustajaksi. Tosin eipä artikkeleissa mainita pohjoissaamelaisiakaan muutamaa kertaa lukuun ottamatta. Pohjoissaamen kieli sentään mainitaan useammin. Muutaman kerran puhutaan myös porosaamelaisista, joilla tarkoitetaan poronhoitoa pääelinkeinonaan harjoittavia saamelaisia. Lisäksi on joitakin poroperhe-mainintoja, joita en ole tilastoinut (mm. LK 29.12.1991, 4). Kaupunkisaamelaiset eivät näy lainkaan 1991 aineistossa, mutta 2011 hekin esiintyvät eniten saamelaiskäräjävaaliartikkeleissa.

Herääkin kysymys, kuvataanko sanalla saamelainen nimenomaan pohjoissaamelaisia vai ylipäätään saamelaisia. Myös Viivi Halme (2011, 79) on kiinnittänyt huomiota siihen, että aineistossa, hänen tapauksessaan sanomalehti Kalevan verkkouutisoinnissa 2001 ja 2010, näkyvät saamelaiset, inarinsaamelaiset ja kolttasaamelaiset. Kun sana saamelainen tarkoittaa sekä kaikkia saamelaisia kielestä ja kulttuurista riippumatta että pohjoissaamelaisia, on se omiaan aiheuttamaan sekaannuksia lukijoille. Halme kaipaa-kin jatkotutkimusta siitä, käsitetäänkö pohjoissaamelaiset saamelaisiksi ja inarin- ja kolttasaamelaiset tästä prototyypisistä saamelaisuudesta poikkeaviksi ryhmiksi. (Mp.) Oman tutkimukseni valossa voin yhtyä käsitykseen, että yleensä pohjoissaamelaiset mainitaan saamelaisiksi ilman etuliitettä. Kolttien ja inarinsaamelaisien kohdalla sen sijaan tuodaan esiin saamelaisvähemmistöön kuulumisen. Joskus tosin saatetaan puhua vain omasta kielestä ja kulttuurista tai äidinkielestä täsmentämättä, mitä tarkemmin tarkoitetaan.

Henkilöt, jotka artikkeleissa pääsevät ääneen, ovat usein valmiiksi julkisuuden henkilöitä tai heidän työnsä on julkista: on taiteilijoita, poliitikkoja ja tutkijoita. Tosin tällöin voidaan sanoa, että heitä ei haastatella vain siksi, että he ovat saamelaisia, vaan siksi, että heidän työnsä on näkyvää. Heidän työnsä kylläkin liittyy normaalisti saamen kielen ja kulttuuriin. Saamelaisuus näyttäytyy myös muutaman ei-saamelaisen henkilön kautta: nämä ovat saamelaisen perheen jäseniä puolisoina ja vanhempina. He ovat integ-

roituneet saamelaiskulttuuriin omasta vapaasta tahdostaan ja kiinnostuksestaan. He ovat arvokas tuki saamelaisille ja saamelaisuudelle.

Tapa kuvata saamelaisia vaihtelee. Samassakin artikkelissa voidaan antaa kaksi erilaista näkökulmaa: esimerkiksi Mari Boinea luonnehditaan kotimaassaan Norjassa saamelaiskulttuurin puolustajaksi, ulkomailla perinнемusiikkia esittäväksi taiteilijaksi (HS 24.5.1991, D 14). Dokumentintekijä Suvi West kertoo itse olevansa pohjoisessa Suvi, muualla saamelainen Suvi (HS 17.1.2011, C 1). Tunnetuin kaikista saamelaistaiteilijoista tai ylipäätään saamelaisista lienee Nils-Aslak Valkeapää. Hän näyttäytyy toisaalta hieman myyttisenä henkilönä ja saamelaisuuden ikonina, toisaalta monilahjakkaana taiteilijana ja saamelaisten lähettiläänä.

Huomionarvoista on, että haastateltavissa on useita nuoria tai nuorehkoja ihmisiä. Kuten Sanna Valkonen (2009, 269) on todennut, tänä päivänä saamelaisuuden näyttämisestä on tullut valtavirtaa varsinkin nuoremman saamelaispolven keskuudessa. Samalla sekä muistutetaan saamelaisuuden läsnäolosta valtayhteiskunnassa että pyyhitään pois aikaisempaa häpeää. (Mp.) Sen sijaan lapsia ei haastatteluissa normaalisti näy, mikä johtunee siitä, ettei heidän haastattelemisensa ole yhtä yksinkertaista kuin aikuisten haastattelevinen. Lapsilla ei ole yhteiskunnassamme samaa valtaa kuin aikuisilla ja lasten haastattelevinen vaatisi vanhemman luvan. Poikkeuksena ovat Palonojan (LK 24.12.1991, 12) ja Niittyvuopioiden perheet (LK 7.10.2011, O4–O5) sekä artikkeli Angelin kylän lapsista, heidän koulumatkoistaan ja asuntolaelämästään (LK 14.4.1991, 9).

Yleisesti ottaen ihmisten lokeroiminen sukupuolen, syntyperän tai etnisen ryhmän perusteella on tavallista. Tämän tutkimuksen tekeminen on osoittanut, kuinka tavallista on kategorisoida ihminen ennen muuta saamelaiseksi ja näin esittää yhden tietyn ominaisuuden kautta – esimerkiksi niin, että taiteilijan sijaan puhutaan saamelaistaiteilijasta (In 26.10.2011, 14). Sukupuoli puolestaan korostuu tapauksissa, joissa aikuisia naisia kutsutaan otsikossa ”Vuotson poroemänniksi” ja tekstissä tytötellään (LK 14.9.1991, 12⁸²) sekä sanotaan ”saamettariksi” (In 21.12.11, 13 – jo otsikossa puhutaan ”saamelaisesta naisenergiasta”). Nainen tai naiseen viittaava sana mainitaan otsikoissa myös muutamana muun kerran: Mari Boinea luonnehditaan ”Lapin naiseksi” (HS 4.8.1991, A 17), Rauna Paadar-Leivoa ”kulttuurin monitoiminnaiseksi” (Im 16.10.1991, 12) ja Indira Niit-

⁸² Esimerkkejä sukupuolittuneista ilmauksista ja kielenkäytöstä voi katsoa: Rantala, Pälvi 2011. Sukupuoli ja tasa-arvo journalismissa. Tapaus Lappi. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Tutkimuksesta on kerrottu myös Lapin Kansassa (24.8.2011, A9) kuvaavasti otsikolla ”Sukupuolella on yhä väliä. Tutkimus: Mediassa asenteet paljastuvat pienissä sanavalinnoissa”. Eri vuosikymmenien (1950-luvulta 1980-luvulle) naistenlehdissä esiintyvistä naisurheilijoiden ulkonäkökuvauksista ja toistuvasti esiintyvistä työttömyydestä voi lukea Riitta Pirisen (1995) artikkelista.

tyvuopiosta puhutaan ”Balkanilta Lappiin tullee äidiksi” (LK 7.10.2011, O4–O5). Naisiin yleisesti kiinnitetään huomiota Inarilaisen (21.9.2011, 10) otsikossa ”Naisten valitseminen Saamelaiskäräjille voisi lisätä yhteistyökykyä”, millä viitataan ehdokkaana olevan Anna Morottajan lausumaan.⁸³ Naisiin viitataan monesti myös erisnimillä.

Vain kahdessa artikkelissa otsikossa on miestä kuvaava tai luonnehtiva sana: ”Poropojasta poromieheksi” (LK 24.5.2011, O1) ja ”Poromiehen elämää” (mas. O4) sekä ”Valokuvataidetta poromiehen silmin” (LK 12.12.2011, O12–O13), kun erisnimiä ei lasketa mukaan. Miehiä ei myöskään vähätellä. Silloinkin, kun nuorta aikuista miestä, monilahjakasta Niillas Holmbergiä, sanotaan ”lapsenkasvoiseksi, pienikokoiseksi pojanklopiksi” on ilmassa lähinnä ihmettelyä ja ihailua (HS 19.10.2011, C 1). Isosta tutkimusaineistosta ei ole yllättävää löytää sukupuoleen viittaavia yksittäisiä esimerkkejä – eikä edes halventavia ilmauksia – mutta näin yksittäisiksi ne myös jäävät. Tämä johtuu siitä, että lehtiartikkeleissa määräävänä tekijänä ei ole sukupuoli vaan etninen tausta, saamelaisuus. Päivi Naskalikin (2003, 31) on todennut, että vähemmistön näkökulmasta etninen ero on sukupuolta merkittävämpi.

Haastateltujen sukupuolijakauma on kuitenkin tasainen. Liitteeseen 13 on koottu naisten ja miesten esiintyminen artikkelin tarkkuudella. Kutakin henkilöä ilmentää rasti. Yksittäistapauksissa olen saattanut jättää rastin merkitsemättä, kun kyseessä ei ole henkilö, jonka elämää artikkeli käsittelee (ks. LK 13.7.2011, A10, jossa esiintyvät myös palopäällikkö, viestintäverkkoasiantuntija ja viestintäpäällikkö). Lapset olen merkinnyt pienellä rastilla sukupuolensa mukaiseen sarakkeeseen. Angelin kyläläisiä koskevan artikkelin (LK 14.4.1991, 9) jätin kuitenkin kokonaan pois laskuista, sillä siinä esiintyy 20 henkilöä, joista monet lähinnä vain mainitaan nimeltä. Artikkelissa ei ole todellista päähenkilöä tai todellisia päähenkilöitä, joten yhden artikkelin runsas henkilömäärä vääristäisi yhteenlaskettua kokonaislukumäärää turhaan.

Sukupuolten esiintyminen artikkeleissa on liki tasan: naisia esiintyy 50 kertaa ja miehiä 54 kertaa. Tyttöjä esiintyy yksi, poikia viisi (LK 24.12.1991, 12; LK 7.10.2011, O4–O5⁸⁴). Naisten ja miesten esiintyminen artikkeleissa lehdittäin ja vuosittain on esitetty seuraavassa taulukossa 2:

⁸³ Artikkelien otsikot on listattu liitteessä 1 lehden ja ilmestymispäivän mukaisessa järjestyksessä.

⁸⁴ En ole tilastoinut lapsia, jotka on mainittu artikkelissa vain nimeltään ja iältään, mutta eivät ole mukana haastattelussa. Tällaisia ovat pariskunnan yhteinen yksivuotias tytär ja miehen aiemman avioliiton kaksi tyttäretä.

Taulukko 2.

NAISTEN JA MIESTEN ESIINTYMINEN ARTIKKELEISSA LEHDITTÄIN JA VUOSITTAIN

		Helsingin Sanomat	Inarinmaa/ Inarilainen	Lapin Kansa	yht.
1991	Naisia	2	1	12	15
	Miehiä	5	4	8	17
2011	Naisia	5	12	18	35
	Miehiä	6	11	20	37
	yht.	18	28	58	104

Naisten suurta näkyvyyttä voi pitää yllättävänä, sillä yleensä on totuttu puhumaan miesten naisia selvästi suuremmasta näkyvyydestä: suomalaisissa ja ruotsalaisissa päivälehdissä naisia on 30 prosenttia, miehiä 70 prosenttia (Siivonen 2007, 363). Tosin Jonita Siivonen (mp.) on tutkimuksessaan todennut, että henkilökuvissa naisia ei marginalisoida samassa määrin kuin normaalissa uutisjournalismissa, sillä naisia on henkilökuvissa päähenkilöinä 45 prosenttia. Naisten näkyvyyteen on kiinnitetty huomiota myös Inarilaisessa (23.3.2011, 10–11), jonka toimittaja Annamari Niskanen ja viestintäalan yrittäjä Miia Kärnä kokosivat Lapin 100 parhaan naisen listan. Kärnä kysyy: ”Mutta onko saamelaisen naisen helpompi menestyä Lapissa kuin suomalaisen? Heitä on nimittäin listalla paljon, vaikka alueella he ovat selvästi vähemmistönä.” (Mp.)

Ida Ikonen (2013, 89) on todennut vuoden 2011 Helsingin Sanomien ja Lapin Kansan saamelaisaiheisia sanomalehtitekstejä tarkastelevassa pro gradu -tutkielmassaan:

Naisia haastateltiin samaan tapaan kuin miehiä tapahtumien yhteydessä, mutta tapahtumat liittyivät kulttuuriin ja taidetapahtumiin. Miehiä haastateltiin enemmän heihin henkilökohtaisesti liittyvissä tapahtumissa, ja aiheet olivat enemmän poliittisia ja yhteiskunnallisia. Lapin Kansa korosti myös nuorten miesten ja naisten eroa: miesten kerrottiin jäävän pohjoiseen, kun taas naiset lähtevät kaupunkiin. Henkilökuvista löytyi esimerkki pohjoisessa asuvasta nuoresta miehestä ja kaupungissa asuvasta nuoresta naisesta.

Sen sijaan oman tutkimukseni aineistossa politiikka näkyy vain vaalien aikana ja esillä on tällöin ehdokkaina ja lälipäässeinä sekä miehiä että naisia. Muuten aiheet liittyvät vahvasti kulttuuriin kussakin tutkitussa lehdessä. En halua yleistää Ikosen mainitsemaa eroa naisten lähtemisestä kaupunkiin ja miesten jäämisestä pohjoiseen. Nuoria naisia on havaintoni mukaan Lapin Kansassa lähtijöinä vain yksi: kaupunkisaamelaiseksi tituleerattu Berit-Ellen Proksi (LK 31.1.2011, O12–O13). Lisäksi sekä Helsingin Sa-

nomiin että Inarilaiseen on haastateltu Saamenmaasta poismuuttaneita nuoria tai nuorehkoja naisia Pirita Näkkäljärveä (HS 2.10.2011, A 10; In 19.10.2011, 5) ja Suvi Westiä (HS 17.1.2011, C 1; In 21.12.2011, 13) sekä vain Helsingin Sanomiin Tuuni Parttia (HS 12.12.2011, D 1). Inarilaiseen haastateltuja omalta kylältä maailmalle lähteneitä ovat myös Rita Magga (In 5.1.2011, 9) ja Hans Morottaja (In 24.8.2011, 16). Vuoden 1991 aineistossa Saamenmaalta poismuuttaminen ja ulkosaamelaisuus eivät vielä näy.

Olen kiinnittänyt huomiota myös siihen, miten poronhoidosta puhutaan naisnäkökulmasta, sillä poronhoitoahan, jos mikä, on elinkeino, joka sitoo harjoittajansa pohjoiseen. Lapin Kansan 2011 aineistossa on toki artikkeleja, jotka käsittelevät miespuolisia poromiehiä (ks. erityisesti Ari Leppäjärvestä LK 24.5.2011, O4–O5; Aslat-Jon Länsmanista LK 14.8.2011, O11–O13), mutta myös kaksi, joissa pääosassa on poromiehen vaimo: pohjoiseen muuttaneet Indira Niittyvuopio (LK 7.11.2011, O4–O5) ja Leena Valkeapää (LK 11.12.2011, O4–O7). Näiden lisäksi on saamelaiskäräjävaalien äänikuningatar 2011 Tiina Sanila-Aikio kuvattu poronhoitotöissä Partakossa (LK 5.10.2011, A8–A9) ja kansanedustaja Eeva-Maria Maijala esiintyy myös tittelillä porotilallinen (LK 18.9.2011, A4). Pohjoiseen ovat jääneet myös poromies Oula Saran tyttäret, jotka puolestaan opiskelevat ja tekevät töitä inarilaisessa Lisman kylässä (LK 13.7.2011, A10). Näin porot kuuluvat kiinteästi myös naisten elämään.

Miten sitten aineistossani näkyy se, että artikkelit on julkaistu kahdenkymmenen vuoden välein? Erot vuosien 1991 ja 2011 välillä ovat toisaalta selviä, toisaalta hankalasti huomattavia. Jälkimmäistä puolta se, että mikäli lukisin tutkimusaineistoni artikkeleja tietämättä niiden julkaisuajankohtaa, en todennäköisesti tai ainakaan välttämättä osaisi ajoittaa oikein, sillä monet teemat, kuten luonto ja saamen kielet, ovat ajattomia.

Suurin yksittäinen ero lienee se, että artikkelien määrä ja koko on kasvanut ja artikkeleissa on entistä enemmän tarinallisuutta ja tarttumapintaa Lapin Kansan vuoden 2011 henkilöartikkeleissa on laajoja monisivuisia haastatteluja. Inarilaisessa on suuria koko sivun haastatteluja ja Helsingin Sanomissa puolisivuisia – käytännössä ne lienevät yhtä pitkiä, mutta näyttävät erilaisilta painopaperien eri koosta johtuen. Vuonna 1991 artikkelit eivät vielä ole samanlaisia suuria elämyksellisiä kokonaisuuksia kuin 2011. Artikkelit Palonojan poronhoitajaperheestä on vuoden 1991 kontekstissa poikkeuksellisen laaja, monipuolinen ja tietyllä tapaa tarinallinenkin kuvatessaan perheen arkea, eikä juuri muita vastaavia ole. Tutkimuksesta tulikin määrällisesti epätasapainoinen, kun vuonna 2011 on julkaistu selvästi enemmän ja laajempia saamelaiselämää käsitteleviä

artikkeleja kuin 1991. Tämä on kuitenkin myös itsessään tutkimustulos kertoessaan artikkelien muuttumisesta.

Kielenkäytössä olisi voinut odottaa näkyvää eroa siinä, että vanhimmissa, vuoden 1991 artikkeleissa olisi puhuttu enemmän lappalaisista tarkoittamassa saamelaisia, lapin kielestä saamen sijaan ja saamenpuvun sijaan lapinpuvusta. Toisaalta lappalaisuus olisi voinut esiintyä uudessa merkityksessä 2011 aineistossa, mutta näin ei ole.⁸⁵ Ajatukseni siitä, että olisin päässyt tutkimaan ja vertailemaan saamelainen- ja lappalainen-sanojen käyttöä kuivui kokoon. Toki on myönnettävä, että sekin on tutkimustulos, että lappalaisia ja lappalaisuutta ei aineistossa näy aivan yksittäisiä kohtia lukuun ottamatta. Eeva-Maria Majjala on kutsunut itseään ”mettälappalaiseksi” (LK 18.9.2011, A4), Ari-Antti Askan on kerrottu olevan ”vanhaa sallalaista lappalaissukua” (LK 28.11.2011, O15) ja Petter Juhani Paltto kertoo isänsä olleen ”porolappalaisia” (In 20.4.2011, 11), mutta muut harvat lappalaisviittaukset eivät liity haastateltaviin yhtä suoraan. Lapin Kansan Armi Palonojan kahdessa haastattelussa 1991 puhutaan vain lappalaisen elämäntavan säilymisestä (LK 14.9.1991, 12; LK 24.12.1991, 12). Vuonna 2011 Veli-Pekka Lehtolan haastattelussa puhutaan yleisellä tasolla lappalaisten suhtautumisesta saamelaisiin (LK 18.11.2011, A12) ja Klemetti Näkkäläjärven haastattelussa käsitellään lappalais-kulttuuri- ja perinneyhdistyksen harjoittamaa vihapuhetta (LK 17.8.2011, 5).

Henkilöihin, asioihin ja kieliin viitataan siis säännöllisesti ja lähes aina saame-alkuisella sanalla lehdestä ja vuodesta riippumatta, eikä puhuta lappalaisista. Edellä mainittu ei kuitenkaan päde puhuttaessa saamelaisten pukeutumisesta. Silloin harvoin, kun kansanpuvusta on jotakin nimitystä käytetty, on se lapinpuku. Saamenpuku-sanaa ei aineistosta ole tilastoitu yhtään. Muutaman kerran aineistossa puhutaan koltista ja koltan kielestä ilman saame- tai saamelaisanaa. Tällöin lukijan on itse tiedettävä, että kyseessä on yksi saamen kielistä ja saamelaiskulttuureista.

Aineistossa puhutaan sekä Saamenmaasta ja saamelaisalueesta että Lapista ja joskus harvoin myös Lapinmaasta. Joskus Lappi-sanaan on liitetty jokin määre, kuten Pohjois- tai Ylä-. Lappi-sanan esiintyvyyteen vaikuttaa osaltaan se, että se on osa teosten, instituutioiden ja vastaavien nimiä, kuten Tunturi-Lapin luonto- ja kulttuurikeskus Skierri

⁸⁵ Veli-Pekka Lehtola (2011, 30) on todennut, että ”maakuntalehti *Lapin Kansa* käytti *saame*-sanaa 1940-luvun lopulta lähtien. Nimitys *lappalainen* alkoi *Lapin Kansassa* syrjäyttää *saamelainen*-termin vasta 1960-luvun puolella, vaikka molemmat termit tarkoittivat edelleen samaa ryhmää”. Lehtola tosin huomauttaa heti perään, että kaikki eivät luopuneet vanhasta ja viittaa esimerkiksi 1980-lukuun ja professoreihin Erkki Itkonen ja Mikko Korhonen. Nykypäivänään lappalaisuus on saanut uuden sisällön tarkoittaen Suomessa saamelaisten kotiseutualueella asuvia suomalaisia, jotka ovat historiallisten lapinkylien asukkaita. (Mp.) Saamelaisten hylkäämän ”lappalainen”-sanan uudelleen käyttönotossa on oikeastaan kyse terminvaltauksista, koska kyseessä on uusi käsite (mts. 31).

(LK 22.8.2011, A12), Lapin läänintaiteilija (HS 2.2.1991, B 1) sekä Lapin lasten laulukirja ja Laulujen Lappi -sarja (LK 12.3.1991, 23), jolloin kirjoittaja ei toki ole itse päässyt valitsemaan sanaa. Tällaisen käytön olen merkinnyt liitteen 11 taulukossa y:llä. Maantieteellisen alueen kutsuminen Lapiksi tai Saamenmaaksi on merkitty X:llä. Lisäksi on tietenkin huomattava, että paikasta voidaan puhua myös esimerkiksi käyttämällä ilmaisua ”pohjoinen” tai paikkakunnan nimeä, mitä en ole ottanut huomioon taulukossa.

5.2 Aineiston, metodin ja tutkimuksen arviointi

Yhteiskuntatieteen tohtori Katja Keisala (2014, 177) on artikkelissaan ”Miten kirjoittaa heistä, jotka eivät ole meitä? Pohdintaa diskursiivisesta vallankäytöstä” esittänyt joukon relevantteja kysymyksiä:

Pystymmekö näkemään muut ihmiset niin kuin he ovat ja kuvaamaan heitä totuudenmukaisesti? Kuka päättää, millaisia jonkin ihmisryhmän tai kulttuurin jäsenet ovat ja miten heidät saa esittää? Onko teksteillä seurauksia, ja jos on, onko kirjoittaja vastuussa niistä? Kun enemmistön edustaja kuvaa vähemmistön edustajaa tuleeko hän välttämättä vahvistaneeksi enemmistön uskomuksia, niitä samoja uskomuksia, jotka oikeuttavat vähemmistön syrjinnän? Miten vähemmistöistä pitäisi kirjoittaa?

Näihin kysymyksiin on vaikea vastata.

Keisalan (2014, 179) mukaan kirjoittaja käyttää vähintäänkin diskursiivista valtaa, mutta esimerkkejä siitä on helpompi löytää historiasta kuin nykypäivästä. Karina Horsti (2005, 38) on kirjoittanut väitöskirjassaan, että median rooli erilaisuuden ja vierauden tunnistamisessa ja tuottamisessa on keskeinen. Hänen mukaansa journalismin kautta tunnistamme esimerkiksi turvapaikanhakijan turvapaikanhakijaksi, muuten identifioimme hänet vaikkapa naapuriksi tai työntekijäksi. Sillä, miten sanomalehdistö kuvaa turvapaikanhakijoita, on vaikutusta siihen, miten arkielämässämme luokittelemme heitä erilaisten vihjeiden ja merkkien avulla. (Mp.) Sama pätee saamelaisiin: sanomalehdet tarjoavat meille informaatiota, joka vaikuttaa ajatteluun ja suhtautumiseemme heihin.

Eri lukijat voivat tulkita samaa tekstiä eri tavalla, mutta niin voi myös sama lukija. Kerätessään leikekirjamaisesti aineistoaan tutkija tulee irrottaneeksi tekstit alkuperäisestä julkaisuyhteydestään ja luoneeksi teksteille uuden kontekstin (Hiidenmaa 2000, 183). Viivi Halme (2011, 18) on esittänyt, että tutkijan olisi tärkeää pohtia tämän rekontekstualisoitumisen vaikutusta tutkimustuloksiinsa. Mikä onkaan sen merkitys, että luen

kerta toisensa perään vain saamelaisista kirjoitettuja artikkeleja ilman ympäröiviä muita artikkeleja, mainoksia ja vastaavaa? Ainakin artikkeleista katoaa uutuudenviehätys ja huomioarvo. Artikkelit ikään kuin sulautuvat massaksi, josta ”ei näe metsää puilta”. Kun etsii ja tarkastelee vain tiettyjä piirteitä, ei ehkä näe koko artikkelin merkitystä kyseisessä lehdessä. Esimerkiksi Inarilaisessa on julkaistu paljon saamelaisiin liittyviä artikkeleja, joten saamelaisuuden näkyvyys on periaatteessa suurta. Toisaalta samaan aikaan vuonna 2011 Helsingin Sanomissa on julkaistu vain yksittäisiä saamelaisartikkeleja, jotka harvinaisuutensa vuoksi saattavat pistää lukijansa silmään ja saada siksi erityisen suuren huomion. Minulta tällainen ero on tutkimusta tehdessäni kadonnut.

Olen käsitellyt aineistoa sanomalehti kerrallaan, en aineistosta nousevia havaintoja yhdistellen. Näin ollen tutkimukseeni on pakostakin tullut jonkin verran toistoa. Mielestäni esitystapani on kuitenkin tarkoituksenmukainen, sillä se korostaa eri lehtiä ja eri vuosia heti otsikkotasolta alkaen.

Vaikka saamelaisia ja saamelaisuutta käsitellään lehtiartikkeleissa yleensä hyvin myönteisessä sävyssä, nousee lukijalle mieleen myös kysymyksiä: Katoavatko saamelaiskielet? Säilyykö saamelaiskulttuurin erityisyys, näkyykö saamelaissymboleja edelleen? Säilyykö saamelaisten luontosuhde yhä, vaikka monet elävät kaupungeissa? Miten saamelaisia nimitetään: nähdäänkö heidät vain jonakin, joka sisältää saamelaisetuliitteen? Sanavalinta tarjoaa lukijalle näkemyksen, josta hän voi olla samaa tai eri mieltä. Sanavalinta vaikuttaa myös kyseisen ryhmän, tässä tapauksessa saamelaisten, sosiaaliseen identiteetin representointiin. Vaikka yksittäisten sanojen käyttämisen vaikutus onkin pientä, niin mitä järjestelmällisempää ja yleisempää se on, sitä suurempi on vaikutus. (Pietikäinen 2000b, 197–198.)

Keskusteltuani toimittajan työtä pitkään tehneen Helsingin Sanomien entisen toimittajan, nykyisen media-alan yrittäjän Reetta Rädyn⁸⁶ kanssa, hän totesi, että toimittajalähtöisyydestä on siirrytty lukijalähtöisyyteen. Kun ennen toimituksissa mietittiin erityisesti, mikä on tärkeää, olennaista ja totta, nyt pohditaan, mikä vetää. Ennen keskiössä olivat instituutiot, nyt arki, ja tarinanomaisissa artikkeleissa pitäisi olla samastumispiintaa lukijoille. (Reetta Rätty, keskustelu 19.10.2015.) Olenkin huomannut, että monet vuoden 2011 artikkelit ovat aikaisempaa laajempia ja kertovat tarinallisesti saamelaisesta arjesta. Rädyn mukaan sanomalehdet heijastavat yhteiskuntaa, ja lehden hyväntahtoinen tapa esitellä vähemmistöjä riippuu yhteiskunnasta. Paikallislehti on hänestä yhtei-

⁸⁶ Rätty on aikoinaan aloittanut toimittajantyönsä kuusamolaisessa Koillissanomissa, joten hänellä on käytännön näkökulmaa myös paikallislehden toimintaan.

söä ylläpitävä voima, jonka uutisointi ei ole neutraalia vaan iloista seutukuntaa ylläpitävää uutisointia. (Mp.) Paikallislehden funktio on siten aivan erilainen kuin suuren alueellisen tai valtakunnallisen sanomalehden.

Tässä tutkimuksessa ovat tulleet esille lehtiteksteistä pintaan nousseet teemat ja diskurssit, jotka liittyvät keskeisesti saamelaisiin ja saamelaisuuteen. Ne ovat löytyneet tutkimisen, lukemisen ja kirjoittamisen kautta ilman ennalta määrättyjä painotuksia ja odotuksia. Tietenkään en ole voinut olla täysin vapaa omista ennakkokäsityksistäni, kuten ei normaalisti kukaan muukaan tutkija, mutta olen pyrkinyt työntämään nämä taka-alalle ja antanut artikkelien puhua puolestaan. Vaikeaa se tietenkin on ollut, sillä henkilö suhtautuu asioihin, joihin hänellä on kokemusta ja koulutusta aivan eri tavalla kuin täysin uusiin ja vieraisiin seikkoihin. Subjektiivisuus on pakostakin läsnä jossain määrin jokaisessa tutkimuksessa, vaikka kuinka pyrkisi objektiivisuuteen.

Klaus Mäkelä (1990, 47–48) on luetellut ne seikat, joita kvalitatiivisen analyysin arvioinnissa on aineistotyyppistä riippumatta syytä kiinnittää huomiota. Näitä ovat: aineiston merkittävyys tai kulttuurinen paikka, aineiston riittävyys, analyysin kattavuus sekä analyysin arvioitavuus ja toistettavuus (mp.). Luotettavuutta mietittäessä avainasemassa ovat aineiston koko, laatu ja keräämistapa (Jokinen 2008, 245). Tärkeää on pyrkimys vakuuttavuuteen, lukijan vakuuttamiseen (Hoikkala 1993, 37). Koko aineiston kattava tulkinta on tietenkin yksi keino vakuuttaa. Toinen on määrä, mutta määrä ei saisi korvata laatua. (Jokinen 2008, 246.)

Aineiston merkittävyyttä voi arvioida siitä näkökulmasta, että tämä tutkimus käsittää tutkimusaiheen kannalta kolme keskeistä, mutta erilaista sanomalehteä: valtakunnallisen lehden (Helsingin Sanomat), suuren alueellisen lehden (Lapin Kansa) ja paikallislehden (Inarilainen/Inarinmaa). Aineiston riittävyttä voi puolestaan pohtia siitä näkökulmasta, että tutkimus kattaa kaksi täyttä kalenterivuotta. Aineiston keruun määrän ja rajauksen mielekkyyden voi toki aina kyseenalaistaa, sillä mukana on aina tutkijan tulkintaa siitä, mitkä ovat rajauksen sisään sopivia artikkeleja.

Risto Heiskala (1990, 253) kertoo oman aikakauslehtien alkoholimainintaa koskevan tutkimuksensa teossa halustaan pitää aineisto, riittävän tarkan tulkinnan mahdollistamiseksi, pienenä ja samalla poistaa tutkijan mahdollisuus itse valita siihen kuuluvat tapaukset: ”välttämään tutkijan kiusausta pelkästään kuvittaa keskeiset teesinsä aineistoesimerkein ja sivuuttaa tulkintaa kyseenalaistava tai monimutkaistava materiaali” (mp.). Juuri tällaista valitsemista ja näytteenomaisuutta olen pelännyt, kun olen jättänyt suuren

osan keräämistäni artikkeleista käsittelyn ulkopuolelle.⁸⁷ Eklektisyyden uhka on ollut koko ajan läsnä, toisin sanoen se, että poimisin saamelaisuudesta vain parhaita paloja ja miellyttäviä piirteitä välittämättä siitä, että lopputuloksesta tulee pinnallinen tai jopa sisäisesti ristiriitainen. Toki toimittajakin voi artikkelissaan esittää saamelaisuudesta vain omasta mielestään parhaita paloja.

Jari Ehrnrooth (1990, 39) on todennut, että yleensä aineistoa kerätään liian aikaisin ja liian paljon. Monipuolisia ja kattavia aineistoja on lähdetty keräämään, vaikka kysymyksenasettelu on ollut kesken. Lopputuloksena on määrän korvautuminen laadulla, mikä oli uhkana tässäkin tutkimuksessa. Olisinko järkevin perustein voinut välttää pitkän ja työlään aineistonkeruun keskittymällä tarkemmin jo keruuvaiheessa? En ainaakaan usko, että tässä tutkimuksessa olisi päästy samaan lopputulokseen, jos olisin tutkinut vain muutamaa kuukautta kummaltakin tutkimusvuodelta, sillä se olisi rajannut aineistoa liikaa. Toisaalta, jos olisin ottanut tietyltä aikaväliltä mukaan jokaisen artikkelin, jossa on sana ”saame” tai ”saamelainen”, ei minun olisi tarvinnut pohtia enempää, so- piiko artikkeli rajaukseni piiriin. Kysymysten asettelu on myös huomattavasti helpompaa, kun aineisto on jo olemassa ja se saa ikään kuin puhua puolestaan. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa aineisto on kaiken avain.

Analyysin arvioitavuus on sitä, että lukija pystyy seuraamaan tutkijan päättelyä, tois- tettavuus taas sitä, että toinen tutkija päätyy samoja luokittelu- ja tulkintasääntöjä sovel- tamalla samoihin tuloksiin (Mäkelä 1990, 53). Vaikka en usko, että koskaan voi tulla kahta samanlaista diskurssianalyttistä tutkimusta, uskon, että kanssani samansuunta- siin tutkimustuloksiin päätyisi moni: esimerkkinä voi katsoa erityisesti Ida Ikosen (2013) pro gradu -tutkielmaa Lapin Kansan ja Helsingin Sanomien luomasta saamelais- kuvasta, sillä hänellä on osittain sama tutkimusaineisto kuin minulla.

Jokaisella on mahdollisuus kerätä ja lukea samat lehtiartikkelit kuin minulla, niputtaa samoihin nippuihin ja poimia samat sitaatit. Toki niputtaminen aiheen mukaan vaatii hiukan tulkintaa siitä, mikä on artikkelin pääasiallinen sisältö, mutta aineisto ja analyys- in lähtökohta ovat kiistattomia. Lisäksi kirjallisuus, lainsäädäntö ja virallisasiakirjat ovat jokaisen saavutettavissa sekä saamelaisuuden stereotypiat yleisesti tiedossa ja tun- nustettuja. Kukin tietenkin tutkii omasta kielellisestä ja kulttuurisesta näkökulmastaan ja taustastaan käsin. Itse en esimerkiksi voi lukea Lapin Kansaa lappilaisen näkökulmasta

---

⁸⁷ Pekka Pälli (2003, 33) on käsitellyt aineiston laajuutta, edustavuutta ja näytteenomaisuutta oman tutki- muksensa kannalta.

enkä Inarilaista paikallisen inarilaisen tai utsjokelaisen silmin – enkä mitään lehteä saamelaisen silmin.

Tutkiessani olen monta kertaa joutunut pohtimaan sitä, mitä saamelaisuus todella on. Kun nostan esiin tiettyjä saamelaisuuden stereotypioita, tutkimukseni todellisuudessa sisältää vastauksen siihen kysymykseen, mitä tutkija itse pitää saamelaisena. Saamen-tutkimuksen opintojeni myötä olen toki oppinut tarkastelemaan kriittisestikin saamelaiskulttuuria. Vaikka tunnen ja tiedostan saamelaisuuden symbolit, stereotypiat ja klišeet, sorrun kuitenkin helposti itsekini tuijottamaan ja korostamaan niitä.

5.3 Tutkimustulosten merkitys ja jatkotutkimus

Tutkimukseni lopuksi on vielä syytä pohtia joitakin tutkimustulosten merkitystä ja jatkotutkimusta käsitteleviä kysymyksiä, toisin sanoen: Mikä merkitys tutkimuksellani on? Miten tutkimustulokset saatettaisiin palvelemaan tutkimusyhteisöä ja saamelaisia sekä millaista jatkotutkimusta ja mitä jatkotoimenpiteitä tämä tutkimus voisi tuottaa?

Kuten tutkimukseni alkupuolella totesin, ei ole samantekevää, mitä ja miten kirjoitetaan, sillä lehtiartikkelit osaltaan vaikuttavat siihen, miten identiteettejä muokataan ja valtasuhteita rakennetaan. Ei myöskään ole samantekevää, miten saamentutkimusta harjoitetaan. Valtaväestön ja saamelaisten välille tarvitaan lisää asiallista tietoa ja keskustelua, mitä oma tutkimuksenikin pyrkii synnyttämään. Haluan osaltani olla korjaamassa väärää tietoa ja paikkaamassa vajavaista tietämystä, jotta kulttuurien yhteentörmäyksiltä välttyttäisiin. Vaikka saamelaisia ja saamelaisuutta on tutkittu paljon, tuo jokainen tutkija mukanaan oman näkökulmansa – kahta samanlaista henkilöä ei ole, eikä kahta samanlaista tutkimustakaan synny.

Kuten Anni-Siiri Länsman (2008, 93) on todennut, saamentutkimusta tekevään tutkijaan kohdistuu monenlaisia odotuksia, kun pitäisi sekä hyödyttää saamelaista yhteisöä että osallistua kansainväliseen tieteelliseen keskusteluun. Tutkijan valitsema tutkimuksen kirjoituskieli on tässä yksi olennainen. Valitessani kieleksi suomen, tiesin, että tutkimukseni saavuttaa erityisesti (ja lähinnä vain) suomalaiset ja Suomen saamelaiset. Se on mielestäni olennaista, kun tutkimusaineistokin on ilmestynyt suomeksi. Sitä, tavoitako tutkimukseni tutkimusyhteisön ja -kohteensa, on toki vaikea ennakoida – ja tutkijan on vaikea vaikuttaa vastaanoton suopeuteen tai kielteisyyteen.

Tämä tutkimus jättää luonnollisesti paljon tilaa jatkotutkimukselle ja uudelle, aiheen ympärillä tehtävälle tutkimukselle. Keräämäni vuoden 2001 aineisto jäi tässä kokonaan

analysoimatta, samoin kultakin kolmelta vuodelta (1991, 2001 ja 2011) moni aihepiiri, mukaan lukien poliittiset aiheet, pääkirjoitukset ja mielipidekirjoitukset. Rajaamalla aineistoa eri tavalla julkaisuajankohdan tai aiheen perusteella, saisi tutkimukseen uutta näkökulmaa ja sisältöä. Mikäli tutkittaville lehdille valitsisi erityisen pitkän aikavälin (useita kymmeniä vuosia), saattaisi havaita merkittäviä eroja kielenkäytössä ja kuvaamistavoissa. Erilaisen tutkimusnäkökulman saisi valitsemalla tutkimuskohteeksi esimerkiksi norjalaisia sanomalehtiä vertailumielessä tai Lapin Kansassa vuodesta 2012 alkaen julkaistut saamenkieliset uutiset.

Olisi myös mielenkiintoista tehdä esimerkiksi sisällönanalyysi kaikille keräämilleni saamelaisartikkeleille Viroa ja virolaisia Suomen lehdissä käsittelevän tutkimuksen (Abel ym. 2012) kaltaisesti. Näin tutkimusvuosilta saataisiin kokonaiskuva kaikkien saamelaisartikkelien aiheiden ja käsittelynäkökulmien myönteisyydestä, kielteisyydestä ja neutraaliudesta. Yksi vaihtoehto olisi myös tutkia aineistoa kollokaation käsitteen kautta, toisin sanoen sitä, millainen taipumus saame-, saamelainen- ja saamelaisuus-sanoilla on esiintyä yhdessä muiden sanojen kanssa. Voisi tutkia, mitkä sanat kuuluvat luontevasti yhteen ja millaisia semanttisia rajoitteita sanojen yhteenkuuluvuudella on.⁸⁸

---

⁸⁸ Kollokaation käsite on keskeinen esimerkiksi Outi Pynnösen (2009) pro gradu -tutkimuksessa. Hän on tutkinut *magyar*- ja *udmurt*-sanojen määritteitä ja pääsanoja sanomalehtiteksteissä. Hän lähestyy käsitteiden esiintymistä myös kvantitatiivisen analyysin kautta.

AINEISTO JA LÄHTEET

Aineisto

Helsingin Sanomat. Painettujen lehtien artikkelit 1991 (7 kpl) ja 2011 (6 kpl).

Inarilainen. Painettujen lehtien artikkelit 2011 (22 kpl).

Inarinmaa. Painettujen lehtien artikkelit 1991 (5 kpl).

Lapin Kansa. Painettujen lehtien artikkelit 1991 (16 kpl) ja 2011 (26 kpl).

Lähteet

Abel, Kristel, Kaal, Esta, Liive, Valdar & Tirkkonen, Päivi 2012. Viro ja virolaiset Suomen mediassa. Vuoden 2011 printtimediakuva. Tallinnan yliopisto. Viestinnän instituutti.

<http://www.finland.ee/public/download.aspx?ID=96945&GUID=%7B71CE955F-DEB4-4ED1-B865-64E15A8C1C21%7D>

Aikio, Marjut 1988. Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 478. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Aikio, Pekka 2012. Johdanto. Teoksessa YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista ja ILO:n yleissopimus nro 169 [taskukirja]. Helsinki: Suomen YK-liitto 3–26.

Aittola, Tapio & Raiskila, Vesa 2002. Jälkisanat. Teoksessa Peter L. Berger & Thomas Luckman Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. (Alkuteos: The social construction of reality.) Suom. ja toim. Vesa Raiskila. 3. painos. Helsinki: Gaudeamus, 213–231.

Allardt, Erik 1981. Etnisten ryhmien luonne. Teoksessa Erik Allardt & Christian Starck, Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta. Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö, 36–44.

Anderson, Benedict 2007. Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. (Alkuteos: Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism.) Sivilisaatiohistoria-sarja. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Marjut 1999. Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 764. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Banks, Marcus 1996. *Ethnicity: Anthropological constructions*. Reprinted 1997. London and New York: Routledge.
- Barth, Fredrik 1969. Introduction. Teoksessa Fredrik Barth (toim.) *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Reprint 1970, 9–38.
- Berg, Bård A. 2001. Holdninger til samer og samiske forhold 1996–2000. En undersøkelse av avisene Aftenposten, Nordlys, Finnmark Dagbladet, Altaposten og Finnmarken for perioden 1.1.1996–31.12.1999. Universitetet i Tromsø. Senter for samiske studier. Skriftserie nr. 11. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- van Dijk, Teun A. 1988. *News as discourse*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- van Dijk, Teun A. 2000. New(s) racism: A discourse analytical approach. Teoksessa Simon Cottle (toim.) *Ethnic minorities and the media. Changing cultural boundaries. Issues in Cultural and media studies*. Maidenhead: Open University Press, 33–49.
- Ehrnrooth, Jari 1990. Intuitio ja analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.), 30–41.
- Eidheim, Harald 1971. *Aspects of the Lappish minority situation*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- Enbuske, Matti 2008. Vanhan Lapin valtamailla. Asutus ja maankäyttö historiallisen Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun. *Bibliotheca Historica* 113. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Eriksen, Thomas Hylland 1993. *Ethnicity and nationalism. Anthropological perspectives. Anthropology, culture and society*. London & Sterling, Virginia: Pluto Press.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004. Toista maata? Johdatus antropologiaan. (Alkuteos: *Small places, large issues*.) Suom. Maarit Forde & Anna-Maria Tapaninen. Suomen Antropologinen Seura. Helsinki: Gaudeamus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos (1. painos 1998). Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman 2002. Miten media puhuu. (Alkuteos: *Media discourse*.) Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. 2. painos. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Goffman, Erving 1959. *The presentation of self everyday life*. New York: Doubleday Anchor Books.
- Hall, Stuart 1999. *Identiteetti. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen & Juha Herkman*. Tampere: Vastapaino.

- Hall, Stuart 2003. Monikulttuurisuus. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.), 233–278.
- Halme, Viivi 2011. Saamelaisdiskurssit sanomalehti Kalevan verkkouutisoinnissa vuosina 2001 ja 2010. Oulun yliopisto. Suomen kieli. Pro gradu -tutkielma.
- Heikkilä, Elina 2006. Kuvan ja tekstin välissä. Kuvateksti uutiskuvan ja lehtiartikkelin elementtinä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1065. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Heikkinen, Vesa 2007. Tekstejä, tutkijoita ja tekstintutkijoita. Puhe ja kieli 27:1, 1–7. <http://ojs.tsv.fi/index.php/pk/article/download/5125/4627>
- Heikkinen, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo 1999. Me ja muut tekstintutkijat. Virittäjä 103, 84–92.
- Heikkinen, Vesa & Voutilainen, Eero 2012. Genre – monitieteinen näkökulma. Teoksessa Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), 17–47.
- Heikkinen, Vesa, Voutilainen, Eero, Lauerma, Petri, Tiililä, Ulla & Lounela, Mikko (toim.) 2012. Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. [Helsinki:] Gaudeamus.
- Heiskala, Risto 1990. Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.), 242–263.
- Helander, Elina 2000. Saamelainen maailmankuva ja luontosuhde. Teoksessa Irja Seurujärvi-Kari (toim.), 171–182.
- Helsingin Sanomat. Painettujen lehtien artikkeleja.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000. Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara & Anja Piirainen-Marsh (toim.), 161–190.
- Hirvonen [nyk. Valkonen], Sanna 2001. Ylä-Lapin mahdoton yhtälö. Lappalaisidentiteetti poliittisena strategiana ja Lapin Kansan rooli vallankäyttäjänä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Valtio-oppi. Pro gradu -tutkielma. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/12644?show=full>
- Hoikkala, Tommi 1993. Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. [Helsinki:] Gaudeamus.
- Honninsvågin julistus 2004. Saamelaisten 18. konferenssi 7.–9.10.2004 Honningsvåg, Norja. Viitattu 16.2.2016. <http://saameneuvostojulkinen.sevennet.net/?deptid=2277&print=1>

- Horsti, Karina 2005. Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalistissa. Mediatutkimuksia. Tampere: Tampere University Press.
- Ijäs, Arne Johansen 2012. Samer i to norske nyhetsmedier. En undersøkelse av saker med samisk hovedfokus i Nordlys og Dagsrevynen i perioden 1970–2000. Diedut 1/2012. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Ikonen, Ida 2013. ”Irvikuva – entäs sitten?” Lapin Kansan ja Helsingin Sanomien luoma saamelaiskuva vuoden 2011 sanomalehtiteksteissä. Oulun yliopisto, Giellagas-instituutti. Saamelainen kulttuuri. Pro gradu -tutkielma.
http://www.oulu.fi/giellagas/tiedostot/Gradut/Ida%20Ikonen/D_Ida_Ikonen.pdf
- Inarilainen. Internetsivut <http://www.inarilainen.fi/>
- Inarilainen. Painettujen lehtien artikkeleja.
- Isosävi, Johanna & Lappalainen, Hanna 2015. Johdanto. Teoksessa Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen (toim.) Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä. Tietolipas 246. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–33.
- Itkonen, Panu 2012. Skolt Sami cooperation. Forms of reciprocity in work situations of the Sevettijärvi reindeer herding community at the beginning of the 21st century and actions of state administration. Research series in anthropology. Helsinki: University of Helsinki.
- Jokinen, Arja 1999. Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, 37–53.
- Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna 2004. Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.
- Jokinen Arja & Juhila, Kirsi 1999. Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, 54–97.
- Jokinen Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, 17–47.
- Jokinen Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 2012. Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Kimmo 2008. Miten laadullinen tutkimus vakuuttaa? Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.), 243–250.
- Juhila, Kirsi 1999. Tutkijan positiot. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen 1999, 201–232.
- Juhila, Kirsi 2012. Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, 175–225.
- Juhila, Kirsi, Jokinen, Arja & Suoninen, Eero 2012. Katteoria-analyysin teesit. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, 45–87.
- Kaalenkaski, Taija 2010. Kilpakirjoitusten fiktionaalisten piirteiden tulkintaa. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviuoma & Sinikka Vakimo (toim.), 361–381.
- Kain, Patricia 1998. How to do a close reading. Harvard College Writing Center. Viitattu 29.9.2016. <http://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/how-do-close-reading>
- Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliuerronen, Esa (toim.) 1998. Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. [Lahti:] Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Karjalainen, Reetta 2008: Kuvia lumessa. Skábmagovat-elokuuafestivaalin mediarepresentaatio ualtaväestön sanomalehdissä Helsingin Sanomat, Lapin Kansa ja Kaleua vuosina 1999–2007. Oulun yliopisto, Giellagas-instituutti. Saamelainen kulttuuri. Pro gradu -tutkielma. <http://www.oulu.fi/giellagas/tiedostot/Gradut/Reetta%20Karjalainen/valmisgradu.pdf>
- Karjula, Emilia (toim.) 2014. Kirjoittamisen taide & taito. [Jyväskylä:] Atena Kustannus Oy.
- Keisala, Katja 2014. Miten kirjoittaa heistä, jotka eiuät ole meitä? Pohdintaa diskursiuisesta uallankäytöstä. Teoksessa Emilia Karjula (toim.), 177–198.
- Keränen, Mari 2009. Saamelaisten etnisen vähemmistöidentiteetin representaatiot saamelaismediassa. Pohjoissaamenkielisten uutisten tekstianalyysia. Helsingin yliopisto. Suomalais-ugrilainen kielentutkimus, saamen erikoistumislinja. Pro gradu -tutkielma.
- Keskitalo-Foley, Seija 2006. Kolme näkökulmaa Lapin paikkana kokemiseen. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.), 129–146.
- KHO 2011:81. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuja 26.9.2011/2710 KHO:2011:81. Viitattu 30.1.2013. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2011/201102710>

- Kiviniemi, Eero 1982. Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimenvallinta. [Espoo:] Weilin+Göös.
- KMT 2011–2012. Kansallinen Mediatutkimus KMT. Tilaaja: Levikintarkastus Oy. Toimittaja: TSN Gallup Oy. Digilehti täydentää painettujen lehtien lukemista. (Liite: KMT Lukija syksy 2011/kevät 2012 lukijamäärät.) Viitattu 28.1.2013.
http://www.levikintarkastus.fi/mediatutkimus/KMT_Lukija_S11-K12_perustaustat.pdf (linkki ei enää toimi)
- Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) 2006. Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri 2010. Johdanto: Representaatio – Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi, 7–31. Teoksessa Tarja Knuuttila & Aki Petteri Lehtinen.
- Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri (toim.) 2010. Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Gaudeamus: Helsinki.
- Korsisaari, Eva Maria 2001. Keskeisiä kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia. Teoksessa Outi Alanko & Tiina Käkälä-Puumala (toim.) Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä. Tietolipas 174. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 290–309.
- Korva, Minna-Maarit 2012: Romanit ja saamelaiset yläkoulun maantiedon, historian ja yhteiskuntaopin oppikirjoissa. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
<http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59752/Korva.Minna-Maarit.pdf?sequence=1>
- Kunnaala, Ella-Mari 1998. Riitta, Topi ja Liehuva liekinvarsi. Ei-helsinkiläiset Helsingin Sanomissa. Teoksessa Haavisto, Sanna, Kotilainen, Lari, Mäntynen, Anne & Onikki, Tiina (toim.) 1998. Kielikuvitusta. Tekstit ja metaforat todellisuuden rakentajina. Kielen opissa 2. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 188–203.
- Kurkela, Kari 2005. Rajalla tutkiminen. Kokemuksen ymmärtämisen mahdollisuudesta. Teoksessa Päivi Rantala & Marja Tuominen (toim.) Rajoilla. Puheenvuoroja tutkimuksen rajoista ja rajojen tutkimuksesta. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Sarja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 30. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 13–45.
- Lapin Kansa. Painettujen lehtien artikkeleja.
- Laukkanen, Marjo & Heikkilä, Markku 2016. Arktinen kattaus. Arktinen keskus, Lapin yliopisto & Eurooppatiedotus, Ulkoasiainministeriö.

- Lehtola, Veli-Pekka 1997. Saamelaiset – historia yhteiskunta, taide. [Inari:] Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka 2000. Kansain välit – monikulttuurisuus ja saamelaishistoria. Teoksessa Irja Seurujärvi-Kari (toim.), 185–196.
- Lehtola, Veli-Pekka 2011. Miten lappalainen muuttui saamelaiseksi. *Hiidenkivi* 4/2011, Suomalainen kulttuurilehti, 27–31.
- Lehtola, Veli-Pekka 2012. Saamelaiset suomalaiset – kohtaamisia 1896–1953. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1351/Tiede. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtola, Veli-Pekka 2015. Saamelaiskiista. Sortaako Suomi alkuperäiskansaansa? Helsinki: Into.
- Lehtola, Veli-Pekka 16.9.2015. Saamelaisten itsemäärääminen haastetaan edelleen. Blogikirjoitus. Viitattu 23.9.2015.
<http://veli-pekkalehtola.puheenvuoro.uusisuomi.fi/202694-saamelaisten-itsemaaraaminen-haastetaan-edelleen>
- Lehtola, Veli-Pekka & Länsman, Anni-Siiri 2012. Saamelaisliikkeen perintö ja institutionalisoitunut saamelaisuus. Teoksessa Veli-Pekka Lehtola, Ulla Piela & Hanna Snellman (toim.) Saamenmaa. Kulttuuritieteellisiä näkökulmia. Kalevalaseuran vuosikirja 91. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 13–35.
- Lehtonen, Mikko 1994. Kyklooppi ja kojootti. Subjekti 1600–1900 -lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko 2000. Merkitysten maailma. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko 2004. Vieraus ja viisaus. Teoksessa Mikko Lehtonen, Olli Löytty & Petri Ruuska (toim.), 247–270.
- Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli 2003. Erilaisuus. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli 2003. Miksi Erilaisuus? Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.), 7–17.
- Lehtonen, Mikko, Löytty, Olli & Ruuska, Petri (toim.) 2004. Suomi toisin sanoen. Tampere: Vastapaino.
- Lempiäinen, Kirsti, Löytty, Olli & Kinnunen, Merja (toim.) 2008. Tutkijan kirja. Tampere: Vastapaino.
- Leppänen, Kalevi 2014. Lapinhullu. Tarinoita Lappiin rakastuneista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Levine, Hal B. 1999. Reconstructing ethnicity. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 5 (2), 165–180.
<http://www.jstor.org.libproxy.helsinki.fi/stable/pdf/2660691.pdf?acceptTC=true>
- Lindgren, Anna-Riitta 2000. Helsingin saamelaiset ja oma kieli. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 801. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Linturi, Jenni 2014. Aineisto kirjoittajan apuna. Teoksessa Emilia Karjula (toim.), 31–47.
- LT 2011 = Levikintarkastus Oy. LT-levikit 1998–2011. Levikintarkastus Oy, Finnish ABC. Viitattu 24.1.2013. (linkki ei enää toimi)
<http://www.levikintarkastus.fi/levikintarkastus/tilastot/Trenditilasto.pdf>
- Lähteenmäki, Maria 2004. Kalotin kansaa. Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889. *Historiallisia Tutkimuksia* 220. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Länsman, Anni-Siiri 2004. Väärtisuhteet Lapin matkailussa. Kulttuurianalyysi suomalaisten ja saamelaisten kohtaamisesta. Inari: Kustannus Puntsi.
- Länsman, Anni-Siiri 2008. Kenelle saamentutkija tutkii? Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.), 87–98.
- Löytty, Olli 2004. Meistä on moneksi. Teoksessa Mikko Lehtonen, Olli Löytty & Petri Ruuska (toim.), 221–245.
- Löytty, Olli 2005. Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 161–189.
- Löytty, Olli 2008. Ajattelun jäljet tutkimustekstissä. Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.), 250–260.
- Majanen, Minna 2008. Saamenpuku etnisyyden ja identiteetin ilmentäjänä. Helsingin yliopisto. *Suomalais-ugrilainen kielentutkimus, saamen erikoistumislinja. Pro gradu -tutkielma*.
- Manninen, Laura et al. (toim.) 1994. Jargon. *Kulttuuriantropologian englanti-suomi oppisanasto*. JYY Julkaisusarja n:o 35. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta.
- Martikainen, Tuomas, Sintonen, Teppo & Pitkänen, Pirkko 2006. Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliik-*

- keen tutkimuksen seura ry:n julkaisuja. Tietolipas 212. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–41.
- Mattanen, Tiina 2013. Diskurssianalyttinen tutkimus Ylen saamelaisuutisten verkkokommenteista. Oulun yliopisto. Suomen kieli. Pro gradu -tutkielma.
<http://herkules oulu.fi/thesis/nbnfioulu-201305201286.pdf>
- Mitjonen, Johanna 16.5.2013. Kansan palveluksessa. Ylioppilaslehti. Viitattu 2.5.2016.
<http://ylioppilaslehti.fi/2013/05/kansan-palveluksessa/>
- Moran, Daniel James 2012. Whose land is Lapland? The Nellim case: A study of the divergent claims of forestry, reindeer herding and indigenous rights in Northern Finland. University of Helsinki. Faculty of social sciences. Sociology. Master's thesis.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34119/DMoran%20Thesis%202012.pdf?sequence=2>
- Myntti, Kristian 2000. Saamelaismääritelmä oikeudelliselta kannalta. Teoksessa Irja Seurujärvi-Kari (toim.), 216–226.
- Mäkelä, Klaus (toim.) 1990. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäkelä, Klaus 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.), 42–61.
- Naskali, Päivi 2003. Sukupuolen, kansallisuuden ja tutkijuuden risukoissa. Lappilaista sukupuolikulttuuria jäljittämässä. Teoksessa Tuulia. Feministisiä näkökulmia lappilaiseen sukupuolikulttuuriin. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 4. Toimittanut Päivi Naskali, Mervi Autti, Seija Keskitalo-Foley, Anne Korhonen & Mervi Kutuniva. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 13–39. Viitattu 30.3.2016.
<http://ktk.ulapland.fi/isbn9516349463/tuulia.pdf>
- Nygren, Anja 1995. Etnisyyden määrittely ja käytäntö. Teoksessa Anna-Maria Åström (toim.) Meikäläisiä muukalaisia. Kulttuurien kohtaaminen käytännössä. Ethnos-toimite 9. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, 11–27.
- Pakkasvirta, Jussi 2003. Monitiede vai monta tiedettä? Näkökulmia poikkitieteiseen kulttuuri-, yhteiskunta- ja aluetutkimukseen. [Helsinki:] Renvall-instituutti, Helsingin yliopisto. Verkkokirja. Viitattu 14.10.2015.
<http://www.helsinki.fi/aluejakulttuurintutkimus/tutkimus/monitieteisyys/index.html>
- Pasanen, Annika 2015. Kuávsui já peeivičuová. 'Sarastus ja päivänvalo'. Inarinsaamen kielen revitalisaatio. Uralica Helsingiensia 9. Helsinki: Helsingin yliopisto: Suomen

kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos & Suomalais-Ugrilainen Seura.

PeVM 12/2014 vp – HE 167/2014 vp=perustuslakivaliokunnan mietintö 12/2014 vp ja hallituksen esitys 167/2014 vp. Viitattu 7.9.2015.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/mietinto/Documents/pevm_12+2014.pdf

Phillips, Nelson & Hardy, Cynthia 2002. The variety of discourse analysis. Teoksessa Discourse analysis. Investigating processes of social construction. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.

<http://methods.sagepub.com.libproxy.helsinki.fi/book/discourse-analysis/n2.xml>

(vaatii kirjautumisen Helsingin yliopiston palveluun)

Pietikäinen, Sari 2000a. Discourses of differentiation. Ethnic representations in newspaper texts. Jyväskylä studies in communication 12. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Pietikäinen, Sari 2000b. Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara & Anja Piirainen-Marsh (toim.), 191–217.

Pietikäinen, Sari 2002a. Etniset vähemmistöt uutisissa – käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa. Teoksessa Pentti Raittila (toim.) Etnisyys ja rasismi journalismissa. SJL:n Mediakriittinen julkaisusarja 6. [Tampere:] Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos & Suomen Journalistiliitto – Finland Journalistförbund ry, 14–30.

Pietikäinen, Sari 2002b. Media, kieli ja etniset identiteetit. Teoksessa Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen, & Hannele Dufva (toim.) Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, 241–255.

Pietikäinen, Sari 2003. Indigenous identity in print: representation of the Sami in news discourse. Discourse & Society 14 (5), 581–609.

<http://das.sagepub.com.libproxy.helsinki.fi/content/14/5/581.full.pdf+html> (vaatii kirjautumisen Helsingin yliopiston palveluun)

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009. Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Pietilä, Jyrki 2008. Kirjoitus, artikkeli, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000. Osat 1 (sivut 1–407) ja 2 (sivut 408–779). Jyväskylä Studies in Humanities 111. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Pietilä, Jyrki 2012. Lehdistön tutkimus. Teoksessa Vesa Heikkinen ym. (toim.), 594–603.
- Pietilä, Veikko 1976. Sisällön erittely. Toinen korjattu painos. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Pietilä, Veikko 1995. Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä. Julkaisuja. Sarja A 86/1995. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. [Tampere:] Tampereen yliopisto.
- Pirinen, Riitta 1995. Naisurheilijat näyttävät naisilta – Tekstimuotokuvia naisurheilijoista. Teoksessa Anja Tuomisto & Heli Uusikylä (toim.) Kuva, teksti ja kulttuurinen näkeminen. Tietolipas 141. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 122–133.
- Potinkara, Nika 2015. Etnisyyden rakentuminen kahden saamelaismuseon perusnäyttelyissä. Jyväskylä Studies in Humanities 272. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6400-9>
- Puuronen, Vesa 2011. Rasistinen Suomi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Puusa, Anu 2011. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.), 114–125.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. [Helsinki:] JTO.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2011. Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.), 47–57.
- Pynnönen, Anu 2013. Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. N:o 379/2013 Working paper. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu. <https://www.jyu.fi/jsbe/tutkimus/julkaisut/workingpaper/wp379>
- Pynnönen, Outi 2009. Romanianunkarilaisuuden ja udmurttilaisuuden representaatio sanomalehtiteksteissä. Lähestymistapoja kielen ja identiteetin suhteen tarkasteluun sosiolingvististä taustaa vasten. Helsingin yliopisto. Suomalais-ugrilainen kielentutkimus, yleinen ja Unkarin kielen ja kulttuurin linja. Pro gradu -tutkielma.
- Pälli, Pekka 2003. Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampere: Tampere University Press.
- Pääkkönen, Erkki 1999. Etnisyys ja saamelaisyhteisö. Teoksessa Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola & Mervi Autti (toim.), 33–43.
- Pääkkönen, Erkki 2008. Saamelainen etnisyys ja pohjoinen paikallisuus – Saamelaisten etninen mobilisaatio ja paikallisperustainen vastaliike. Acta Universitatis Lapponien-

- sis 153. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pöysä, Jyrki 2006. Matkalla kaupunkiin ja aikuisuuteen. Nuoren joensuulaisen kirjoitet-
tujen paikkakokemusten lähilukua. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen &
Ulla Piela (toim.), 156–170.
- Pöysä, Jyrki 2010. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teok-
sessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) Vaeltavat metodit.
Kultaneito VIII. Joensuu: Suomen kansantietouden Tutkijain Seura, 331–360.
- Pöysä, Jyrki 2015. Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutki-
mukseen. Kultaneito XVII. [Joensuu:] Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Raittila, Pentti 2004. Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia
ja analyysimenetelmien kehittelyä. Mediatutkimuksia. Tampere: Tampere University
Press.
- Ridanpää, Juha 2004. Kirjallisuus, yhteiskunta ja uusi pohjoinen: Onko Rosa Liksomilla
projekti? Teoksessa Raine Mäntysalo (toim.) Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäris-
tösuhteen tutkimus ja representaation käsite. Ympäristöalan julkaisuja, Oulun yli-
opisto. [Oulu:] Oulun yliopisto, 199–218.
- Rossi, Leena-Maija 2010. Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa.
Teoksessa Tarja Knuuttila & Aki Petteri Lehtinen (toim.), 261–275.
- Ruotsala, Helena 1991. Anteeksi mutta missä voin nähdä aitoja saamelaisia. Matkailun
markkinoimat saamelaiskuvat ja saamelaisten etninen identiteetti. Teoksessa Juha
Hyvärinen & Tapio Mäkelä (toim.) Etnospektri. Kirjoituksia kirjavista identiteeteistä.
Turun Yliopiston Ylioppilaskunnan julkaisusarja, 127–143.
- Ruuskanen, Minna 2005. Hätävarjelu ja parisuhdeväkivalta. Rikosoikeudellinen ja dis-
kurssianalyttinen tutkimus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja
N:o 267. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Räty, Panu 1998. Henkilökuva ajan kuvana. Teoksessa Anu Kantola & Tuomo Mörä
[toim.] Journalismia! Journalismia? Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 137–
150.
- Saamelaiskäräjälakityöryhmä 2013. Saamelaiskäräjälakityöryhmän mietintö. Mietintöjä
ja lausuntoja 55/2013. Oikeusministeriö.
http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1382513081296/Files/OMML_55_2013_MIETINTO_196_s.pdf

- Saamelaiskäräjät 2012. Saamelaisten lukumäärä vuoden 2011 Saamelaiskäräjien vaaleissa. Viitattu 14.1.2013.
http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=114&Itemid=10 (ko. asiakirja ei löydy enää sivuilta)
- Saarinen, Heli 2011. Valkoisen peuran myyttinen Lappi. Lappi-myytin tie keskiajan kuvastosta suomalaiseen elokuvaan. Acta Universitatis Lapponiensis 213. Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Anja (toim.) 2000. Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Salovaara-Moring, Inka 2004. Media geographies. Regional newspaper discourses in Finland in the 1990s. Viestinnän julkaisuja 9. Helsinki: University of Helsinki. Department of communication.
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/viest/vk/salovaara-moring/mediageo.pdf>
- Sammallahti, Pekka 2013. Saamelaismääritelmästä. AGON 37–38. Pohjoinen filosofiayhdistys AGON ry, 26–39.
http://agon.fi/pdf/AGON-37_38-2013-1_2.pdf
- Saressalo, Lassi 1983. Identiteetin nurja puoli: etnisten stereotyyppien tarkastelua. Sananjalka, Suomen kielen seuran vuosikirja 25. Turku: Suomen kielen seura, 83–99.
- Sarivaara, Erika Katjaana 2012. Statuksettomat saamelaiset. Paikantumia saamelaisuuden rajoilla. Diedut 2/2012.
<http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/177093/1/erikanettiversio18%206.pdf>
- Scheinin, Martin 1.10.2015. KHO:n päätöksen saamelaismääritelmästä: neljä vakavaa virhettä. Perustuslakiblogi, Suomen valtiosääntöoikeudellisen seuran ajankohtaispalsta. Viitattu 2.10.2015.
<https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2015/10/01/khon-paatokset-saamelaismaaritmasta-nelja-vakavaa-virhetta/>
- Seppänen, Janne 2005. Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, Janne & Väliaverronen, Esa 2013. Mediatyhteiskunta. 2., tarkistettu painos. Tampere: Vastapaino.

- Seurujärvi-Kari, Irja 1997. Suomen saamelaiset. Teoksessa Juha Pentikäinen & Marja Hiltunen (toim.) Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 72. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunta.
- Seurujärvi-Kari, Irja (toim.) 2000. Beaiivvi mánát. Saamelaisten juuret ja nykyaika. Tietolipas 164. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Seurujärvi-Kari, Irja 2000. Esipuhe. Saamentutkimus. Teoksessa Irja Seurujärvi-Kari (toim.), 9–15.
- Seurujärvi-Kari, Irja 2012. Ale jaskkot eatnigiella. Alkuperäiskansaliikkeen ja saamen kielen merkitys saamelaisten identiteetille. [Helsinki:] Helsingin yliopisto.
- Seurujärvi-Kari, Irja 2013. Saamelaisdiskurssi, kieli ja valta. Teoksessa Pirjo Kristiina Virtanen, Lea Kantonen & Irja Seurujärvi-Kari (toim.), 55–84.
- Shore, Susanna & Mäntynen, Anne 2006. Johdanto. Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.) Genre – tekstilaji. Tietolipas 213. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–41.
- Siivonen, Jonita 2007. Personporträttet som tidningsgenre. En närläsningsstudie med fokus på innehållsliga teman, berättarkonventioner och kön. SSKH Skrifter 25. Helsingfors: Forskningsinstitutet, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Siivonen, Katriina 1998. Arkipäivän etnisyyden tutkiminen. Kohtaaminen yli Varsinais-Suomen saariston kielirajan. Teoksessa Maija Mälikalli & Paavo Oinonen (toim.) Integraatio, identiteetti, etnisuus. Tarkastelukulmia kulttuuriseen vuorovaikutukseen. Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulun julkaisuja 3. Turku: Turun yliopisto, 118–134.
- Siltaoja, Marjo & Vehkaperä, Meri 2011. Diskurssianalyysi johtamis- ja organisaatio-tutkimuksessa. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.), 206–231.
- Sironen, Esa 1996. Lauri-poika metsässä' häärii. Luonnon kokemisen paradokseista. Teoksessa Jussi Kotkavirta (toim.) Luonnon luonto. Filosofisia kirjoituksia luonnon käsitteestä ja kokemisesta. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 2. [Jyväskylä:] Jyväskylän yliopisto, 115–124.
- Spotlight 5.12.2013. Kuka saa näkyä uutisissa? Televisio-ohjelma. Yle Fem.
- Stoor, Maritta 1999. ”Enköhän mie itte tiä parhaiten, kuka mie olen”. Suomea puhuvien saamelaisten ja nk. lappalaisten etnisuus. Teoksessa Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola & Mervi Autti (toim.), 67–80.

- Suopajärvi, Leena 1999. Lappi etelän peilissä. Lappilaisuuden rakentuminen Vuotos- ja Ounasjoki-kamppailussa. Teoksessa Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola & Mervi Autti (toim.) Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Tunturista tu-paan. Osa 2. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja pu-heenvuoroja 17. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 33. [Inari:] Kustannus-Puntsi, 15–22.
- Swales, John M. 1990. Genre analysis. English in academic and research settings. Cam-bridge Applied Linguistics Series. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tervaniemi, Saara 2013. Symbolista sodankäyntiä saamelaisuudesta. AGON 37–38. Pohjoinen filosofiayhdistys AGON ry, 14–18.
http://agon.fi/pdf/AGON-37_38-2013-1_2.pdf
- Thuen, Trond 1995. Quest for equity. Norway and the Saami challenge. Social and Economic Studies No. 55. Institute of Social and Economic Research. Memorial University of Newfoundland. St. John's: ISER.
- Tieteen termipankki. <http://tieteentermipankki.fi>
- Tilastokeskus. Kuntien avainluvut. Viitattu 6.4.2016.
http://pxnet2.stat.fi/explorer/Kuntien_avainluvut/kuntapylvaat.html
- Topelius, [Zacharias] 1985. Maamme kirja. Kansanpainos Paavo Cajanderin suomen-noksen pohjalla 1981 ilmestyneestä loistopainoksesta; pohjautuu 1899 ilmestynee-seen 16. suomenkieliseen painokseen. Toim. Vesa Mäkinen. Porvoo – Helsinki – Ju-va: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuominen, Marja, Tuulentie, Seija, Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Merja (toim.) 1999. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Outamaalta tunturiin. Osa 1. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 16. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 32. [Inari:] Kustan-nus-Puntsi.
- Turi, Johan 1979. Kertomus saamelaisista. (Alkuteos: Muittalus samid birra, 1910.) Suom. Samuli Aikio. Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Turunen, Arja 2011. Hame, housut vai hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme? Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohjeet ja niissä rakentuvat nai-seuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945. Kansatieteellinen Arkisto 53. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

- Tuulensuu [po. Tuulentie], Seija 2000. Kansallinen identiteetti ja saamelaiskysymys. Teoksessa Irja Seurujärvi-Kari (toim.), 210–215.
- Tuulentie, Seija 1999. Kansallinen velvollisuus ja aito tahto. Saamelaiskulttuurin säilyttämispuheiden monet merkitykset. Teoksessa Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola & Mervi Autti (toim.), 44–55.
- Tuulentie, Seija 2001. Meidän vähemmistömmä. Valtaväestön retoriikat saamelaisten oikeuksista käydyissä keskusteluissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 807. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tuulentie, Seija 2003. Lapin hullujen luontoelämykset. Lehdessä Muuttuva matkailu. Tietoa matkailusta ja matkailuelinkeinosta 3/2003. [Joensuun yliopisto, Matkailualan tietokeskus,] 14–21.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20100078/urn_nbn_fi_uef-20100078.pdf
- Törrönen, Jukka 2010. Kuvaus, näkökulma, ääni: Representaatioiden analyysi empiirissä sosiaalitutkimuksessa. Teoksessa Tarja Knuuttila & Aki Petteri Lehtinen (toim.), 276–304.
- Uusi-Rauva, Kati 2000. Citysaamelaisten etnisyys. Teoksessa Irja Seurujärvi-Kari (toim.), 204–209.
- Valkeapää, Leena 2011. Luonnossa, vuoropuhelua Nils-Aslak Valkeapään tuotannon kanssa. Aalto-yliopiston julkaisusarja 3/2011, Väitöskirjat. [Helsinki:] Maahenki.
- Valkonen, Jarno 2005. Saamelainen luontosuhde. Käytännölliset ja kertomukselliset ulottuvuudet. Kulttuurintutkimus 22:4, 15–26.
<http://elektra.helsinki.fi.libproxy.helsinki.fi/se/k/0781-5751/22/4/saamelai.pdf> (vaatii kirjautumisen Helsingin yliopiston palveluun)
- Valkonen, Sanna 2009. Poliittinen saamelaisuus. Tampere: Vastapaino.
- Valkonen, Sanna 2010. Essentiaalisten kategorioiden koettelua. Performatiivisuus saamelaisten poliittisen identiteetin ja subjektiuden analyysissä. Poliitikka 52, 306–320.
<http://elektra.helsinki.fi.libproxy.helsinki.fi/se/p/politiikka/52/4/essentia.pdf> (vaatii kirjautumisen Helsingin yliopiston palveluun)
- Valkonen, Sanna & Valkonen, Jarno 2013. Pohjois-Suomen etnisten suhteiden uudelleen tulkintojen ongelmat. AGON 37–38. Pohjoinen filosofiyhdistys AGON ry, liitelehti.
http://agon.fi/pdf/AGON-37_38-2013-1_2.pdf

- Valtonen, Sanna 1998. Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliaverronen (toim.), 93–121.
- Varjonen, Sirkku 2.9.2015. Luento ”Helsinkiiläinen ja maahanmuuttaja: samoja vai eri ajatuksia?” 20. Vox Helsinki. Helsingin yliopisto. Verkkovideo.
<http://www.helsinki.fi/vox/info.html>
- Varteva, Annukka 1997. Lohikäärme ja sankari. Motoristit ja poliisi vastakkain. Teoksessa Seija Aalto, Anne Mäntynen, Susanna Shore, Kaisa Koski, Susanna Niinistö ja Annukka Varteva (toim.) Valitut sanat. Media, kieli ja mielikuvat. Kielen opissa 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 108–129.
- Velure, Magne 1979. Rykten och vitsar om invandrargruppen. Teoksessa Kulturell kommunikation. Föreläsningar och diskussionsinlägg vid 21:a Nordiska etnologkongressen i Hemse, Gotland 12–15 juni 1978. Toim. Nils Arvid Bringéus & Göran Rosander. Lund: Bokförlaget Signum, 144–154.
- Viljanen, Anna Maria 1996. Etnisyys = rotu = kulttuuri? Teoksessa Jari Kupiainen & Erkki Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus. Johdanto. Tietolipas 130. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 143–163.
- Virtanen, Mikko T. 2015. Akateeminen kirja-arvio moniäänisenä toimintana. Helsinki: Helsingin yliopisto.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/158605/Akateemi.pdf?sequence=1>
- Virtanen, Pirjo Kristiina, Kantonen, Lea & Seurujärvi-Kari, Irja (toim.) 2013. Alkuperäiskansat tämän päivän maailmassa. Tietolipas 244. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Väliaverronen, Esa 1998. Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliaverronen (toim.), 13–39.
- Yle Uutiset Poliitiikka 30.9.2015, päivitetty 1.10.2015. KHO hyväksyi 93 uutta ihmistä saamelaisiksi. Viitattu 1.10.2015.
http://yle.fi/uutiset/kho_hyvakysi_93_uutta_ihmista_saamelaisiksi/8341788
- Yle Uutiset Saame 30.9.2015, päivitetty 1.10.2015. Klemetti Näkkäläjäarvi pyytää eroa saamelaiskäräjien vaaliluettelosta. Viitattu 1.10.2015.
http://yle.fi/uutiset/klemetti_nakkalajarvi_pyytaa_eroa_saamelaiskarajien_vaaliluettelosta/8343154

Yle Uutiset Ulkomaat 1.10.2015. ”Pysäyttäkää saamelaiskäräjävaalit” – YK:n edustaja.
Viitattu 2.10.2015.

http://yle.fi/uutiset/pysayttakaa_saamelaiskarajavaalit_ykn_edustaja/8346206

Liite 1. Aineiston artikkelien otsikot

Fonttikoko noudattelee suuntaa-antavasti alkuperäistekstejä.

1991

- HS 26.1. Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto ensimmäistä kertaa saamelasteokselle
Nils Aslak Valkeapään runot ja kuvat kertovat saamelaisten historian
- HS 24.3. ”Tunturissa ajatukset tulevat”
- HS 2.2. Frankrikessä asuu kuninkaallista sukua
- HS 11.5. Saamelainen maahisusko leimasi lestadiolaisuuden alkutaivalta
- HS 24.5. Mari Boine Persen laulaa saamelaisen itsetunnon puolesta
- HS 4.8. Lapin nainen, ylpeä ja vahva
Mari Boine Persen haluaa saada saamelaiset ajattelemaan
- HS 11.9. Koltan kielen tallentaminen on työlästä mutta palkitsevaa
- Im 9.1. Antti on vanhimmus kullankaivaja
- Im 27.2. Inarinmaan vaalitentti
- Im 6.3. Inarinmaan vaalitentti
- Im 4.9. Heikki Armas Lukkari:
Saamenkieltä opetetaan liikaa valtaväestölle
- Im 16.10. Kirjoja, järjestötyötä, byrokratiaa...
Rauna on kulttuurin monitoiminainen
- LK 12.1. Utsjoen pajassa kirjoitetaan, kustannetaan ja käännetään
- LK 19.1. Rauna Paadar-Leivon on pakko kirjoittaa
”Eihän kevättulvaakaan voi pidätellä...”
- LK 26.1. Nils-Aslak Valkeapää sai Pohjoismaiden neuvoston palkinnon /
Saamelaisten lähettiläs
- LK 2.2. Ailulle runot elävät myös kuvina ja musiikkina
Palkitun teoksen suomentaminen on lähes mahdotonta
- LK 12.3. Joiku on Angelin nuorten voima
- LK 28.3. Saamenkäsityö tarvitsee nuoria taitajia
- LK 14.4. Taksi vie Angelin lapset koulusta omalle poroaidalle
- LK 26.4. Saamelaislakiesitys ei sovellu nykyaikaan
- LK 10.5. Nilla Outakoski väittelee herätysliikkeen johtajasta
Laestadiuksen saarnat vahvistivat maahisuskoa
- LK 9.6. Mennyt ja nykyinen liittyvät raidoksi Ailun tuotannossa
Vuokko Hirvonen tutki Valkeapään runojen yhteyttä joikuun
- LK 28.6. Kerttu Vuolab uskoo satuihin
Kertomaperinne on saamen kirjallisuuden ainoa tuki
- LK 10.9. Matti Sverloffille saamelaisneuvoston tunnustuspalkinto
- LK 14.9. Ruskaviikoilla on ohjelmalla kysyntää
Vuotson poroemännät jutustelevat ja joikaavat
- LK 16.11. Pohjoismaiden saamelaisneuvosto palkitsi Matti Sverloffin
- LK 24.12. Palonojan perhe Vuotsosta elää lähellä luontoa
- LK 29.12. Poroperheen elämä oli kovaa, mutta hyvää

Liite jatkuu seuraavalla sivulla vuodella 2011.

Liite 1 jatkuu.

2011

- HS 17.1. Rasismi osuu myös saamelaisiin
Dokumentintekijä Suvi West ihmettelee, miksi kouluissa opetetaan enemmän intiaaneista kuin saamelaisista.
- HS 6.2. Suomi ei pyydä anteeksi
YKKÖSDOKUMENTTI: SUOMI TULI SAAMENMAAHAN, TV1 KLO 21.10
- HS 23.4. Synti jäi eloon
Teosto-palkittu Wimpe Saari paini pitkään lestadiolaistaustansa kanssa. Seuraavaksi hän aikoo räpätä Raamatun.
- HS 2.10. Ulkosaamelaiset haluavat äänensä kuuluviin
Saamelaiset äänestävät tänään vaaleissaan, joissa odotetaan nuorten voittoa.
- HS 19.10. Levottomat jalat veivät takaisin Lappiin
Saamelainen laulaja-runoilija Niillas Holmberg haluaa puhua äidinkieltään vielä vanhanakin.
- HS 12.12. Hämärästä pimeään
Lappiin muuttanut eteläsuomalainen ja helsinkiläistynyt porosaamelainen kertovat, miltä uudenlainen pimeys tuntuu.
- In 5.1. Kuttura kiittää kotimaisen kirjallisuuden kartalle
Rita Magga julkaisi kirjan pienestä saamelaiskylästä
- In 2.2. Oula Näkkäljärvi toivoo radion jalkautuvan taas kansan pariin
- In 2.2. Lusman Matin muistoa kunnioittaen
Suvaitsevainen kestävän kehityksen tiennäyttäjä
- In 16.2. SAKK:n rehtori Liisa Holmberg katsoo eteenpäin
Rengastestaajat tai pelisuunnittelijat tulevaisuuden ammatteja
- In 13.4. RKP ajaa monikulttuurisuuden asiaa
Ehdokkaana myös Saamelaiskäräjien puheenjohtaja
- In 20.4. Petter Juhanin tie
- In 28.4. Karin Suomenrinne päätti sota-aikana:
Lähden maailmalle ja opiskelen kättilöksi
- In 8.6. 80-vuotias Hans Mattus:
Kuivattu hauki pottujen kanssa oli herkkua
- In 22.6. Nangujärven rannat olivat karuja asuinpaikkoja
- In 13.7. Voima-lehti:
Mari Boinen musiikissa soi saamelainen ylpeys
- In 3.8. In memoriam Kati-Claudia Fofonoff
- In 17.8. Niillas Holmbergin levy julkistetaan Ijahis Idjassa
- In 17.8. Saamelaiskäräjien puheenjohtaja Klemetti Näkkäljärvi:
Hallitusohjelman kirjaus ILO-sopimuksesta kannusti vaaleihin
- In 24.8. City-saamelaisten entinen puheenjohtaja Hans Morottaja:
Nyt suomalaisetkin opettelevat inarinsaamea
- In 14.9. Huopataiteilijan Lemmenjoki
”En kaipaa täältä minnekään”
- In 21.9. Naisten valitseminen Saamelaiskäräjille voisi lisätä yhteistyökykyä
- In 21.9. Saamelaiskäräjäehdokka Pentti Valle:
Nyt huomio saamelaisten arkipäivään ja toimeentuloon
- In 5.10. Aili-Maarit Vallen muistolle
- In 19.10. Saamelaiskäräjille paluun tehnyt Pertti Heikkuri:
Saamelaisnuorille pitää saada töitä kotiseudulle

Liite jatkuu seuraavalla sivulla.

Liite 1 jatkuu.

2011 jatkuu

- In 19.10. Pirita Näkkäljärvi uskoo saamen kansan yhtenäisyyteen
- In 26.10. Merja Aletta Ranttilan Hullut Päivät
- In 21.12. Nyt maksetaan takaisin nunnuka-vitseistä
- Märät säpikkäät tuo telkkariin saamelaista naisenergiaa
- LK 12.1. Saamen kielen opiskelu lähentäisi pohjoisen ihmisiä
50-vuotias: Inger-Mari Aikio-Arianaick edistää äidinkieltään ammattikirjoittajana
- LK 21.1. Riutula suomalaisti saamelaislapsia
Miten: Kirsti Länsman on yksi inarilaisen asuntolakoulun käyneistä
Miksi: Villi saamelaisuus haluttiin kitkeä lapsista pois
- LK 23.1. Skábmagovat palkitsi Oula Näkkäljärven
- LK 31.1. Kaupunki puristi identiteetin esiin
Kaupunkisaamelaisuus: Oma kieli ja kulttuuri ovat ylpeyden aihe, jonka halutaan siirtävän nuoremmille sukupolville
- LK 6.2. Kielen ja kulttuurin siirto lapsille lähtee kotoa
Saamelaisuus: Kirsti Länsmanin sisäistyminen saamelaisuuteen alkoi karuin kokemuksin
- LK 17.3. Koltansaamelle kirjakieli viime hetkellä
Elvyttäjät: Satu ja Jouni Moshnikoff palkittiin työstään kolttakulttuurin säilyttämiseksi
- LK 24.3. Saamelaiskeskustelu ja persujen nousu innosti Näkkäljärven vaaleihin
- LK 11.5. Me kaikki olemme aluekehittäjiä
Haaste: ”Se on niin kamalaa, mutta se kannattaa.”
- LK 24.5. Poropojasta poromieheksi
1980-luku: Valokuvaaja Matti A. Pitkänen ikuistaa 12-vuotiaan Ari Leppäjärven poromieshaaveet kuvakirjaksi.
2010-luku: Poromies Ari Leppäjärv suree elinkeinonsa alasajoa, eikä suosittele poroamattia omille pojilleen. /
Poromiehen elämää
Pojasta mieheksi: Ari Leppäjärv oli Poropoika-kirjan päähenkilö. Nykyään hän on poro-
poikien isä.
- LK 30.6. Riimejä ikiomalla kielellä
Asiaa: Räppärit Lapista ottavat kantaa kotimurteella, suomeksi ja saameksi
- LK 13.7. Kylä, joka katosi kartalta
Motti: Inarilainen kylä eli kesäkuussa ilman lankapuhelinta. Kännykkäkään ei kuulu.
Pätkivät yhteydet ovat Ylä-Lapissa arkipäivää.
- LK 14.8. Pohjoisen perijä
Aslat-Jon Länsman valitsi toisin kuin muut. Hän jäi huolehtimaan sukunsa perinteistä, kun ikätoverit lähtivät etelään. Nyt hänellä on oma yritys, uusi talo ja tunturissa laidunta-
va valkoinen porotokka. Vain oma kulta puuttuu.
- LK 22.8. ”Kaikki valta ja voima keskittyy Inariin”
Saamelaisalueet: Enontekiöläiset tuntevat jäävänsä jalkoihin /
Tästä eteenpäin on muiden vuoro /
Sámi Duodjin myymälästä tulossa käsityökeskus
- LK 18.9. Kiista minästä ja maasta
ILO-sopimus: Professorin mielestä ratifiointi edellyttäisi Suomelta uutta määritelmää
alkuperäiskansoista.
- LK 21.9. Onko lappalainen vihapuhetta?
Kielletyt sanat: Puhuja voi loukata, vaikkei sitä itse tajua
- LK 3.10. Sade siivitti saamenvaaleja
Jokainen ääni merkittävä / Kantakieli nousuun / Virka vailla mitään valtaa

Liite jatkuu seuraavalla sivulla.

Liite 1 jatkuu.

2011 jatkuu

- LK 5.10. Tiina Sanila-Aikio putsasi vaalipöydän
Saamelaiskäräjävaalit: ”Musiikki voi olla politiikkaa parempi tapa vaikuttaa” /
”Kannelkaa ihmiset oikeusasiamiehelle!”
- LK 7.10. Balkanilta Lappiin tulleen äidin lapset poroleikeissä
Kotiutuneet: Ari Niiles Niittyvuopio sai EU:n tehtävissä Balkanilla tulkikseen Indiran, josta tuli poromiehen vaimo Utsjoelle. Ensi erotus pelotti.
- LK 8.10. Taistelu tokasta
Porokiista: Laki on kaikille sama, sanotaan. Ei ole, väittää Nellimin nelikko.
- LK 18.11. Lehtolan kunnianloukkausasiaa ei tutkita enempää
Kielisolmu: Kiistasana vaihdettiin myöhemmissä uutislähetyksissä
- LK 18.11. Kättentöistä tuli Maarit Maggan toinen elämä
Näyttely: Käsityöntekijä pohtii surun ja luovuuden suhdetta
- LK 28.11. Ari-Antti Aska etsii juuriaan maan povesta
Metallinpaljastaja: Sotaronmun etsijää vaanii vaara, miinoja ja ammuksia löytyy yhä
- LK 28.11. 10 vuotta sitten
- LK 5.12. Vuotsolaista taidetta ja saamelainen sukupolviketju
Otteita ajasta: Tuula-Maija Magga-Hetta esittäytyy kotiyleisölle
- LK 10.12. Valokuvataidetta poromiehen silmin
Näyttely: Jouni Näkkälän kaamoksen kuvissa tulevat esiin uudenlaiset sävyt ja tilanteet
- LK 11.12. Erämaan tohtori
Leena Valkeapää rakastui, muutti sähköttömään mökkiin tiettemien taivalten taakse ja alkoi kuunnella tuulta. /
Tuulen viemä taiteilija
Taiteilija Leena Valkeapää astui omaan taideteokseensa, poroelämään. Kaupunkilaisen ja tunturituulien vuoropuhelusta syntyi väitöskirja.

Liite 2. Saamelaisten nimitykset ja kuvaukset

1991	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
HS 26.1., A 3, B 3	Nils-Aslak Valkeapää	Enontekiössä syntynyt saamelaiskirjailija
HS 2.2., B 1	Nils-Aslak Valkeapää	48, Pohjoismaiden neuvoston tämän vuoden kirjallisuuspalkinnon saaja; multitaiteilijaksi kutsuttu Ailu, Aillohaš; ei tullut poromiestä; erakko; ”minua kohdellaan monissa paikoin kuin koruna [...] pidetään paljolti pintaliittäjänä, huuhaana”
HS 24.3., C 4	Pål Doj	pyöreäsilmainen saamelaismies; <i>Fjällkungenin</i> eli Tunturikuninkaan jälkeläisiä
HS 11.5., A 4	Nilla Outakoski	ensimmäisenä saamelaisena teologian tohtoriksi väitellyt rovasti; vuonna 1979 Loviisan kirkkoherran virasta eläkkeelle jäänyt; teologian kandidaatti
HS 24.5., D 14	Mari Boine Persen	skandinaavisen populaarikulttuurin epätodennäköisin vientivaltti; modernia saamelaista kansanmusiikkia tekevä; kotimaassaan teräväsanainen saamelaiskulttuurin puolustaja; Mari
HS 4.8., A 17	Mari Boine Persen	Lapin nainen, ylpeä ja vahva; 35; Mari; maailmanmusiikin saamelaistähti; nelilapsisen maanviljelijäperheen keskimäinen; ”Olin vastavalmistunut opettaja ja minulla oli pieni lapsi, jolle opetin norjaa: halusin olla norjalainen”
HS 11.9., A 4	Jouni Mosnikoff	ei voinut käyttää äidinkieltään koltansaamea, koska opettaja osasi vain suomea; kerännyt koltankielisiä sanoja 20 vuoden ajan
Im 9.1., 5	Antti Jomppanen	vanhimmus kullankaivaja; 70 vuotta täyttänyt; kultamies; aina pärjännyt turistien kanssa hyvin; parikymmentä vuotta sitten porokonsulenttina Italiassa saakka; mannekiinina; päivänsankari
Im 27.2., 8–9	Jouni-Ilmari Jomppanen	(Suomen Keskusta;) ”Olen perheellinen yhden lapsen isä, ikää on 42 vuotta”; ollut Nuoren Keskustan Liiton Lapin piirin toiminnanjohtajana kuusi vuotta ja Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Lapin piirin järjestösihteerinä; Lapin läänin nuorisolautakunnan puheenjohtaja, Pohjoismaiden saamelaisneuvoston ja Kuolan alueen saamelaisten yhteistyöryhmän puheenjohtaja, kunnanvaltuutettu, kirkkovaltuutettu

Liite 2 jatkuu.

1991 jatkuu	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
Im 6.3., 8	Esko Aikio	Vihreä Liitto; ”Olen 35-vuotias utsjokelainen ja perheetön, opiskelen oikeustiedettä Rovaniemellä tosi hitaalla vauhdilla (kohta 12 vuotta). Saamelaisasioihin liittyviä luottamustehtäviä on muutamia. Työni vaihtelevat riekonpyynnistä lainvalmistelutehtäviin, kielenkääntämisestä hallintoon.”
Im 4.9., 4	Heikki Armas Lukkari	utsjokinen peruskoulun opettaja; syntyperäinen utsjokinen, Nuorgamin kylän lähtöjä; Heikki Armas
Im 16.10., 12	Rauna Paadar-Leivo	kulttuurin monitoimimainen; Kantas-Matin nuorin tyttö, kotitarvekalastaja, marjastaja ja luonnossa kuppaaaja. Maan ja maailmankulkija, kansliasihteeri ja saamelaisaktivisti. Nainen. Rauna-Maria Paadar-Leivo, Inarin kirkonkylästä; Kirjailijaliiton puheenjohtajana toimii myös yhdyssiteenä valtiovaltojen ja kirjailijoiden välillä; taittaja; toimittaja; pikkuinen, musta, hyväntuulinen ja selväsanainen
LK 12.1., 12	Kirsti Paltto Eino Kuokkanen yhdessä	[saamelaiskirjailija;] lääninkirjailija; läänintaiteilija kymmenen vuotta saamen kieltä opiskellut mies; suomentanut Pohjoiselle kaksi saamelaisromaania; ”Olen myös elänyt aina saamelaiskulttuurin lähellä, nyt peräti sen keskellä”, nuorena miehenä ollut Savukoskella pororekinä avioparista on tullut myös työpari, joka kirjoittaa, kääntää ja kustantaa kirjoja
LK 19.1., 10	Rauna Paadar-Leivo	oppi kirjoittamaan äidinkielellään vuonna 1987 ja julkaisi heti seuraavana vuonna esikoisteoksena; kirjailija; saamelaisvaltuuskunnan toimistos sihteeri; alkaa toimittaa saamenkielistä lastenohjelmaa
LK 26.1., 8	Nils-Aslak Valkeapää	suomensaamelainen runoilija ja taiteilija; ensimmäinen saamelaisalueen ehdokas, jolle Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto on myönnetty; tuhattaituri; tunnetaan saamelaisnimellään Ailohas ja lempinimellä Ailu; saamelaisten lähettiläs; suomenkielinen, hänen äitinsä on norjankielinen; hänen olemuksensa on hiljainen ja hieman mystinen, monen mielestä tyyppillisen saamelainen; syntynyt 23. maaliskuuta 1943 Enontekiöllä; julkisuuteen hän nousi saamelaisen

Liite 2 jatkuu.

1991 jatkuu	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
		laulurunouden joikujen esittäjänä ja joikuperinteen elvyttäjänä; lapinpukuinen Ailu Valkeapää on esittänyt musiikkiaan monilla suomalaisen kulttuurin päivillä ja viikoilla ulkomailla; kirjailija; tehnyt piirroskuvituksen
LK 2.2., 8	Nils-Aslak Valkeapää	Ailu; nousi julkisuuteen joikujen esittäjänä ja joikuperinteen elvyttäjänä; saamelaisen kirjallisuuden edelläkävijä; runoilija, 47-vuotias taiteilija; Pohjois-Norjan juhaviikkojen vuoden taiteilija
LK 12.3., 23	Ulla Pirttijärvi & Ursula ja Tuuni Länsman	Angelin nuoret; tytöt; Angelin tytöt
LK 28.3., 4	Birit Anni Lehtola	Sapmelas Duodjarat -yhdistyksen puheenjohtaja; Inarissa perjantaina 60 vuotta täyttävä, omaa sukuaan Pieski; muutti Inariin parikymmenkesäisenä Karigasniemeltä saatuaan työpaikan Tunturisanomien kirjapainossa; pestattiin latojaksi; ryhtyi tekemään käsitöitä kotiäidin töiden ohessa; oli perustamassa Ylä-Lapin Invalidit -yhdistystä vuonna 1987, jota ennen ehti toimia neljä vuotta keuhkovammayhdistyksessä; 60-vuotias
LK 14.4., 9	20 henkilöä	[Angelin kyläläisiä]
LK 26.4., 4	Olavi Magga	Kutturassa 60 vuotta täyttävä poromies; erämaakylän mies; Hammastunturin paliskunnassa uuden kehityksen edelläkävijöitä hankittuaan vuonna 1962 palkisen ensimmäisen moottorikelkan; ollut kaatamassa 16 karhua, joista puolenkymmentä yksin
LK 10.5., 11	Nilla Outakoski	teologian kandidaatti, rovasti; vuonna 1979 kirkkoherran virasta eläkkeelle jäänyt 72-vuotias
LK 9.6., 10	Vuokko Hirvonen	utsjokelainen, ensimmäinen saamenkielisen gradun tekijä; tutkinut joikujen kaunokirjallista luonnetta ja joiun yhteyttä Valkeapään runouteen; saame ei ole Hirvoselle äidinkieli; aloitti saamen opiskelun kesäyliopistossa ja lähti sitten suorittamaan cumua Oulun yliopistoon

Liite 2 jatkuu.

1991 jatkuu	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
LK 28.6., 12	Kerttu Vuolab	lastenkirjailija; muuttanut takaisin synnyinseudulleen Outakoskelle; kuvittanut itse kaksi lastenkirjaansa; nuorempana tunnettiin joikaajana; rakentaa ensimmäistä omaa kotiaan Tenon törmälle; aikoo päätoimiseksi kirjailijaksi
LK 10.9., 8	Matti Sverloff	koltasaamelainen; pitkän linjan saamelaispoliitikko; toiminut Saamelaisvaltuuskunnassa puheenjohtajana; kielimies; syntynyt 1924 Suonikylässä
LK 14.9., 12	Armi Palonoja & Tuula-Maija Magga-Hetta	Vuotson poroemännät; vuotsolaisvaimot; vuotsolaiset; pororikkaiksi tunnustautuvat; ”esitämme ne [sketsit] itse saamelaisina”; tarinoivat ja joikaavat turisteille Palonojasta: ohjelmapalveluyrittäjä, porotalon emäntä ja neljän lapsen äiti Sodankylän Vuotsosta
LK 16.11., 8	Matti Sverloff	koltasaamelainen; kolttien luottamusmies, pitkän linjan saamelaispoliitikko; Pohjoismaiden saamelaisneuvoston jäsen; syntyi vuonna 1924 Suonikylässä; 20 vuotta kolttaheimon luottamusmiehen tehtäviä hoitanut
LK 24.12., 12	Timo Palonoja Armi Palonoja	poromies ja porotalon isäntä; on vanhaa sompiolaissukua, Timo alkujaan inarilaistyttö, jonka rakkaus on juurruttanut porotalon emännäksi Vuotsoon; opetellut saamensa vasta aikuisena; Armi, joka äkkipäätä vaikuttaa ujolta ja hiljaiselta, esiintyy ja hoitaa emännyyttä
LK 29.12., 4	Inga Näkkäläjärvi	80 vuotta täyttävä; poroemäntä, lähtöisin Enontekiön Pöyrisjärveltä; synnytti tuon ajan saamelaisperheissä erittäin harvinaiset kaksoiset; synnyttänyt kaikkiaan kymmenen lasta; jäänyt leskeksi; äiti, Ahku, isoäiti; vielä päättäneelläkin erotuskaudella nylkenyt itse syömäporonsa

Liite 2 jatkuu.

2011	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
HS 17.1., C 1	Suvi West	festivaalijohtaja, dokumentintekijä; 29; ”En koe kolmena viime vuotena oululaistuneeni [...]. Olen saamelainen.”; ”Pohjoisessa olen Suvi, muualla saamelainen Suvi. Aina en jaksaisi olla turistiopas.”; dokumentin tekijänä myös idealisti; teki aiemmin toimittajan töitä, mutta koki olevansa rutiinimaiseen uutistyöhön liian tunteikas; tämänvuotinen festivaali on hänelle johtajana kolmas, aiemmin hän toimi juontajana ja talkoolaisena
HS 6.2., D 11	Kirsti Länsman Matti Morottaja Iisko Sara kaikki edellä mainitut Pekka Sammallahhti	viettiin 6-vuotiaana ummikkona suomalaiseen sisäoppilaitokseen inarinsaamelainen aikuisina elokuvaan haastateltuja Oulun yliopiston professori
HS 23.4., C 1	Wimme Saari	Teosto-palkittu; yksi maailman arvostetuimmista joikaajista, tai kuten hän itse sanoo: umpihangessa hiihtäjä marginaalin marginaalista; Käsivarren saamelaisia, joka eli nuoruutensa herännäisuskovaisten ympäröimänä; maailmalla tunnettu ja kriitikoiden kehuma, mutta neljän lapsen isän tilillä tämä ei näy; ”Vaimon elätettävänä tässä ollaan”, ”Joskus tulee mieleen, olisiko pitänyt pysyä äänitarkkailijana siellä Ylessä.”; tuttuun lapinpukuun pukeutunut; tärkeilemätön; eläytyjä; saamelainen; <i>kinnimuotta</i> ; vahvimmillaan poikkeuksellisen hauska, välitön ja tunteikas esiintyjä; puhuu ulkomaillakin aina saamea; joiun uudistaja ja rohkea suustaan; ei puuhakalle; itseään moittii laiskaksi; ei tullut poromiestä
HS 2.10., A 10	Pirita Näkkäläjärvi Pekka Pekkala Petra Magga-Vars	Helsingissä asuva; Inarista kotoisin oleva; saamelaiskäräjille pyrkivä helsinkiläinen käräjillä kaksi kautta istunut nuoren polven poliitikko; kolmannelle käräjäkaudelle pyrkivä; asuu saamelaisalueen etelälaidalla Vuotsossa

Liite 2 jatkuu.

2011	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
HS 19.10., C 5	Niillas Holmberg	saamelainen laulaja-runoilija; lapsenkasvoinen, pienikokoinen pojankloppi, jolla ikää on 21 vuotta; nuori mies, laulaja-lauluntekijä, runoilija, näyttelijä; ylioppilaaksi kirjoitettuaan palasi kotiinsa Utsjoelle ja alkoi freelance-taiteilijaksi; Holmbergilla on levottomat jalat, kahden viime vuoden aikana matkustanut yli 50 000 kilometriä
HS 12.12., D 1	Tuuni Partti	Inarista Helsinkiin muuttanut; helsinkiläistynyt porosaamelainen; muusikko ja lastenhoitaja; asuu Helsingissä, kotoisin Angelin kylästä Inarista; poika Joika, 6
In 5.1., 9	Rita Magga	juuri julkaissut kolmannen kirjansa; valittu kotipaikkakuntansa Kempeleen kunnanvaltuustoon; ”Yksi tehtäväni onkin levittää tietoa saamelaisuudesta.”; ”Olen kuitenkin perusluonteeltani positiivinen.”
In 2.2., 11	Oula Näkkäläjärvi	toimittaja; sai vuoden 2011 <i>Skábmagovat</i> -palkinnon pitkään jatkuneesta työstä saamelaisen median hyväksi; juristi; uutistoimituksen toimitussihteeri; jäi eläkkeelle 2002, mutta tekee radiolle yhä ohjelmia freelancerina
In 2.2., 12	Matti Paadar	Lusman Matti; suvaitsevainen kestävän kehityksen tiennäyttäjä; ”Matin kaltaisen - koviakin aikoja nähneen ja kokeneen ihmisen - hyväntahtoisen elämän tärkeimpänä voimana ja arvona pidän Paadar-Solojärvi alueen vanhasta kalastajasaamelaisesta kulttuuriperinnöstä versovaa suvaitsevaisuutta.”; erinomainen tietämys oli sitten kysymys kalastuksesta, poronhoidosta tai jostain muusta; osallistunut viime sotiin; reagoi erittäin herkästi sotiin; sitkeää elämäniloa ja peräksiantamattomuutta myös vaikeissa elämän muutostilanteissa; ennen kaikkea realisti; yksi Inarin kalastajasaamelaisista, jotka avasivat ovet Inarin ikaikaiseen kalastajasaamelaiseen maailmaan; valtava yksityiskohtiin ulottuva tietämys vaelluskalojen nousu- ja kutuajoista; tyyni ja älykäs rohkeus ajan ja tilan käsittelyssä; Matissa myös korostuivat inarinsaamelaisten moninaiset luonteenpiirteet mainiolla tavalla yhdistyneinä

Liite 2 jatkuu.

2011	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
In 16.2., 9	Liisa Holmberg	SAKK:n rehtori; siirtyi kehitysjohtajan paikalta
In 13.4., 10	Klemetti Näkkäläjärvi	kansanedustaehdokas, Saamelaiskäräjien puheenjohtaja
In 20.4., 11	Petter Juhani Paltto	”Isäni Juhani Antti Paltto oli syntyjään Inarin Partakosta, kalastaja ja porolappalaisia.”; ”tämäkö on se pikkuinen Lapin mies, joka kylvää viholliselle kuolemaa”; oppi isän matkassa jo nuorena porojen teurastajaksi; sanottiin tekevän kahden miehen työt; veteraani; askel on hyvin lyhyt ja monet kolotukset vaivaavat
In 28.4., 9	Kaarin Suomenrinne	omaa sukua Guttorm; 86-vuotias; asuu nykyisin yksin kotonaan Nuorgamissa; edesmennyt miehensä oli Toivo Suomenrinne, Utsjoen entinen kunnanjohtaja; elämäntyönsä tehnyt kättilönä; määrätietoinen tyttö; oli lopulta sitä mieltä, että ei ole tarpeeksi kärsivällinen opettamaan pieniä lapsia; ”olin kaukaa tullut saamelainen”; ”Me korpi-ihmiset olemme sopeutuvia”; lapintyttö
In 8.6., 15	Hans Mattus	80-vuotias; Vaskojokisuulla Junnaksessa 80 vuotta sitten syntynyt; ”sain olla poromiehenä aikana, jolloin poron hoito oli vielä sitä oikeaa poronhoitoa”
In 22.6., 8	Sergei Fofonoff	kolttien entinen luottamusmies
In 13.7., 6	Mari Boine	norjansaamelainen laulaja; 54; ”olin laulava lapsi”
In 3.8., 7	Kati-Claudia Fofonoff	ainoa koltankielinen kirjailija ja runoilija; kirjailija
In 17.8., 3	Niillas Holmberg	utsjokelainen; viihtyy hyvin myös itseksensä; monitaiteilija, sillä hän tekee musiikkia, kirjoittaa ja näyttelee; koekuvauksissa etsittiin saamelaisen näköistä nuorta miestä vahvaan sivuosaan ja Niillas oli juuri sellainen; ”[Bedávvas-]teatterin harjoituksissa olen saamelainen saamelaisten joukossa.”
In 17.8., 5	Klemetti Näkkäläjärvi	Saamelaiskäräjien puheenjohtaja; ehdokkaaksi asettautunut Saamelaiskäräjien puheenjohtaja
In 24.8., 16	Hans Morottaja	city-saamelaisten entinen puheenjohtaja; Helsingissä eläkepäiviä viettävä; Sammuttijärvellä syntynyt inarinsaamelainen, nykyisin myös citysaamelainen

Liite 2 jatkuu.

2011	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
In 14.9., 17–18	Kaija Paltto	tunnettu, tunnustettu ja palkittu huopataiteilija Lemmenjoelta, Njurgalahdesta; muutti miniäksi 30 vuotta sitten; ”Olen niin hyvällä mielellä tämän kesän jälkeen. Olen paljon, paljon virkeämpi ja voimakkaampi, kesä on antanut voimaa.”
In 21.9., 10	Anna Morottaja	inarinsaamenkielenopettaja; ahkera harrastajakalastaja; opettaja
In 21.9., 10	Pentti Valle	saamelaiskäräjävaaliehdokas; saamelaiskäräjävaaleihin ehdolle asettautunut partakkolainen; entinen pitkäaikainen Muddusjärven paliskunnan poroisäntä ja poromies; partakkolainen; entinen ammattikalastaja ja nykyinen kotitarvekalastaja; äitinsä puolelta inarinsaamelainen ja hänen isänsä oli pohjoissaamelainen
In 5.10., 7	Aili-Maarit Valle	oli kalastajana, postinkuljettajana, omaishoitajana, osasi Lapin perinneruokia tehdä, oli saamen käsitoitten taitaja; Maurin kanssa toistenne palvojia ja auttajia; kielimestarina opiskelijoille (inarinsaamen täydennyskoulutuksessa), myös käsitoitten opettajana; ystävällinen ja auttavainen; jaksoi aina palvella toisia ja olla iloinen
In 19.10., 5	Pertti Heikkuri	Saamelaiskäräjille paluun tehnyt; kolttsaamelainen; saamelaiskäräjille palaava
In 19.10., 5	Pirita Näkkäläjärvi	Inarista kotoisin oleva, yksi 21:stä juuri valitusta saamelaiskäräjien jäsenistä; Helsingissä asuva tuore käräjäparlamentaarikko
In 26.10., 14	Merja Aletta Ranttila	saamelaistaiteilija; jo takanaan pitkä ja kunnioitettava ura päätoimisena, Suomen ehkä tunnetuimpana saamelaistaiteilijana
In 21.12., 13	Suvi West & Anne Kirste Aikio	saamelaiset viihdyttäjät; Lapin omat pocahontakset; käsikirjoittajat ja juontajat; saamettaret; aikoinaan luokkakavereita; Aikio valmistunut filosofian maisteriksi

Liite 2 jatkuu.

2011	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
LK 12.1., 14	Inger-Mari Aikio-Arianaick	50-vuotias; edistää äidinkieltään ammattikirjoittajana; kirjailija-elokuvantekijä ja toimittaja; aikanaan ummikkona suomenkieliseen koulumaailmaan; ”metsätyttö”; ylioppilas; virallinen kielenkääntäjä saame/suomi/saame; toimittaja-kuvaaja-kielenhuoltajana
LK 21.1., O12	Kirsti Länsman	yksi inarilaisen asuntolakoulun käyneistä; yksi saamelaisista
LK 23.1., O17	Oula Näkkäljärvi	saamelaisen median parissa elämäntyönsä tehnyt; sirkeä; mies; paimentosaamelaista sukua oleva perhe; ”Olin ensimmäinen suvussa sillä perällä, joka lähti opiskelemaan yliopistoon saakka.”; toimittaja, saamen kielen uudistaja ja poromies; oikeustieteen kandidaatti
LK 31.1., O12– O13	Berit-Ellen Proksi	rempseän reipas, puhelias ja aito; olemus huokuu maanläheisyyttä; kuin kitukasvuinen kuusi: pieni mutta voimakas, taipuu muttei taitu; kotioloissa Biret-Elle; nuoremman sukupolven kaupunkisaamelaisia, synnyinkoti porosaamelaisessa perheessä; saamelainen, joka asuu kaupungissa; ”Mie en ole järjestöihminen, en ole lippu kädessä kulkeva saamelainen.”; moottorikelkkaileva saamelaisnuori; lähihoitaja
LK 6.2., O20	Kirsti Länsman	inarilainen kolmen lapsen äiti ja toimittaja ”lapsena en ajatellut, että olen saamelainen [...] koin saamelaisuuteni ongelmana”, ”Suomalainen [...] olen kun kerran asun Suomessa”, poronhoitajaperheen kolmesta lapsesta vanhin
LK 17.3., O13	Jouni Moshnikoff Satu Moshnikoff yhdessä	sevttiläinen poromies, ”Jouni on kielilähde, josta minä [Satu] olen ammentanut.”; ”olin saanut tapella koulussa kieleni ja ’ryssäläisyyteni’ takia” vaimo, opettaja, opetusneuvos; lähiaikojen ja nykypäivän tarinoiden tallentaja [koltansaamen] elvyttäjät; jokin aika sitten 70 ikävuoden merkkipaalun saavuttaneet
LK 24.3., O4– O5	Klemetti Näkkäljärvi	lähtee [kansanedustaja]ehdokkaaksi saamelaiskäräjien puheenjohtajana; ”Olen sitoutumaton ehdokas, jotta puolueettomuuteni ei vaarantuisi.”
LK 11.5., O13	Liisa Holmberg	inarilainen; aluekehittäjä; Saamelaisalueen koulutuskeskuksen rehtori

Liite 2 jatkuu.

2011	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
LK 24.5., O1, O4–O5	Ari Leppäjärvi	poropoika; poromies; 43; Poropoika-kirjan päähenkilö, nykyisin poropoikien isä; 8-vuotiaana: vilkas, iloinen ja osaava saamelaisporomiehenalku, iloinen lapinpoika; leppäjärveläinen; Poropojan tähti; ”Olen ihan samanlainen kuin ennenkin paitsi, etten ole enää yhtä puuhakas kuin poikasena.”; ex-mannekiini; enontekiöläinen; aviomies; poromieskoulun jälkeen hän oli täysiverinen poromies myös virallisesti; entinen poropoika; ”olen sen verran mettäpöllö”, ammatiltaan poro- ja kirvesmies sekä hirsirakentaja, joka taitaa myös taksinajon, moottorikorjaushommat ja eräopastuksen
LK 30.6., O8	Ailu Valle	räppäri Lapista, uutistoimittajana Saamen radiossa
LK 13.7., A10– A11	Marjimga Sara Elen Anne [Sara] Magreta Sara Riitta Näkkäläjärvi	22; opiskelee saamen kieltä etänä Oulun yliopistossa Marjimgan sisko; tekee käännöstöitä Saamelaiskäräjille tyttöjen isä Oula Sara on poromies 60; asunut Lismassa yli 30 vuotta; jäi leskeksi 18 vuotta sitten
LK 14.8., O10–O13	Aslat-Jon Länsman	Pohjoisen perijä, 24-vuotias saamelaisnuorukainen, nuori; nuori mies; kalamies; salskea saamelaisnuorukainen, 24-vuotias poromies ja yrittäjä; nelilapsisen perheen kuopus
LK 22.8., A12	Samuli Näkkälä Klemetti Näkkäläjärvi Aune Musta	Enontekiön saamelaisyhdistyksen <i>Johti Sápmelaččat</i> ry:n puheenjohtaja saamelaiskäräjien puheenjohtaja <i>Sámi Duodjista</i>
LK 18.9., A4– A5	Eeva-Maria Maijala Heikki Hyvönen [po. Hyvärinen] Pertti Eilavaara	kansanedustaja; porotilallinen; ”Minut on pienestä kasvatettu siihen, että olen mettälappalainen. Saamelainen en silti ole.” Saamelaiskäräjien entinen lakimies professori, oikeudellinen asiantuntija
LK 21.9., A2	Veli-Pekka Lehtola	saamentutkimuksen professori, Oulun yliopiston saamelaisen kulttuurin professori, Giellagas-instituutin johtaja

Liite 2 jatkuu.

2011	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
LK 3.10., A9	Sami Laiti Aune Kuuva Eino Länsman	inarilainen saamenkäsityön artesaani inarinsaamelainen laulaja-säveltäjä, kulttuurin vaalija angelilainen poromies
LK 5.10., A1, A8–A9	Tiina Sanila-Aikio Pekka Aikio	kolttsaamelainen; koko vaalien äänikuningatar; ensi kertaa vaaleissa mukana ollut; vaalien äänikuningattareksi noussut 28-vuotias Sanila-Aikio on nuorin kolttsaamelainen kärjäedustaja kautta aikojen; koltan kielen säilymiseksi ahkerasti työskennellyt; projektityöntekijänä toimiva ja melkein 2,5-vuotiaan lapsen äiti; tunnetaan erityisesti muusikkona vaalilautakunnan puheenjohtaja
LK 7.10., O4–O5	Indira Niittyvuopio Ari-Niiles Niittyvuopio	Balkanilta Lappiin tullut äiti; Hertsegovinassa syntynyt utsjokelainen poromiehen vaimo ja kunnan terveydenhoitaja ja diabeteshoitaja; muslimi; opiskeli lastensairaanhoitajaksi; Ari-Niileksen henkilökohtainen tulkki; omaa sukua Mahinic; työskentelee Utsjoen länsiosan väestövastuullisena terveydenhoitajana ja koko kunnan diabeteshoitajana ollut YK:n rauhanturvaajana; ”Piän itseäni jutaavana saamelaisena”; Ukrainassa EU:n kauppasaarron valvojana; Indira Arista: ”Ajattelin, että kyllä se on komea ja kyllä on ihanat silmät ja varmaan se on naimisissakin. Niin kuin olikin.”
LK 8.10., A4–A5	Kalevi Paadar	hiljainen mies; nellimiläinen; 62; poromies; Nellimin tokkakunnan puhemies; Norjan saamelaiset valitsivat vuoden saamelaiseksi <i>Min Áigi</i> -lehden äänestyksessä; nellimiläinen poromies; syntyi 1949 Nellimin Sarmijärvellä inarinsaamelaiseen sukuun; poikamies
LK 18.11., A12	Veli-Pekka Lehtola	professori
LK 18.11., O14	Maarit Magga	käsityöntekijä; Enontekiön Vuontisjärveltä kotoisin oleva, <i>duodjin</i> eli saamenkäsityön kandidaatti; työskentelee Enontekiön Hetassa saamenkäsityön ja -kielen opettajana; taiteilija
LK 28.11., O15	Ari-Antti Aska	lappilaisia juuriaan etsivä sallalainen rajavartija; vanhaa sallalaista lappalaissukua oleva; rajavartija

Liite 2 jatkuu.

2011	päähenkilö/-haastateltava	nimitys/titteli/luonnehdinta/kuvaus
LK 28.11., O15	Nils-Aslak Valkeapää	Pohjoismaiden tunnetuin saamelastaiteilija; 58-vuotias; tunnettiin monialaisena saamelaisen kulttuurin taitajana ja tuntijana; maailmalla laajalti tunnettu alkuperäiskansojen kulttuurilähettiläs
LK 5.12., O20	Tuula-Maija Magga-Hetta	vuotsalainen; porotilan emäntä luokanopettaja ja saamenkäsityön taitaja ja taidekäsityöntekijä Sodankylän Vuotsosta; artonomi ja kasvatustieteiden maisteri; Tuula-Maija Magga-Hetta sanoo, että on saanut äidiltään perinnöksi käsityötaitoja, ahkeruutta ja halun tehdä työtä ja nähdä vaivaa. Ja sosiaalisen luonteen ja puheliaisuuden ja myönteisen tavan suhtautua elämään.
LK 10.12., O12–O13	Jouni Näkkälä	enontekiöläinen; poromies; valokuvaaja
LK 11.12., O1, O4–O7	Leena Valkeapää	erämaan tohtori; tuulen viemä taiteilija; ympäristötaiteilija; taiteiden tohtori; poromies Oula A. Valkeapään riukuvaimo Turusta, outo lintu, taiteilija; poropaimenen vaimo; nuori retkeilijä; rouva Valkeapää; vanha retkeilijä; tohtori Valkeapää; etelästä tullut riukuvaimo; ”En yritä vääntää väkisin itseäni saamelaiseksi, koska en sellainen ole.”; taiteiden tohtori Valkeapää; tuulen tutkija; kuvataiteilija; videotaiteilija; vanhin tytär; taiteen tohtori 2011; taiteen maisteri 2004; lastentarhanopettaja 1987

Liite 5. Helsingin Sanomat 4.8.1991:

Helsingin Sanomat, sunnuntaina 4. elokuuta 1991

KULTTUURI

Lapin nainen, ylpeä ja vahva

Mari Boine Persen haluaa saada saamelaiset ajattelemaan

Seinäjoki
Helsingin Sanomat
Riitta Pietilä
Mika Putro, kuva

Hän istuu terassilla Pohjanmaan lakeuksia tuhkaksi porottavan auringon armottomassa paisteessa, ja tiedustelee, onko auringolla täälläpäin tapana paistaa myös öisin. Mari Boine Persen, 35, odottaa keskiöiseltä Maailman-karnevaali-konserttiltaan paljon ja toivoisi sen tapahtuvan pimeässä, koska se luo tunnelmaa – ties vaikka hengetkin olisivat läsnä.

"Keväällä minua pyydettiin levyttämään parin muun laulajan kanssa kristillisiä lauluja, ja kesken levynteen minulta kysyttiin, olenko kristitty", Mari kertoo.

"En kuulu mihinkään uskontoon, mutta uskon erilaisiin voimiin ja henkiin, ja minulla on heihin yhteys. Kaikilla ihmisillä on omat henget, vaikka he eivät aina itse tiedä sitä", hän jatkaa.

Maailmanmusiikin saamelais-tähden puheissa vilahtelevat henget ja muut maailmaa elävöittävät voimat ovat muistuma Marin taustasta: Mari Boine Persen syntyi nelilapsisen maanviljelijäperheen keskimmäiseksi lggaldas-nimiseen kylään Norjan Lapissa, jossa auringon ohella sallittua oli vain hengellinen valo.

"Pidin laulamista ja olisin halunnut soittaa kitaraa, mutta vanhempani eivät sallineet minun laulaa muita kuin hengellisiä lauluja."

"Vasta kun aloin opiskella opettajaksi sain ensimmäistä kertaa opetusta pianon- ja kitaransoitossa, ja valmistuttuani aloin opiskelukaveriini kanssa esiintyä julkisesti", Mari kertoo.

Siitä on nyt kymmenisen vuotta, ja alun balladi-, folk- ja poplinjainen musisointi on vaihtunut

"Kaikilla ihmisillä on omat henget, vaikka he eivät aina itse tiedä sitä", Mari Boine Persen uskoo.

omintakeiseksi Lapin musiikiksi. Saamen sävelten myötä Mari Boine Persenistä on myös yllättäen tullut tähti, jonka uutta Gula Gula -levyä Peter Gabrielin Real World -levy-yhtiö levittää maailmalle.

"Aloin tehdä lauluja terapiaksi itselleni, mutta kun esitin niitä,

ihmiset tulivat sanomaan: sinähän laulat minusta!"

"Huomasin, että toiset ihmiset löysivät lauluistani omia tuntojaan ja kokemuksiaan, ja niin olin löytänyt musiikilleni päämäärän. Halusin palauttaa saamelaisille heidän ylpeytensä, tukea Lapin alistettua naista löytämään itsen-

sä ja kulttuurinsa!" Mari julistaa.

Yhteinen levy Garbarekin kanssa

Alta-voimalakapina mullisti Mari Boine Persenin elämän, vaikka hän niinhän aikoihin oli liian sovinnaainen itse osallistukseen tapahtumiin.

"En välttännyt paljoakaan saamelaisesta kulttuurista ja tuntui vaaralliselta mennä mukaan. Olin vastavalmistunut opettaja ja minulla oli pieni lapsi, jolle opetin norjan kieltä: halusin olla norjalainen", Mari kertoo.

Televisio ja lehdet olivat kuitenkin täynnä Altaa, ja niin minunkin oli pakko ruveta ajattelemaan. Miksi häpeän omaa kulttuuriani – sehän on sama kuin häpeäisin itseäni, kyselin."

Lapsuudessaan hän oli nähnyt, miten seitsemivuotiaat saamelaislapset pakotetaan koulussa puhumaan vierasta kieltä, norjaa, ja unohtamaan oma äidinkieltänsä, taustansa, kulttuurinsa.

"Vie aikaa muuttaa asenteita, mutta edistystä tapahtuu koko ajan. Ennen kuin ihminen muuttuu, hänen on kuitenkin oltava vahva ja ylpeä itsestään", Mari sanoo.

Hän putkahti kansainväliseen tietoisuuteen vuoden 1986 Roskilden keikan myötä ja on siitä lähtien kiertänyt esiintymässä maailmalla, varsinkin Pohjoismaissa, ja omalla saamialueellaan (jota hän kutsuu "saamimaaksi"). Viime aikoina hän on esiintynyt paljon myös saksofonisti Jan Garbarekin kanssa. Yhteistyöstä on syntymässä levy.

Musiikintekijänä minulla on vielä paljon oppimista, ja toivon kymmenen vuoden päästä pystyväni vielä paremmin ilmaisemaan itseäni sen kautta", Mari sanoo. Hän muutti viime tammikuussa kotiseudultaan Osloon pystyäkseen paremmin keskittymään musiikkiinsa.

"Etäisyys on hyvästä, sillä kauempana asiat näkyvät kirkaammin", Mari sanoo. "Minun tehtäväni on saada muutkin saamelaiset ajattelemaan."

Liite 6. Inarilainen 13.7.2011:

Voima-lehti: Mari Boinen musiikissa soi saamelainen ylpeys

Norjansaamelainen laulaja Mari Boine, 54, kasvoi lestadiolaisessa ympäristössä, jossa monet saamelaisuuden elementit oli kielletty. Tänä päivänä hän voi kuulla lastenlapsensa puhuvan saamea ja nähdä heidän kasvavan saamelaisuuden tunnustavassa maailmassa.

- Olen aina rakastanut laulamista. Olin laulava lapsi, ja vanhempani lauloivat joka päivä kristittyjen virsiä. Minulla oli hyvin luonnollinen suhtautuminen laulamiseen, mutta olin ujo. Minulla oli kyllä unelmia tulla laulajaksi, mutta en tosissani ajatellut niin käyvän, kertoo Mari Boine Voima-lehden haastattelussa.

Mari Boine tunnetaan etenkin perinteisen saamelaisen musiikin, joikujen, yhdistämisestä jazziin, bluesiin, rokkiin ja moniin muihin musiikkityyleihin. Hän on tehnyt musiikkia afrikkalaisten ja latinalaisamerikkalaisten muusikoiden kanssa. Ihan kenen kanssa tahansa musiikillista yh-

teistyötä ei kuitenkaan synny.

- Heidän täytyy olla avoimia länsimaiselle musiikille, mutta myös musiikille, joka on erilaista. Heillä täytyy olla halu sekoittaa eri musiikinlajeja keskenään kunnioittavalla tavalla.

Laulajista Boine poimii yhteistyökumppaneikseen ne, joiden äänistä hän liikuttuu.

Joikaaminen ei saamelaisuudesta huolimatta tullut kodin perintönä. Lestadiolaisessa ympäristössä sallittiin kyllä saamen puhuminen, mutta joikaamista ja vanhaa saamelaista, suullista perimätietoa ja tarinoita ei hyväksytty. Raamattu kiirsi kirjahyllyssä ylimmäisenä.

- Minulle joiku on henkevyyttä ja transsia. Se on hyvin voimakasta. Se ei ole pinnalla vaan syvällä tunteiden ytimessä. Se on tapa johdattaa toiseen tietoisuuteen, hän sanoo Voiman haastattelussa.

Kun Mari Boine alkoi joikata, hän huomasi surukseen, etteivät hä-

nen vanhempansa pitäneet siitä. Tytären touhulle ei ymmärrystä löytynyt. Se oli ristiriitaista.

- He olivat tavallaan aikansa lapsia. Sehän on vain normaalia.

Vanhemmat eivät enää ole tässä ajassa, mutta ehtivät nähdä alkuosan Marin noususta kuuluisuuteen. Mari uskoo, että kuolema pelastaa. Se vapauttaa ihmisen maanpäällisestä painolastista: säännöistä ja rajoituksista.

Monet saamelaisen kulttuurin elementit ovat kadonneet, esimerkiksi esikristillinen samaaniuskonto. Tai ehkä ei sittenkään?, kysyy Voima-lehti.

- Tunnen, että minun ja muiden saamelaisten artistien musiikissa on iso osa samanismia. Jotkut saamelaiset pelkäävät sitä, toiset taas tuntevat vetoa siihen. Jollakin kätketyllä tavalla se on vielä olemassa. Ei niin kuin ennen, mutta kuten kaikkialla, asiat muuttuvat. Se on aaltoliikettä, jotkut asiat katoavat ja uusia syntyy tilalle, sanoo Mari Boine Voima-lehdessä.

Liite 7. Inarinmaa 16.10.1991:

Kirjoja, järjestötyötä, byrokratiaa.. Rauna on kulttuurin monitoiminainen

Kanttas-Marin nuorin tyttö hänen ensimmäisestä hairahduksesta (myös avioliitoksi mainitusta), kotitarvekalastaja, marjastaja ja luonnossa kuppaaja. Maan ja maailman kulkija, kansliasihteri ja saamelaisaktivisti. Nainen. Rauna Maria Paadar-Leivo, Inarin kirkonkylästä.

Tämä Rauna on sama tyyppi, joka hymyilee leopardihousuisaan Espoon kirjailijakokouksessa ja Altan saamelaiskokouksessa ja harmittelee, että joka kuvassa on samat housut, joita harvoin pitää.

Rauna on tulossa sieltä ja menossa tuonne. Tekee täyden päivän virastotyötä ja kirjoittaa ammatikseen kirjoja. Lastenkirjoja, jotka painetaan Norjassa. Aikuisten kirjoja, jotka valmistuu pian ja painetaan Norjassa.

Rauna on ollut mukana lastenkirjailijoiden pohjoismais-

sa liitossa, kulkee pitämässä neuvoa kollegojen kanssa kautta koko Pohjolan. Kirjailijaliiton puheenjohtajana toimii myös yhdyssiteenä valtiovaltojen ja kirjailijoiden välillä.

Rauna avustaa vakituisesti Sápmelehtä, taittajana, joskus myös pääasiassa lapsille kirjoittavana toimittajana. Aloittaa lasteradion tekemistä ensin inarinsaamalla, myöhemmin Torikan Ritva kanssa pohjois-saamalla.

Se on tämä Rauna, pikkui-nen, musta, hyväntuulinen ja selväsanainen. Pyörähtää kuin pippuri ja on taas poissa. Menee Norjaan tai marjaan. Tai jonnekin muualle. Mutta menee ja tulee taas. Ja on luvannut vastaisuudessa pitää myös Inarinmaan lukijapäiväsaalla kulkemisis-

saan. Tätä ja odottamaan myös Ritva Saarela.

Liite 9. Teemojen esiintyminen artikkeleissa

1991	Ympär. kuvauk.	Luonto- suhde	Muu luon.puhe	Myönt. eril./erit.	Kielt. eril./erit.	Kieli	Symboli tekstissä	Symboli kuvassa
HS 26.1.						X	X	X
HS 2.2.	X	X			X	X	X	X
HS 24.3.		X		x			X	
HS 11.5.							X	
HS 24.5.		X				X		X
HS 4.8.	X			x	x	X	X	
HS 11.9.				x	X	X	X	
Im 9.1.	y						X	X
Im 27.2.			X				X	
Im 6.3.			X					
Im 4.9.			X			X		
Im 16.10.				x				
LK 12.1.						X	X	
LK 19.1.						X		
LK 26.1.				X		X	X	X
LK 2.2.	X				x	X	X	X
LK 12.3.							X	X
LK 28.3.							X	
LK 14.4.		X				X	X	
LK 26.4.		X	X				X	
LK 10.5.					X	X	X	
LK 9.6.						X	X	
LK 28.6.	X	X				X	X	
LK 10.9.						X		
LK 14.9.		X		x	x		X	X
LK 16.11.						X	X	
LK 24.12.		X		X		X	X	X
LK 29.12.		X		x			X	X
2011								
HS 17.1.	y				X	x	X	X
HS 6.2.					X	X		
HS 23.4.		X			X	X	X	X
HS 2.10.				X	X	x		X
HS 19.10.	X	X				X	X	X
HS 12.12.		X					X	X
In 5.1.			X		X		X	X
In 2.2.						X	X	
In 2.2.		X	X				X	
In 16.2.		x				X	X	
In 13.4.			x			x		
In 20.4.	X	X				x	X	
In 28.4.		X			X		X	X
In 8.6.		X				X	X	
In 22.6.		x					X	
In 13.7.					X	x	X	
In 3.8.						X		
In 17.8.	y			x		X		
In 17.8.					X	x		X
In 24.8.		X			X	X	X	
In 14.9.	X	X					X	X

Jatkuu seuraavalla sivulla.

Liite 9 jatkuu.

2011 jatkuu	Ympär. kuvauk.	Luonto-suhde	Muu luon.puhe	Myönt. eril./erit.	Kielt. eril./erit.	Kieli	Symboli tekstissä	Symboli kuvassa
In 21.9.		x	X	X		X	X	X
In 21.9.		x	X		X	X	X	X
In 5.10.						X	X	
In 19.10.		x			X	X	X	
In 19.10.								X
In 26.10.					X			
In 21.12.	y				X		X	X
LK 12.1.						X		
LK 21.1.					X	X		
LK 23.1.						X	X	
LK 31.1.		X		X		X	X	X
LK 6.2.		x		X	X	X	X	
LK 17.3.					X	X	X	
LK 24.3.			x			x		X
LK 11.5.						x		X
LK 24.5.	X	X					X	X
LK 30.6.		X				X		
LK 13.7.	X					x	X	
LK 14.8.	X	X		X		X	X	
LK 22.8.					X			X
LK 18.9.			x		X			
LK 21.9.					X			
LK 3.10.						X	X	
LK 5.10.		x				x	X	X
LK 7.10.		X					X	X
LK 8.10.		X			X		X	X
LK 18.11.					X			
LK 18.11.							X	X
LK 28.11.								
LK 28.11.							X	
LK 5.12.							X	
LK 10.12.		X					X	X
LK 11.12.	X	X		X	X	X	X	

pieni x=vähäinen maininta

pieni y=ympäristökuvaus muusta kuin haastatteluhetkestä

Liite 10. Eri saamelaisryhmien ja -kielten mainitseminen teksteissä

1991	City-/ kaup.sa.	Inarin- saamel.	Inarinsa. kieli	Koltta- (saamel.)	Koltan- (sa.)kieli	Pohjois- saamel.	Pohjois- sa. kieli	Muu yksilöity
HS 26.1.								
HS 2.2.								
HS 24.3.								
HS 11.5.								
HS 24.5.								
HS 4.8.								
HS 11.9.				X	X			
Im 9.1.								
Im 27.2.								
Im 6.3.								
Im 4.9.								
Im 16.10.			X				X	
LK 12.1.								
LK 19.1.								
LK 26.1.								
LK 2.2.								
LK 12.3.								
LK 28.3.								
LK 14.4.								
LK 26.4.								
LK 10.5.								porosaamel.
LK 9.6.								
LK 28.6.								
LK 10.9.				X	X			
LK 14.9.								
LK 16.11.				X	X			
LK 24.12.								
LK 29.12.								
2011								
HS 17.1.								
HS 6.2.		X	X					
HS 23.4.						X		Käsivarren eteläsaamel.
HS 2.10.	X							
HS 19.10.								
HS 12.12.								porosaamel.
In 5.1.								
In 2.2.								porosaamel.
In 2.2.		X	X					kalastajasa.
In 16.2.								
In 13.4.							X	
In 20.4.								kalastaja ja porolappal.
In 28.4.								
In 8.6.			X		X			tunt.saame, tunt.saamel.
In 22.6.				X				
In 13.7.								norjansaam.

Jatkuu seuraavalla sivulla.

Liite 10 jatkuu.

2011 jatkuu	City-/ kaup.sa.	Inarin-saamel.	Inarinsa. kieli	Koltta-(saamel.)	Koltan (sa.)kieli	Pohjois-saamel.	Pohjois-sa. kieli	Muu yksilöity
In 3.8.				X	X			
In 17.8.			X				X	tunturisaame
In 17.8.								
In 24.8.	X	X	X				X	
In 14.9.								
In 21.9.	X		X	X			X	
In 21.9.		X			X	X		
In 5.10.			X					
In 19.10.	X	X		X	X			
In 19.10.	X							
In 26.10.								
In 21.12.								
LK 12.1.							X	
LK 21.1.			X					
LK 23.1.			X					länsi-, paim.
LK 31.1.	X						X	porosaamel.
LK 6.2.	x	X	X			X	X	
LK 17.3.				X	X			
LK 24.3.								
LK 11.5.								
LK 24.5.								
LK 30.6.							X	
LK 13.7.								
LK 14.8.							X	
LK 22.8.								Enontek. sa.
LK 18.9.								mettälappal.
LK 21.9.								
LK 3.10.			X				X	
LK 5.10.	X			X	X			
LK 7.10.								
LK 8.10.		X						
LK 18.11.								
LK 18.11.								
LK 28.11.								
LK 28.11.								
LK 5.12.								
LK 10.12.								
LK 11.12.								

pieni x=puhutaan muualla kuin saamelaisalueella asuvista saamelaisista

Liite 11. Saamelaisuuteen ja saameen sekä lappalaisuuteen ja lappiin viittaavien sanojen esiintyminen

1991	Saame-lainen, saamelais-, saamen- (ei kieli, puku)	Lappa-lainen, lappalais- lapin- (ei kieli, puku)	Saamen kieli, saamen- kielinen	Lapin kieli, lapin- kielinen	Saamen- puku	Lapin- puku	Saamen- maa, saame- laisalue	Lappi, Lapin- maa
HS 26.1.	X		X				X	
HS 2.2.	X		X					y
HS 24.3.	X							
HS 11.5.	X	X						
HS 24.5.	X		X					
HS 4.8.	X						X	X
HS 11.9.	Xx		Xx					
Im 9.1.	X							
Im 27.2.	X							y
Im 6.3.	X							
Im 4.9.	X		X					
Im 16.10.	X		X					
LK 12.1.	X		X				X	
LK 19.1.	X		X					
LK 26.1.	X		X			X		
LK 2.2.	X		X					y
LK 12.3.	X							y
LK 28.3.	X							
LK 14.4.			X					
LK 26.4.	X							
LK 10.5.	X		X			X		y
LK 9.6.	X		X					
LK 28.6.	X		X					
LK 10.9.	X		X					
LK 14.9.	X	X				X		
LK 16.11.	X		X					
LK 24.12.	X	X	X	X		X		
LK 29.12.	X							
2011								
HS 17.1.	X		X					
HS 6.2.	X		X				X	
HS 23.4.	X		X			X		X
HS 2.10.	X		X				X	
HS 19.10.	X		X					
HS 12.12.	X							
In 5.1.	X							
In 2.2.	X		X					
In 2.2.	X		X					
In 16.2.	X		X				X	
In 13.4.	X		X					X
In 20.4.		X		X				X
In 28.4.	X							
In 8.6.	X		X					
In 22.6.		x						X
In 13.7.	X							

Jatkuu seuraavalla sivulla.

Liite 11 jatkuu.

2011 jatkuu	Saame- lainen, saamelais- saamen- (ei kieli, puku)	Lappa- lainen, lappalais- lapin- (ei kieli, puku)	Saamen kieli, saamen- kielinen	Lapin kieli, lapin- kielinen	Saamen- puku	Lapin- puku	Saamen- maa, saame- laisalue	Lappi, Lapin- maa
In 3.8.	x		Xx					
In 17.8.	X		X				X	
In 17.8.	X	X	X					X
In 24.8.	X		X					
In 14.9.	X							X
In 21.9.	X		X					
In 21.9.	X		X				X	
In 5.10.			X					X
In 19.10.	X						X	X
In 19.10.	X						X	
In 26.10.	X							
In 21.12.	X		X				X	X
LK 12.1.			X				X	
LK 21.1.	X		X				X	
LK 23.1.	X		X					y
LK 31.1.	X		X					
LK 6.2.	X		X				X	
LK 17.3.	Xx		Xx					
LK 24.3.	X		X					X
LK 11.5.			X				X	X
LK 24.5.	X					X		
LK 30.6.	X		X					X
LK 13.7.	X		X					X
LK 14.8.	X		X					
LK 22.8.	X						X	y
LK 18.9.	X	X						X
LK 21.9.	X	X						X
LK 3.10.	X		X				X	
LK 5.10.	X		x				X	
LK 7.10.	X							X
LK 8.10.	X							
LK 18.11.	X	X					X	X
LK 18.11.	X		X					
LK 28.11.		X						
LK 28.11.	X							
LK 5.12.	X							
LK 10.12.	X							
LK 11.12.	X		X					

pieni x=kolтта/koltan- ilman saame-/saamelainen-sanaa
pieni y=Lappi-sana instanssin, teoksen tms. nimessä

Liite 12. Saamelaisymbolien/saamelaisiin yhdistettävien tekijöiden esiintyminen

1991 mainittu tekstissä/näky kuvassa
joiku/joikaaminen: Im 27.2., 8–9; LK 26.1., 8; LK 2.2., 8; LK 12.3., 23; LK 10.5., 11; LK 9.6., 10; LK 28.6., 12; LK 14.9., 12; LK 24.12., 12; kolttaleudd: LK 16.11., 8
karvakengät & kenkäheinät: LK 24.12., 12
komsio: LK 29.12.1991, 4
kota: LK 14.9, 12.; LK 29.12., 4
maahiset/maahisusko: HS 11.5., A 4; LK 10.5., 11
(noita)rumpu: HS 26.1., B 3; HS 2.2., B 1; HS 11.5., A 4; HS 24.5., D 14; LK 2.2., 8; LK 14.9., 12
porot/poronhoito: HS 26.1., B 3, HS 2.2., B 1; HS 24.3., C 4; HS 11.9., A 4; Im 9.1., 5; LK 12.1., 12; LK 2.2., 8; LK 14.4., 9; LK 26.4., 4; LK 14.9., 12; LK 24.12., 12; LK 29.12., 4
saamenkäsityö: LK 28.3., 4
saamenpuku/lapinpuku: HS 26.1., B 3; HS 2.2., B 1; Im 9.1., 5; LK 26.1., B 3; LK 2.2., 8; LK 12.3., 23; LK 28.3., 4; LK 10.5., 11; LK 14.9., 9; LK 24.12., 12; LK 29.12., 4
usko henkiin: HS 4.8., A 17

Liite jatkuu seuraavalla sivulla vuodella 2011.

Liite 12 jatkuu.

2011 mainittu tekstissä/näky kuvassa
joiku/joikaaminen: HS 23.4., C 1; HS 19.10., C 5; In 5.1., 9; In 20.4., 11; In 13.7., 6; In 14.9., 18; LK 28.11., O15 alh.
karvatossut: In 28.4., 9; nutukkaat: In 16.2., 9
komsio: LK 18.11., O14
kota: LK 23.1., O17; LK 14.8., O12; LK 11.12., O6
lukka: In 5.1., 9
porot/poronhoito: HS 23.4., C 1; HS 19.10., C 5; HS 12.12., D 1; In 2.2., 11; In 2.2., 12; In 16.2., 9; In 20.4., 11; In 28.4., 9; In 8.6., 15; In 22.6., 8; In 24.8., 16; In 14.9., 17–18; In 21.9., 10 ylh.; In 21.9., 10 alh.; In 19.10., 5 ylh.; In 21.12., 13; LK 23.1., O17; LK 31.1., O13; LK 11.5., O13; LK 24.5., O1, O8–O9; LK 6.2., O20; LK 13.7., A10; LK 14.8., O11–O13; LK 3.10., A9; LK 5.10., A8; LK 7.10., O4–O5; LK 8.10., A4; LK 10.12., O12–O13; LK 11.12., O5–O6
risku: LK 11.5., O13; hakaset: LK 10.12.2011, O13
saamelainen nahkavyö: LK 8.10., A5
(saamen)käsityö: In 16.2., 9; In 14.9., 17; In 5.10., 9; LK 17.3., O13; LK 11.5., O13; LK 22.8., A12; LK 3.10., A9; LK 18.11., O14; LK 5.12., O20
saamenlakki: LK 18.11., O14
saamenlippukuvioiset tumput: HS 17.1., C 1
saamenpuku/lapinpuku: HS 23.4., C 1; HS 19.10., C 5; In 28.4., 9; In 17.8., 5; In 21.9., 10 ylh.; In 21.9., 10 alh.; In 19.10., 5 alh.; In 21.12., 13; LK 24.3., O4; LK 24.5., O1, O4; LK 22.8., A12; perinteinen vaatetus: LK 17.3., O13
šamanismi/šamaaniuskonto/šamaani: In 13.7., 6; In 21.12., 13; spirituaaliset ihmiset: HS 17.1., C 1
silkkihuivi: HS 2.10., A 10
usko/lestadiolaisuus: HS 23.4., C 1; In 13.7., 6
villahuivi: HS 12.12., D 1; LK 31.1., O12

Liite 13. Henkilöiden esiintyminen sukupuolen mukaan

	Päähenkilö(t): rasti/hlö	
1991	Nainen	Mies
HS 26.1.		X
HS 2.2.		X
HS 24.3.		X
HS 11.5.		X
HS 24.5.	X	
HS 4.8.	X	
HS 11.9.		X
Im 9.1.		X
Im 27.2.		X
Im 6.3.		X
Im 4.9.		X
Im 16.10.	X	
LK 12.1.	X	X
LK 19.1.	X	
LK 26.1.		X
LK 2.2.		X
LK 12.3.	XXX	
LK 28.3.	X	
LK 14.4.	(useita)	(useita)
LK 26.4.		X
LK 10.5.		X
LK 9.6.	X	
LK 28.6.	X	
LK 10.9.		X
LK 14.9.	XX	
LK 16.11.		X
LK 24.12.	Xx	Xxxx
LK 29.12.	X	

	Päähenkilö(t): rasti/hlö			Päähenkilö(t): rasti/hlö	
2011	Nainen	Mies	2011	Nainen	Mies
HS 17.1.	X		LK 12.1.	X	
HS 6.2.	X	XXX	LK 21.1.	X	
HS 23.4.		X	LK 23.1.		X
HS 2.10.	XX	X	LK 31.1.	X	
HS 19.10.		X	LK 6.2.	X	
HS 12.12.	X		LK 17.3.	X	X
In 5.1.	X		LK 24.3.		X
In 2.2.		X	LK 11.5.	X	
In 2.2.		X	LK 24.5.		X
In 16.2.	X		LK 30.6.		X
In 13.4.		X	LK 13.7.	XXXX	
In 20.4.		X	LK 14.8.		X
In 28.4.	X		LK 22.8.	X	XX
In 8.6.		X	LK 18.9.	X	XX
In 22.6.		X	LK 21.9.		X
In 13.7.	X		LK 3.10.	X	XX
In 3.8.	X		LK 5.10.	X	X
In 17.8.		X	LK 7.10.	X	Xxx
In 17.8.		X	LK 8.10.		X
In 24.8.		X	LK 18.11.		X
In 14.9.	X		LK 18.11.	X	
In 21.9.	X		LK 28.11.		X
In 21.9.		X	LK 28.11.		X
In 5.10.	X		LK 5.12.	X	
In 19.10.		X	LK 10.12.		X
In 19.10.	X		LK 11.12.	X	
In 26.10.	X				
In 21.12.	XX				

pieni x=tyttö/poika